ANTİK

SAYI 1

TEMMUZ 2026

KIBRIS

BİR ADANIN TARİHİ, BİR MİLLETİN HAFIZASI

RÖPORTAJ:
İsmail Hakkı BÖLÜKBAŞI
Kıbrıs'ta bir
Hasan Tahsin.

İnanç, Kimlik
ve Hafıza

Kıbrıs Barış
Harekatı

RÖPORTAJ:
Dr. İsmail BOZKURT
Kıbrıs davasına adanmış
bir ömür.

İÇİNDEKİLER

Editörden / *Ayşenur Atak* .....

Kıbrıs'ın Ara Bölge Kimliği: Doğu Akdeniz'de Ticaret ve Kültürel Dolaşım (6-10. YY)

Umut Çetinbaş 1

Geç Tunç Çağı'nda Güç ve Ticaret: Hitit – Alasiya İlişkileri

Adem Kemahlı……14

Kıbrıs'ın Manevi Sahabisi: Hala Sultan

Atalay Acar ..... …24

Kıbrıslı Zenon: Stoa Ahlakı ile Nietzsche Felsefesi Arasında Ahlak ve İnsan İdeali

Ümit Yaşar Duysak .....….33

Kıbrıs'ta Kiliseden Camiye Dönüşen Yapılar

Senanur Evin .....…42

Kıbrıs Meclisi'nde Kadın Siyasetçiler

Yusuf Eroğlu 52

EOKA'nın Yıldırma Stratejisi: Enosis ve Kanlı Noel

Ezginur Gökal .....…66

İngiliz Diplomatik Belgelerinde 1974 Kıbrıs Barış Harekatı: Doğu Akdeniz Güvenliği Ekseninde Stratejik Bir Analiz

Dr. Büşra Üzehan.....76

İsmail Bozkurt ile Röportaj 109

İsmail Hakkı Bölükbaşı ile Röportaj 115

Türk Diplomatlarının Hatıratlarından Kıbrıs Meselesi

Emirhan Kurtboğan 130

1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nda Milliyet Gazetesi

Anıl Cabı 145

1974 Sonrası Demografik Değişim ve Göç Hareketleri

Yahya Furkan Aksoy ..... …162

EDİTÖRDEN

Bazı coğrafyalar vardır ki yalnızca haritalarda bir ada olarak görünmez; uğruna verilen mücadelelerle, ödenen bedellerle ve nesilden nesile aktarılan hatıralarla bir milletin vicdanında yer edinir. Kıbrıs da Türk milleti için işte böyle bir vatandır.

Doğu Akdeniz'in kalbinde yer alan bu kadim ada; antik medeniyetlerin izlerini, Osmanlı'nın adalet anlayışını, Kıbrıs Türk halkının varoluş mücadelesini ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın haklı gerekçelerini aynı tarih sahnesinde buluşturmaktadır. Bu sayımızda Kıbrıs'ı yalnızca siyasetin veya savaşın penceresinden değil; tarihi, mimarisi, felsefesi, kültürü ve toplumsal hafızasıyla bütüncül bir bakış açısıyla ele almaya gayret ettik.

Sayfalarımız arasında ilerledikçe EOKA terörünün karanlık yüzünü, Kanlı Noel'in acı hatıralarını, Türk diplomatlarının tanıklıklarını ve Barış Harekâtı'nın tarihî önemini yeniden hatırlayacaksınız. Bunun yanında Kıbrıs'ın antik dönemden günümüze uzanan zengin kültürel mirasını, mimari dönüşümünü ve düşünce dünyasını da farklı yönleriyle keşfedeceksiniz.

Bu sayımızın en kıymetli bölümlerinden biri ise hiç şüphesiz, Kıbrıs Türk halkının mücadelesine bizzat tanıklık etmiş değerli isimlerle gerçekleştirdiğimiz röportajlardır. Sayın İsmail Bozkurt ve Kıbrıs'ta ilk kurşunu sıkan mücahitlerden İsmail Hakkı Bölükbaşı'nın hatıraları, yalnızca geçmişi anlatan sözler değil; gelecek nesillere bırakılmış tarihî birer emanet niteliğindedir.

Biz inanıyoruz ki tarihini unutan milletler, geleceğini sağlam temeller üzerine inşa edemez. Bu nedenle Kıbrıs meselesini yalnızca diplomatik bir başlık olarak değil; millî hafızamızın ayrılmaz bir parçası olarak görüyoruz. Çünkü Kıbrıs, Türk milleti için yalnızca bir ada değil; şehitlerin emaneti, gazilerin hatırası ve bağımsızlık iradesinin simgelerinden biridir.

Bu özel sayının hazırlanmasında emek veren tüm yazarlarımıza, röportajlarımızı kabul eden kıymetli büyüklerimize, katkıları ile dergimizi ileri taşıyan Dr. Çağrı Pala'ya ve bizleri her sayıda destekleyen değerli okurlarımıza teşekkür ederiz.

Geçmişini bilen, tarihine sahip çıkan ve millî hafızasını canlı tutan nesiller yetiştirebilmek dileğiyle...

Ayşenur ATAK

Genel Yayın Yönetmeni

ANTİK DERGİSİ

Sayı/Issue: 1

Temmuz/July 2026

KIBRIS'IN 'ARA BÖLGE' KİMLİĞİ: DOĞU AKDENİZ'DE TİCARET VE KÜLTÜREL DOLAŞIM (6–10. YY)[1]

Umut ÇETİNBAŞ*

Öz

6. yüzyıldan 10. yüzyılın sonuna uzanan dönemde Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz siyasi coğrafyasındaki özgün konumunu incelemektedir. Adanın Bizans İmparatorluğu, Emevilerin ardından Abbasilerin hâkimiyetindeki İslam dünyası ve Ermeni ile Süryani Hristiyan toplulukları arasında nasıl bir "ara bölge" işlevi gördüğü arkeolojik, nümizmatik, hagiografik ve diplomatik kaynaklar aracılığıyla ele alınmaktadır. Konstantia, Salamis ve Amathus gibi kentlerin yeniden yapılandırılması; seramik, ipek ve cam üretim merkezleri; çift yönlü para dolaşımı ve Arap-Bizans antlaşmaları (688–965) gibi veriler, Kıbrıs'ın hem askeri tampon hem de ticaret köprüsü olarak taşıdığı kimliği ortaya koymaktadır. Sonuç bölümünde adanın bu dönemdeki deneyimi, "sınır bölgesi" (borderland) teorik çerçevesiyle değerlendirilerek erken Orta Çağ Akdeniz tarihi yazımına katkıları tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Doğu Akdeniz, Bizans, Emevi-Abbasi, ara bölge, ticaret, Orta Çağ.

[1] Çetibaş, U. Kıbrıs'ın Ara Bölge Kimliği: Doğu Akdeniz'de Ticaret ve Kültürel Dolaşım (6-10. YY). *ANTİK*, 1, s.1-11.

* Umut ÇETİNBAŞ, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,umute642@gmail.com.

Abstract

This study examines the distinctive position of Cyprus within the political geography of the Eastern Mediterranean from the sixth century to the end of the tenth century. It explores how the island functioned as an "intermediate zone" between the Byzantine Empire, the Islamic world under Umayyad and later Abbasid rule, and Armenian and Syriac Christian communities, drawing on archaeological, numismatic, hagiographical, and diplomatic sources. Evidence such as the reconstruction of cities like Constantia, Salamis, and Amathus; centers of ceramic, silk, and glass production; bidirectional coin circulation; and Arab-Byzantine treaties (688–965) reveals the multilayered identity of Cyprus as both a military buffer and a commercial bridge. In the conclusion, the island's experience in this period is evaluated through the theoretical framework of "borderland" studies, and its contributions to the historiography of the early medieval Mediterranean are discussed.

Keywords: Cyprus, Eastern Mediterranean, Byzantium, Umayyad-Abbasid, intermediate zone, trade, Middle Ages.

Giriş

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in jeopolitiği içinde her zaman ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur. Anadolu kıyılarına 70 km, Suriye-Filistin sahillerine ise 90-100 km uzaklıkta yer alan ada, antik çağlardan beri kuzey ile güney, doğu ile batı arasında bir geçiş noktası işlevi görmüştür.[2] Ne var ki 6. ile 10. yüzyıllar arasındaki dönem, Kıbrıs'ın bu ara bölge kimliğinin en yoğun ve en belgelenmiş biçimde yaşandığı evredir. Justinianos I döneminde (527-565) yaşanan veba salgınları ve ardından gelen Pers-Bizans savaşları, Doğu Akdeniz'in demografik ve ekonomik yapısını sarsmıştır.[3] Bu sarsıntının etkileri Kıbrıs'ta özellikle kentsel gerileme, nüfus hareketleri ve idari yeniden yapılanma şeklinde tezahür etti.[4] 640'lı yıllarda İslam fetihlerinin Suriye ve Mısır'a uzanmasıyla birlikte ada, dini ve kültürel açıdan homojen bir Hristiyan-Bizans dünyasının değil; çok dinli, çok dilli ve rekabetçi çıkarların kesiştiği karmaşık bir Akdeniz düzeninin parçası haline geldi.[5]

---

[2]Kyrris, C. P., History of Cyprus: With an Introduction to the Geography of Cyprus, Nicosia, 1985, s. 12–18.
[3]Haldon, J., Byzantium in the Seventh Century: The Transformation of a Culture, Cambridge, 1990, s. 41–57.
[4]Rautman, M., "Ignoring Rome: The Archaeology of Late Antique Cyprus", Antiquité Tardive, 6 (1998), s. 297–302. Papacostas, T., "The Economy of Late Antique Cyprus", Economy and Exchange in the East Mediterranean during Late Antiquity, (Ed. S. Kingsley & M. Decker), Oxford, 2001, s. 107–112.
[5]Zavagno, L., Cyprus between Late Antiquity and the Early Middle Ages (ca. 600–800): An Island in Transition, London, 2017, s. 1–15.

Bu yazının temel argümanı şudur: Kıbrıs, söz konusu dönemde ne tam anlamıyla Bizans'ın bir taşrası ne de İslam dünyasının bir uzantısıydı. Ada, her iki siyasi-kültürel sistemin normları ve beklentileriyle şekillenmiş, ancak bu normları aşan, hatta zaman zaman onlara direnen kendine özgü bir "ara bölge" kimliği geliştirdi.[6] Bu kimlik; mimari, nümizmatik, hagiografik ve diplomatik kaynaklarda somut izler bırakmıştır.[7]

2. Fetihler, Antlaşmalar ve "Ortak Egemenlik" (649–965)

2.1. Arap Akınlarının Başlangıcı ve Kıbrıs'ın İlk Karşılaşması

İslam coğrafyacısı ve tarihçilerinin Kıbrıs'a (Arabça: Qubrus) ilişkin en erken kayıtları, 648-649 yıllarında Muaviye ibn Ebi Süfyan komutasındaki deniz seferlerine dayanmaktadır.[8] Theophanes Confessor ve daha sonraki Süryani vakanüvislerinin anlattığı bu akınlar, klâsik anlamda bir fetih girişiminden çok stratejik düzlemde bir sınama niteliğindeydi.[9] Bizans, o sıralarda İstanbul'u Pers ve ardından Slav tehditlerine karşı koruma mücadelesi verirken deniz gücünü Doğu Akdeniz'de yeniden inşa etmekteydi.[10] 654-655 yıllarındaki ikinci Arap deniz seferi çok daha geniş kapsamlıydı. Arap donanmasının Salamis önlerinde gerçekleştirdiği muharebe, adanın Bizans kontrolünde kalmasına rağmen demografik ve ekonomik dengeleri sarstı. Bu süreçte Salamis'in piskoposluk merkezi olma özelliğini yitirdiği ve nüfusun kısmen iç bölgelere çekildiği arkeolojik verilerle desteklenmektedir.[11] Bununla birlikte Kıbrıs'ın, kıta Suriyesi ve Mısır gibi tam bir Arap yönetimine geçmemesi, adaya özgün bir siyasi statünün kapısını araladı.[12]

2.2. 688 Antlaşması: Kurumsal Ara Bölge

Kıbrıs tarihinin en özgün belgelerinden biri, Bizans imparatoru II Justinianos ile Emevi halifesi Abd al-Malik arasında 688 yılında imzalanan ve Theophanes ile İbn Asakir gibi hem Bizans hem de Arap kaynaklarında anılan antlaşmadır.[13] Bu antlaşmayla Kıbrıs fiilen "ortak yönetim"

---

[6]Browning, R., "Byzantium and Islam in Cyprus in the Early Middle Ages", Epeteris tou Kentrou Epistemonikon Erevnon, 9 (1977–1979), s. 101–108.
[7]Metcalf, D. M., Byzantine Cyprus, 491–1191, Nicosia, 2009, s. 3–10.
[8]al-Balādhurī, A. ibn Yaḥyā, Futūḥ al-Buldān, (Ed. M. J. de Goeje), Leiden, 1866, s. 156–158.
[9]Theophanes Confessor, Chronographia, (Ed. C. de Boor), Leipzig, 1883–1885, s. AM 6141.
[10]Haldon, a.g.e., s. 68–75.
[11]Rautman, a.g.m., s. 303–307. Metcalf, a.g.e., s. 45–52.
[12]Christides, V., The Conquest of Crete by the Arabs (ca. 824): A Turning Point in the Struggle between Byzantium and Islam, Athens, 1984, s. 22–30.
[13]Theophanes Confessor, a.g.e., s. AM 6180. Kennedy, H., "Byzantine-Arab Diplomacy in the Near East from the Islamic Conquests to the Mid-Eleventh Century", Byzantine Diplomacy, (Ed. J. Shepard & S. Franklin), Aldershot, 1992, s. 133–136.

ya da eş-egemenlik (condominium) statüsüne kavuşturuldu: Ada halkı her iki güce de vergi ödeyecek, hiçbir taraf adayı askeri üs olarak kullanmayacaktı. Bu düzenleme Orta Çağ Akdeniz siyasi tarihinde alışılmışın dışında bir kurumsallığa işaret eder. Olağan yaklaşım, bir yerin ya fethedilip İslam idaresine alınması ya da Bizans'ın sınır kalesi olarak tahkimatının güçlendirilmesiydi. Kıbrıs ise her iki kategoriye de sığmayan başka bir örnek sundu. Modern tarih yazımında bu statüyü Erken Orta Çağ'daki az sayıda diplomatik emsalinden biri olarak nitelendiren araştırmacılar arasında Zavagno sayılabilir.[14] Ortak yönetim döneminin pratikte nasıl işlediği, yetersiz olmakla birlikte elimizdeki kaynaklar aracılığıyla kısmen yeniden kurgulanabilir.[15] Adada hem Bizans sikkeleri hem de erken Arap-Bizans geçiş tipi sikkeler tedavüldeydi.[16] Vergi toplama muhtemelen yerel Kıbrıs kilise aristokrasisi ve Bizans idari aygıtı aracılığıyla yürütülüyordu. Arap döneminde "defter" kayıtlarına geçen vergi birimleri ise bütünüyle kaldırılmadı; bu durum, Arap yönetiminin adayla yalnızca vergisel bir temas kurduğunu göstermektedir.[17]

2.3. Geç 7. Yüzyıl'dan 965'e

Ortak egemenlik düzenlemesi tek seferlik bir antlaşmadan ibaret değildi; defalarca kriz ve müzakereyle yenilenen, esnek bir siyasi gerçekliğe dönüştü.[18] 8. yüzyılda Arap saldırılarının yeniden yoğunlaşması ve Bizans'ın iç kargaşaları (ikonoklasma tartışmaları) döneminde adanın statüsü zaman zaman askeri baskının gölgesinde kaldı.[19] Buna karşın 9. yüzyılın ortalarından itibaren Bizans yeniden yayılmacılığının ivme kazanması ve Kıbrıs'a yönelik deniz seferlerinin artmasıyla birlikte denge Bizans lehine döndü. Nikephoros Phokas komutasındaki Bizans ordusu 965 yılında adayı kesin olarak yeniden fethetti ve yaklaşık üç yüz yıllık belirsiz statüye son verdi.[20]

3. Ticaret Ağları ve Maddi Kültür

3.1. Liman Kentleri: Amathus, Kourion ve Paphos

Erken Bizans döneminin (4.-6. yüzyıllar) mamur kentleri arasında yer alan Kourion ve Amathus, 7. yüzyılın sarsıntılarından derinden etkilendi. Kourion'un veba ve deprem (365

[14]Zavagno, a.g.e., s. 55–72.
[15]Nikephoros, Short History, (Ed. & Çev. C. Mango), Washington D.C., 1990, s. §38–40.
[16]Metcalf, a.g.e., s. 88–97.
[17]al-Balādhurī, a.g.e., s. 159–161.
[18]Kennedy, a.g.m., s. 136–140.
[19]Haldon, a.g.e., s. 82–91.
[20]Constantinus Porphyrogenitus, De Administrando Imperio, (Ed. G. Moravcsik; Çev. R. J. H. Jenkins), Washington D.C., 1967, s. ch. 47.

tsunamisi'nin uzun vadeli demografik etkileri dahil) nedeniyle küçüldüğü arkeolojik katmanlarda belgelenmiştir.[21] Amathus ise özellikle 8. ve 9. yüzyıllarda bir ticaret ve el sanatları üretim merkezi olarak varlığını sürdürdü; bu kentin kazılarında ortaya çıkan Arap, Ermeni ve Bizans unsurlarını barındıran çömlekçilik repertuarı, ticarî çok yönlülüğün kanıtı sayılmaktadır.[22] Paphos ise adanın batısında kalıcı bir liman işlevi gördü. Paphos'ta gerçekleştirilen kazılarda 7. yüzyıldan itibaren Filistin amphoralarının (Late Roman Amphora 1 ve öncülü formların geç örnekleri), mum ağacı reçinesi ve şarap taşıyan seramik kapların biriktiği depolar saptanmıştır.[23] Bu bulgular, Kıbrıs'ın Suriye-Filistin sahil limanlarıyla ticari bağlantısının Arap fethinin ardından da kopuk kalmadığını kanıtlar niteliktedir.[24]

3.2. Bakır, Şarap ve Kumaş

Antik çağlardan beri Kıbrıs'ın ekonomik kimliğinin oluşturan bakır madenciliği, 6.-10. yüzyıllarda da önemini korumakla birlikte ölçek ve örgütlenme bakımından dönüşüm geçirdi.[25] Konstantia (eski Salamis) başpiskoposluğunun denetimindeki manastır ve kilise mülkleri, madenciliği yönetimsel açıdan denetleyenler arasındaydı. Arkeometalürjik analizler, bu dönemde Karpaz yarımadasındaki bakır işleme atölyelerinin faaliyetini sürdürdüğünü göstermektedir.[26] Şarap üretimi ise hem iç tüketim hem de ihracat için sürdürülen bir başka temel ekonomik faaliyet olarak öne çıkmaktadır.[27] Konstantia, Paphos ve Limassol (Neapolis) dolaylarındaki antrepolar, şarap amforalarının toplanma ve dağıtım noktaları olarak işlev gördü. Kıbrıs şarabının Konstantinopolis pazarlarına ulaştığı bilinmekle birlikte; Arap kaynaklarının Kıbrıs mallarına ilişkin atıfları, ihracatın yalnızca Bizans yönünde değil, güneydoğuya Lübnan kıyıları ve Mısır limanlarına da yöneldiğine işaret eder.[28] Dokumacılık ve ham ipek ticareti ise farklı bir ağa entegre olmuştu. 6. yüzyılda Justinianos'un ipek tekelini kırmaya yönelik politikalar ve Pers-Bizans savaşlarının İpek Yolu güzergâhlarını sekteye uğratması, Doğu Akdeniz'deki ipek ticaretini yeniden yapılandırdı.[29] Kıbrıs'ta ham ipek işleme ya da yeniden ihraç faaliyetine doğrudan işaret eden kesin arkeolojik bulgu sınırlı olsa da 9.

[21]Rautman, a.g.m., s. 308–312. Rapp, C. & Drake, H. A. (Ed.), The City in the Classical and Post-Classical World, Cambridge, 2014, s. 201–215.
[22]Papacostas, a.g.m., s. 113–119.
[23] a.g.m., s. 119–124.
[24]Zavagno, a.g.e., s. 95–110.
[25]Kyrris, a.g.e., s. 89–94.
[26]Metcalf, a.g.e., s. 110–118.
[27]Papacostas, a.g.m., s. 120–125.
[28]al-Balādhurī, a.g.e., s. 162–163.
[29]Haldon, a.g.e., s. 104–112.

yüzyıl Konstantinopolis ticaret mevzuatını derleyen Eparchikon Biblion'un Kıbrıs menşeli kumaşlara atıfları, adanın bu ağdaki dolaylı konumunu doğrular niteliktedir.[30]

3.3. Çift Yönlü Para Dolaşımı

Para tarihi, Kıbrıs'ın ara bölge kimliğini en somut biçimde destekleyen kanıtlardan birini sunar.[31] 7. yüzyılın sonlarından 9. yüzyıla uzanan süreçte adada hem Bizans altın solidusları hem de Emevi/Abbasi gümüş dirhemleri tedavülde olmuştur. Bu çift yönlü para dolaşımı, adada aynı pazar alanlarında farklı para birimlerinin kullanıldığına ve yerel tüccarların her iki sistemin mantığını benimseyebildiğine dair önemli bir göstergedir.[32] Konstantia ve Amathus'ta bulunan "Arap-Bizans" geçiş tipi sikkeler özellikle dikkat çekicidir.[33] Bu sikkeler, Emevi yönetiminin kendi para birimini oluşturma sürecinde Bizans ikonografisini ödünç aldığı ya da uyarladığı bir geçiş dönemine aittir. Kıbrıs'ta bu sikkelerin bulunmuş olması, adanın yalnızca Bizans para sistemine değil, bu geçişin nüanslarını yaşayan bir ticaret düzlemine de dahil olduğunu göstermektedir.[34]

4. Kültürel Dolaşım ve Dini Kimlik

4.1. Kilise Mimarisinin Dönüşümü

Kıbrıs'ta Erken Hristiyan basilikalarının akıbeti, adanın kültürel dönüşümünü izlemenin en verimli yollarından birini sunar.[35] 5.-6. yüzyıllarda adanın her köşesine yayılan büyük basilikalar [36] 7. yüzyıldan itibaren farklı bir dönüşüm sürecine girdi. Bu dönüşüm çeşitli biçimler aldı: Büyük bazilika yapılarının bir kısmı, onarım yapılmaksızın terk edilerek yıkıntıya bırakıldı ya da taş malzeme kaynağı olarak söküldü.[37] Bir kısmı ise küçültülmüş, daha yönetilebilir mekânlara dönüştürüldü.[38] Özellikle dikkat çekici olan, Kıbrıs'ta 8.-9. yüzyıllarda inşa edilmiş küçük ölçekli manastır kiliselerinin, dini işlevi koruyarak hayatta kalan toplulukların ihtiyacını karşılamaya çalıştığıdır. Trodos dağlarındaki bazı manastır kiliseleri bu geleneğin erken örnekleri arasındadır.

---

[30]Browning, a.g.m., s. 109–113.
[31]Metcalf, a.g.e., s. 130–145.
[32]Browning, a.g.m., s. 110–114.
[33]Metcalf, a.g.e., s. 148–155.
[34]Zavagno, a.g.e., s. 115–122.
[35]Stewart, C. A., Domes of Heaven: The Domed Basilicas of Cyprus, Basılmamış Doktora Tezi, Illinois, 2008, s. 45–62.
[36]Salamis yakınlarındaki Apostolos Varnavas Kilisesi, Paphos'taki Chrysopolitissa Basilikası ve Kourion Basilikası bunların başında gelir.
[37]Rautman, a.g.m., s. 309–311.
[38]Stewart, a.g.t., s. 63–80.

4.2. Konstantia Başpiskoposluğu

Kıbrıs Kilisesi'nin özerkliği (autokephalos statüsü), 431 Efes Konsili kararlarıyla tescillenmişti. Bu özerklik, adanın siyasi belirsizlik döneminde kilisesinin kurumsal bütünlüğünü korumasına önemli ölçüde katkıda bulundu.[39] Konstantia başpiskoposları, bu dönemde yalnızca dini lider değil aynı zamanda siyasi müzakereci, vergi toplama aracısı ve toplumsal dayanışmanın odak noktası işlevlerini üstlendi.[40] Aziz Spyridon, Aziz Barnabas ve Aziz Lazaros kültleri bu dönemde güçlendi. Özellikle Aziz Barnabas kültü, Kıbrıs Kilisesi'nin apostolik kökenini pekiştiren bir kimlik inşası unsuru olarak işlev gördü.[41] 5. yüzyıl sonlarında Kıbrıs'ın özerkliğini hukuken meşrulaştıran efsanevi keşfin (Aziz Barnabas'ın mezarının bulunması) hafızası, zor dönemlerde cemaatin kimliğini besleyen bir anlatı olarak yaşatıldı.

4.3. Ermeni ve Süryani Hristiyan Varlığı

Kıbrıs'ın ara bölge kimliğini besleyen etkenlerden biri, adanın farklı Hristiyan topluluklarını barındırmasıydı. Özellikle 7. yüzyıl sonrasında Arap fethinden kaçan ya da yeniden yerleşim politikalarıyla hareket eden Süryani ve Ermeni Hristiyan grupların Kıbrıs'a sığındığı bilinmektedir.[42] Bu topluluklar, Bizans Kilisesi'nden teolojik açıdan farklı (Miafizit ya da Kilise Doğusu geleneğine mensup) olduklarından, ada bir anlamda Hristiyan dünyası içindeki kültürel çoğulluğun da taşıyıcısı oldu. Kıbrıs'taki Süryani elyazmalarının varlığına ilişkin dolaylı kanıtlar ve adada faaliyet gösteren bazı manastırların doğu Hristiyan geleneklerine ait metinleri kopyaladığına dair veriler, bu kimliğin kültürel üretime yansımalarını gözler önüne serer.[43] Dini açıdan ise Kıbrıs Kilisesi'nin Kadıköy Konsili'nin kararlarını (Kalkedoncu Hristiyanlık) sahiplenmesi, onu İstanbul Patrikhanesi ile temelde aynı doktrin çizgisinde tuttu. Bu sayede ada, farklı toplulukları barındırırken kurumsal dinî kimliğini yitirmedi.[44]

4.4. İslam Varlığının İzleri

Kıbrıs'ta doğrudan Müslüman nüfusuna ya da kalıcı İslam kurumlarına ait somut arkeolojik kanıt son derece sınırlıdır; bu durum da ortak yönetim döneminin gerçekte nasıl işlediğini anlamamızı güçleştirmektedir.[45] Bununla birlikte bazı ipuçları dikkat çekicidir: Konstantia yakınlarında tespit edilen ve İslami dönem stillerini çağrıştıran bir yapı kalıntısı; şehir

[39]Kyrris, a.g.e., s. 120–128.
[40]Zavagno, a.g.e., s. 130–142.
[41]Kyrris, a.g.e., s. 130–135.
[42]Haldon, a.g.e., s. 115–120. Zavagno, a.g.e., s. 145–152.
[43]Browning, a.g.m., s. 112–116.
[44]Kyrris, a.g.e., s. 138–142.
[45]Metcalf, a.g.e., s. 160–168. Zavagno, a.g.e., s. 155–162.

planlamasında bazı sokak hatlarının dönüşümü, özellikle Orta Doğu menşeli cam eşya ve seramik kapların Kıbrıs'ta artışı bu ipuçları arasında sayılabilir.[46] Kıbrıs'ın "ara bölge" statüsünün fiilî yaşantısına en kuvvetli dolaylı kanıtı Müslüman denizci ve tüccarların ada limanlarında konaklamasına imkân tanıyan ticaret ağlarından geliyor olabilir. Arap coğrafyacılarının Kıbrıs'ı hem zengin hem de tarafsız bir ada olarak nitelendirmesi, bu algının karşılığını yansıtır.[47]

5. "Sınır Bölgesi" Kavramı Işığında Kıbrıs

"Sınır bölgesi" (borderland) kavramı, özellikle Gloria Anzaldúa'nın 1980'lerin sonunda geliştirdiği kültürel kimlik teorisi ve ardından Chicana/o Studies ile postkolonyal çalışmalarda yaygınlaşan çerçevesiyle başlangıçta Orta Çağ Akdeniz için üretilmemişti. Nitekim Richard White'ın Kuzey Amerika bağlamında tanımladığı "orta toprak" (middle ground) ve bunu Akdeniz tarihine uyarlayan Peregrine Horden ile Nicholas Purcell'in çalışmaları, bu kavramsal çerçeveyi Kıbrıs tarihine uygulamak için sağlam bir zemin sunmaktadır.[48]

Kıbrıs'ın 688-965 dönemini sınır bölgesi kavramıyla okumak avantaj sunar. Nitekim her şeyden önce, bu yaklaşım adayı yalnızca mağdur ya da edilgen bir şey olarak değil; kendi çıkarlarını güden bir şey olarak konumlandırır.[49] Konstantia başpiskoposları, yerel aristokrasi ve liman tüccarları, her iki güçlü devletle de pragmatik ilişkiler geliştirdi ve bu ilişkileri zaman zaman kendi çıkarları doğrultusunda kullandı.[50] İkinci avantaj, sınır bölgesi kavramının kültürel alışverişi sıfır toplamlı bir kaybetme ya da kazanma olarak değil, yaratıcı bir sentez süreci olarak ele almasıdır.[51] Nümizmatik, mimari ve hagiografik verilerden derlenen bilgilere göre Kıbrıs, ne Bizans kültürünü olduğu gibi muhafaza etti ne de İslam kültürüne özümlendi.[52] Bunun yerine, her iki etkenden ödünç aldığı unsurları kendi tarihsel süzgecinden geçirdi ve kendine özgü bir Kıbrıslı kimliği inşa etti. Üçüncü avantaj ise bu kavramın zamansal boyutunu ele alma biçimidir. Sınır bölgeleri tarihsel süreçte dönüşür: Bir dönemin nispeten dengeli orta toprağı, güç dengelerinin değişmesiyle birlikte daha sıkı bir denetim altına girebilir ya da

[46]Rautman, a.g.m., s. 313–314.
[47]al-Balādhurī, a.g.e., s. 164–165. Christides, a.g.e., s. 32–38.
[48]White, R., The Middle Ground: Indians, Empires, and Republics in the Great Lakes Region, Cambridge, 1991, s. 50–69. Horden, P. & Purcell, N., The Corrupting Sea: A Study of Mediterranean History, Oxford, 2000, s. 123–152.
[49]White, a.g.e., s. 52–55.
[50]Zavagno, a.g.e., s. 165–172. Kennedy, a.g.m., s. 140–143.
[51]Horden & Purcell, a.g.e., s. 152–160.
[52]Browning, a.g.m., s. 114–116. Metcalf, a.g.e., s. 170–178.

tersine daha geniş bir özerklik alanı kazanabilir.[53] Kıbrıs'ın 965 sonrası Bizans idaresine geri dönüşü, sınır bölgesi deneyiminin kalıcı olmadığını; ancak bu üç yüzyıllık deneyimin adanın kültürel belleğinde silinmez izler bıraktığını göstermektedir.[54]

SONUÇ

6. ile 10. yüzyıllar arasında Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki ara bölge kimliğini birbirleriyle ilişkili bir şekilde dört unsur üzerinden anlatmaya çalıştık, bunlar: siyasi statü ve antlaşma rejimi, ticaret ağları ve maddi kültür, kültürel dolaşım ve dini kimlik, son olarak da teorik çerçeveleme. Bu dört eksenin kesişiminden ortaya çıkan şey şudur: Kıbrıs, söz konusu dönemde ne salt bir Bizans taşrası ne de İslam dünyasının bir periferisi oldu.[55] Bunun yerine, iki güçlü siyasi-kültürel sistemin yarattığı gerilim alanında hayatta kalmanın ve hatta belirli ölçüde yarar sağlamanın yollarını bulan özgün bir siyasi ve kültürel yapı geliştirdi.[56] Bu bulguların Erken Orta Çağ Akdeniz tarih yazımına katkıları birkaç başlık altında özetlenebilir. Birincisi, Kıbrıs örneği Bizans ve İslam dünyaları arasındaki ilişkiyi salt askeri ya da teolojik bir çatışma olarak değil; daha karmaşık, diplomatik, ticari ve demografik bir etkileşim süreci olarak okumayı zorunlu kılmaktadır.[57] İkincisi, adanın özgün deneyimi, Erken Orta Çağ'da siyasi sınırların ne ölçüde akışkan ve müzakere edilebilir olduğunu gözler önüne sermektedir. 688 antlaşmasının kurumsal mantığı, egemenlik kavramının Orta Çağ'da günümüzden çok daha esnek işleyebildiğinin kanıtıdır.[58] Üçüncüsü, Kıbrıs Kilisesi'nin özerk statüsünün sürdürülmesi ve dini kimliğin koruma altına alınması, kurumsal çerçevenin kültürel direnç ve süreklilik için ne denli kritik olduğunu vurgular.[59] Dördüncüsü, nümizmatik ve arkeolojik veriler bizi salt yazılı kaynaklara dayalı tarihin ötesine, maddi kültürün olduğu bir alana çeker.[60] Çift yönlü para dolaşımı, çok menşeli seramik repertuarı ve dönüşen mimari manzara, yazılı kaynakların sessiz kaldığı konularda sesini yükseltmektedir.[61] Hülasa Kıbrıs'ın bu dönemdeki deneyimi, Orta Çağ Akdeniz'ini bütünlüklü bir sistem olarak kavramanın önemini bir kez daha gündeme taşır. Horden ve Purcell'in bağlantısallık (connectivity) vurgusunu merkeze alan Akdeniz tarihi anlayışı, Kıbrıs'ı yalnızca iki güç arasında sıkışan bir şey olarak

[53]White, a.g.e., s. 55–60.
[54]Constantinus Porphyrogenitus, a.g.e., s. ch. 47, §12–15.
[55]Zavagno, a.g.e., s. 185–195.
[56]Browning, a.g.m., s. 116. Kennedy, a.g.m., s. 141–143.
[57]Haldon, a.g.e., s. 125–130. Christides, a.g.e., s. 40–45.
[58]Kennedy, a.g.m., s. 142–143.
[59]Kyrris, a.g.e., s. 140–145. Zavagno, a.g.e., s. 195–200.
[60]Metcalf, a.g.e., s. 180–188.
[61]Papacostas, a.g.m., s. 125–128. Rautman, a.g.m., s. 314.

değil; ticaret ağlarının, kültürel alışverişin ve diplomatik yaratıcılığın taşıyıcısı olarak kavramlaştırmamıza imkân tanır.[62] Bu perspektiften bakıldığında, Kıbrıs'ın ara bölge kimliği, bir zayıflığın değil; tarihsel bir uyum kapasitesinin ifadesidir.

[62]Horden & Purcell, a.g.e., s. 175–190.

KAYNAKLAR

al-Balādhurī, A. ibn Yaḥyā, *Futūḥ al-Buldān*, (Ed. M. J. de Goeje), Leiden, 1866.

Browning, R., "Byzantium and Islam in Cyprus in the Early Middle Ages", *Epeteris tou Kentrou Epistemonikon Erevnon*, 9 (1977–1979), s. 101–116.

Christides, V., *The Conquest of Crete by the Arabs (ca. 824): A Turning Point in the Struggle between Byzantium and Islam*, Athens, 1984.

Constantinus Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, (Ed. G. Moravcsik; Çev. R. J. H. Jenkins), Washington D.C., 1967.

Haldon, J., *Byzantium in the Seventh Century: The Transformation of a Culture*, Cambridge, 1990.

Horden, P. & Purcell, N., *The Corrupting Sea: A Study of Mediterranean History*, Oxford, 2000.

Kennedy, H., "Byzantine-Arab Diplomacy in the Near East from the Islamic Conquests to the Mid-Eleventh Century", *Byzantine Diplomacy*, (Ed. J. Shepard & S. Franklin), Aldershot, 1992, s. 133–143.

Kyrris, C. P., *History of Cyprus: With an Introduction to the Geography of Cyprus*, Nicosia, 1985.

Metcalf, D. M., *Byzantine Cyprus, 491–1191*, Nicosia, 2009.

Nikephoros, *Short History*, (Ed. & Çev. C. Mango), Washington D.C., 1990.

Papacostas, T., "The Economy of Late Antique Cyprus", *Economy and Exchange in the East Mediterranean during Late Antiquity*, (Ed. M. Decker & S. Kingsley), Oxbow Books, Oxford, 2001, s. 107–128.

Rapp, C. & Drake, H. A. (Ed.), *The City in the Classical and Post-Classical World: Changing Contexts of Power and Identity*, Cambridge, 2014.

Rautman, M., "Ignoring Rome: The Archaeology of Late Antique Cyprus", *Antiquité Tardive*, 6 (1998), s. 297–314.

Stewart, C. A., *Domes of Heaven: The Domed Basilicas of Cyprus*, Basılmamış Doktora Tezi, Indiana University, Bloomington, 2008.

Theophanes Confessor, *Chronographia*, (Ed. C. de Boor), Leipzig, 1883–1885.

White, R., *The Middle Ground: Indians, Empires, and Republics in the Great Lakes Region, 1650–1815*, Cambridge, 1991.

Zavagno, L., *Cyprus between Late Antiquity and the Early Middle Ages (ca. 600–800): An Island in Transition*, Routledge, London, 2017.

SALAMİS

Adanın doğusunda yer alan Kıbrıs'ın en önemli ve en büyük kentlerinden biri olan kent, ticari ve idari anlamda mühim bir merkezdi. Limanı sayesinde Mısır, Suriye ve Anadolu gibi farklı bölgelerle bağlantılarıyla gelişmiş bir ağa sahipti. Kentte bulunan tiyatro, hamam yapısı, gymnasium, caddeler ve su kemerleri Roma kent yapısını çok güzel sunar. Gymnaisum ve hamamların büyüklüğü, Salamis halkının sosyal yaşama verdiği önemi gösterir. Tiyatrosu yaklaşık 15.000 kişi kapasitesiyle Doğu Akdeniz'in en büyük Roma tiyatrolarındandır.

SEMRA ERYILDIRIM

2026

KAYNAK: AYŞENUR ATAK ARŞİVİ

ANTİK DERGİSİ

Sayı/Issue: 1

Temmuz/July 2026

GEÇ TUNÇ ÇAĞINDA GÜÇ VE TİCARET: HİTİT-ALASİYA İLİŞKİLERİ[1]

Adem KEMAHLI[2]

Öz

Kıbrıs, Akdeniz'in en büyük üçüncü adası olarak coğrafi konumu ve zengin bakır yataklarıyla antik çağlardan itibaren büyük bir odak noktası olmuştur. Asur, Mısır ve Hitit gibi farklı medeniyetler tarafından çeşitli isimlerle anılan bu ada, Hitit kaynaklarında "Alaşiya" olarak geçmektedir. Adanın sahip olduğu yoğun ve değerli bakır rezervleri, batı dillerindeki "bakır" kelimesinin etimolojik kökenini de oluşturmuştur. MÖ 2. binyılda devletlerin artan hammadde ihtiyaçları, Akdeniz havzasında deniz ticaretini oldukça hareketli bir hale getirmiştir. Kıbrıs mallarına Uluburun ve Gelidonya batıklarında rastlanması, adanın ne denli stratejik bir ticari konuma sahip olduğunu açıkça kanıtlamaktadır. Anadolu'da madencilik faaliyetlerinde oldukça ileri bir seviyeye ulaşan Hititler, hem askeri donanımlarını hem de ekonomilerini güçlü tutmak için metal kaynaklarına, bilhassa bakıra büyük bir ihtiyaç duymaktaydılar. Hititler, mevcut bakır yataklarının kaybı üzerine yeni kaynaklar bulmak amacıyla donanmalarını kullanarak Doğu Akdeniz'in en önemli bakır deposu olan Kıbrıs'ı ele geçirmiş, Ugarit gibi önemli liman kentlerini kontrol altına almayı hedeflemişlerdir. Bu ticari hareketlilik, hammadde ticaretiyle zenginleşen tüccarların lüks yaşam tarzları benimsemesiyle dönemin sosyal hayatını da etkilemiştir. Siyasi ilişkilere bakıldığında, Geç Tunç Çağı'nda başlangıçta Mısır hâkimiyetinde olan ve diplomatik hediyeleşmelerle yürütülen Kıbrıs-Mısır ilişkileri, Kadeş Savaşı'nın

[1] Kemahlı, A. (2026). Geç Tunç Çağı'nda Güç ve Ticaret: Hitit-Alasiya İlişkileri. *ANTİK*, 1, sf. 14-22.

[2] Adem KEMAHLI, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ademkmhl16@gmail.com

ardından yerini Hitit egemenliğine bırakmıştır. Hitit Kralı Muvatalli ile başlayan bu hâkimiyet süreci yaklaşık iki yüzyıl boyunca kesintisiz devam etmiştir. IV. Tuthaliya döneminde (MÖ 1240-1215) Alaşiya'ya (Kıbrıs) düzenlenen başarılı sefer sonucunda Alaşiya hükümdarı esir düşmüş; adanın zengin altın ve bakır kaynakları, vergi ve haraç olarak Hititlerin kontrolüne geçmiştir. II. Şuppiluliuma döneminde (MÖ 1213-1185) ise Akdeniz'deki hayati tahıl ticaretini Deniz Halklarının saldırılarından korumak için Alaşiya açıklarında stratejik bir deniz savaşı gerçekleştirilmiştir. Hitit İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ise doğuda büyüyen Asur tehdidi, batıda Ahhiyawa Krallığı'nın yarattığı huzursuzluklar, başkentteki amansız taht kavgaları ve yerel yöneticilere tanınan geniş yetkiler, devletin yıkılış sürecine girmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Hititler, Alaşiya, Geç Tunç Çağı, Bakır, Deniz Ticareti

Abstract

Cyprus, as the third largest island in the Mediterranean, has been a major center of attraction since ancient times due to its geographical location and rich copper deposits. Referred to by various names by different civilizations such as the Assyrians, Egyptians, and Hittites, this island is mentioned as "Alašiya" in Hittite sources. The dense and valuable copper reserves of the island also formed the etymological origin of the word "copper" in Western languages. In the 2nd millennium BC, the increasing raw material needs of states made maritime trade in the Mediterranean basin highly active. The discovery of Cypriot goods in the Uluburun and Gelidonya shipwrecks clearly proves how strategic a commercial position the island held.The Hittites, who had reached a highly advanced level in mining activities in Anatolia, had a great need for metal resources, especially copper, to maintain both their military equipment and economic strength. Upon the loss of their existing copper deposits, the Hittites used their naval fleets to capture Cyprus the most important copper reservoir of the Eastern Mediterranean in order to find new resources, and aimed to take control of significant port cities like Ugarit. This commercial dynamism deeply affected the social life of the period, as merchants who grew wealthy through the raw material trade adopted luxurious lifestyles. Regarding political relations, the Cyprus-Egypt relations which were initially under Egyptian dominance in the Late Bronze Age and conducted through diplomatic gift exchanges were replaced by Hittite sovereignty following the Battle of Kadesh. This period of domination, which began with the Hittite King Muwatalli, continued uninterrupted for about two centuries. As a result of the successful campaign against Cyprus during the reign of Tudhaliya IV (1240-1215 BC), the ruler of Alashiya was taken prisoner, and the island's rich gold and copper resources fell under

Hittite control as taxes and tribute. During the reign of Suppiluliuma II (1213-1185 BC), a strategic naval battle was fought off the coast of Alashiya to protect the vital grain trade in the Mediterranean from the attacks of the Sea Peoples. In the final periods of the Hittite Empire, the growing Assyrian threat in the east, the unrest caused by the Ahhiyawa Kingdom in the west, relentless succession struggles in the capital, and the extensive powers granted to local rulers played a decisive role in the state's eventual collapse.

Keywords: Hittites, Alashiya, Late Bronze Age, Copper, Maritime Trade

Giriş

Kıbrıs, Akdeniz'in bir parçası olup Doğu Akdeniz bölgesinde yer alır. Sicilya ve Sardinya adalarından sonra Akdeniz'in en büyük üçüncü adasıdır. Bulunduğu konumu itibariyle çağlar boyunca önemli bir ada olmasını sağlamıştır (Gürgen, 2017: 13). Coğrafi konum olarak 33° 33'-35° 41' kuzey enlemleri ile 32° 20'-34° 35' doğu boylamları arasında yer almaktadır. Toplam 9.251 km² yüz ölçümüne sahip olan ada; Türkiye'ye 71 km, Suriye'ye 98 km ve Mısır'a 370 km mesafede konumlanmıştır. Coğrafyacılara göre başlangıçta Anadolu ana karası ile bütünleşik olan Kıbrıs, Üçüncü Jeolojik dönem ortalarında yaşanan tektonik çökmeler neticesinde Anadolu'dan ayrılarak bir ada kimliği kazanmıştır (Atalay, 2003: 29).

Türkçede "Kıbrıs" olarak adlandırılan ada, tarih boyunca farklı medeniyetler tarafından çeşitli isimlerle anılmıştır. Asur belgelerinde "Yadnana ya da Ya" olarak geçen ada, Arapçada "Kubrus" şeklinde adlandırılmıştır Batı dillerinde ise "Cyprus", "Cypen", "Cypre" ve "Gipros" gibi isimler öne çıkarken; Eski çağ Mısır kaynaklarında MÖ 18. yüzyıldan itibaren "Asi", Hitit kaynaklarında ise "Alašiya" olarak zikredilmiştir (Arun, 2020: 85-86). Kıbrıs isminin kökenini ve tam anlamını çözmeye yönelik dil bilimsel çalışmalar kesin bir sonuca ulaşamamıştır; çünkü adın kökü ne Hint-Avrupa ne de Sami dil ailelerine dayanmaktadır. Adada bol miktarda bakır bulunduğundan ve MÖ 3. binyıldan itibaren bakır elde edildiğinden, Kıbrıs ismi tarih boyunca bakır ile ilişkilendirilmiştir. Batı dillerindeki "bakır" kelimesi de doğrudan Kıbrıs adasının isminden türemiştir (Erzen, 1976: 96). Grekçe *Kypros* adı yazılı edebiyatta ilk kez Homeros'un İlyada destanında, Kıbrıs Kralı Kinyres'ın Agamemnon'a gönderdiği meşhur metal zırh vesilesiyle zikredilir*:"Atreusoğlu gürledi, buyurdu silah kuşanmayı. Göz kamaştıran silahları takındı kendisi de: Önce geçirdi bilekleri gümüş halkalı güzel dizliklerini, sonra da zırhını geçirdi göğsüne, konukluk armağanı diye Kinyres vermişti bu zırhı, Kinyres Kıbrıs'a gelen büyük haberi duymuştu. Akhalar, Troya'ya doğru gemilerle yola çıkacaktı, o da yaranmak için vermişti bu zırhı ona. On sırası koyu göktaşındandı, on iki sırası altından, yirmi sırası kalaydan,*

iki yandan boyuna doğru üç yılan dolanıyordu." (Hom. *Il.* XI. 15-25.). Ayrıca Latince *cuprum*, İtalyanca *cipro*, İngilizce *copper* ve Almanca *kupfer* kelimelerinin kökeni de buraya dayanmaktadır. Yani bakır madeni adını Kıbrıs adasından almış, adanın kendi ismi ise buranın yerli ve kadim dilinden bir miras olarak günümüze ulaşmıştır (Erzen, 1976: 96).

MÖ 2. binyılın başlarında, devletlerin büyüyen ihtiyaçlarını karşılamak adına deniz ticareti hareketli bir döneme girmiştir. Mısır, Hitit, Asur ve Myken gibi dönemin güçlü devletleri, diplomatik ilişkilerini geliştirerek Akdeniz'deki ham madde kaynaklarından yararlanmak amacıyla deniz ticaretine ağırlık vermişlerdir. Özellikle MÖ 2. binyılın sonlarına doğru Kıbrıs'ın bakır ihracatını artırması, Akdeniz'deki hem mal dolaşımını hem de deniz taşımacılığını hızlandırmıştır. Bu yoğun ticaret ağının bir sonucu olarak Kıbrıs mallarına Uluburun ve Gelidonya batıklarında; ayrıca Anadolu, Mısır, Levant ve Yunanistan gibi farklı coğrafyalarda rastlanması, adanın ne kadar stratejik ve önemli bir ticari konumda olduğunu açıkça göstermektedir (Soslu, 2022: 267). Orta Anadolu'da yaklaşık 400 yıl hüküm süren Hititler için de Akdeniz kıyı şehirleri son derece önemlidir. Çünkü Hitit Devleti ihtiyaç duyduğu her türlü hammaddeyi ithal etmek için Akdeniz'deki ticaret merkezlerini kontrol altında tutmak istemiştir. Hatta Suriye bölgesine yapılan askeri stratejik hamlelerin altında yatan nedenlerinden biri de devletin Akdeniz'deki ticaret noktalarını korumak ve kendisine bağlamak olmalıdır. Akdeniz ticaretinin önemli liman kentlerinden olan ve İmparatorluk Dönemi'nde vassal devlet haline getirilen Ugarit şehri bu mücadele için örnek teşkil etmektedir (Sevinç, 2008: 23). Hitit Devletinin askeri ve ekonomik gücünü oluşturan yeraltı zenginliklerini ve üretim süreçlerini anlamak, dönemin ticari dinamiklerini kavramak açısından önemlidir. Bu doğrultuda çalışmanın takip eden bölümünde Eski Anadolu'daki madencilik faaliyetleri ve Hititlerin bu faaliyetlerdeki rolü ele alınacaktır.

Eski Anadolu'da Madencilik

Eskiçağ insanları, dünyaya saçılmış olan metal ve metal olmayan minerallerle binlerce yıl boyunca uğraş vermişlerdir. Günümüzde ulaşılan teknolojik gelişimin temeli bu insanların çeşitli madenleri tanıyarak dönemine uygun şekilde işlemesi ile atılmıştır. Bu nedenle madenlerin keşfi insanlık tarihi açısından büyük bir aşamadır. İnsanlar, bölgelerindeki maden kaynaklarından zamanla daha geniş alanlarda yararlanmayı öğrenmişlerdir. Bu süreçte kazanılan deneyimler, ihtiyaçların karşılanmasını sağlamakla kalmamış; tarihe yön veren büyük medeniyetlerin doğmasına da zemin hazırlamıştır (Kaptan, 1990: 175). Dünya tarihindeki bu büyük dönüşümün en erken ve çarpıcı örneklerinden biri ise Anadolu coğrafyasında karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu coğrafyasında metal kullanımına dair en eski bulgular yaklaşık olarak MÖ. 10000 yıllarında Paleolitik (Eski Taş Devri) ve Neolitik (Cilalı Taş Devri) dönemlerine ait Antalya'da bulunan Karain ve Beldibi mağaralarında bulunmuştur. Kazılarda bulunan bulgular neticesinde Anadolu'daki madencilik faaliyetlerinin bu dönemle birlikte başladığı tahmin edilmektedir. Bu dönemde bakır madeni saf olarak doğada bulunmaktadır ve rengindeki sarı-turuncu tonlardan dolayı altın madeni ile birlikte dikkatleri üzerine çekmektedir (Ehsani ve Yazıcı, 2016: 44). Metalurji tarihine göz atıldığında eski Anadolu'da yaşayan insanlar için birçok alanda kullanılan bakır madeni, altın ve gümüş kadar değer görmemiştir ve bakır ilk olarak MÖ 4. binyıldan itibaren eritilerek eşya ve süs eşyası yapımlarında kullanılmıştır. MÖ 3. binyıla gelindiğinde kalay madeni ile birlikte karıştırılarak tunç elde edilmiştir. Bakırdan yapılan eşyalara baktığımızda saban ucu, orak, kap, bıçak bardak, balta, ok ucu, mızrak, kalkan, kılıç gibi kullanım alanı oldukça geniştir ve böylece bakır Eski Anadolu'da yaşayan halklar için son derece mühim bir değerdir (Akkuş Mutlu ve Koç, 2021: 32).

Hititler Döneminde Madencilik

Geç Tunç Çağı'nın Orta Anadolu'sunda önemli bir siyasi güce sahip olan Hititler için de madenler son derece önem taşımaktaydı. Çünkü Hititler, bu madenlerden çeşitli kullanım alanları ve güçlü bir ekonomi oluşturabilmeyi başarmışlardır. Hitit Devleti'nden (MÖ 1750-1200) günümüze kadar kalan mühürler, kâseler, antlaşma metni tabletleri, hançerler, tanrı ve tanrıça heykelcikleri, mızrak uçları gibi eşyalar somut birer örnek teşkil etmektedir. Ayrıca çeşitli madenlerden miğfer, kılıç, kalkan, savaş arabası gibi eserler de meydana getirmişlerdir. Türkiye ve dünyadaki çeşitli müzelerde bu tür örnekleri görmek mümkündür (Başak, 2008: 26). Hititler döneminde bakır ve bronzun oldukça yaygın bir şekilde kullanıldığı tespit edilmekle birlikte, tarihi kayıtlar aynı dönemde demir cevherinin de ticaretinin yapıldığını göstermektedir.

Hitit toplumu; Kafkasya eteklerindeki zengin bakır yataklarının yanı sıra demir yataklarının da bulunduğu dağınık, ormanlık bölgelerde yaşamını sürdüren ve maden işlemede ustalaşmış bir halktı. Nitekim bu bölgelerde gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda, döneme ait gelişmiş dökümhane kalıntılarına rastlanmıştır. Hitit ordusu ve ekonomisi için askeri açıdan hayati bir öneme sahip olan bakır yataklarının kaybı devleti yeni maden yatakları arayışına itmiştir. Bu ihtiyaç doğrultusunda Hititler donanmalarını kullanarak Doğu Akdeniz'in en zengin bakır deposu sayılan Kıbrıs'ı ele geçirmiştir (Avşaroğlu, 2021: 134). Hititler, Maden külçelerini dönemin yaygın taşıma şekli olan eşeklerle taşıyor ve değiş tokuş ediyorlardı. Bu maden külçelerinin en iyi örnekleri ana karada değil Türkiye'nin güney kıyı kısmında Suriye'ye ait Geç Tunç Çağı batıklarında bulunmuştur. Ayrıca Boğazköy kazılarında Kıbrıs tipi bakır külçesi,

Tarsus'ta ise üzerinde tunç kalıntıları bulunan eritme kabı parçaları bulunmuştur (Macqueen, 2022: 107-108). Akdeniz bölgesinde oluşan bu ticari hareketlilik, bölgesel devletlerin şehir ve sosyal yaşamını da etkilemiştir. Hammadde ticareti yaparak zenginlik elde eden merkezler ve ticarette aktif rol alan tacirler elde ettikleri varlıklarını büyük saraylar yaparak göstermişlerdir. Halktan farklı tür giysiler giyerek ayrıcalıklarını simgelemişlerdir. Bu dönemde mavi kumaşlar ile Lapis lazuli gibi değerli taşlar dönemin vazgeçilmez lüks unsurları haline gelmiştir (Yalçın, 2016: 11).

Kıbrıs-Hitit Siyasi İlişkileri

Anadolu ve Kıbrıs arasındaki ilk siyasi ilişkiler Amarna çağından önce başlamaktadır. Ancak Hitit kralı Muvatalli'nin Kıbrıs'ı ele geçirmesi ile adada Hitit hakimiyet sağlanmış ve 200 yıl süren bu süreç ege göçleri ile devletin yıkılmasına kadar sürmüştür (Kınal, 1964: 417). Geç Tunç Çağı'nda, Mısır Firavunu 3. Tutmosis'in Suriye bölgesini ele geçirmesiyle birlikte Kıbrıs Adası Mısır hâkimiyetine girmiştir. Bu dönemde Mısır ve Kıbrıs arasındaki ilişkiler oldukça dostane bir seyir izlemiştir. İki bölge arasında diplomatik bir gelenek olarak karşılıklı hediyeleşmeler yapılıyordu; Kıbrıs kralı Mısır'a gümüş, bakır ve altın gönderirken, Mısır firavunu da buna karşılık abanoz ağacı ve değerli mobilyalar yolluyordu. Ancak bu durum kalıcı olmadı. Muhtemelen Kadeş Savaşı'nın ardından Kıbrıs, Hititlerin denetimine geçti ve Hitit Devleti yıkılıncaya kadar onlara haraç ödeyen bağımlı bir statüde kaldı. Kıbrıs, bu dönemde Hititlere ödediği haracı ise ağırlıklı olarak bakır ve altınla karşılıyordu (Özkan, 1995: 213). 4. Tuthaliya döneminde (MÖ 1240-1215) Hititlerin Kıbrıs'a düzenlediği sefer sonucunda, Alaşiya Hükümdarı, ailesi ve oğulları Hititlere esir düşmüştür. Bu başarılı askeri harekatın ardından Hititler, Kıbrıs'tan ganimet olarak yüklü miktarda altın ve esir ele geçirmiştir. Yapılan antlaşma uyarınca Alaşiya hükümdarlarının Hitit Devleti'ne haraç ödemesi kararlaştırılmış böylece Kıbrıs'ın zengin bakır yatakları Hititlerin kontrolüne geçmiştir (Latifova, 2012: 363). 2. Şuppiluliuma Dönemi'nde (MÖ 1213-1185) Kıbrıs üzerine yeni bir sefer gerçekleştirilmiştir. İlgili çivi yazılı belgeden (CTH 121) anlaşıldığı üzere 2. Şuppiluliuma, Akdeniz'deki dengelere ve gelişmelere büyük bir hassasiyetle yaklaşmıştır. Alasiya açıklarında yaşanan Hitit deniz savaşının temel amacı; Akdeniz üzerinden Hitit merkezine yapılan hayati tahıl sevkiyatını güvence altına almak ve bölgedeki düşman filolarını etkisiz hale getirmektir. Bu durum, savaşın doğrudan Deniz Halklarına karşı bir savunma stratejisi olduğunu düşündürür. Nitekim Deniz Halklarının Akdeniz havzasında yol açtığı kaos ve istikrarsızlık, başta Hitit İmparatorluğu olmak üzere dönemin tüm büyük güçleri için derin bir travma yaratmıştır (Erbaşı, 2023: 149-150). Hitit başkenti Boğazköy ve çevresinde gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda ele geçen çivi

yazılı belgeler; Geç Tunç Çağı (MÖ 1550-1200) sonlarında Hitit yönetiminin hem ciddi dış tehditlerle hem de derin iç sorunlarla karşı karşıya kaldığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu dönemde devletin varlığını sarsan en büyük dış tehditlerin başında, Fırat'ın doğusunda askeri bir güç olarak yükselen Asur Devleti ile batıda yerel toplulukları isyana teşvik ederek büyük bir huzursuzluk ortamı yaratan Ahhiyawa Krallığı gelmektedir. Sınırlardaki bu dış baskıların yanı sıra başkent Hattuşa'da yaşanan amansız taht mücadeleleri de iç sorunlara örnek gösterilmektedir. Tüm bunlarla birlikte, Hititlerin ülkeyi eyaletlere bölerek izlediği yönetim stratejisi doğrultusunda yerel yöneticilere tanınan geniş hak ve yetkiler, Hitit Devleti'nin yıkılmasında etki eden önemli bir rol oynamıştır (Aklan, 2023: 48).

SONUÇ

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'deki stratejik konumu ve sahip olduğu zengin bakır yatakları sayesinde Eski Çağ boyunca yalnızca bir ada değil, aynı zamanda siyasi, ekonomik ve ticari dengeleri etkileyen önemli bir merkez olmuştur. Çalışmada ele alınan veriler, adanın öneminin yalnızca coğrafi konumundan kaynaklanmadığını; doğal kaynakları, özellikle bakır üretimi ve bu üretimin uluslararası ticaret ağındaki belirleyici rolü sayesinde bölgesel güç mücadelelerinin merkezinde yer aldığını ortaya koymaktadır. Hitit Devletinin madencilikte aktif bir rol oynadığı; mevcut maden kaynaklarını etkin kullanmalarından, gelişmiş işleme teknikleri geliştirmelerinden ve bunları askeri üretime başarıyla aktarmalarından anlaşılmaktadır. Bununla birlikte mevcut maden yataklarının yetersiz kalması veya stratejik önem taşıyan kaynakların güvence altına alınma ihtiyacı, Hititlerin dış politikalarını da şekillendirmiştir. Bu durum, Kıbrıs'a yönelik askeri seferlerin yalnızca fetih amacı taşımadığını; ekonomik çıkarların korunması, bakır temininin sürekliliğinin sağlanması ve Doğu Akdeniz ticaret yollarının kontrol altında tutulması gibi stratejik hedeflere dayandığını göstermektedir. Özellikle son Hitit kralı olan 2. Şuppiluliuma'nın Alaşiya üzerine gerçekleştirdiği sefer ve deniz savaşı Kıbrıs'ın yalnızca doğal kaynakları nedeniyle değil, aynı zamanda deniz ticaretinin devamlılığı açısından da vazgeçilmez bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak Kıbrıs, Geç Tunç Çağı'nda Hitit Devleti için yalnızca bakır temin edilen bir bölge değil, ekonomik çıkarların korunması, deniz ticaretinin güvence altına alınması ve Doğu Akdeniz'deki siyasi üstünlüğün sürdürülmesi açısından stratejik bir merkez niteliği taşımıştır. Bu nedenle Hitit-Kıbrıs ilişkileri sadece askeri veya diplomatik bir hamle olarak görülmemelidir. Dönemin ekonomik yapısı, madencilik faaliyetleri ve Akdeniz ticaretinin çok yönlü boyutu ile birlikte ele alınmalıdır

KAYNAKLAR

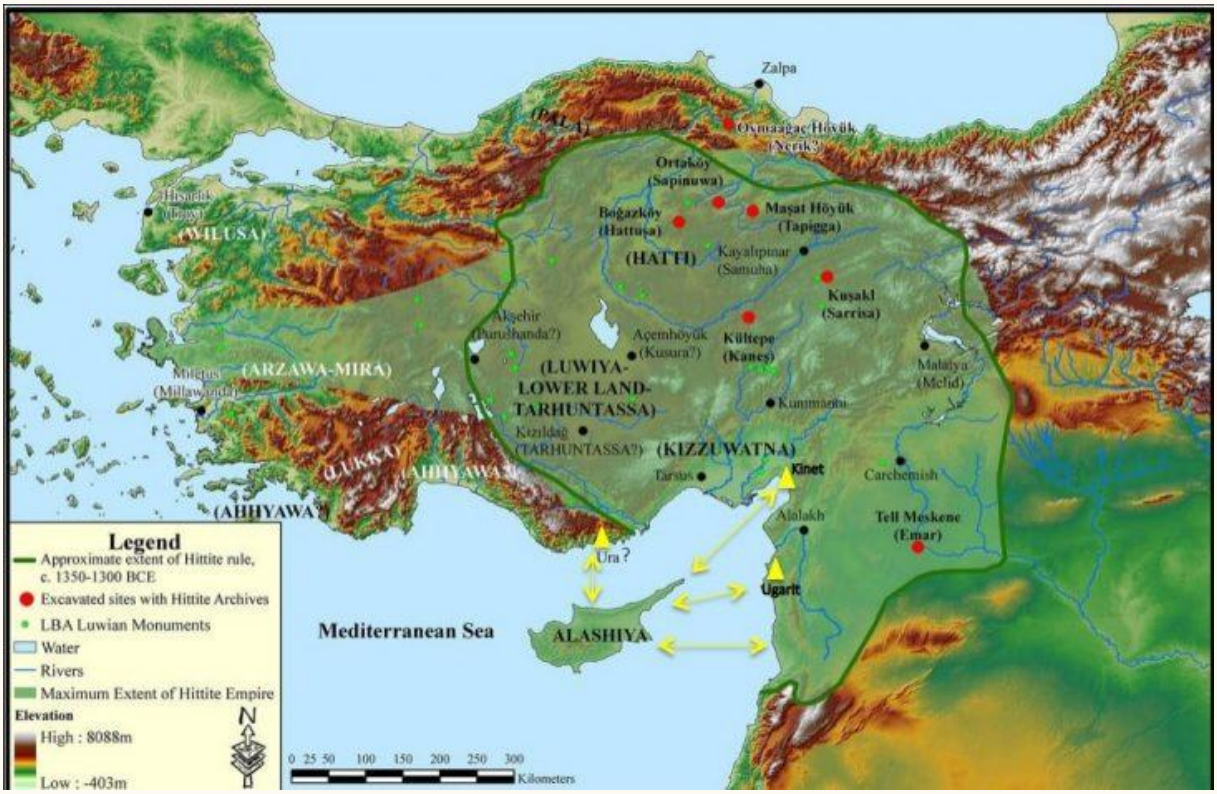
LEVHALAR VE HARİTALAR

Levha 1: 2. Şuppiluliuma'nın Alaşiya (Kıbrıs) krallığı üzerine yaptığı deniz seferlerini içeren tablet (görsel https://hethport.net/HPM/index.php adresinden alınmıştır).

Levha 2: Uluburun batığından çıkarılmış tipik bir öküz derisi şeklinde bakır külçe (görsel https://nauticalarch.org/ adresinden alınmıştır).

Harita 1: Tunç Çağında Kıbrıs-Anadolu Ticaret ağını gösteren bir harita (görsel https://arkeonews.com adresinden alınmıştır.)

Akkuş Mutlu, S. ve Koç, S. E. (2021). Hitit Ritüellerinde Bakır Madeninin Kullanımı. Akademik MATBUAT, 5(2), 31-44.

Aklan, İ. (2023). Orta Anadolu'da Geç Tunç Çağı Sonu ve Demir Çağı Üzerine Bir Değerlendirme. AHBVÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, (8), 47-61.

Arun, T. H. (2020). Kıbrıs/Alašiya'nın M.Ö. 2. Bin Yılında Doğu Akdeniz'deki Önemi ve Hititlerle İlişkisi. Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi, 3(6-7), 85-110.

Atalay, T. (2003). Geçmişten Günümüze Kıbrıs İdari Yapılanma ve Din Eğitimi. Gençleri Evlendirme ve Mehir Vakfı.

Avşaroğlu, N. (2022). Anadolu Madencilik Tarihi. https://nadiravsaroglu.com/wp-content/uploads/2022/05/87-ANADOLU-MADENCILIK-TARIHI-1.pdf

Başak, O. (2008). Taş Çağı'ndan Tunç Çağına Anadolu'da Maden Sanatının Gelişimi ve Kullanımı. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 1(21), 15-33.

CTH: E. Laroche, Catalogue des textes hittites, Paris, 1971; Catalogue des textes hittites, premier supleemènt, RHA XXX, 1972, 94-133.

Doratlı, N. (Ed.). (2013). 8. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri (Cilt 1). Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları.

Ehsani, A. ve Yazıcı, E. Y. (2016). Anadolu'da Bakır Madenciliği ve Kullanımının Kısa Tarihçesi. MT Bilimsel, 5(9), 43-48.

Erbaşı, F. S. (2023). Hititler. F. S. Erbaşı ve K. Doğancı (Ed.), Anadolu Uygarlıkları içinde (ss. 125-172). Paradigma Akademi.

Erzen, A. (1976). İlkçağ Tarihinde Kıbrıs. Belleten, 40(157),93-116.

Gürgen, İ. (2017). M.Ö. 2. Binyılda Kıbrıs. O. Köse (Ed.), Tarihte Kıbrıs (İlkçağlardan 1960'a kadar) 1. Cilt içinde (s. 13-28). Dokuzonbeş Yayıncılık.

Hom. Il. (=Homeros, Iliad) Kullanılan metin ve çeviri: İlyada, Çev. A. Erhat-A. Kadir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6. Basım, İstanbul, 2017.

Kaptan, E. (1990). Türkiye Madencilik Tarihine Ait Buluntular. *MTA Dergisi*, *111*, 175-186.

Kınal, F. (1964). Kıbrıs Tarihi Üzerinde Çalışmalar: II İlk Çağlarda Kıbrıs. Belleten, 28(111), 383-417.

Macqueen, J. G. (2022). Hititler ve Hitit Çağında Anadolu (E. Davutoğlu, Çev.). Akılçelen Kitaplar.

Odabaşı, F. (2022). Eskiçağ'da Deniz Ticaretinde Camın Meta Olarak Kullanımına Genel Bir Bakış. Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD), (11), 259-297.

Özkan, S. (1995). Önasyada Geç Tunç Çağı Ticaret Hayatında Hitit Devletinin Yeri. Tarih İncelemeleri Dergisi, 10(1), 211-217.

Sevinç, F. (2008). Hititlerin Anadolu'da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (17), 11-32.

Yalçın, Ü. (2016). Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış. MT Bilimsel, 5(9), 3-13.

ANTİK DERGİSİ

Sayı/Issue: 1

Temmuz/July 2026

KIBRIS'IN MANEVİ SAHABÎSİ: HALA SULTAN[1]

Atalay ACAR[2]

Öz

Kıbrıs Adası, İslam dünyası için bünyesinde barındırdığı Hala Sultan Türbesi vesilesiyle eşsiz bir manevi değere sahiptir. Bu makale çalışmasında; Kıbrıs'ın İslamlaşma sürecindeki sembol ismi Hala Sultan'ın (Ümmü Harâm bint. Milhan) hayatı, İslam'ın dünyaya yayılmasındaki tarihsel rolü ve kabrinin süreç içerisindeki mimari-kurumsal dönüşümü incelenmektedir.

Bu doğrultuda çalışmanın ilk bölümünde; onun İslamiyet öncesi yaşamı, İslam'ı kabul etme sürecinde karşılaştığı zorluklar, inancını koruma adına verdiği mücadeleler ve halk anlatıları ile tarihi kaynaklarda seçkin bir sahabî olarak konumlandırılmasının ardındaki temel dinamikler incelenmektedir.

Hala Sultan'ın biyografik çerçevesinin kurulmasının ardından çalışmanın devamında; kabri etrafında şekillenen dinsel anlatıların yanı sıra, Osmanlı'nın Kıbrıs Adası'nı fethiyle birlikte yapının devlet eliyle tamir edilmesi ve bir külliyeye dönüşüm evreleri, ikinci el kaynaklardan aktarılan şer'iyye sicilleri ve seyyah notları ışığında ele alınarak incelenmektedir.

[1] Acar, A. Kıbrıs'ın Manevi Sahabisi. *ANTİK*, 1, sf.24-32.

[2] Atalay ACAR, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi,

Sonuç olarak bu çalışma; Hala Sultan'ın şahsiyeti üzerinden İslamiyet için bir sembol haline gelen Kıbrıs'ın, dinsel ve jeopolitik aidiyetteki kalıcı yerini mukayeseli bir perspektifle sunmaktadır. Erken dönem İslam fütuhatından itibaren Müslümanlar için stratejik bir değer taşıyan bu coğrafyada, Hala Sultan mirasına tarih boyunca atfedilen manevi değeri ve gösterilen askeri hürmeti ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hala Sultan, Kıbrıs, İslamiyet, Hala Sultan Türbesi, Sahabî

Abstract

The Island of Cyprus holds exceptional spiritual significance for the Islamic world due to the presence of the Hala Sultan Shrine. This study examines the life of Hala Sultan (Umm Haram bint Milhan), one of the symbolic figures in the Islamization of Cyprus, her historical role in the spread of Islam, and the architectural and institutional transformation of her tomb over time.

The first part of the study explores her life before Islam, the challenges she faced during her conversion to Islam, her struggle to preserve her faith, and the main factors that led to her recognition as a distinguished Companion of the Prophet in both historical sourcesand popular narratives.

Building upon this biographical framework, the study then examines the religious narratives that developed around her tomb, as well as therestoration of the shrine by the Ottoman state following the conquest of Cyprus and its transformation into a religious complex (külliye). This process is analyzed in thelight of (şer'iyye) (Islamiccourt) records and the accounts of contemporary travelers.

In conclusion, this study presents, through the person of Hala Sultan, the enduring religious and geopolitical significance of Cyprus as a symbolic center of Islam from a comparative perspective. It further aims to demonstrate the spiritual value historically attributed to Hala Sultan's legacy and the military respect shown toward it in a region that has held strategic importance for Muslims since the early Islamic conquests.

Keywords: Hala Sultan, Cyprus, Islam, Hala Sultan Shrine, Companion of the Prophet (Sahabî)

Hala Sultan'ın Kişiliği ve Hayatı

İslam tarihinde önemli ve eşsiz bir konuma sahip olan Hala Sultan'ın asıl adı bilinenlere göre "*Gumeysa bint Milhan*"[3]. Medine'nin köklü kabilelerinden Hazrec'in Neccaroğulları koluna mensup olan Hala Sultan; babası Milhan b. Hâlid ile annesi Melike bint Mâlik'in kızları olarak, 563 yılında Medine'de dünyaya gelmiştir. Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in annesi Selma bint Amr'ın da Neccaroğulları'ndan olduğu için Hala Sultan ve kardeşi Ümmü Süleym[4] ile Peygamberimizin arasında süt ya da soy bakımından bir teyze-yeğen ilişkisi bulunmaktadır (Kandemir, 2025; Kutub, 2016).Hala Sultan, tarih boyunca birden fazla isimle anılmıştır. Bunlardan birisi "*Ümmü Harâm"*dır, bu künyeyi almasının sebebi; kardeşi Harâm b. Milhan'ın yetmiş kişilik seçkin kurra'da[5] şehit edilmesidir (TRT 2, 2023; Kutub, 2016). Ayrıca bazı âlimlerin belirttiği diğer rivayetlere göre Arapçası teyze anlamına gelen "*Hale*[6] *"*den dolayı Hala Sultan, Hz. Peygamber'in sütteyzesi olması bakımından "*Hala Sultan"* veya "*Hala Hatun"*ismiyle belirtildiği bilinilir (Kandemir, 2025; TRT 2, 2023; Kutub, 2016). Hala Sultan İslam'dan önceki dönemde Amr b. Kays ile evlenmiş, bu evliliğinde Kays ve Abdullah adında iki oğlu olmuştur.

Medine'ye İslamiyet yayılmaya başladığında ilk yıllarında dini benimsemiş ve kocasına birkaç sene dini benimsemesi için rica etmişti. "*Sende imana gel, sende ateşte yanma gideceğin yer cehennemdir, aman ha*" diyerek söylemesine rağmen, kocası Amr daveti kabul etmedi. Hala Sultan'da bunun üzerine inancını en iyi şekilde yaşamak ve korumak amacıyla eşinden boşanmıştır. İnancı doğrultusunda bir müddet sonra Ensar'ın ileri gelenlerinden Ubâde b. es-Sâmit[7] ile evlenmiştir (Siyer, 2013). Bu evlilikten Muhammed adlı bir oğlu dünyaya gelmiştir (Kandemir, 2025). Hz. Peygamber, Hala Sultan ile Ümmü Süleym'e akrabalık bağından dolayı hususi yakınlık göstermiştir, Kuba mescidini ziyarete gittiğinde her iki kardeşin orada bulunan evlerine misafir olur, yemek yer, öğle uykusuna yatar, hazır bulunanlara nafile namazı kıldırırdı. İki kardeşin evleri de Kuba'da hurma bahçelerinin arasında bir yerde bulunuyordu (Kutub, 2016; Yılmaz, 2017). Hz. Peygamber, Hala Sultan'ın evine sıklıkla uğramasının sebebini şöyle cevap açıklıyordu: "*Kardeşleri benimle beraber öldürüldü, onları teselli etmek için ziyaretlerine geliyorum.*" (Kutub, 2016; Yılmaz, 2017).

Hz. Peygamber, bu ziyaretlerinden birisinde istirahat ederken gülümseyerek uyanmış ve Hala Sultan kendisine "*Niçin güldünüz ya Resulullah?"* diye sorduğunda; "*Ey Ümmü Harâm!*

[3] Bin Abdülber onun isminin hep künyesiyle anıldığından doğru bir tesbitinin yapılamadığını zikretmektedir. Ayrıca Ümmü Süleym'e ait *Rumeysa* veya *Gumeysa* isimlerinin bazı kaynaklarda ona aitmiş gibi kullanıldığını belirtirler (Kandemir, 2025).
[4] Hala Sultan'ın kız kardeşidir (Kutub, 2016; Yılmaz, 2017).
[5]Harâm b. Milhan, yetmiş kişilik seçkin kurrâ'dan oluşan bir sahâbe topluluğu ile beraber tebliğ ve rişat için çıkmıştı. Maûne'de Amr. b. Tufeyl, bu sahâbe topluluğuna tuzak kurarak hepsini tek tek öldürdü (TRT 2, 2023; Kutub, 2016).
[6] Anadolu'da günümüzde de teyze yerine kullandığımız "*hala*" kavramını da denildiğini görürüz (Kandemir, 2025).
[7]Ubâde b. es-Samit, ilk sahabelerdendir (Kutub, 2016).

Ümmetimden bir kısmını gemilere binmiş, kâfirle gazaya giderken gördüm." demiştir. Bunun üzerine Hala Sultan; ""*Ya Resulullah! Dua et, ben de bir gazi olarak onların arasında bulunayım.*" deyince Hz. Peygamber "*Hayır, sen öncekilerdensin*" şeklinde cevap vermiştir (Kutub, 2016; Kandemir, 2025). Bu hadis ile Hz. Peygamber, ileri zamanlarda gerçekleşecek olan Kıbrıs'ın fethine işaret etmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Hz. Ömer, döneminden Kudüs'ün fethine kadar Medine'de ikâmet etmiştir. Kudüs'ün fethinin ardından Kudüs halkı, Halife'den kendilerine dinlerini öğretecek, aralarında adaletle hükmedecek birini göndermesini istemiştir. Halife Hz. Ömer bu göreve Ubâde b. es-Sâmit'i görevlendirmiştir. Ubâde b. es-Sâmit tayin edildiği görevinin ardından eşi Hala Sultan ile artık Filistin halkının arasında yaşamaya başlamıştır. Bu görev sürecinde Filistin halkı, hem Ubâde b. es-Sâmit hem de Hala Sultan'ı adaletli ve hoşgörülü davranışlarından dolayı sevgi ve saygı duymuştur (Kutub, 2016).Ubâde b. es-Sâmit ve Hala Sultan Filistin'deyken, Amr. b. el-Âs Mısır'da bulunan Bizanslıların (Doğu Roma) Şam'daki Müslümanların hakimiyetini tehdit ediyordu. Bundan dolayı Amr bu durumu Halife Hz. Ömer'e bildirerek Mısır'a doğru yönelmek istedi. Hz. Ömer'den gelen onayıyla Mısır'ın içlerine kadar ilerledi. Bizanslılara karşı hep başarı elde ederken Babilyon Kalesi'nde[8] uzun süren bir kuşatma sırasında İslam birlikleri zorlanır ve Amr, Halifeden destek kuvvet istedi. Halife ise Filistin'de bulunan Ubâde b. es-Sâmit'in kumandası altında destek kuvveti Mısır'a doğru yöneltmiştir. Hala Sultan da eşiyle birlikte Mısır'a giderek ordugâhta hemşirelik/sağlık hizmeti görevini üstlenerek gazilere yardım etmiştir. Mısır tamamen İslam Devleti'ne geçtiğinde Ubâde b. es-Sâmit ile Hala Sultan Şam'a doğru yönelerek orada ikâmet etmişlerdir (Kutub, 2016).

Ubâde b. es-Sâmit ve Hala Sultan Şam'a doğru giderken bir rivayete göre, yollarında Filistin topraklarına uğrarlar. Orada bir Yahudi'nin evinin önünde, masa büyüklüğünde üstü olan tabliyeli birkaç taş görür ve Hala Sultan bu taşların ne olduğunu sorar. Yahudi aile; "*Vallahi biz bu evi aldığımızda vardı, bu taşlar ve yerlerinden kaldıramadık o günün imkanlarından"*der. Bunun üzerine Hala Sultan taşları satın alıp alamayacağını sorar. Yahudi aile taşları almak isteyenin kim olduğunu merak eder bunun üzerine Hala Sultan kendisini anlatır ve Yahudi aile; "*Biz ne yapalım satalım, bu yerinden kalkacak gibi değil ki? Verdik gitti sana hediye ettik"*der. Bir süre sonra Hala Sultan'a taşları ne zaman kaldıracağını sorarlar. Hala Sultan buyurur; "*O, zamanı gelince kaldırılacaktır"*der (Sakaoğlu, 2017).Bu sırada Şam valisi olan Hz. Muaviye, 648 yılında deniz yoluyla Kıbrıs'a gidip fethetmek amacıyla dönemin halifesi olan Hz. Osman'dan izin almak istedi. Belazürî'nin kendi eserinde

[8] Eski Kahire (Misr El-Kadime) bölgesinde yer alır.

belirttiği üzere Hz. Osman, ona yazdığı mektubunda: "*Eğer gemiye karınla birlikte binersen git, izinlisin; yoksa gitme!*" diye cevap verdi. İbnü'l Esîr kendi eserinde başka rivayetler de aktarmıştır. Bu rivayetler arasında Hz. Osman'ın, Hz. Muaviye'ye yazdığı mektubunda "*Bu sefer için Müslümanlardan asker seçme. Sefer için aralarında kura da çekme. Onları serbest bırak. Böyle bir gazaya çıkan varsa kendi arzusuyla ve gönüllü olarak çıksın. Sende gerekli teçhizat yardımında bulun*"şeklinde yazdığı ilk kaynaklarda belirtilmektedir. Klasik İslam kaynaklarında bu emirler yer alarak, Kıbrıs seferi için gönüllülük esasına dayanan seçkin bir sahabeler kadrosuyla gerçekleştirilmesi mümkün kılınmıştır (Aksu, 2017; Kutub, 2016).

Hz. Muaviye, Hz. Osman döneminde Kıbrıs Fethi için izin aldıktan sonra seferber için Akka'da donanma ve birlikler hazırlanır. Bu sefer için sahabelerden Karaza binti Abdiamr[9], Ebu Zer el-Gifâri, Ubâde b. es-Sâmit ve Hala Sultan gibi birçok seçkin kişiler katılmışlardır (Apak, 2018; Aksu, 2017; Kutub, 2016). Hala Sultan bu fetih için 85 ya da 86 yaşlarında olmasına rağmen savaşa katılmıştır. Bu fetih peygamberimizin rüyasını müjdelemiştir. Ordunun hareket günü geldiğinde limanda demirlenmiş bir geminin bir köşesinde Hala Sultan, "*Doğru söyledin ey Allah'ın Peygamberi*" gözyaşı yanaklarından süzülürken kendi kendine diyordu. Abdullah b. Kays komutası tarafından donanma harekete geçtiğinde Hala Sultan "*Gidişi de duruşu da Allah'ın ismiyle olsun*" diyerek Kıbrıs'a doğru yelken açtılar (Kutub, 2016). Hala Sultan, Kıbrıs seferine Hz. Peygamber'in hadisenin motivasyonu ile eşi Ubâde b. es-Sâmit ile birlikte iştirak etmiş, adaya iner inmez binitinden düşmek suretiyle boynu kırılarak burada şehit olmuş ve oraya defnedilmiştir. Bu yönüyle de ilk deniz şehidi olan hanım sahabe vasfını kazanmıştır (Aksu, 2017).

Hala Sultan, Kıbrıs'ta şehit olurken daha sonraki zamanlarda Yahudi'nin evindeki olan taşlar oradan bir gece kaybolur sonra da bu taşların Hala Sultan'ın türbesinde muallak bir şekilde durduğu söylenir. Bu haber o tarafa gidince, Yahudi aile merak eder ve türbeye gidip bakar ve hakikaten kendi taşları olduğunu görünce Yahudi aile burada İslam'ı kabul etmiştir (Sakaoğlu, 2017).Hala Sultan ilerlemiş yaşına rağmen katıldığı Kıbrıs seferi, İslam tarihinin donanma marifetiyle gerçekleştirilmiş ilk deniz seferi olması bakımından dönüm noktası teşkil eder. İslam'ın ilk deniz seferi sonucunda Kıbrıs, Müslümanların hâkimiyetine geçen ilk adadır. Ayrıca dinsel ve tarihî bakımından nasıl Eyüp Sultan Hazretleri İstanbul için önemliyse, Hala Sultan da Kıbrıs için aynı derecede ve aynı şekilde önemlidir. Bu yönleriyle gerek Hala Sultan gerekse Kıbrıs birbiriyle anılır olmuş bir bütünün iki yarısı olarak tarihe

[9] Hz. Muaviye'nin eşidir.

geçmiş, tarih boyunca Müslümanlar için önemli ve stratejik bir mahal olmuştur (Tanman, 1997).

Hala Sultan Türbesi'nin Tarihsel Süreci

Kıbrıs fethinden sonra Hala Sultan, uğruna şehit düştüğü toprağa defnedilmiştir. Belâzürî[10] kendi eserinde, Hala Sultan kabri hakkında "*Sâlih Kadın Türbesi*" olarak adlandırarak, bu kabrin etrafında sonradan türbe ve külliye inşa edildiğini söylemiştir (Aksu, 2017).Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethedene kadar Hala Sultan kabri ve türbesi, toplamda 922 sene boyunca bir açık hava mezarı olarak korunmuştur. Osmanlı Devleti II. Selim döneminde Kıbrıs'ı fethedince Hala Sultan'ın kabrini tanzim etmiş ve zamanla koruma altına alınmıştır. Bilinen en erken kayıt, Lefkoşa 12 numaralı şer'iyye sicilinde bulunulan 1724 tarihli bir kayıtın muhtevasında, türbenin tamirinin 12 kese altın ile yapıldığına dair belirttiğini görürüz (Kuş, 2017)[11].Osmanlı idaresinde Hala Sultan'ın türbesihem Müslüman tebaa hem de gayrimüslim halk nezdinde merkezi bir inanç odağı haline getirilmiştir. Osmanlı padişahların Kıbrıs Adası'na görevlendirdiği birkaç vali tarafından, türbeye birkaç yapı inşa edilerek burası zamanla bir bütüncül külliye haline getirilmiştir. Türbenin çevresine, 1795 yılında Kıbrıs Muhassılı Silâhdar Kaptanbaşı Mustafa Ağa tarafından şadırvan, 1797 yılında ise tekke inşa etmiştir. Ayrıca 1814 yılında seyyah Kinneir[12], Larnaka'da kaldığı zaman içerisinde, kenti gezerek günlüğüne not almıştır. Bu notlar arasında Muaviye'nin Kıbrıs seferine katılan Hala Sultan'ın defnedildiği yerde tarih öncesinden üç büyük taşla yapılan türbeyi aktarılmıştır(Kuş, 2017). Kinneir'in notlarını inceleyerek, Kaptanbaşı Mustafa Ağa'nın şadırvan ve tekke inşa ettiğini anlaşılmaktadır. 1816 yılında Kıbrıs Muhassılı Seyyid Mehmed Emin Efendi tarafından cami yaptırılarak, külliye tamamlanmış olmuştur (Tanman, 1997; Yılmaz, 2017; Turan, 2021).Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Adası'ndaki manevi değerlerinden biri olan Hala Sultan'a gösterilen hürmet, sadece mimari iştiraklerle sınırlı kalmamıştır. Osmanlı donanması sefere çıkarken Beşiktaş'ta bulunan Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa'nın türbesinin önünde demirleyip selamlamak amacıyla 3 top atışı yaparken, aynı donanma Kıbrıs'ın Larnaka kıyılarından Hala Sultan'ın türbesinden geçerken demirleyip 4 top atışı yapmıştır (TRT 2, 2023)[13]. Hala Sultan Tekkesi, Kıbrıs'ın güneyindeki Larnaka kıyılarında, Tuzla

[10]Belâzürî, Abbasiler döneminde yaşamış bir İslam tarihçisi ve soybilimcisidir. 892 yılında ölmüştür (Fayda, 1992).

[11] Hala Sultan türbesi hakkında Osmanlı arşivinde daha erken döneme ait kayıtlar da 1760 yılında Şeyh Hasan tarafından türbenin yapıldığını dair bilinse de (Tanman, 1997; Çam, 2017), yeni arşiv bulguları 1750 yılına ait bir detaylı türbenin tamir yapıldığına dair bir bulunduğu bilinilir (Çam, 2017).

[12] İskoç asıllı İngiliz seyyah'ın asıl adı John MacDonald Kinneir'dir. Kinneir 1814 yılında İngiltere'den Hindistan'a giderken Kıbrıs'a uğrar ve bu adada bir süre kalır. Kaldığı zaman içerisinde Kıbrıs'ın, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomi ve idari yapı ile ilgili bilgileri kendi eserinde belirtmiştir (Kuş, 2017).

[13] 4 top atışının yapılmasının sebebi, 3 İhlas ve 1 Fatiha suresinin okunması anlamını taşımaktadır(TRT 2, 2023).

bölgesinde yer alan kabri bugün de ziyaret merkezi olarak özelliğini korumaktadır. (Kandemir, 2025; Yılmaz, 2017).

SONUÇ

Bu çalışmada, İslam dünyasının erken dönem fütuhat hareketlerinden bu yana hem stratejik hem de manevi bir cazibe merkezi haline gelen Kıbrıs Adası'nın; Hala Sultan'ın hayatı ve kabri etrafındaki mimari-kurumsal dönüşüm üzerinden, dinsel bir kimliğe kavuştuğu ve bu doğrultuda büyük bir değer taşındığı görülmektedir. Yapının, süreç içerisinde hem gayrimüslimler hem de Müslümanlar için manevi bir değer olarak kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Hala Sultan mirası, Kıbrıs Adası'nı Akdeniz'deki salt jeopolitik bir toprak parçası olmanın ötesine taşınarak, onu İslam dünyasının tarihî, kültürel ve dinsel aidiyetteki kalıcı bir parçası olarak mühürlenmektedir.Bununla birlikte, Hala Sultan mirası, sadece tarihsel bir fütuhat anısı veya mimari bir külliye olmanın ötesinde; hem kabri etrafında şekillenen halk anlatıları hem de Osmanlı idaresi altındaki sosyal yapının anlaşılması açısından veriler sunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin adaya görevlendirdiği muhasıllar eliyle yapıya gösterdiği titiz ve donanmanın gerçekleştirdiği askeri hoşgörülüğü, devletin bu coğrafyadaki egemenlik anlatısını manevi bir meşruiyet zemini üzerine kurduğunu göstermektedir. Netice itibariyla bu çalışma; erken İslam döneminden Osmanlı idaresine uzanan süreçte, bir kadın sahabînin kişiliği üzerine bir adanın nasıl kutsal bir coğrafyaya dönüştüğünü açıkça ortaya konmaktadır.

KAYNAKLAR

Aksu, Ali. (2017). Emeviler ve Abbasiler Döneminde Kıbrıs. Osman Köse (Ed.). *Tarihte Kıbrıs-I* içinde (ss. 79-88). İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları.

Apak, Adem. (2018). Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (2. Cilt) [Hulefâ-i Râşidîn Dönemi], (21. Basım). İstanbul: Ensar Yayınları.

Çam, Mevlüt. (2017). Kıbrıs'ta Tasavvufî Hayat (Hala Sultan Tekkesi ve Lefkoşa Mevlevihanesi Örneğinde). Osman Köse (Ed.). *Tarihte Kıbrıs-1 İçinde* (ss. 785-795). İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları.

Fayda, Mustafa. (1992). Belâzürî. *TDV İslam Ansiklopedisi.* https://islamansiklopedisi.org.tr/ummu-haram

Kandemir, M. Yaşar. (2025). ÜmmüHarrâm. TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/ummu-haram

Kuş, Ayşegül. (2017). Kinneir'in İzlenimleri Işığında Kıbrıs Adası: Mağusa, Larnaka, Lefkoşa. Osman Köse(Ed.). *Tarihte Kıbrıs-1* içinde (ss. 223-237). İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları.

Kutub, Muhammed Ali. (2016). Hanım Sahâbîler. İstanbul: Beka Yayıncılık.

Sakaoğlu, Saim. (2017, 26-30 Eylül 2011). Tek Örneği Evliya Çelebi'de Görülen Havada Asılı Kalan Kedi Motifi Üzerine [Tam Metin]. Doğumun 400. Yılı Dolayısıyla Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi Toplantısı Bildirileri, İstanbul, Türk Dili Kurumu Yayınları, s. 203-210. https://makale.isam.org.tr/server/api/core/bitstreams/ee4b3f44-6d10-42e7-be7d8b7bd8bada18/content

TRT 2. (18 Eylül 2023). *Hala Sultan Ada'da 500. Yıl 5. Bölüm.* Youtube. Hala Sultan | Ada'da 500 Yıl 5. Bölüm @trt2

Siyer TV. (28 Haziran 2013). 42. *Hz. Ümmü Haram BintMilhan (r.a.) Hala Sultan / Lefkoşa.* Youtube. 42. Hz. Ümmü Haram BintMilhan (r.a) Hala Sultan / Lefkoşa

Turan, Osman. (2021). *Selçuklular ve İslamiyet,*(12. Basım). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Yılmaz, Necdet. (2017). Kıbrıs'ta Hala Sultan Tekkesi ve Son Şeyhi Musa Kâzım Efendi. Osman Köse (Ed.). *Tarihte Kıbrıs-I* içinde (ss. 809-821). İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları.

ANTİK DERGİSİ

Sayı/Issue: 1

July/Temmuz 2026

KIBRISLI ZENON, STOA AHLAKI İLE NİETZSCHE FELSEFESİ ARASINDA AHLAK VE İNSAN İDEALİ[1]

Ümit Yaşar Duysak[2]

Öz

Bu çalışma, M.Ö. 4-3 yüzyıllar arasında yaşamış olan Kıbrıslı Zenon'un kurduğu Stoa okulunun ahlak felsefesinde merkezi bir yer tutan doğaya uygun yaşamak ilkesini incelemektedir. Stoacı etik, ahlakı doğal bir yasaya dayandırır ve kişinin doğal nedenselliğe, akla ya da kadere uygun eylemesi halinde erdemli ve mutlu olacağını savunur. Friedrich Nietzsche ise Stoacılığa yönelik eleştirilerde bulunmuş ve onu kaosun karşısında bir dehşete kapılmanın ürünü olarak görmüştür. Zenon'un doğa ve akıl ile ortaya koyduğu insan figürüyle Nietzsche'nin üstinsanı karşılaştırılmış ve ikisi arasındaki farklılıklar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıslı Zenon, ahlak, Friedrich Nietzsche.

Abstract

This study examines the principle of living in accordance with nature, which occupies a central position in the moral philosophy of the Stoic school founded by Zeno of Citium, who lived during the fourth and third centuries BCE. Stoic ethics is grounded in the notion of a natural

[1] Duysak, Ü.Y. (2026). Kıbrıslı Zenon, Stoa Ahlakı ile Nietzsche Felsefesi Arasında Ahlak ve İnsan İdeali. *ANTİK*,1, sf.33-39.

[2] Ümit Yaşar DUYSAK, Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, umitdy22@gmail.com

law and maintains that an individual can attain virtue and happiness by acting in accordance with natural causality, reason, and fate. Friedrich Nietzsche, however, directed significant criticisms toward Stoicism, regarding it as a product of humanity's terror in the face of chaos. This study compares Zeno's conception of the human being, grounded in nature and reason, with Nietzsche's concept of the Übermensch, and examines the fundamental differences between these two philosophical perspectives.

Keywords: Zeno of Citium, ethics, Friedrich Nietzsche.

Giriş

Kıbrıslı Zenon'un kurduğu felsefi yapı fizik, mantık ve ahlak ile felsefenin üçlü bir tasnifiyle başlar. Fizik ve mantığı nihai amaç olan ahlaka ulaşmak için kullanmıştır. Stoa düşüncesinde merkezi rol oynayan ahlak, doğaya uygun yaşamakla ifade edilir. Bu çerçevede doğanın kutsal niteliğini bilmek, onu tanımak ve ona uymak, erdemli yaşamın önkoşulu olarak sunulur. Nietzsche ise güç istenci kavramıyla Stoacılığa karşıt bir ahlak anlayışı inşa etmiş ve Stoacılığa sık sık eleştirilerde bulunmuştur. Bu çalışmanın amacı, Zenon'un doğaya uygun yaşamak ilkesini Stoacı etik bağlamında incelemek ve Nietzsche'nin bu ilkeye yönelttiği eleştirileri karşılaştırmalı olarak değerlendirerek iki düşünürün ahlak, özgürlük ve insan doğasına ilişkin yaklaşımlarını ortaya koymaktır.

Kıbrıslı Zenon ve Stoa Ahlakı

Kıbrıslı Zenon veya Fenikeli Zeno M.Ö. 4-3 yüzyıllar arasında yaşadı. Kıbrıs Adası'nın güneyindeki Larnaka şehrinde dünyaya geldi.[3] Atina'ya gelişi M.Ö. 310'larda bir gemi kazası sonucu olmuş ve burada *Ksenophon'un Hatıraları* kitabını okuyarak felsefeyle tanıştı.[4] Krates, Stilop, Ksenokrates ve Palemo'dan felsefe eğitimleri aldı ve öğrencilik döneminden sonra Atina'da Poikile meydanında felsefe okutmaya başladı. Burası aynı zamanda eski Atina'nın büyük agorası yanında yer almakta ve resmi binaları görmekteydi. Kendisinin kurucusu olduğu bu okul Stoa Okulu[5] olarak bilinmektedir. Zenon ve ondan sonraki Stoacılar felsefeyi ahlak üzerinden temellendirdiler. Onlara göre doğa akılcı bir düzenle işlemekte ve onun parçası olan insan da doğaya uyumlu yaşamalıdır. İrade konusunda Stoacılık için özgürlük kişinin dış koşullardan bağımsız şekilde kendini ve zihnini kontrol etmesidir. Stoacılar için doğa,

[3] Laertios, Diogenes, Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 302.
[4] A.g.e. , s. 302-303.
[5] Kıbrıslı Zenon, Kleanthes, Solili Khrysippos, Panaitios, Seneca, Epiktetos ve Marcus Aurelius gibi önemli temsilcileri bulunan Antik Yunan felsefe okulu.

evrendeki kusursuz akıl ve düzendir (Logos). Özgürlük, bu düzene isyan etmek yerine, olayları "olduğu gibi" kabullenip akla uygun yaşamaktır. Direnmek acı doğururken, durumu anlamak zihni özgürleştirir. Zenon, Krates'in felsefi öğretisindeki kinizmden[6] de etkilenmiş ve kinik felsefenin kaba taraflarını dışlayarak zenginlik, şöhret ve mevki gibi tüm yapay değerleri tarafsızlar olarak ele almıştır. Stoacılığa göre erdemin kendisi tek başına eksiksiz mutluluk sağlar ve bunun dışındaki bahsettiğimiz zenginlik, şöhret ve mevki bilge kişi için önemli görülmeyen relatif şeylerdir. Stoacı iyi olmak için erdemli olan kişi değildir, erdemli olmak için iyilik yapan kişidir. Bu anlayışların bütününü kullanarak Stoacı ahlakın oluşturduğu ve örnek gösterdiği şey "bilge kişi" idealidir. Bilge kişi Zenon'a göre, aynı zamanda erdemli kişidir. Erdemin karşıtı sayılacak erdemsizlik -kötülük- onda bulunmamaktadır. Stoacılık için bilge kişi aynı zamanda tanrıyla eş değer niteliklere karşılık gelen bir seviyededir. Seneca bilge kişiyi şöyle anlatır:

"Gerçekten de bilgeyi sözcüklerin kurmaca oyunuyla süslemeyi değil onu, kendisine hiçbir haksızlığın yapılamayacağı bir yere koymayı amaçladım. Diyeceksiniz ki orada kimse ona saldırmayacak, buna girişmeyecek bile, öyle mi? Nesnelerin doğasında hakaretle karşılaşmayacak hiçbir kutsallık yoktur, aksine, dokunamayacakları kadar uzakta bulunmalarına rağmen kendilerini ziyadesiyle aşan o büyüklüğe saldırmaya çalışan insanlar var olsa bile, tanrısal unsurlar yüceliklerinden hiçbir şey kaybetmez. Yaralanmaz olan, darbe almayan değil, darbeden incinmeyendir. Bu anlayışa dayanarak sana bilgeyi göstereceğim."[7]

Bilgiye ve dolayısıyla erdeme hakim olan bilge hata yapmaz, özgür ve aynı zamanda mutludur çünkü mutsuzluk doğa içerisinde bulunabilecek bir duygu değildir. Böylelikle anlaşılmaktadır ki stoacıların bilgesi insanüstü yetilere sahip tanrısal bir konumdadır.

Nietzsche ve Üstinsan Ahlakı

Friedrich Wilhelm Nietzsche, 1844-1900 yılları arasında yaşamış Alman filozoftur. Klasik filoloji eğitimi almış ve Antik Yunan felsefesini birincil kaynaklardan okuyarak felsefesinde sık sık irdelemiştir. Nietzsche'nin yaşadığı dönem ve coğrafyada Hristiyanlık bireylerin zihinlerine ve ahlaki yönelimlerine hakim olduğu ama aynı zamanda pozitivizmin[8] de yükselmeye başladığı bir dönemdir. Nietzsche dönem insanını iflas etmiş bir insan olarak

[6] İnsanın doğayla uyumunu ve ruhi özgürlüğünü hedefleyen idealist öğreti. En önemli temsilcilerinden biri Sinoplu Diyojen'dir.
[7] Seneca, L. A. (2019). Bilgenin Sarsılmazlığı Üzerine- İnziva Üzerine. (C. Çevik, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür yayınları.
[8] Doğru bilginin yalnızca bilimsel yöntemle, deney ve gözleme dayalı olarak elde edilebileceğini savunan felsefi akım.

nitelendirir. Bunun sebebini ise Hristiyan ahlakının toplumu olumsuz olarak etkilemesine dayandırır. Nietzsche'ye göre yaşadığı çağın insanları sürü ahlakına sahip insanlardır. Sürü insanının en büyük özelliği, savundukları ahlaki değerler dışında kalan kişileri kendine benzetmeye çalışmasıdır. Sürü insanı eğer bunu başaramazsa kötü damgasıyla karşısındakini yaftalar. Üstinsan (Ubermensch) hakkındaki felsefesinin önemli kısımlarını *Böyle Söyledi Zerdüşt* adlı eserinde temellendirmiştir. Kendi oluşturduğu *Zerdüşt* karakteri üzerinden sürü ahlakını eleştirmiş ve ona karşı üstinsanın yolunu göstermiştir. Üstinsan birçok özelliği içinde barındırır, kendini dünyaya adamalı yeryüzüne sadık kalmalıdır aynı zamanda merhamet, acıma, eşitlik ve alçakgönüllülük gibi kavramlar üstinsan tarafından yok sayılmalıdır. Stoacı ahlakta bulunan içsel uyum ve huzura ulaşmak için ki burada kişisel bir ödül beklentisi oluşur bununla da yapılan erdemi de şöyle reddeder:

> *"Erdemlerinizi, bir ananın çocuğunu sevdiği gibi sevdiğinizi söylersiniz; fakat bir ananın, sevgisine karşılık ödül beklediği nerede duyulmuştur? Erdeminiz, en çok sevdiğinizdir. Sizde halkanın susuzluğu var: Her halka kendine ulaşmak için direnir ve bükülür(...)"*

Nietzsche'ye göre gerçek erdem, hiçbir karşılık beklemeden, sadece kendi varlığınızı ve gücünüzü gerçekleştirmek için ortaya koyduğunuz bir yaratımdır. Üstinsan kendi yasasını koyma cesareti göstermelidir.

Üstinsan trajedilerinden ve acılarından kaçmaz. Nietzsche'nin "*Amor Fati"* kavramı ile anlattığı stoacı bir kabulleniş değil tam aksine acıyı duyumsayarak yaratım sürecine katmaktır. Hayatı tüm iyiliği ve kötülüğüyle sevip bunu arka plana atmadan hayatın içinde diri kalmaktır. Stoacı pasif kabullenişin aksine Nietzsche *Ecce Homo*'da amor fati kavramını şöyle anlatır:

"Bir insandaki yüceliğin formülü amor fati'dir: Ne gelecekte, ne geçmişte, ne de sonsuza dek hiçbir şeyin başka türlü olmasını istememek. Zorunlu olana sadece katlanmak değil, onu gizlemeye çalışmamak da..."[9]

Nietzsche'nin felsefesinde yine önemli bir yer tutan *güç istenci* kavramı yine stoacı etiğin karşısında yer alan bir anlayıştır. Nietzsche'ye göre yaşamın temeli kendi yaratıcılığını ve gücünü ortaya koyarak kendini aşma arzusu yani güç istencidir. Kaba kuvvet ve baskı kurmak demek değildir. Kişinin potansiyelini serbest bırakarak yaşamı tüm sorumluluklarıyla olumlaması ve kendi sınırlarını sürekli aşmasıdır. Nietzsche kişinin duygularını kenara itmesini

[9] Nietzsche, Friedrich, Ecce Homo (Çev. C. Alkor), Yapı Kredi Yayınları

reddeder ve ona hazzı, neşeyi özellikle de acıyı yaşayarak kendine güç katmasını ister. Putların Alacakaranlığı adlı eserinde en ünlü aforizmalarından biri şudur:

"Beni öldürmeyen şey güçlendirir."[10]

Üstinsan bu istenci kusursuz bir şekilde hayata geçirebilen ideal bir insan modelidir. Onun için yıkım ve yaratım birliktedir. Üstinsan yaşadığı duyguları pasivize etmektense onları yeni bir yaratım için kullanır.

Nietzsche ve Doğa Anlayışı

Nietzsche felsefesinde doğaya büyük bir önem vermiş lakin bunu stoacı ahlakın tamamen aksinde yapmıştır. Nietzsche'ye göre stoacı etik doğaya uyum sağlamaktan ziyade doğayı stocılığa uydurmaktadır. Stoacı etiğin argümanları arasında yer alan doğanın tanrısallığını da reddeder. Nietzsche'ye göre doğada insan için kurgulanmış yüce bir amaç, ahlak, adalet veya dahili bir "plan" yoktur. Doğa rasyonel bir mekanizma değil; sürekli yaratım ve yıkım içinde olan amansız bir kaos ve oluştur. İnsanca, Pek İnsanca eserinde şöyle söylemiştir:

"Doğayla baş başayken kendimizi öylesine rahat ve keyifli duymamızın nedeni, doğanın bizim hakkımızda bir görüşü olmayışıdır."[11]

Stoacı ahlak da insanın rolü doğaya uyum sağlamak ve aklı takip etmekken, Nietzsche'nin felsefesinde doğanın sertliğini kabul ederek onu aşmak, tekrar yaratmaktır. Aynı zamanda yine stoacı ahlak anlayışında doğa düzenli ve planlıdır lakin Nietzsche'ye göre doğa kaotik, raslantısal bir oluştur.

SONUÇ

Bilge ve Üstinsan idealleri arasındaki temel zıtlıklar günümüz modern insanı için alternatif bir yolun da olabileceğini göstermektedir. İnsanın günümüz dünyasında dış koşullara bağlı birçok şey karşısında stoacı bir bakış açısıyla bakması bazen yararlı olabilecekken aynı zamanda tamamen kendine ve duygularına yabancılaşması da kötü sonuçlar doğurabilir. Modern insan bilge kişi ve üstinsan idealleri arasında kendi yolunu çizmeli iki ideali de şartlar neticesinde kullanmalıdır. *"Şimdi beni kaybetmenizi ve kendinizi bulmanızı istiyorum sizden..."* diye bahsetmektedir Nietzsche de *"Böyle Söyledi Zerdüşt"* adlı eserinde. Sonuca bakıldığında

[10] Nietzsche, Putların Alacakaranlığı (Çev. İ. Z. Eyüpoğlu), Say Yayınları
[11] Nietzsche, İnsanca, Pek İnsanca (Çev. M. Tüzel), İş Bankası Yayınları

elimizde iki güç ideali vardır ve ikisi de birbirine zıt olsa da insan için nihai sonuç hayatında ikisine de belirli yerler açmaktır.

KAYNAKLAR

Arslan, Ahmet (2008), İlkçağ Felsefe Tarihi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Brun, Jean (1997), Stoa Felsefesi (Çev. M. Atıcı), İletişim Yayınları.

Çapak, İbrahim (2015), Yakın doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri merkezi dergisi, Yıl 1, Cilt 1, Sayı 1, (9-20).

Çörekçioğlu, Hakan (2014), Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 17, s. 35-46.

Laertios, Diogenes (2003), Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri (Çev. C. Şentuna), Yapı Kredi Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2025), Böyle Söyledi Zerdüşt (Çev. M. Tüzel), Türkiye İş Bankası Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2025), İnsanca, Pek İnsanca (Çev. M. Tüzel), Türkiye İş Bankası Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2021), Ecce Homo (Çev. C. Alkor), Yapı Kredi Yayınları

Nietzsche, Friedrich (2025), Putların Alacakaranlığı (Çev. İ. Z. Eyüpoğlu), Say Yayınları.

Russell, Bertrand (2012), Batı Felsefesi Tarihi Cilt 1 (Çev. A. Fethi), Alfa Yayınları.

Seneca, L. A. (2019). Bilgenin Sarsılmazlığı Üzerine- İnziva Üzerine. (C. Çevik, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

ANTİK DERGİSİ SAYI: 1

Lefkoşa'da Osmanlı Eczanesi

1900'ler Kıbrıs

2026

KAYNAK: NURAY BİLGİLİ ARŞİVİ.

ANTİK DERGİSİ

Sayı/Issue: 1

Temmuz/July 2026

KIBRIS'TA KİLİSEDEN CAMİYE DÖNÜŞEN YAPILAR[1]

Senanur EVİN[2]

Öz

Tarih boyunca çok farklı kültürlere tanıklık etmiş Kıbrıs, zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Osmanlı Devleti'nin adayı fethinden sonra bazı Hristiyan İbadethaneleri camiye dönüştürülerek kullanılmaya devam edilmiştir. Bu çalışmada, Kıbrıs'ta kiliseden camiye dönüştürülen yapıların önemli örneklerinden olan Selimiye Camii ve Lala Mustafa Paşa Camii örnekleri incelenmiştir. Sırasıyla Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti öncesi sanat ve mimari ortamı ele alınmış olup daha sonrasında Osmanlı Devleti'nin fethi ve sözü edilen yapıların tarihçesi ile mimari özellikleri ve değişim süreçleri değerlendirilmiştir. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Söz konusu yapıların özgün Gotik mimari özelliklerinin çoğunluğunu koruduğu, Osmanlı Devleti'nin fethinden sonra İslamiyete uygun biçimde camiye çevrilerek kullanılmaya devam edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Gotik Mimari, Lala Mustafa Paşa Camii, Selimiye Camii, Osmanlı Mimarisi

Abstract

Cyprus, having witnessed many different cultures throughout history, possesses a rich cultural heritage. Following the Ottoman Empire's conquest of the island, some Christian places of

[1] Evin, S. (2026). Kıbrıs'ta Kiliseden Camiye Dönüşen Yapılar. *ANTİK*,1, sf. 42-51.

[2] Senanur EVİN, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, senanurevin9@gmail.com

worship continued to be used by being converted into mosques. In this study, the Selimiye Mosque and the Lala Mustafa Pasha Mosque, which are among the most significant examples of structures converted from churches to mosques in Cyprus, are examined. Respectively, the art and architectural environment of Cyprus prior to the Ottoman Empire is discussed; subsequently, the Ottoman conquest, the history of the aforementioned structures, their architectural features, and their transformation processes are evaluated. The literature review method was utilized in this study. It was concluded that the structures in question preserved most of their original Gothic architectural features and continued to be used after the Ottoman conquest by being converted into mosques in accordance with Islam.

Keywords: Cyprus, Gothic Architecture, Lala Mustafa Pasha Mosque, Selimiye Mosque, Ottoman Architecture

Giriş

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in en büyük ve en önemli adalarından birisi olması bakımından tarih boyunca birçok farklı uygarlığın egemenliği altına girmiştir. Kıbrıs Bizans, Lusignan, Venedik gibi farklı imparatorlukların hakimiyeti altına girdikten sonra 1570-1571 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmiştir. Kıbrıs'a hâkim olan devletler, kendi inanç, sanat ve kültür anlayışlarını adaya mimari eserler aracılığı ile yansıtmışlardır. Bu sayede günümüze ulaşan çok katmanlı kültürel miras oluşmuştur.

Osmanlıların fethinden sonra adada siyasi, kültürel ve dini değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler beraberinde bazı Hristiyan ibadethanelerinin camiye çevrilmesini de kapsamaktadır. Kıbrıs'ta kiliseden camiye çevrilen yapılarda en çok Lefkoşa Selimiye Camii ve Lala Mustafa Paşa Camii dikkat çekmektedir. Her iki yapıda gotik mimari üslupta kilise olarak inşa edilmiştir. Ancak ada Osmanlı hakimiyeti altına girdikten sonra ise camii olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Sözü edilen yapılar, mimari özelliklerini kaybetmeden İslami ibadetlere uygun hale getirilmiştir. Bu yapılarda hem Avrupa mimarisinin hem de Osmanlı mimarisinin özelliklerini bir arada görebilmekteyiz.

Bu çalışmada Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altına girmesi kısaca ele alınmış olup, ardından Selimiye Camii ve Lala Mustafa Paşa Camii'nin mimari özellikleri incelenerek kiliseden camiye dönüşmeleri sonrasında geçirdikleri değişimler ele alınarak Osmanlı dönemi mimarisinin bir parçası olarak taşıdıkları önem ortaya konulacaktır.

Kıbrıs'ın Stratejik Önemi

Akdeniz'in en önemli adalarından birisi olan Kıbrıs, tarih boyunca stratejik öneminden dolayı farklı devletlerin egemenliği altında olmuştur. Anadolu, Suriye, Kuzey Afrika ve Avrupa'da ortaya çıkan devletler belirli dönemlerde ada üzerinde hâkimiyet kurmuşlardır.[3] Ticaret yolları üzerindeki konumu sebebiyle Orta Çağ boyunca önemli Batı ve Doğu imparatorluklarının dikkatini çekmiştir.

Kıbrıs adası, Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının geçiş noktası olup büyük medeniyetlerin yer aldığı bir konumda bulunmaktadır. Bu durum sayesinde Kıbrıs, hem uygarlıklar arasında bir köprü olmuş, hem de Kıbrıs'ın ticaretinin hızlı bir şekilde gelişmesine neden olmuştur. Diğer yandan adanın coğrafi yapısı adayı Akdeniz'in doğusunda önemli bir üs haline getirmiştir. [4]

Osmanlı Öncesi Kıbrıs

Kıbrıs adası, Büyük Roma İmparatorluğu'nun 395'te idarî bakımdan ikiye ayrılmasıyla imparatorluğun doğu yarısı sınırları içinde kaldı. Bu tarihten 1191 yılında kesin biçimde imparatorluktan kopuşuna kadar Bizans'ın bir eyaleti olarak varlığını sürdürdü[5]. Bizans İmparatorluğu'nun payına düşen Kıbrıs 800 yıl boyunca Bizanslılar tarafından Fenike, Filistin, Suriye ve Kilikya'ya bağlı bir il olarak yönetildi[6]. Bundan sonra da uzun süre Bizans İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalmış ve hristiyanlaşmaya başlamıştır. Bu dönemde Kıbrıs yavaş yavaş temel dini kimliğini oluşturmuş ve bu kimlik hem mimariye hem de kültürüne yansımıştır. Çok sayıda kilise ve manastır inşa edilmiş olup, döneminin sanat ve mimari anlayışını yansıtan önemli eserler ortaya konmuştur. Kiliselerde yer alan ikonalar ve freskolarda döneminin Bizans sanat anlayışının etkileri görülmektedir. Adada Hıristiyanlığın yayılması ve Kilisenin güç kazanması adadaki yapılara yeni yapılar kazandırmıştır. Örneğin 5. ve 6.yüzyıllarda refah artışıyla birlikte birkaç kent ve kasabada önemli katedraller inşa edilmiştir[7].

Kıbrıs'ta Lusignan ailesinin egemenliği XII. yüzyılın sonunda Guy de Lusignan (1192-1194)'ın adayı Aslan Yürekli Richard'dan almasıyla başlamıştır. Lord Guy de Lusignan'ın ardından Lusignanlar adadaki hâkimiyetlerini pekiştirmişler, kendi geleneklerine ve öğrendiklerine uygun bir yapılanmaya gitmişlerdir. Zaman zaman sıkıntılı süreçler geçirseler de adada üç yüz yıl kadar kalmayı bilmişlerdir. II. Henry de Lusignan'ın ardından tahta çıkan krallar taç giyme törenlerini Kıbrıs için Lefkoşa'da düzenlerken, Kudüs için Gazi Mağusa'da

[3] Kuş 2018:382
[4] Akçay 2018:138
[5] https://islamansiklopedisi.org.tr/kibris (Erişim Tarihi 15 Haziran 2026)
[6] Çelik https://users.metu.edu.tr/birten/bizans.html (Erişim Tarihi 15 Haziran 2026)
[7] Çelik https://users.metu.edu.tr/birten/bizans.html (Erişim Tarihi 16 Haziran 2026)

yapmaya başlamışlardır[8]. Lüzinyanların 1192'den itibaren Kıbrıs'ta varoluşları Venediklilerin 1489 yılında gelmelerine kadar kültürel eserler bırakmışlardır. Kıbrıs Adasında batı kültürü ile yarışacak eserler yapmışlardır. Bu eserler teknik, sanatsal, mimari ve bunun gibi alanlarda yapılmıştır[9]. Lüzinyan döneminde Lefkoşa'nın Ortodoks-Bizans yerine Katolik-Latin bir kimlik kazanmış olduğu günümüzde dahi açıkça hissedilmektedir[10]. Gotik üslubun çıktığı dönemde Kıbrıs adasında Lüzinyan yönetiminin olduğu bilinmektedir. Lefkoşe'nin merkezinde ve en yüksek tepesinde yer alan Selimiye Camii, Kıbrıs'taki mimari anıtlar içinde önemli bir yere sahiptir. Lüzinyanlar devrinde başpiskopos Eustorge de Montaigu tarafından 1208'de Saint Sophia Katedrali olarak gotik üslûbunda yapımına başlanan yapı, başpiskopos Giovanni del Conte Polo tarafından 1326 yılında tamamlanmış ve resmî törenle ibadete açılmıştır.[11] Yapının Gotik mimari üsluba uygun olarak inşa edilmiş olması Kıbrıs'ın Lüzinyan döneminde Avrupa sanat ve mimarlık anlayışının etkisi altında olduğunu göstermektedir.

Lefkoşa'daki ve Mağusa'daki gotik yapıların genel özelliklerine bakıldığı zaman; Gotik mimari üslupta yapılan yapılar Latin kökenli olup 13. ve 15. yüzyıllarda Orta çağ'da inşa edilmiş dinsel ağırlıklı yapılardır. Fransa, kökenli olan bu yapılar Kıbrıs'ta yaşanan dönemleri yansıtmaktadırlar. Lüzinyanlar tarafından inşa edilen katedrallerin ve kiliselerin olması gereken özellikleri; plan olarak orta nef yan nefler, haçı oluşturan kuzey ve güney transeptler, doğuda koro, apsis, batı cephesi kraliyet girişleri iki yan portal kapılar, gül pencere ve çan kuleleridir. Lüzinyan, Venedik, Ceneviz dönemlerinde inşa edilen katedraller ve kiliseler yapıldıkları dönemlerde Gotik mimari özellikleri yanısıra Hristiyan dinini yansıtan özelliklere sahiptiler.[12]

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı Fethi ve Dini Yapıların Dönüşümü

Osmanlı İmparatorluğu 1571'de Kıbrıs'ı fethederek 1489'dan beri süren Venedik hâkimiyetini sona erdirdi. Osmanlı ordularının adayı tamamen fethetmesi 1 yıl sürdü. Bu fetih sırasında iki önemli kuşatma gerçekleşti; ilki Lefkoşa kuşatması olup sonuç baş şehrin ele geçirilmesiydi. İkincisi de ondan daha zorlu geçen ve Osmanlıyı zafere ulaştırıp, Kıbrıs'ın kaderini belirleyen Mağusa kuşatmasıydı. Kıbrıs'ın fethi, adanın konumu nedeniyle Osmanlı için önemliydi.[13] Osmanlı Devleti'nin Suriye ve Mısır'ı alıp Kuzey Afrika'nın en bayındır bölgesine sahip olmasından sonra, yol üzerinde bulunan ve korsan gemilerine sığınak olan tüccar ve diğer

[8] Gülmez 2022:620
[9] Öztürk ve Gürdallı 2021:8
[10] Öztürk ve Gürdallı 2021:9
[11] https://islamansiklopedisi.org.tr/kibris#5-mimari (Erişim Tarihi 17 Haziran 2026).
[12] Öztürk ve Gürdallı 2021:16
[13] Arkan 2015:4.

gemilere rahat yüzü vermeyen Kıbrıs Adası'nın elde edilmesi zorunluluk halini almıştı. Nitekim II. Sultan Selim çok tedbirli bir vezir olan Sokullu Mehmed Paşa'nın aksine Kıbrıs'a sefer karar verdi; Lala Mustafa Paşa başkomutan atandı. Osmanlı kuvvetleri 51 gün kuşatmadan sonra 9 Eylül 1570'te Lefkoşe'yi aldı[14]. Eylül 1570'te başlayan direniş, 4 Ağustos 1571'de Mağusa Kale komutanı *Bragadino*'nun 5 maddelik bir antlaşmayla kaleyi teslim etmesiyle sona ermiştir. Osmanlılar adada egemenlik kurduktan, adadaki yaşamı hem genel Osmanlı sistemine hem de adadaki yapıya göre düzenlemiştir. Bir yandan idari yapıyı oluştururken bir yandan da Anadolu'dan Kıbrıs'a Türkler yerleştirilmiştir[15].

Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesiyle ada sadece askeri veya siyasi olarak değil, kültürel, dini ve sanatsal anlamda da değişimlere uğramaya başlamıştır. İslam dininin getirmiş olduğu ihtiyaçlar doğrultusunda bazı düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Değişen yeni düzen kültürel açıdan da görünür kılınmaya çalışılmıştır. Fetih sonrası doğan ihtiyaçlardan kaynaklı fethedilen yerlerdeki kiliseler, özgünlüklerini büyük ölçüde koruyacak şekilde camiye çevrilmiştir. Osmanlılar iki tür ibadet mahallini tercih ediyorlardı; en temelinden ibadete hizmet eden mescitler ve çok önemli olan Cuma ibadetinin de eda edilebileceği camiler. Kısacası, fetihten sonra muhtemelen hızlı bir şekilde bir cami ihtiyacı doğmuş; cami inşasına da vakit olmadığı için mevcut olan uygun bir yapıdan faydalanmak daha kolay görülmüştü. Asli görevinden dolayı buna en uygun yapıların kiliseler olduğu kabul edilmişti. Başka bir deyişle, ivedilik nedeniyle, gerçekten de Hıristiyan ibadethanelerini Müslüman ibadetine uygun hale dönüştürmüşlerdi[16].

Fetihle birlikte çok sayıda kilisenin camiye dönüştürülmesi, yerin İslamlaştırılması açısından sembolik olarak önemli görülmüştür[17]. Bir kilisenin camiye tevcihi, fetihten sonra şehrin İslamlaştırılması manasına gelir[18]. Osmanlı devleti -her ne kadar işleyişi büyük meblağlara mal oluyorsa da- sınırlı bir servete sahipti. Bu yüzden Osmanlılar, ibadethanelerin kuruluu sırasında giderleri azaltmaya çalışırlardı. Hıristiyan kiliselerinin dönüştürülmesi bu açıdan da iyi bir çözüm sayılırdı[19]. Kiliselerin camiye çevrilmesi sadece ibadet ihtiyacını karşılamak veya fetih esnasında yeni bir cami inşasının beraberinde getireceği bütçe ve zaman kaybını önlemek amacıyla yapılan bir uygulama değildi. Fethedilen kentin dokusunu ve yapıların özgün mimari özelliklerini bozmadan, işlevsel biçimde kullanabilmek amacıyla da yapılmıştır. Kıbrıs'ta bu

[14] Halaçoğlu:1982: 672
[15] Çelik https://users.metu.edu.tr/birten/osmanli.html (Erişim Tarihi 18 Haziran 2026)
[16] Sudar 2014:57
[17] Taşar 2021:224
[18] İnalcık ve Arı 2005: 33
[19] Sudar 2014:57

açıdan öne çıkan önemli iki cami bulunmaktadır. Bunlar Lala Mustafa Paşa Camii ve Selimiye Camii'dir.

Lefkoşa Selimiye Camii: Katedralden Camiye Dönüşüm

Kıbrıs'ta kiliseden camiye dönüşümün en ilgi çekici örneklerinden bir tanesi eski adıyla St. Sophia Katedrali olarak bilinen Selimiye Camii'dir. Yapı bir katedral olarak tasarlanmış olmasına rağmen, Osmanlı fethinden sonra büyük ölçüde özgünlüğünü kaybetmeden camiye çevrilmiştir.

Katedral, günümüzdeki Selimiye Meydanı'nın güneyinde, Fransa'da bulunan Notre Dame of Paris'in benzeri olarak, Gotik tarzda inşa edilmiştir[20]. Dünya mimari mirasının Gotik örneklerinden olan yapı 1209- 1326 yılları arasında bir Katolik kilisesi olarak inşa edilmiştir. Lüzinyanlar Döneminde inşa edilen St. Sophia Katedrali'nin yapımıyla dini bir merkez olarak oluşmaya başlamış ve sonraki tarihi dönemlere ait çevresel gelişimi tamamlanarak Lefkoşa'nın önemli bir tarihi doku parçası olmuştur. Katedral, Osmanlı döneminde katedral girişinin iki yanındaki bitirilememiş olan çan kulelerinin üzerine, yaklaşık 46 metre yüksekliğinde minareler, mihrap ve minber eklenerek camiye çevrilmiştir [21]. Girişin iki yanında bitirilememiş olan çan kulelerinin üzerine, Osmanlılar tarafından cami minareleri oturtulmuştur[22]. . Caminin kuzeybatı ile güneybatı köşelerinde yapıya bitişik olarak yükselen, kesme taştan yapılmış, tek şerefeli iki minare bulunmaktadır. Minareler sekizgen planlı başlamakta olup silindirik gövdelidir. Yapının üst örtüsü, düzgün kesme taş örgü ile inşa edilmiş kaburgalı çapraz tonozlardan oluşmaktadır[23].

Beş büyük kapısı bulunan camiye, doğu cephesinde bir kapı (Aziziye Kapısı) daha eklenmiş, batıdaki bahçesine de sekiz sütunla taşınan sekizgen örtülü bir şadırvan yapılmıştır. Ayasofya Camii Osmanlı Döneminde, Lefkoşa'nın olduğu gibi adanın da en büyük camisi olarak hizmet vermiştir [24]. Katedralin en önemli özelliği anıtsal verandası ve onun ihtişamlı üçlü kapısıdır[25]. St. Sophia'nın içinde, birçok Luzinyan soylusu ve kralları gömülüdür. Bunların mermer mezar taşları hala döşeme kaplamasının bir bölümünü oluşturur. Bu taşlar hasır ve kilim altında kaldıkları ve cami içinde ayakkabı giyilmediğinden üzerlerindeki yazı ve resimler

[20] Turkan ve Özburak 2018:432
[21] Alan ve İlki 2024: 542
[22] Nabiyeva 2017:53
[23] Alan ve İlki 2024:543
[24] Turkan ve Özburak 2018:434
[25] Çelik https://users.metu.edu.tr/birten/Lefkosa.html (Erişim Tarihi 18 Haziran 2026)

bozulmadan kalmıştır[26]. Kıbrıs'ın en önemli kilisesi olduğundan, Luzinyan krallarının taç giyme törenleri burada yapılmaktaydı.

Selimiye Camii, Gotik mimarinin Akdeniz'deki en önemli örneklerinden biridir. Yapının sivri kemerler, uçan payandalar ve nef sistemi, Gotik üslubun karakteristik özelliklerini günümüzde de görünür kılmaktadır. Bu yönüyle yapı, farklı tarihsel dönemlere ve farklı inanç sistemlerine ait mimari anlayışların aynı yapı üzerinde okunabildiği çok katmanlı bir örnek niteliği taşımaktadır. Selimiye Camii, bu özelliğiyle yalnızca bir ibadet mekânı değil, aynı zamanda kültürel ve mimari sürekliliği yansıtan önemli bir tarihî yapı olarak değerlendirilebilir.

Lala Mustafa Paşa Camii: Katedralden Camiye Dönüşüm

Kıbrıs'ta yer alan bir diğer önemli örnek ise St. Nicholas Katedrali olarak da bilinen Lala Mustafa Paşa Camii'dir.

Mağusa'nın en erken tarihli yapısı olan Lala Mustafa Paşa Camii,8 Gotik mimarînin üslûp özelliklerine sahiptir. Lusignanlar döneminden kalma bu yapının önceki adı St. Nicholas Kilisesi (1312) olup, Aya Sofya da denilmiştir. Vaktiyle içinde Lusignanların taç giydikleri, Kraliçe Catherina Cornaro'nun Kıbrıs'ı Venedik'e bıraktığı anlaşmayı imzaladığı ve 1571'de şiddetli top ateşi ile kısmen yıkıldığı bilinen bu kilise, özellikle giriş cephesinin mimarîsi bakımından Fransa'daki Troyes, Amiens ve Rheims katedrallerinin bir benzeridir[27]. 1 Ağustos 1571'de Mağusa'nın teslim alınmasından sonra Lala Mustafa Paşa, 17 Ağustos Cuma günü şehir kilisesinde (St. Nicholas) Sultan II. Selim adına hutbe okutarak burayı camiye çevirtmiştir. Bunun üzerine Lala Mustafa Paşa Camii'ne bir minare, ayrıca mihrap ve minber eklenmiştir. Osmanlı mimarîsinde sultan camilerinde iki veya daha fazla, vezir veya paşa camilerinde ise genellikle giriş cephesinin sağına tek olarak minare yerleştirilme uygulamasına,15 Lala Mustafa Paşa Camii'nde de uyulduğu görülmektedir[28].

Osmanlılar 1571 yılında Gazi Mağusa'yı aldıklarında katedralin orijinalliğine hiçbir zarar vermeden camiye çevirmişler ve bugüne kadar yaşatmışladır. 1954 yılına kadar Ayasofya Camii adı ile anılan yapı bu tarihten sonra Kıbrıs fatihi Lala Mustafa Paşa'ya hürmeten "Lala Mustafa Paşa Camii" olarak adı değiştirilmiştir. Eser doğu-batı doğrultusunda uzanan 3 neften meydana

[26] Nabiyeva 2017:53
[27] Ülgen 1999:172
[28] Ülgen 1999: 173

gelmektedir. Orta nef yan netlerden hem daha geniş ve hem de daha yüksektir. Yapının apsis kısmının başladığı yerde kuzeyde ve güneyde beden duvarlarına bitişik birer odası vardır[29].

Lala Mustafa Paşa Camii, kiliseden camiye dönüştürülen bir yapı olmasına rağmen, Gotik mimarinin karakteristik özelliklerini büyük ölçüde koruyarak günümüze kadar gelebilmiştir. Hem Lüzinyan dönemin hem de Osmanlı döneminin özelliklerini bir arada bulundurmasından dolayı çok katmanlı kültürel miras örneklerindendir. Yapı anıtsal ölçülerde inşa edilmesinden dolayı Mağusa'nın tarihsel ve kültürel kimliğini de şekillendiren yapılardan biridir. Bu yapının camiye dönüştürülmesi, ibadet ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında, yapının kullanılmaya devam edilmesi sayesinde günümüze kadar korunmasına da katkı sağlamıştır. Lala Mustafa Paşa Camii, yeniden işlevlendirme anlayışının Kıbrıs'taki en başarılı örneklerinden birisidir.

SONUÇ

Kıbrıs'ın 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesi siyasi değişimler dışında kültürel, dini ve mimari değişimleri de beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu değişimin somut örneklerini Selimiye Camii ve Lala Mustafa Paşa Camii'nde net bir şekilde görebilmekteyiz. Kilise ve katedrallerin camiye dönüştürülme uygulaması fetih sonrası ibadet ihtiyacını kısa sürede karşılayabilmiş ve önemli yapıların kullanılmaya devam edilmesini sağlayarak günümüze kadar gelebilmelerine olanak sağlamıştır.

Her iki camii de Kıbrıs'ta kiliseden camiye dönüşümün en önemli ve etkileyici örnekleri arasında yer almaktadır. Yapılar, Lüzinyanlar döneminde Gotik mimari üslubuna uygun olacak şekilde inşa edilmişlerdir. Camiiler Osmanlı döneminde farklı işlevler kazanarak günümüze ulaşmışlardır. Yapılara eklenmiş olan minare, minber ve mihrap gibi mimari elemanlar İslami ibadetin gerekliliklerini karşılamış, buna karşın taşıyıcı sistem, cephe düzeni ve genel mimari üslup korunmuştur.

Selimiye Camii ve Lala Mustafa Paşa Camii farklı dönemlere ait mimari unsurları bir arada taşıyan önemli tarihi eserlerdir. Bu yapılarda Kıbrıs'ın çok katmanlı kültürel mirasını ve tarihini rahatça görebilmekteyiz. Günümüzde de hem tarihsel hem de sanatsal değerleriyle adanın kültürel mirasının önemli parçalarındandırlar.

[29] Akmaydalı 1993: 343

KAYNAKLAR

Akmaydalı, H. (1993). Kıbrıs'taki Türk Devri Eserleri, X. Vakıflar Haftası Kitabı, Ankara.

Alan, T. & İlki A. (2024). Lefkoşa Selimiye Camii Yapısal Özellikleri ve İyileştirilmiş Deprem Performansı İçin Bir Ön Çalışma, Dicle University Journal of Engineering, 15:2, S.541-557.

Gülmez, B. (2022). Kıbrıs Haçlı Krallığında Seneşaller, DÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Sayı 12, S.619-626.

İnalcık, H &Arı, B. (2005). Türk İslam Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalcık'ın Çalışmaları, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 3, Sayı 6, S.27-56

Nabiyeva, K. (2017). Gotik Heykelcilikte "Gargoyle Heykeller" Üzerine Bir Araştırma, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Öztürk, C. & Gürdallı, H. (2021). Lefkoşa ve Mağusa'da Gotik Yapıların Mimari Elemanlara Göre Analizi, Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı 1.

Sudar, B. (2014). Osmanlı Macaristanı'nda Camiye Çevrilen Kiliseler, Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, Sayı 25, S.55-78.

Taşar, V, D. (2021). Şehir ve Kutsal: Osmanlı'da Dini Mimarinin Dönüşümü, Milel ve Nihal Dergisi, Sayı 18.

Turkan, Z. & Özburak, Ç. (2018). Lefkoşa Tarihi Kent Dokusunda "Selimiye Meydanı", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Cilt 7, Sayı 1.

Ülgen, A. (1999). Gazimağusa'daki Türk Mimarisi, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, S.171-182.

İNTERNET KAYNAKÇASI

Çelik, B. https://users.metu.edu.tr/birten/bizans.html (Erişim Tarihi 15 Haziran 2026).

Çelik, B. https://users.metu.edu.tr/birten/osmanli.html (Erişim Tarihi 18 Haziran 2026).

Çelik, B. https://users.metu.edu.tr/birten/Lefkosa.html (Erişim Tarihi 18 Haziran 2026).

Demirkent, I. https://islamansiklopedisi.org.tr/kibris (Erişim Tarihi 15 Haziran 2026).

Karakaya, E. https://islamansiklopedisi.org.tr/kibris#5-mimari (Erişim Tarihi 17 Haziran 2026).

ANTİK DERGİSİ

Sayı/Issue: 1

Temmuz/July 2026

KIBRIS MECLİSİ'NDE KADIN SİYASETÇİLER [1]

Yusuf EROĞLU[*]

Öz

1931 yılından beri Kıbrıs adasında zulme uğrayan Türk kesimi 19 Şubat 1959 yılında Londra Antlaşması ile özgürlüklerini kısmen de olsa kazanabilmişlerdi. Londra Antlaşması ile adada yaşayan Rum ve Türk halkı bağımsız ve ortak bir devlet kurdular. Rumların kadın vekillerine rakip olarak Kıbrıslı Türk kadını da dâhil oldu. Kıbrıs adasında ilk kadın siyasetçilerimizden olan Ayla Halit Kazım ve Kadriye Hulusi Hacıbulgur, Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi'nde Türk halkının hakkını savunmuş ve bu yolda arkalarından ilerleyecek diğer kadınlara ilham olmuşlardır.

Kadriye ve Ayla Hanımları örnek alan diğer kadın vekillerimiz 1983 senesinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisi kurulduktan sonra da kadın siyasetçi ve vekiller görev almışlardır. Bu kadın vekillerden 6 tanesinden makalede bahsedilmiştir. Bunlardan ikisi emekliye ayrılmış olan KKTC'nin ilk Maliye Bakanı Onur Borman ve KKTC'nin ilk ve tek kadın Başbakan Sibel Siber'dir. Diğer 4 kadın vekilimiz ise halen mecliste görev almakta olan KKTC'nin ilk Başbakan Yardımcısı Fazilet Özdenefe, Meclis İdare Amiri Yasemin Öztürk, Meclis Divan Kâtibi Şifa Çolakoğlu ve Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) Genel Başkanı Sıla Usar'dır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kadın Siyasetçiler, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisi.

---

[1] Eroğlu, Y. (2026). Kıbrıs Meclisi'nde Kadın Siyasetçiler. *ANTİK*, 1, sf. 52-63.

[*] Yusuf EROĞLU, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, tfnysf2000@outlook.com

Abstract

The Turkish people in Cyprus had a difficult life after 1931. But they became free with the Treaty of London on 19 February 1959. With this treaty, Greek and Turkish people created a new, independent country together. Turkish Cypriot women also started to work in politics. Ayla Halit Kazım and Kadriye Hulusi Hacıbulgur were the first female politicians on the island. They protected the rights of the Turkish people in the parliament and helped other women to become politicians.

In 1983, the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) was established. After that, many women followed Ayla and Kadriye and entered the new parliament. In this article, I write about six female politicians from the TRNC. Two of them are retired now: Onur Borman (the first female Finance Minister) and Sibel Siber (the first and only female Prime Minister). The other four women are still working in the parliament today: Fazilet Özdenefe, Yasemin Öztürk, Şifa Çolakoğlu, and Sıla Usar from the Republican Turkish Party (RTP).

Keywords: Cyprus, Female Politicians, Assembly of the Turkish Republic of Northern Cyprus.

Giriş

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisi, kanlı, zulüm ve acı yollarla kurulmuştur. Kuruluşunun arka planındaki olaylar daha İngilizler ada yönetimindeyken gerçekleşmiştir. Adada yaşayan Rum halkı 1931 yılında Yunanistan'ın kışkırtması ve teşviki ile adada yaşayan İngiliz ve Türklere karşı saldırılar yapmışlar. 1931 yılında Yunanistan'ın teşviki ile Kıbrıs adası Rumlar tarafından ele geçirilmek istenmiş ve bunun için "Enosis Planı"[2] devreye girmiştir. Bu plan neticesine saldırılar önce İngiliz yönetimine karşı yapılmıştır. Daha sonra İngiliz yönetimi kendisine yapılan bu saldırıları engelleyebilmek için adada yaşayan Türk halkını "polis" olarak görevlenirmiştir. Böylece İngiliz yönetimi ve Rum halkı arasına Türkler yerleştirilmiş ve Rumlar ile Türkler karşı karşıya getirilmiştir.[3] Rum kesiminin yaptığı silahlı eylemler örgütlü ve planlı bir şekilde yapılmaktaydı. Bu eylemleri gerçekleştiren örgütün ismi ise "EOKA[4]"dır.

[2] Enosis Planı: Yunanistan öncülüğünde Kıbrıs adasını, Yunanistan'a bağlama olanıdır. Başpiskopos Makarios tarafından ortaya atılmıştır.
[3] KKTC Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *8. sınıf Kıbrıs ve Kıbrıs Türk tarihi*, s. 52.
[4] EOKA: Ethniki Organosis Kiprion Agoniston (Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü).
Kıbrıs Başpiskopos Makarios tarafından 1951 yılında adaya Yunan Subayı Grivas davet edilmiştir. Grivas'ın amacı Rum gençlerinin oluşturduğu Rum Gençlik Teşkilatı'nı (PEON) eğitmekti. Bu örgütün zararlı faaliyetlerini haber alan İngiltere hükümeti örgütü kapatma yoluna gitmiştir. Ardından örgüt isim değiştirerek EOKA adını almıştır. İlk başta İngilizlere karşı yapılan eylemler İngilizlerin, Türkleri polis olarak kullanmasıyla Türk kesimini de dâhil eden saldırılara dönüşmüştür. Bk. KKTC Millî Eğitim Bakanlığı, *a.g.e.*, s. 53.

EOKA'nın silahlı saldırıları sonucu katledilen ve zulmedilen Türk halkı kendini savunabilmek için "Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)"[5] kurmuşlardır. Yunanistan devleti, ENOSİS planını İngiltere'nin engellemeleri sayesinde siyasi olarak gizlice gerçekleştirememiş ve self-determinasyon[6] için Birleşmiş Milletler (BM)'e başvurmuştur. 14 Aralık 1954 tarihinde yapılan başvuru Kıbrıs sorununu ilk defa uluslararası platforma getirilmiş oldu.[7] İngiltere ve Türkiye hükümeti başvurunun yanlış olduğunu savunmuş ve adada tek Rum halkının yaşamadığını dile getirmişlerdir. BM'nin reddetmesiyle Rumların ve Yunanistan hükümetinin planları suya düştü. 1955 Londra Konferansı ve 1956 NATO toplantıları olumlu sonuç vermeyince Türk kesimi 1956 yılında "taksim" tezini ortaya atmıştır. Taksim tezi ile adada Rum halkı kendi hükümetini kuracak; Türk kesimi kendi hükümetini kuracaktı. 11 Aralık 1959'da Zürih'te toplanan Türkiye, Yunanistan başbakanları Menderes ve Karamanlis ile dışişleri bakanları Zorlu ve Averof "Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti" kurma kararı almışlardır. Ancak bu kararın gerçekleşebilmesi için Türk ve Rum kesimi liderlerinin de imzalaması gerekmektedir.[8]

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi Kadın Siyasetçiler

19 Şubat 1959 yılında Londra'da Türk kesimini temsilen Dr. Fazıl KÜÇÜK ve Rum kesimini temsilen Başpiskopos Makarios Londra Antlaşması imzalanarak "Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi" kurulmuştur.[9] Meclis kurulduktan sonra Temsilciler Meclisi ve Cemaat Meclisleri oluşturuldu. Meclislerin içerisine hızla Kıbrıslı Türk kesimin haklarını savunabilecek bileği kuvvetli, hitabeti güçlü, stratejik ve politik düşüncesi olan kişiler girdi. Bu kişiler içerisinde naifliği ve kibarlığı ile bilinen, yüreği vatan aşkı ile dolu olan, gözü pek iki kadın siyasetçimiz bulunmuştur. Birisi eşi vefat ettiği için onun yerine rica minnet ile gelen Ayla Halit Kazım'dır. Bir diğer kadın vekilimiz ise öğretmen Kadriye Hulusi Hacıbulgur'dur.[10]

---

[5] Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT): EOKA'nın silahlı faaliyetlerine karşılık kendilerini savunmak için ortaya çıkan ufak çaplı ve disiplinsiz olan Kıbrıs Türklerini bir araya toplamak için Dr. Burhan Nalbantoğlu, Rauf R. Denktaş ve Kemal Tanrısevdi öncülüğünde kurulan teşkilattır. 8. SINIF KIBRIS VE KIBRIS TÜRK TARİHİ, KKTC Millî Eğitim Bakanlığı, *a.g.e.*, s. 62.

[6] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (y.y.). *Kıbrıs meselesinin tarihçesi, BM müzakerelerinin başlangıcı*. https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2026).

[7] KKTC Millî Eğitim Bakanlığı, *a.g.e.*, s. 52.

[8] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (y.y.). *Kıbrıs meselesinin tarihçesi, BM müzakerelerinin başlangıcı*. https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2026).

[9] KKTC Millî Eğitim Bakanlığı, *a.g.e.*, s. 86-87.

[10] Yenidüzen. (2021, 14 Haziran). *Kıbrıs Meclisi'nde ilk kadın vekiller Kıbrıslıtürk'tü*. https://www.yeniduzen.com/kibris-meclisinde-ilk-kadin-vekiller-kibrisliturktu-141304h.htm, (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2026).

Ayla Halit KAZIM: 26 Eylül 1934 doğumludur. Babası eski tüccarlardan Zeki Müderrisoğlu'dur.[11] İlkokulu Larnaka'da Amerikan Akademisi'nde okumuştur. Ancak 5. Sınıfa geldiğinde ailesinin kararı ile nişanlanmış ve okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Eşinin adı Halit Kazım (Şemsettin)'dır. Çiftçilik ve tarım ile geçimini sağlarlardı. 3 oğlan 1 kız çocuğu sahip olmuşlardır.[12] 1953 yılında Kıbrıs adasında Kadınlar Birliği'nin kurulmasında ve sonraki faaliyetlerinde yer almıştır. Ayla Halit Kazım etrafı tarafından sevildiği için ve hayır işleri yaptığı için Baf'ta Belediye Başkanlığı yapmıştır.[13] O sırada eşi Halit Kazım ise Temsilciler Meclisi'nde milletvekilliği yapmıştır. 1963 yılında ise geçirdiği trafik kazası sonrası vefat etmiştir. Eşi vefat eden Ayla Hanım, mecliste çalışan milletvekili arkadaşlarından eşinin yerine milletvekili olma teklifi alır. Bu teklifi duyan Ayla Hanım, vatanına hizmet etmek ve eşinin görevini tamamlamak için kabul eder. Bunun için kendisi "tayin ile gelen ilk kadın milletvekili" olmuştur. Ancak meclis 1963 yılında "Kanlı Noel saldırıları" gerçekleşmiş ve adada yaşayan Türklere yönelik sistematik katliamlar yapılmıştır. Bunu üzerine Türk kesimi meclisten çekilmiştir. Ayla Hanım da milletvekilliği 2 ay sürmüştür.[14]

Kadriye Hulusi HACIBULGUR: Tam adı Kadriye Ahmet Hulusi HACIBULGUR'dur.[15] 30 Kasım 1905 doğmuştur. 1921 yılında Viktorya Kız Lisesinden mezun oldu.[16] Mezun olduktan sonra Kıbrıs adasında ilkokul öğretmenliği ve başöğretmenlik yapmıştır. 1959 yılında emekli olup 28 Temmuz 1960 yılında Türk Cemaat Meclisine milletvekili seçilmiş ve Kıbrıs'ta seçim ile milletvekili olan ilk kadın siyasetçi olmuştur.[17] Milletvekilliği zamanında güçlü duruşu ile ön plana çıkan Kadriye Hulusi Hacıbulgur, Rauf Denktaş ve Osman Köse üzerinde de oldukça etkili bir insan olmuştur. 18 Temmuz 1970 yılında milletvekilliği göre sona ermiştir. Kadriye

---

[11] KKTC Telsim. (2021, 23 Kasım). *Ayla Halit Kazım belgeseli* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=1V9z2t1PD4E, (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2026).
[12] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi. (y.y.). *Geçmiş dönem milletvekilleri arşivi*. https://cm.gov.ct.tr/GecmisMiletvekilleri, (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2026).
[13] KKTC Telsim. (2021, 23 Kasım). *Ayla Halit Kazım belgeseli* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=1V9z2t1PD4E
[14] Yenidüzen. (2021, 14 Haziran). *Kıbrıs Meclisi'nde ilk kadın vekiller Kıbrıslıtürk'tü*. https://www.yeniduzen.com/kibris-meclisinde-ilk-kadin-vekiller-kibrisliturktu-141304h.htm, (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2026).
[15] Meclis Arşivi'nde adı Kadriye Ahmet HERKECİ (HACIBULGUR) olarak geçmektedir. Herkeci soyadının nereden geldiği bilinmemektedir.
[16] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi. (y.y.). *Geçmiş dönem milletvekilleri arşivi*. https://cm.gov.ct.tr/GecmisMiletvekilleri, (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2026).
[17] S. Atun ve B. Fevzioğlu (2016), *Kıbrıslı Türklerin örgütlenme ve aydınlanma çalışmalarında üç öncü isim: Necati Özkan, Faiz Kaymak, Kadriye Hacı Bulgur*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları, s. 20-26.

Hanım hiç evlenmemiş, kendini eğitime, çocuklara ve Kıbrıs Türklerinin özgürlüğüne adamıştır.[18] 13 Ağustos 1986 tarihinde ise hayata gözlerini kapamıştır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Meclisi Kadın Siyasetçiler

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde Rum kesimi ne ENOSİS planından vazgeçti ne de EOKA saldırılarını durdurdu. En ufak ayrışmada silaha sarılıp Türkleri adadan atma politikalarına devam ettiler. Adada yaşayan Türkleri, Avrupa'nın kanatları altında yapamayan Yunanistan ve Kıbrıs Rum halkı son olarak yıldırma politikasını uygulamaya koydular. Bu politikanın adına "Akritas Planı"[19] demişlerdir. Amaçları en başında olduğu gibi Türkleri adadan atmak ve Yunanistan ile birleşmektir. Plana göre antlaşmaların işe yaramadığı, Rumlara haksızlık yapıldığı ve Garantör devletlerle[20] yapılan askeri ittifakı ortadan kaldırmak. 20 Temmuz 1974 yılının sabahına kadar devam eden saldırılara Türkiye'nin her ihtimali ve sonucu göze alarak yaptığı askeri çıkartma yapmıştır. Bu çıkartma sonrası adadaki Türk kesimi Rum baskılarından kurtulmuş ve uzun uğraşlar sonucunda masaya oturulmuştur. Cenevre Konferansı olarak geçen bu oturumda bir neticeye varılamadığı için Türk ordusu son kez adaya çıkartma yaptı ve 14-16 Ağustos 1974 günlerinde Türk kesimi Kuzey tarafa güvenli şekilde göçlerini sağladı. Ardından 17 Haziran 1983 senesinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kuruldu.[21] Ardından Maliye işlerini ve ekonomiyi düzenlemek için bu işten anlayan birilerine ihtiyaç duyuldu. Onur Borman, bu kişiler arasında yer alan isimdir. Türkiye Cumhuriyeti'nde kendisini kanıtlamış iyi bir maliyeci olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne atandı. Yaptığı işlerde başarılı olan Borman, daha sonra Ekonomi ve Maliye Bakanı olarak atanmıştır. Bu sayede kendisi KKTC'nin ilk kadın vekili olmuştur.

Onur BORMAN: Onur Borman, 5 Temmuz 1941 yılında Limasol'da doğdu. Öğretim hayatını Limasol 19 Mayıs Kolejin'de birincilik ile tamamladı. Ardından Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun oldu. Mezuniyetinin ardından önce öğretmenlik sonra Türkiye Cumhuriyeti'nde görev aldı. 1967 yılında, Kıbrıs'ta kurulan geçici hükümette Maliye Bakanlığın'da Bütçe ve Mali İşler Sorumlusu olarak atandı.[22] 1974'ten sonra Kuzey Kıbrıs

[18] Center for Gender Equality and History. (2025). *Biographies of Cypriot women: Voicing the silences of history*. Nicosia.
[19] 21 Nisan 1966 yılında Patris gazetesinde yayınlanan Akritas Planı, isim olarak Bizans İmparatorluğundan gelmektedir. Manası "Doğu sınırlarını koruyan" demektir. Akritas Planı, Rum içişleri bakanı Polikarpos Yorgacis tarafından hazırlanmıştır. bkz. KKTC Millî Eğitim Bakanlığı (2024), *a.g.e.*, s. 78-79.
[20] Adada yaşayan Rum ve Türk kesimi birbirlerine saldırması sonrasında Rum eksimi korumak için Yunanistan; Türk kesimi korumak için Türkiye ve aradaki dengeyi sağlamak için İngiltere garantör devlet konumunda olacaktır. bkz. KKTC Millî Eğitim Bakanlığı (2024), *a.g.e.*, s. 104.
[21] KKTC Millî Eğitim Bakanlığı, *a.g.e.*, s. 199-200.
[22] KıbrısTarih. (y.y.). *Onur Borman*. https://kibristarih.com/kisiler/onur-borman/, (Erişim tarihi: 21 Mayıs 2026).

Türk Cumhuriyetine geçiş döneminde yasaların hazılanması, bütçelerin düzenlenmesi konusunda Maliye Bakanlığı'nda Bütçe ve Mali Kontrol Dairesi ilk kadın müdürü olarak görev aldı. Ardından Ekonomi ve Maliye Bakanlığı'nda da ilk kadın Genel Sekreter olarak atandı. Bir sonraki yıl ilk kadın müsteşarı ve Cumhurbaşkanı danışmanı oldu. 1993 yılında Demokrat Parti Lefkoşa milletvekili olarak meclise girdi. Bir yıl sonra Ekonomi ve Maliye Bakanı olarak atandı. Aynı zamanda KKTC'nin ilk kadın bakanı olmuştur. 1998 yılında mecliste ilk kadın Komisyon Başkan'ı olarak seçildi ve Ekonomi, Maliye, Bütçe ve Plan Komisyonu'nun başkanlığını üstlendi. Daha sonra KKTC Merkez Bankası Kurucu heyet başkanlığı ve Vakıflar Bankası Yönetim Kurulu Başkanlığı görevlerinde bulundu. 18 Aralık 1998 yılında ise milletvekilliği görevi sona ermiştir.[23] Onur Borman, evli ve 2 çocuk annesi olarak halen KKTC'de yaşamaktadır. Kendi hayatını ve yaptıklarını anlatan "İcraatlarım ve yaşadıklarım" adlı kitabı yazdı. Kitabın içerisinde Kıbrıs Türkelri'nin mücadeleleri ve KKTC'nin kuruluşuna giden süreç ve sonrası anlatılmaktadır.[24] Kitabın içerisinde bolca gzete küpürü, tarihi belge ve fotoğraf yer almaktadır.Ayrıca Onur Borman, 6 Eylül 2012'den 6 Haziran 2022 yılına kadar Havadis gazetesinde siyasi, ekonomik alanda köşe yazıları yazmıştır.[25] Onur Borman'dan sonra gözlerini ve hedeflerini daha yukarıya diken, Kıbrıs Türk halkı için çok çalışan Kıbrıslı Türk kadın vekillerinden birisi KKTC'nin ilk ve tek Başbakanı olmuştur. Bu kişi tıp alanında da kendisini kanıtlamış olan Dr. Sibel Siber'dir.

Sibel SİBER: 13 Aralık 1960 yılında Lefkoşa'da doğdu. 1977 yılında İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ne başladı ve 1983 yılında tıp doktoru ünvanını alarak mezun oldu. İhtisasını Şişli Eftal Hastanesi'nde İç Hastalıkları alanında yaptı. Eğitimini tamamladıktan sonra KKTC'ye dönen Siber, aynı yıl özel muayenehane açarak meslek hayatına başladı. 1989 yılında burslu olarak ABD'de Virginia Üniversitesi'nde Diyabet ve Endokrinoloji eğitimi gördü. 2000 yılında Fullbright burslusu olarak ABD'de Chicago Rush Üniversitesi'nde Romatizmal Hastalıklar alanında eğitim aldı. 19 Nisan 2009 Erken Genel Seçimlerinde CTP-BG'den Lefkoşa milletvekili seçildi. 13 Haziran 2013 tarihinde kurulan geçici hükümette Başbakan olarak göreve başladı. Siber, bu görevle KKTC'nin 'ilk kadın başbakanı' ünvanını

[23] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi. (y.y.). *Geçmiş dönem milletvekilleri arşivi*. https://cm.gov.ct.tr/GecmisMiletvekilleri, (Erişim tarihi: 21 Mayıs 2026).
[24] Yenidüzen. (2025, 14 Temmuz). *Onur Borman'ın "İcraatlarım ve Yaşadıklarım" kitabı çıktı*. https://www.yeniduzen.com/onur-bormanin-icraatlarim-ve-yasadiklarim-kitabi-cikti-184797h.htm, (Erişim tarihi: 21 Mayıs 2026).
[25] Havadis. (y.y.). *Onur Borman yazıları*. https://www.havadiskibris.com/author/onurborman/, (Erişim tarihi: 21 Mayıs 2026).

aldı.[26] Sibel Siber, evli ve 2 çocuk annesidir. Dr. Sibel'in deneme yazılarından oluşan "Düşlerim ve Düşüncelerim" isimli toplama bir eser[27]; "Aynı masada Yarım Asır" adlı kitabında Kıbrıs sorununa ve çözümüne dair yapılan ilk 6 yıldaki (1968-1974) müzakerelerde gizli oturum tutanakları ve bilinmeyen belgeleri ortaya çıkardığı adlı bir eser[28]; Kıbrıs'ta etkili olan Kardeş Ocağı adlı kulübü ve onun yaptığı faaliyetleri anlatan "Kardeş Ocağı – Kıbrıs'ta Jön Türkler Hareketi: Kulüp" adlı bir eser yazmıştır.[29] Ayrıca Dr. Sibel Siber çeşitli televizyon kanallarında ve internet kanallarında hem siyasi[30] hem de sağlık alanında[31] konuşma yaptığı videolar bulunmaktadır. 23 Ocak 2022 tarihli 12. Milletvekili Genel Seçim sonrası 11 kadın vekili görev almaktadır.[32] Meclis Başkan yardımcısı, parti grup başkanı, idari amir ve divan katipliği gibi mecliste ve siyasette önemli mevkilerde yer alırlar. Başkan yardımcısı Fazilet ÖZDENEFE, başbakanlık divanı idari amiri Yasemin ÖZTÜRK, başbakanlık divan katibi Şifa ÇOLAOĞLU, Cumhuriyetçi Türk partisi genel başkanı dr. Sıla USAR.

Fazilet ÖZDENEFE: 1980 yılında doğdu.[33] Lise öğrenimini Türk Maarif Koleji'nde tamamlamıştır. 1997 yılında British Council tarafından verilen "Chevening" bursu ile İngiltere'de Hukuk eğitimine başlamış ve 2001 yılında Warwick Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. 2001-2002 yılları arasında avukatlık stajını tamamlayarak, 2002 yılından itibaren Girne'de Özdenefe Hukuk Ofisi'nde avukatlık mesleğini icra etmeye başladı. Mezun oluşundan beri İnsan Hakları, Çocuk Hakları, Kadın Hakları ve LGBT+'lı bireylerin hakları adına çeşitli programlarda, projelerde, eğitimlerde ve örgütleşmelerde yer almıştır. 23 Ocak 2022 Milletvekilliği Erken Genel Seçimlerinde yeniden Cumhuriyetçi Türk Partisi Girne Milletvekili olarak seçildi ve 7 Şubat 2022 tarihinde ant içerek göreve başladı. 7 Mart 2022 tarihinde Genel Kurul'da yapılan oylamada Cumhuriyet Meclisi Başkan Yardımcılığına seçildi. Cumhuriyet Meclisi'ne seçilen ilk kadın Meclis Başkan Yardımcısı oldu. 18 Kasım 2024 tarihinde yapılan seçimle yeniden Cumhuriyet Meclisi Başkan

---

[26] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi. (y.y.). *Geçmiş dönem milletvekilleri arşivi*. https://cm.gov.ct.tr/GecmisMiletvekilleri, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[27] 1000kitap. (y.y.). *Düşlerim düşüncelerim*. https://1000kitap.com/kitap/duslerim-dusuncelerim--271352, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[28] 1000kitap. (y.y.). *Aynı masada yarım asır*. https://1000kitap.com/kitap/ayni-masada-yarim-asir--445196, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[29] 1000kitap. (y.y.). *Kulüp*. https://1000kitap.com/kitap/kulup--445165, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[30] Siber, S. (2020, 30 Nisan). *Dr. Sibel Siber Diyalog TV'de Detay'da gelişmeleri değerlendirdi* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=zJ06jWZoCQE, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[31] Kıbrıs TV. (2024, 26 Şubat). *Doktor Sibel Siber ile yaşam* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=odEeIJ4sVs4 (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026)
[32] Yüksek Seçim Kurulu. (2025, 17 Mart). *23 Ocak 2022 milletvekilliği erken genel seçim sonuçları*. https://ysk.gov.ct.tr/2025/03/17/secim-sonuclarinin-ilani-19/, (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2026).
[33] Fazilet Özdenefe'nin tam doğum tarihi bilinmemektedir.

Yardımcılığına seçilmiştir.[34] Fazilet Özdenefe, halen meclis başkanlığı yapmakta olup kendisi evli ve 1 çocuk sahibidir. Medya ve haberlerde Kıbrıslı Kadınlar için yaptığı projeleri[35]; siyasi söylem ve demeçleri[36]; KKTC Meclisi'nde yaptığı konuşmalarla sıkça yer almaktadır.[37]

Yasemin ÖZTÜRK: 10 Şubat 1974 yılında Sivas'ta doğmuştur. İlköğrenimini Kıbrıs'ta bulunan İskele kazasına bağlı Aygün İlkokulunda tamamladı. Ardından Orta ve Lise eğitimi Bekirpaşa Lisesi'nde tamamladı. Eğitim hayatına uzun süre ara verdikten sonra 2005 yılında Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk bölümünden mezun olmuştur.[38] 13 sene avukatlık yaparken bir yandan da Lefke Avrupa Üniversitesi'nde Siyaset ve Kamu Yönetiminde Master yapmıştır. Master bittikten sonra ara vermeden aynı üniversite ve bölümde doktoraya başlamış olup halen doktoraya devam etmektedir. 7 Ocak 2018 ve 23 Ocak 2022 tarihli Milletvekilliği Erken Genel Seçimlerinde Ulusal Birlik Partisi İskele Milletvekili seçilmiştir. 2. Dönem Milletvekilliğinde görevine ek olarak Meclis İdare Amirliği yapmaktadır.[39] Yasemin Öztürk, evli ve 2 çocuk annesidir. Havadis gazetesinde yayımlanan bir röportajında çocukluğunda spikerlik, kız kardeşinin hukuk okumak istediğini söylüyor. Yıllar sonra kız kardeşi spiker oluyor. Kendisi ise hukuk bitiriyor.[40] Medya ve haberlerde, genel siyasi olaylar[41] ve "Chabad" adlı Yahudi bir örgütün Kıbrıs Adası'nı sessizce işgal etmeye ve sayılarının artmaya başladığı yönünde haberlerle yer almaktadır.[42]

Şifa ÇOLAOĞLU: 24 Aralık 1972 yılında İngiltere'de doğmuştur. 1990'da Gazimağusa Türk Maarif Kolejinden mezun olmuştur. 1994'te ise Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Müzik Öğretmenliği Bölümünden mezun olmuştur. 1994'ten 2013 yılına kadar Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. Uluslararası Mağusa Kültür

---

[34] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi. (y.y.). *Milletvekillerimiz*. https://cm.gov.ct.tr/Milletvekillerimiz1, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[35] Kıbrıs Postası. (2026, 22 Mayıs). *Fazilet Özdenefe: Kadınların ekonomiye eşit ve etkin katılımı toplumsal refahın ön koşuludur*. https://www.kibrispostasi.com, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[36] Kıbrıs Gerçek. (2026, 18 Mayıs). *Fazilet Özdenefe'den hükümete af ve vatandaşlık tepkisi*. https://www.kibrisgercek.com, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[37] Cumhuriyetçi Türk Partisi. (2026, 24 Mart). *Özdenefe: Turizm için herhangi bir adım atılmadı* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=aSbCc9HOfOc, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[38] Eğitim hayatına ara verdiği sırada 13 sene boyunca Kabin Memurluğu ve Kabin Amirliği yapıyor. Bknz. KKTC Cumhuriyet Meclisi, *Milletvekillerimiz arşivi*.
[39] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi. (y.y.). *Milletvekillerimiz*. https://cm.gov.ct.tr/Milletvekillerimiz1, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[40] Havadis. (2019, 29 Temmuz). *Gökyüzünden meclise: Yasemin Öztürk* (Haz. Pınar Barut). https://www.havadiskibris.com/gokyuzunden-meclise-yasemin-ozturk/, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026)
[41] Gündem Kıbrıs. (2023, 4 Eylül). *Bahar Sancar'ın konuğu UBP Milletvekili Yasemin Öztürk* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=ejs7NOsODyc, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[42] Stratejik Düşünce Enstitüsü gazetesi, (30 Haziran 2025), https://www.sde.org.tr/ege-kibris/kktc-milletvekili-ozturk-yahudilerin-kibris-i-sessizce-isgal-etmeye-calistigini-acikladi-haberi-58936, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).

Sanat Festivali festival komitesinde 20 yıl, ÖYAK Yönetim Kurulunda 9 yıl yönetici olarak görev yapmıştır. 23 Ocak 2022 Milletvekilliği Erken Genel Seçimlerinde Cumhuriyetçi Türk Partisi Gazimağusa Milletvekili seçilip 7 Şubat 2022 tarihinde yemin ederek göreve başlamıştır. Milletvekilliği görevinin yanı sıra KKTC Meclisinde Divan Kâtipliği yapmaktadır.[43] Şifa Çolakoğlu, evli ve 2 erkek çocuk annesidir. Medya ve haberlerde eğitim alanında öğretmen hakları[44], okul şartları, burslar, eğitim kanunları ve müfredatlar hakkında sert eleştirileri ile yer almaktadır.[45]

Sıla USAR: 15 Aralık 1972 yılında Lefkoşa'da doğmuştur. Evlendiği için adının sonuna "İncirli" soyadı eklenmiştir.[46] Bundan dolayı tam adı Sıla Usar İncirli'dir. 1990'da Türk Maarif Koleji'ni bitirmiştir. Ardından 1996'da Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olarak doktor olmuştur. Uzmanlığını, 2001 yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi İbn-i Sina Hastanesi Nöroloji Anabilim Dalı'nda tamamlamıştır. 2002-2018 yılları arasında Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi'nde Nöroloji Uzmanı olarak görev yapmıştır. 2015-2018 yıllarında ise Nöroloji Klinik Şefliği görevini yürütmüştür. 7 Ocak 2018 ve 23 Ocak 2022 Genel Seçimlerinde Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) Lefkoşa Milletvekili seçilmiştir. Milletvekilliği görevinin yanında CTP Grup Başkanlığı görevini yapmaktadır.[47] Sıla Usar, evli ve 2 çocuk annesidir. Nöroloji alanında uluslararası dergiler yazılar yazmış[48] ve birçok kongrede konuşlar yapmıştır.[49] Medya ve haberlerde siyasi faaliyetleri genel olarak görüşmeler ve iktidara gelme yönünde geleneksel haberler üzerinde olmuştur.[50]

SONUÇ

Kıbrıslı Türk kadınlar sadece sosyal ve ilmi alanda değil siyasi alanda da aktif ve yönlendirici bir rol oynadığı görülmektedir. Kıbrıs Federe Cumhuriyeti'nden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve devamında önemli alanlarda vatan aşkı ile milletine ve vatanına

---

[43] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi. (y.y.). *Milletvekillerimiz*. https://cm.gov.ct.tr/Milletvekillerimiz1, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[44] Cumhuriyetçi Türk Partisi. (2026, 25 Kasım). *Şifa Çolakoğlu: Öğretmenler direnişin simgesi*. *Yenidüzen*. https://www.yeniduzen.com/sifa-colakoglu-haberleri.htm, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026)
[45] Yeni Düzen gazetesi, https://www.yeniduzen.com/sifa-colakoglu-haberleri.htm, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[46] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi. (y.y.). *Siyasi parti meclis grupları*. https://cm.gov.ct.tr/SiyasiGrup, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[47] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi. (y.y.). *Milletvekillerimiz*. https://cm.gov.ct.tr/Milletvekillerimiz1, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).
[48] Selçuk, F., Mut, S., İncirli, S. U. ve Akalın, T. (2013). *Stroke incidence, risk factors and mortality rates in Northern Cyprus*. Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi Nöroloji Kliniği.
[49] İncirli, S. U. (2019, 18-19 Mayıs). *Gerçekte kaç yaşındasınız?* [Bildiri]. 8. Multipl Sklerozda Kognisyon Sempozyumu, MS Araştırma Derneği, İzmir.
[50] Kıbrıs Postası. (y.y.). Gelişmeler için bkz. https://www.kibrispostasi.com (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2026).

hizmet etmişlerdir. Öğretmen, doktor, avukat, ekonomist ve diğer mesleklerden gelmiş olan kadınlarımız, alanlarında edindikleri bilgiler ışığında önemli işlere imza atmışlardır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği anlamında da diğer kadınlara ilham kaynağı olmuşlardır. Kadınların mecliste görünürlüğünün artması KKTC meclisinde demokrasinin gelişmişliğini ve kadın-erkek eşitliğinin gün ve gün arttığını göstermektedir.

Daha adını saymadığımız birçok kadın vekilimiz ve siyasetçimiz görünürlükten ve bilinirlikten uzak şekilde vatanlarına hizmet etmeye devam etmektedir. Her biri etkili, medyada ses getiren işler yapmaktadır. Buraya aldığımız ve almadığımız diğer vekil ve siyasetçimizin her birine ayrı ayrı teşekkür ederim. Emeklerine ve yüreklerine sağlık sıhhat dilerim.

KAYNAKLAR

A. Kitap ve Makale

Atun, S. ve Fevzioğlu, B. (2016). *Kıbrıslı Türklerin örgütlenme ve aydınlanma çalışmalarında üç öncü isim: Necati Özkan, Faiz Kaymak, Kadriye Hacı Bulgur* (İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler, Cilt 4). Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları.

KKTC Milli Eğitim Bakanlığı. (2024). *8. sınıf Kıbrıs ve Kıbrıs Türk tarihi*. (s. 52).

Selçuk, F., Mut, S., İncirli, S. U. ve Akalın, T. (2013). *Stroke incidence, risk factors and mortality rates in Northern Cyprus*. Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi Nöroloji Kliniği & Yakın Doğu Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Anabilim Dalı.

Usar İncirli, S. (2019, 18-19 Mayıs). *Gerçekte kaç yaşındasınız?* [Bildiri]. 8. Multipl Sklerozda Kognisyon Sempozyumu, MS Araştırma Derneği, İzmir.

B. Web sitesi

1000kitap. (t.y.). *Aynı Masada Yarım Asır*. https://1000kitap.com/kitap/ayni-masada-yarim-asir--445196 adresinden 22 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

1000kitap. (t.y.). *Düşlerim Düşüncelerim*. https://1000kitap.com/kitap/duslerim-dusuncelerim--271352 adresinden 22 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

1000kitap. (t.y.). *Kulüp*. https://1000kitap.com/kitap/kulup--445165 adresinden 22 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Barut, P. (2019, 29 Temmuz). *Gökyüzünden Meclise: Yasemin Öztürk*. Havadis Gazetesi. https://www.havadiskibris.com/gokyuzunden-meclise-yasemin-ozturk/ adresinden 22 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Cumhuriyetçi Türk Partisi. (2026, 24 Mart). *Özdenefe: Turizm için herhangi bir adım atılmadı* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=aSbCc9HOfOc adresinden 22 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Cumhuriyetçi Türk Partisi. (2026, 25 Kasım). *Çolakoğlu: Öğretmenler Direnişin Simgesi*. https://www.yeniduzen.com/sifa-colakoglu-haberleri.htm adresinden 22 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Gündem Kıbrıs. (2023, 4 Eylül). *Bahar Sancar'ın Konuğu UBP Milletvekili Yasemin Öztürk* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=ejs7NOsODyc adresinden 22 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Havadis Gazetesi. (t.y.). *Onur Borman (Yazar Arşivi)*. https://www.havadiskibris.com/author/onurborman/ adresinden 21 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

KKTC Telsim. (2021, 23 Kasım). *Ayla Halit Kazım Belgeseli* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=1V9z2t1PD4E adresinden 3 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Kıbrıs Postası Gazetesi. (t.y.). *Kıbrıs Haberleri Ana Sayfa*. https://www.kibrispostasi.com adresinden 22 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Kıbrıs Postası Gazetesi. (2026, 22 Mayıs). *Fazilet Özdenefe: Kadınların ekonomiye eşit ve etkin katılımı toplumsal refahın ön koşuludur*. https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n602788 adresinden 22 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Kıbrıs TV. (2024, 26 Şubat). *Doktor Sibel Siber ile Yaşam* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=odEeIJ4sVs4 adresinden 22 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

KıbrısTarih. (t.y.). *Onur Borman*. https://kibristarih.com/kisiler/onur-borman/ adresinden 21 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi. (t.y.). *Geçmiş Dönem Milletvekilleri Arşivi*. https://cm.gov.ct.tr/GecmisMiletvekilleri adresinden 1 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi. (t.y.). *Milletvekilleri Arşivi*. https://cm.gov.ct.tr/Milletvekillerimiz1 adresinden 22 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi. (t.y.). *Siyasi Parti Meclis Grupları*. https://cm.gov.ct.tr/SiyasiGrup adresinden 22 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Siber, S. (2026, 18 Nisan). *Dr. Sibel Siber, Diyalog Tv'de Detay'da gelişmeleri değerlendirdi (30 Nisan 2020)* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=zJ06jWZoCQE adresinden 22 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Stratejik Düşünce Enstitüsü. (2025, 30 Haziran). *KKTC Milletvekili Öztürk Yahudilerin Kıbrıs'ı sessizce işgal etmeye çalıştığını açıkladı*. https://www.sde.org.tr/ege-kibris/kktc-milletvekili-ozturk-yahudilerin-kibris-i-sessizce-isgal-etmeye-calistigini-acikladi-haberi-58936 adresinden 22 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı*. https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi adresinden 3 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Yenidüzen Gazetesi. (2021, 14 Haziran). *Kıbrıs Meclisi'nde ilk kadın vekiller Kıbrıslıtürk'tü*. https://www.yeniduzen.com/kibris-meclisinde-ilk-kadin-vekiller-kibrisliturktu-141304h.htm adresinden 3 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Yenidüzen Gazetesi. (2025, 14 Temmuz). *Onur Borman'ın 'İcraatlarım ve Yaşadıklarım' kitabı çıktı*. https://www.yeniduzen.com/onur-bormanin-icraatlarim-ve-yasadiklarim-kitabi-cikti-184797h.htm adresinden 21 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Yüksek Seçim Kurulu. (2025, 17 Mart). *23 Ocak 2022 Milletvekilliği Erken Genel Seçim sonuçları*. https://ysk.gov.ct.tr/2025/03/17/secim-sonuclarinin-ilani-19/ adresinden 23 Mayıs 2026 tarihinde erişildi.

Cengiz TOPEL

Yavru vatan Kıbrıs uğruna canını feda eden ilk hava harp şehidimiz Cengiz Topel, Türk milletinin sarsılmaz iradesinin ve kahramanlığının ebedî simgelerinden biridir.

Rahmet ve minnetle.

2026

KAYNAK: TRT HABER

ANTİK DERGİSİ

Sayı/Issue: 1

Temmuz/July 2026

EOKA'NIN YILDIRMA STRATEJİSİ: ENOSİS İDEALİ ve KANLI NOEL[1]

Ezginur GÖKAL[2]

Öz

Bu çalışma, Kıbrıs meselesinin tarihsel kırılma noktalarından biri olan 1963 Kanlı Noel olaylarını ve bu sürecin en trajik sembolü haline gelen Kumsal Baskını'nı siyasi psikoloji ve askeri strateji ekseninde ele almaktadır. Doğu Akdeniz'deki stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca istilalara uğrayan Kıbrıs, 1878 İngiliz yönetimiyle birlikte Türk nüfus aleyhine demografik ve idari bir dönüşüm yaşamıştır. Bu durum, Rum Ortodoks Kilisesi öncülüğünde adayı Yunanistan'a ilhak etmeyi amaçlayan Enosis idealini ve onun paramiliter kanadı EOKA'yı beslemiştir. İki toplumun kurucu ortaklığına dayanan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Enosis için bir basamak olarak gören Rum liderliği, anayasayı fiilen işlemez hale getirmiş ve nihayetinde Türk varlığını adadan tamamen tasfiye etmeyi amaçlayan gizli Akritas Planı'nı yürürlüğe koymuştur. 21 Aralık 1963'te başlayan Kanlı Noel katliamları ve 24 Aralık gecesi Binbaşı Nihat İlhan'ın evine düzenlenen Kumsal Baskını (Banyo Katliamı), karşı tarafı tamamen insani vasıflardan arındıran (dehumanizasyon) ve sivil halkta kitlesel dehşet yaratarak göçü tetiklemeyi amaçlayan sistemli bir yıldırma politikasının kanlı neticesidir. TRT Avaz'ın canlı şahitlerle gerçekleştirdiği röportajlar ve batılı gazetecilerin tanıklıkları üzerinden incelenen bu vahşet, Türk toplumunun direnç iradesini kırmayı hedeflemiş; ancak tersine bir

[1] Gökal, E. (2026). EOKA'nın Yıldırma Stratejisi: Enosis İdeali ve Kanlı Noel. *ANTİK*,1,sf. 66- 75.

[2] Ezginur GÖKAL, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, gokalezgi@gmail.com

reaksiyonla Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) etrafında kenetlenmeyi artırarak 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na giden askeri ve siyasi kararlılığın tarihsel temelini oluşturmuştur. Katliamın yaşandığı yer günümüzde "Barbarlık Müzesi" olarak toplumsal hafızayı ve direnişi simgelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Meselesi, Enosis, EOKA, Akritas Planı, Kanlı Noel, Kumsal Baskını, Siyasi Psikoloji, Barbarlık Müzesi.

Abstract

This study examines the 1963 Bloody Christmas events, a critical historical turning point in the Cyprus issue, and the Kumsal Raid (Bathroom Massacre), which became the most tragic symbol of this period, through the lenses of political psychology and military strategy. Due to its strategic position in the Eastern Mediterranean, Cyprus has faced continuous invasions throughout history; however, the transition to British rule in 1878 triggered a profound demographic and administrative shift against the Turkish population. This fracture fueled the Enosis ideal—which aimed to annex the island to Greece under the leadership of the Greek Orthodox Church—and its paramilitary wing, EOKA. Regarding the 1960 Republic of Cyprus, which was established as an equal partnership, merely as a tactical stepping stone toward Enosis, the Greek Cypriot leadership deliberately paralyzed constitutional mechanisms and ultimately implemented the secret Akritas Plan, a doctrine aimed at the total ethnic cleansing of the Turkish presence. The Bloody Christmas massacres starting on December 21, 1963, and the Kumsal Raid on the night of December 24 targeting the household of Major Nihat İlhan, were the bloody manifestations of a systematic intimidation policy designed to dehumanize the minority population and trigger mass migration through collective terror. Analyzed through first-hand interviews conducted by TRT Avaz and testimonies of Western journalists, this brutality intended to break the resistance of the Turkish community. Instead, it produced a counter-reaction that fostered solidarity around the Turkish Resistance Organization (TMT), laying the historical foundation for the military and political resolve that led to the 1974 Cyprus Peace Operation. Today, the site of the massacre stands preserved as the "Museum of Barbarism," serving as a monument to collective memory and resistance.

Keywords: Cyprus Issue, Enosis, EOKA, Akritas Plan, Bloody Christmas, Kumsal Raid, Political Psychology, Museum of Barbarism.

Giriş

Kıbrıs meselesi, Doğu Akdeniz'deki coğrafi ve jeopolitik konumu nedeniyle tarih boyunca sürekli istilalara uğramış ve Akdeniz'e hâkim olan devletlerin birincil hedefi haline gelmiştir. Ada, jeolojik olarak Anadolu'nun bir parçası olup bitki ve hayvan topluluklarından iklimine kadar Türkiye ile büyük bir benzerlik taşımaktadır. 1571 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilen Kıbrıs, 1878 yılında geçici olarak İngiltere'ye kiralanmış ve bu tarihten itibaren Ada'nın demografik, idari ve psikolojik yapısında Türkler aleyhine köklü değişimler meydana gelmiştir. Osmanlı idaresinde Adanın efendisi konumunda olan Türk nüfus, İngiliz yönetimiyle birlikte idare edilen durumuna düşmüş ve bu durum derin bir psikolojik travmayı beraberinde getirmiştir. İngiliz yönetiminin Türk memurları uzaklaştırıp yerlerine Rumları getirmesi ve Kilise'nin ekonomik baskıları, Türk nüfusun adadan göç etmesine ve Rumların iktisadi olarak baskın hale gelmesine zemin hazırlamıştır. Bu tarihsel kırılma, Rum Ortodoks Kilisesi'nin öncülüğünde gelişen ve adayı Yunanistan'a ilhak etmeyi amaçlayan Enosis idealini beslemiştir. Siyasi psikoloji perspektifinden bakıldığında Enosis, yalnızca bir toprak ilhakı talebi değil, adadaki Türk varlığını tamamen yok sayan ve hatta onu yok etmeyi meşru gören toplu bir narsisizmin ürünüdür. Bu idealin askeri ve terörist kanadı olarak kurulan EOKA (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston), hedeflerine ulaşmak için sistemli bir "yıldırma, terör ve psikolojik çökertme" stratejisi izlemiştir. Bu stratejinin en kanlı ve somut tezahürü ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortaklık anayasasını tamamen ortadan kaldırmayı hedefleyen 1963 Kanlı Noel olayları ve bu süreçte yaşanan Kumsal Baskını (Banyo Katliamı) olmuştur.

İdeolojik Temel: Enosis ve EOKA'nın Kuruluşu

Kıbrıs Ortodoks Kilisesi, adanın statüsünü değiştirmek için sömürge döneminden itibaren her fırsatı değerlendirmiştir. Kilise, Bizans döneminden kalma "etnarhlık" (toplum liderliği) geleneğini modern döneme taşıyarak, dini otoritesini doğrudan siyasi bir silaha dönüştürmüştür. 1931 yılında Enosis uğruna çıkarılan ve sömürge yönetimine karşı vali konağının yakılmasıyla sonuçlanan Rum isyanı, Ada idaresinin fevkalade sertleşmesine ve İngilizlerin sıkıyönetim tedbirleri uygulamasına yol açmışsa da Kilise ilhak fikrinden ve yeraltı faaliyetlerinden asla vazgeçmemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı küresel şartların, bu ideolojik körlüğü daha da agresifleştirmiştir. Yunanistan'ın Mihver devletlerine karşı müttefikler safında savaşmasını ve İngiltere'nin savaş sırasındaki zafiyetlerini birer siyasi koz olarak kullanan Rum liderliği, Enosis taleplerini pervasızca uluslararası alana taşımıştır. Bu süreçte meşruiyet devşirmek adına uluslararası kaidelere ve hukuka tamamen aykırı, manipülatif bir yöntem seçilmiştir. 16 Ocak 1950 tarihinde Kilise tarafından organize edilen halk oylaması, demokratik bir oylamadan

ziyade, Rum halkının adeta Kilise baskısıyla sandığa götürüldüğü bir nüfus sayımına ve gövde gösterisine dönüştürülmüş, beklendiği üzere %96 gibi suni bir oranla ilhak lehine sonuçlandırılmıştır. Atina yönetiminin, bu halk oylamasının sonuçlarına dayanarak Birleşmiş Milletler nezdinde yürüttüğü "Self-Determination" (Kendi Kaderini Tayin Etme) girişimlerinin Aralık 1954'te BM Genel Kurulu tarafından reddedilmesi, Rum liderliğini uluslararası diplomasi zemininden tamamen koparark yasa dışı ve kanlı yollara sevk etmiştir. Başpiskopos Makarios III, Atina'daki aşırı milliyetçi çevrelerle tam bir işbirliği halinde tedhiş (terör) yolunu seçmiş ve İkinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan'daki komünist karşıtı gerilla faaliyetleriyle bilinen, acımasızlığıyla tanınan Yunan ordusundan emekli General George Grivas'ı adaya gizlice davet etmiştir.

Grivas adaya ayak bastığında, Kilise'nin ideolojik olarak zehirlediği gençlik kitlelerini hazır bulmuştur. Önce PEON (Kıbrıs Milliyetçi Gençlik Örgütü) adlı legal görünümlü gençlik teşkilatı üzerinden hücre yapılanmaları kurulmuş, bu militan kadrolar daha sonra yer altına inerek gizli, hiyerarşik ve fanatik terör örgütü EOKA'ya dönüştürülmüştür. Örgüt, hücre sistemiyle yapılandırılmış, her hücrenin sadece bir üst sorumluyu tanıdığı, ihanet edenlerin Kilise ve örgüt tarafından ölümle cezalandırıldığı mutlak bir itaat mekanizması üzerine oturtulmuştur. 1 Nisan 1955 tarihinde adanın belli başlı kasabalarında ve Lefkoşa'da askeri tesislere, hükümet binalarına ve karakollara yönelik eş zamanlı bombalar patlatarak kanlı faaliyetlerine başlayan EOKA, Grivas'ın efsanevi bir figür yaratmak amacıyla kullandığı "Dighenis" imzalı beyannameleriyle adada yoğun bir psikolojik terör dalgası yaratmıştır. EOKA'nın bu erken dönem stratejisi incelendiğinde, propaganda ve algı yönetiminin silahlı eylemler kadar baskın olduğu görülür. İlk aşamada İngiliz sömürge yönetimini hedef alıyor gibi bir anti-sömürgeci maske takınmış olsalar da, asıl stratejik hedefleri adadaki Türk varlığını tasfiye etmekti. İngiliz yönetimi altında normal emniyet ve asayiş hizmeti veren sivil Türk polislerini kasten ve sistemli bir şekilde hedef alarak sabote etmeye başlamış, böylece çatışmayı doğrudan Türk-Rum eksenine kaydırmışlardır. EOKA'nın sivil Türk halkına yönelttiği bu terör eylemleri karşısında yaratılmak istenen korku, siyasi psikolojinin "toplumsal felç" (social paralysis) olarak adlandırdığı ağır bir sindirme taktiğidir. Bu taktiğin amacı; azınlık gördükleri Türk toplumunun can, mal ve namus güvenliğini tamamen ortadan kaldırarak onların direnme iradesini daha yolun başında kırmak, adada asırlardır süregelen egemenlik haklarından vazgeçmelerini sağlamak ve nihayetinde onları Anadolu'ya göçe zorlamaktır. Bu ideolojik ve paramiliter yapılanma, 1960 yılında kurulan ortaklık cumhuriyetini çökertecek ve Kanlı Noel

katliamlarına zemin hazırlayacak olan militarist cephaneliği ve nefret söylemini bu dönemde tahkim etmiştir.

Akritas Planı ve 1963 Kanlı Noel'ine Giden Süreç

1959 yılında imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmaları temelinde yükselen ve 16 Ağustos 1960 gecesi resmen ilan edilen Kıbrıs Cumhuriyeti, iki toplumun egemen, eşit ve kurucu ortaklığına dayanan nevşiy şahsına münhasır bir yapıydı. Bu ortaklık devletinin anayasası; Türk toplumunun adadaki varlığını, haklarını ve can güvenliğini güvence altına alan çok katı emniyet subapları içeriyordu. Cumhurbaşkanı Yardımcılığı makamına verilen mutlak veto hakkı, Bakanlar Kurulu ve Meclis kararlarında ayrı çoğunluk aranması, kamu görevlerinde %70 Rum-%30 Türk oranı, beş büyük şehirde ayrı Türk belediyelerinin kurulması ve adil bir ordu/polis temsili bu güvencelerin başında gelmekteydi. Ancak Başpiskopos Makarios ve Rum liderliği, bu cumhuriyeti hiçbir zaman iki toplumun bir arada barış içinde yaşayacağı nihai ve kalıcı bir çözüm olarak görmemişlerdir. Onların gözünde 1960 Cumhuriyeti, Enosis'e giden yolda İngiliz sömürgeciliğinden kurtulmayı sağlayan taktiksel bir "sıçrama tahtası" ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Garanti Antlaşması kapsamında adaya anında askeri müdahalede bulunmasını engellemek amacıyla imzalamak zorunda kaldıkları geçici bir protokol icabıydı. Nitekim cumhuriyetin ilanından hemen sonra Rum yönetimi, anayasal mekanizmaları kasten işlemez hale getirerek devleti felç etme stratejisini uygulamaya koymuştur. Makarios, Türklerin veto hakkını bahane ederek bütçe kanunlarını geçirmemiş, anayasada açıkça hükme bağlanan ayrı Türk belediyelerinin kurulmasını reddetmiş ve %30'luk memur kotasını doldurmayarak Türk toplumunu ekonomik ve idari olarak kuşatma altına almıştır. Rum liderliğinin asıl amacı, Türkleri devlet mekanizmasının dışına iterek anayasayı tek taraflı değiştirmek ve devleti bir Rum cumhuriyetine dönüştürmekti. Kasım 1963'te Makarios'un Türk tarafına sunduğu ve anayasanın değiştirilemez maddelerini, dolayısıyla Türklerin kurucu ortaklık statüsünü tamamen ortadan kaldırmayı hedefleyen 13 maddelik anayasa değişikliği önerisi bu planın ilk açık adımı olmuştur. Türk tarafı ve Türkiye bu öneriyi kesin bir dille reddettiğinde, Rum tarafı diplomatik yolların tükendiğine hükmederek askeri ve paramiliter imha mekanizmasını devreye sokmuştur. Bu doğrultuda, dönemin İçişleri Bakanı Polykarpos Georgadjis liderliğinde, bizzat Makarios'un onayıyla hazırlanan gizli bir soykırım, etnik temizlik ve imha stratejisi olan *Akritas Planı* yürürlüğe konulmuştur. Siyasi psikoloji ve askeri strateji açısından incelendiğinde Akritas Planı, sıradan bir savunma veya operasyon planı değil; doğrudan sivil halkı şoke ederek direnç iradesini kırmayı hedefleyen sinsi bir etnik tasfiye doktriniydi. Planın özü şu stratejik parametrelere dayanıyordu:

Planın askeri omurgası, Kıbrıs Türk toplumunun hamisi olan Türkiye Cumhuriyeti durumu fark edip askeri bir müdahale kararı alana ve Mehmetçik adaya ayak basana kadar geçen süreyi (en fazla birkaç günü) kapsıyordu. Bu çok kısa süre zarfında, adadaki tüm stratejik noktalar ele geçirilecek ve Türk nüfusu direnç gösteremez hale getirilecekti. Saldırılar başladığında, dış dünyaya olayın bir "Türk isyanı" veya "anayasal düzeni bozmaya yönelik yerel çatışmalar" olduğu propagandası yapılacak, böylece uluslararası toplumun ve BM'nin müdahalesi geciktirilecekti. Türklerin yoğun olduğu gettolar ve köyler ani, acımasız ve ezici bir güçle basılarak sivil halkta kitlesel bir panik dalgası yaratılacak; böylece Türk toplumu ya imha edilecek ya da adayı terk etmek zorunda bırakılacaktı. Bu hain planı uygulamak için gereken bahaneyi üretmekte gecikmeyen Rum çeteleri, 21 Aralık 1963 gecesi sabaha karşı, Lefkoşa'nın Tahtakale semtinde Türk sivil araçlarına ve sivil vatandaşlara kasten ateş açarak fitili ateşlemiştir. Bu ilk kurşunla başlayan ve tarihe *Kanlı Noel* olarak geçen süreç, iddia edildiği gibi kontrolden çıkmış sokak çatışmaları veya anlık parlamalar değil; Akritas Planı çerçevesinde en ince ayrıntısına kadar önceden organize edilmiş, sivil halkta kitlesel dehşet yaratarak göçü, kaçışı ve coğrafi ayrışmayı tetiklemeyi amaçlayan sistemli ve acımasız bir yıldırma politikasının kanlı neticesidir. EOKA militanları ve polis kılığına girmiş Rum paramiliter güçleri, ağır silahlarla Lefkoşa'nın Türk semtlerini kuşatmış, sivil yerleşim yerlerini havan ve makineli tüfeklerle tarayarak Kıbrıs tarihinin en karanlık etnik temizlik hareketini başlatmıştır.

Kumsal Baskını ve Banyo Katliamı’nın Siyasi Psikoloji Analizi

24 Aralık 1963 gecesi Lefkoşa’nın Kumsal mahallesinde yaşananlar, Kıbrıs trajedisinin askeri olmaktan ziyade tamamen sembolik, psikolojik ve stratejik bir kırılma noktasıdır. TRT Avaz tarafından yapılan ve katliamın canlı şahitlerinin konuşulduğu özel röportajda aktarılanlar, o gecenin dehşetini ve planlı yapısını tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. TRT muhabirinin yerinde yaptığı incelemelere ve görgü tanıklarının ifadelerine göre, 24 Aralık 1963 akşamı silahlı Rum çeteleri grup halinde Kanlıdere mevkiinden geçerek Kumsal semtine sızmıştır. O dönem Binbaşı Nihat İlhan’ın komşusu olan ve eşini o dehşet gecesinde kaybeden Nevin Erdoğan, TRT’ye verdiği röportajda, dereden gelen büyük bir kalabalığın bir anda bölgeyi sardığını anlatmaktadır. Nevin Erdoğan’ın aktardığı en çarpıcı detaylardan biri, bu baskının istihbaratlı ve hedef gözetilerek yapıldığıdır: Mahallede oturan bir Ermeni çocuğun, Rum çetelerine "Doktor evde yok, evde sadece çocuklar var" demesi üzerine çeteler doğrudan Binbaşı Nihat İlhan’ın evine yönelmiştir. Ev sahibi Hasan Yusuf Gudum’un içeri fırlayarak "Basıldık!" diye bağırmasıyla, evdeki sivil kadınlar ve çocuklar için kaçacak tek bir yer

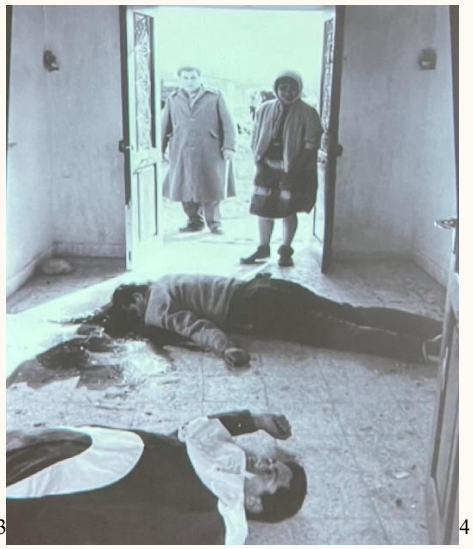
kalmıştır. O gece evde herhangi bir çatışma ortamı veya askeri hazırlık yoktu. O sırada 21-22 yaşlarında genç bir anne olan Ayşe Hanım ve kızı Işıl Cankan, TRT röportajında, babasının Mücahit asker olduğunu ve evde kendilerini koruyacak hiçbir erkeğin bulunmadığını belirtmektedir. Saldırıdan hemen önce ev sahibi hanımın akrabalarıyla birlikte salonda peynir, ekmek ve çay eşliğinde çocukları doyurduklarını, başlarına böyle bir barbarlığın geleceğini asla tahmin etmediklerini ifade etmektedir. Silah sesleri ve kapıların kırılmasıyla birlikte ev halkı, dışarıdan açılacak ateşten korunmak amacıyla evdeki en korunaklı alan olduğunu düşündükleri banyoya sığınmıştır. Ayşe Hanım, "Dışarıdan atış olacak, içeri girip de bizi bu şekil vuracaklarını tahmin etmedik. Sığınalım diye girdik" diyerek o anki çaresiz psikolojiyi aktarmaktadır. Rum çeteleri kapıyı tekmeleyerek içeri girmiş ve banyodaki savunmasız insanları makineli tüfeklerle yaylım ateşine tutmuştur.

Ayşe Hanım'ın Tanıklığı: Kurşun yağmuru başladığında kucağında henüz 2 yaşında bir bebek olan kızı Işıl ile küvetin yanına sığınan Ayşe Hanım, arkasından aldığı kurşun yaralarıyla yere düşmüş ve o dehşet anını şu sözlerle anlatmıştır: "Arkamdan birkaç yerden kurşun isabet etmişti, kalkamadım. İlhan'ın eşinin altında kaldım. Küvetteki mermiyi 'Ver Allah'ım' tak tak taradılar..." Işıl Hanım'ın (Bebeğin) Yaralanması: O gece 2 yaşında bir bebek olan ve annesinin kucağında vurulan Işıl Hanım, annesinden seken kurşunların kendi diz kapağına isabet ettiğini, dizinin parçalandığını ve sinirlerinin harap olduğunu bizzat TRT mikrofonlarına anlatmıştır. Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi Mürüvvet Hanım, çocukları Murat, Kutsi ve Hakan'ı korumak amacıyla küvetin içine yatırmış, üzerlerine kapanmış ve hatta görünmesinler diye üzerlerine bir yatak çarşafı örtmüştür. Ancak çocukların korkuyla ağlamaya başlaması üzerine EOKA militanları acımasızca küvete kurşun yağdırmış; Mürüvvet Hanım'ın sırtından geçen mermiler altındaki üç küçük çocuğu şehit etmiştir. Ayşe Hanım ve kızı Işıl ise bu vahşet odasında sabaha kadar yaralı halde, şehitlerin arasında kurtarılmayı beklemiştir. TRT programında, Barbarlık Müzesi'nin duvarlarında yer alan ve katliamın hemen ardından adaya gelen batılı gazetecilerin ibretlik itiraflarına da yer verilmiştir: Le Figaro (Fransa): "Bir evin banyosunda, babaları bir Türk subayı olduğu için öldürülen üç küçük çocuk ve annelerini gördüm." Daily Express (İngiltere): "Lefkoşa'nın kuşatılmış Türk semtine girdik. Buraya giren batılı gazeteciler olarak anlatılması mümkün olmayan çok korkunç manzaralar gördük." TRT röportajındaki canlı tanıklıkların da ortaya koyduğu üzere, Kumsal Baskını askeri bir hamle değil; karşı tarafı tamamen insani vasıflardan arındıran (dehumanizasyon) ve kundaktaki bebeği dahi "yok edilmesi gereken bir düşman" olarak kodlayan hastalıklı bir etnik narsisizmin ürünüdür. Sivil mahremiyetin en uç noktası olan banyoda gerçekleştirilen bu katliam, Türk toplumuna mutlak

bir dehşet hissi yayarak direnç iradesini kırmayı amaçlamış; ancak tersine bir reaksiyonla Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) etrafında kenetlenmeyi artırarak toplumsal varoluş mücadelesinin en büyük simgelerinden biri haline gelmiştir. Bugün Barbarlık Müzesi olarak korunan bu ev, Ayşe Hanım ve kızı Işıl gibi yaşayan tanıklarıyla, hafızalardan silinmeyecek bir direnç anıtıdır.

[3]

[4]

[5]

SONUÇ

Kıbrıs tarihinin akışını değiştiren 1963 Kanlı Noel olayları ve Kumsal Baskını, EOKA'nın Enosis idealine ulaşmak adına insan haklarını ve uluslararası hukuku çiğneyerek uyguladığı terör stratejisinin en somut belgesidir. H. Fikret Alasya'nın Tarihte Kıbrıs adlı eserinde de

[3] Ezginur Gökal tarafından fotoğraflanmıştır. Müzenin dıştan genel görünümü.
[4] Ezginur Gökal tarafından fotoğraflanmıştır. Müze içindeki tarihsel arşiv fotoğrafı.
[5] Ezginur Gökal tarafından fotoğraflanmıştır. Müzenin iç mekanından bir kesit.

ortaya koyduğu üzere, adanın fatihi ve asırlardır efendisi olan bir toplum, sistemli idari, ekonomik ve fiziki saldırılarla adadan silinmek istenmiştir. Kumsal Mahallesi'ndeki o barbarlık gecesi, Türk toplumunda onulmaz psikolojik yaralar açmış olsa da, beklenenin aksine direniş iradesini yok edememiş; aksine toplumsal kenetlenmeyi artırarak 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na giden askeri ve siyasi kararlılığın tarihsel temelini oluşturmuştur. Katliamın yaşandığı ev bugün "Barbarlık Müzesi" olarak korunmakta ve bir toplumun hafızasında EOKA terörünün ve psikolojik yıldırma politikasının anıtı olarak durmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Alasya, H. Fikret. Tarihte Kıbrıs, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1977.

2. Armaoğlu, Fahir. Kıbrıs Meselesi 1954-1959, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.

3. Grivas, George. The Memoirs of General Grivas, London, 1964.

4. Oberling, Pierre. The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus, Social Science Monographs, 1982.

ANTİK DERGİSİ

Sayı/Issue: 1

Temmuz/July 2026

İNGİLİZ DİPLOMATİK BELGELERİNDE 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI: DOĞU AKDENİZ GÜVENLİĞİ EKSENİNDE STRATEJİK BİR ANALİZ[1]

Dr. Büşra ÜZEHAN[2]

Öz

Bu çalışma, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın yıl dönümü vesilesiyle, adada 1960 Garanti Antlaşması uyarınca yasal "Garantör Devlet" statüsüne sahip olan Birleşik Krallık'ın (İngiltere) kriz esnasındaki dış politika kararlarını ve askeri stratejilerini yapısal bir analizle ortaya koymaktadır. Araştırma, Uluslararası İlişkiler disiplininin en temel teorilerinden biri olan realizm (gerçekçilik) paradigmasının devlet çıkarları, anarşik sistem ve güç dengesi varsayımları üzerine inşa edilmiştir. Çalışmanın birincil veri setini, Londra'daki İngiliz Ulusal Arşivleri (The National Archives- TNA) bünyesinde bulunan ve gizliliği kaldırılmış olan Dışişleri (FCO), Başbakanlık Kabinesi (CAB), Özel Kalem (PREM) ve Savunma Bakanlığı (DEFE) resmi devlet yazışmaları oluşturmaktadır. Elde edilen birinci el arşiv verileri, belgesel kaynak analizi ve söylem çözümlemesi yöntemleriyle ayrıntılı olarak çözümlenmiştir. İncelemeler sonucunda, İngiltere'nin kriz anında hukuki yükümlülüklerini yerine getirmekten rasyonel bir askeri eylemsizlik politikasıyla kaçındığı tespit edilmiştir. Londra yönetimi, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünü savunmak yerine, adadaki Akrotiri ve Dikelya Egemen Üs Bölgelerinin (SBA) hukuksal statüsünü korumayı, NATO'nun güneydoğu kanadında Türkiye ile doğrudan bir askeri çatışmaya girme riskini önlemeyi ve küresel güç dengesinde ABD ile geliştirdiği stratejik ortaklığı sürdürmeyi temel ulusal çıkar odakları olarak konumlandırmıştır. Birleşik Krallık'ın kriz dönemindeki bu hamleleri, anarşik sistemde devletlerin güvenlik ve beka arayışlarının, yazılı antlaşmalara göre her zaman öncelikli olduğunu göstermektedir. Bu

[1] Üzehan, B. (2026). İngiliz Diplomatik Belgelerinde 1974 Kıbrıs Barış Harekatı: Doğu Akdeniz Güvenliği Ekseninde Stratejik Bir Analiz. *ANTİK*, 1, sf. 76-108.

[2] Dr. Büşra ÜZEHAN, drbusrauzehan@gmail.com, ORCID : 0009-0004-4618-7568

bağlamda çalışma, ulusal çıkara dayalı rasyonel dış politika yapımının en somut tarihsel örneklerinden birini sunmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Barış Harekâtı, Doğu Akdeniz Güvenliği, İngiliz Diplomatik Belgeleri, Realizm, Egemen Üs Bölgeleri.

Abstract

On the occasion of the anniversary of the 1974 Cyprus Peace Operation, this study provides a structural analysis of the foreign policy decisions and military strategies pursued by the United Kingdom, which legally held the status of "Guarantor State" on the island under the 1960 Treaty of Guarantee. The research is constructed upon the core assumptions of the realism paradigm in International Relations, focusing on national interest, the anarchic system, and the balance of power. The primary data set consists of declassified official state correspondences from the Foreign and Commonwealth Office (FCO), Cabinet Office (CAB), Prime Minister's Office (PREM), and Ministry of Defence (DEFE) housed in the British National Archives (TNA) in London. These primary archival sources were examined through documentary source analysis and discourse analysis methods. The study reveals that the UK avoided fulfilling its legal obligations through a rational policy of military inaction. Instead of defending the territorial integrity of Cyprus, London prioritized safeguarding the legal status of its Sovereign Base Areas (SBA) of Akrotiri and Dhekelia, mitigating the risk of a direct military confrontation with Türkiye on NATO's southeastern flank, and maintaining its strategic partnership with the USA within the global balance of power as its core national interest. The United Kingdom's maneuvers during this crisis period demonstrate that states' quests for security and survival invariably supersede written treaties within an anarchic system. In this context, the study presents one of the most concrete historical examples of rational foreign policy-making based on national interest.
Keywords: Cyprus Peace Operation, Eastern Mediterranean Security, British Diplomatic Documents, Realism, Sovereign Base Areas.

Giriş

Doğu Akdeniz, jeopolitik konumu ve kıtalararası geçiş hatları üzerindeki stratejik kavşak noktası olması nedeniyle tarih boyunca küresel aktörlerin güç mücadelelerine sahne olmuştur. Bu coğrafyadaki ittifak kaymalarının ve bölgesel güvenlik krizlerinin en kritik dönüm noktalarından birini, hiç şüphesiz Kıbrıs Barış Harekâtı oluşturmaktadır. Harekâtın yıl dönümü vesilesiyle geriye dönük bir inceleme yapıldığında, Kıbrıs meselesinin basit bir etnik çatışma

olmadığı net bir şekilde görülmektedir. Aksine bu kriz, Soğuk Savaş'ın iki kutuplu katı sistem yapısı içinde küresel dengeleri sarsma potansiyeline sahipti. Süreç, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) güneydoğu kanadındaki askeri, siyasi ve diplomatik güvenlik mimarisinin doğrudan test edildiği jeostratejik bir sınama alanına dönüşmüştür.[3]

Kıbrıs Adası, uluslararası aktörlerin ve darbeci unsurların hukuka aykırı tek taraflı hamleleriyle 1974 yılında derin bir istikrarsızlığa sürüklenmiştir. Bu istikrarsızlık Doğu Akdeniz'deki hassas güç dengelerini temelinden sarsarken, Türkiye'nin garantörlük hukukundan doğan haklı davasını ve meşru Barış Harekâtı'nı başlatmasını zorunlu kılmıştır. Yaşanan bu gelişmeler, Washington ve Londra başta olmak üzere küresel aktörlerin Akdeniz stratejilerini rasyonel bir temelde yeniden gözden geçirmelerini mecburi kılmıştır. Uluslararası toplumun Ada'daki Türk varlığını yok sayan ve anayasal düzeni silah zoruyla yıkan darbeci yönetime karşı sessiz kalması, Türkiye'nin uluslararası antlaşmalardan doğan haklarını tek başına kullanmasını meşru kılan en önemli etkendir. Dolayısıyla 1974 harekâtı, sadece askeri bir müdahale değil, Doğu Akdeniz'deki Türk hak ve menfaatlerini koruma amacını taşıyan yasal, tarihi ve haklı bir davadır.[4]

Uluslararası ilişkiler ve diplomasi tarihi literatüründe 1974 Kıbrıs krizi, ezici bir çoğunlukla sadece Türk-Yunan gerilimi ya da ABD-SSCB rekabeti ekseninde ele alınmıştır. Ancak adada 1960 Garanti Antlaşması ile yasal olarak "Garantör Devlet" statüsünde bulunan Birleşik Krallık'ın kriz esnasındaki ulusal çıkar odaklı diplomatik refleksleri ve askeri eylemsizliği, Doğu Akdeniz güvenlik doktrinleri açısından henüz tam olarak doldurulmamış bilimsel bir eksikliği temsil etmektedir. İngiltere, adadaki askeri varlığını "Egemen Üsler" formülüyle korumasına ve garantörlük sorumluluğu bulunmasına rağmen, kriz anında yükümlülüklerini yerine getirmekten açıkça kaçınmıştır. Dönemin İngiliz hükümeti, adadaki Türklerin can güvenliğini tehdit eden hukuksuz darbeye karşı tamamen pasif bir tutum sergilemiştir. Bu bağlamda, İngiltere'nin kriz sürecindeki eylemsiz ve statükocu tutumu, eski bir sömürgeci gücün kendi üs çıkarlarını koruma adına uluslararası hukuku ve insani yükümlülükleri nasıl arka plana ittiğini anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir.[5]

Londra yönetiminin kriz anında üstlendiği bu pasif ama stratejik rolün arka planını anlamak, ancak birinci el resmi arşiv kaynaklarının nesnel bir analiziyle mümkündür. İngiliz Ulusal Arşivleri (The National Archives- TNA) bünyesinde bulunan ve gizliliği kaldırılan Dışişleri

---

[3] Jan Asmussen, *Cyprus at War: Diplomacy and Conflict During the 1974 Crisis* (London: I.B. Tauris, 2008), 112.

[4] T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Başbakanlık Kararnamesi, Sayı: 7/8613, Tarih: 19 Temmuz 1974, Dosya No: 100-51/1250.

[5] George Kazamias, "From Pragmatism to Idealism to Failure: Britain in the Cyprus Crisis of 1974," *LSE Modern Greek Studies Paper*, London School of Economics (December 2010): 3-4.

Bakanlığı (FCO), Başbakanlık Kabinesi (CAB), Başbakanlık Özel Kalemi (PREM) ve Savunma Bakanlığı (DEFE) belgeleri, Londra'nın kapalı kapılar ardındaki pragmatik karar alma mekanizmalarını şüpheye yer bırakmayacak bir netlikle ortaya koymaktadır.[6] Bu gizli yazışmalar, istihbarat raporları ve kabine toplantı tutanakları, İngiliz karar alıcıların kriz anında uluslararası antlaşmalardan doğan taahhütleri nasıl esnettiklerini deşifre etmektedir. Arşiv verileri, İngiltere'nin adadaki askeri varlığını riske atmamak adına Türkiye'nin haklı askeri hamlelerine karşı koyamayacağını anladığını ve sahada tamamen kendi stratejik kazanımlarına odaklandığını açıkça belgelemektedir.[7]

Bu çalışma, söz konusu İngiliz diplomatik belgelerinin sunduğu birinci el veriler ışığında, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nı Doğu Akdeniz'deki bölgesel güvenlik mimarisi çerçevesinde kapsamlı ve stratejik bir analize tabi tutmayı amaçlamaktadır. İngiltere'nin antlaşmalardan doğan askeri müdahale hakkını tek taraflı olarak kullanmama kararı, krizin yönetimi noktasında ABD ile yürüttüğü koordineli arka kapı diplomasisi ve Ada'daki Akrotiri ile Dikelya Egemen Üs Bölgelerinin statüsünü koruma gayreti, uluslararası ilişkiler disiplininin realizm teorisi ekseninde incelenecektir. Çalışmada devlet çıkarları, anarşik sistem ve güç dengesi varsayımları test edilerek İngiliz dış politikasının kuramsal bir zemine oturtulması hedeflenmektedir. Böylece makale, harekâtın bu anlamlı yıl dönümünde, hem birinci el arşiv belgelerine dayanarak diplomasi tarihine özgün ve nitelikli bir katkı sunmayı hem de geçmişteki bu büyük kriz üzerinden Türkiye'nin adadaki ebedi ve haklı davasına rasyonel bir tarihsel perspektif kazandırmayı amaçlamaktadır.[8]

Bu çalışmanın ampirik ve metodolojik gücü, yalnızca Londra'daki İngiliz Ulusal Arşivleri (TNA) ile sınırlı kalmayıp, kriz döneminde istihbarat ve diplomasi ağlarının kesiştiği çok taraflı bir arşiv perspektifine dayanmasıdır. Makalede çözümlenen diplomatik vesikalar, Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı'nın (FCO) kapalı kapılar ardındaki en hassas stratejik kararlarını Avustralya Ulusal Arşivleri'nden (Canberra) elde edilen gizli telgraf serileri (O.LH13267), Kanada Kütüphanesi ve Arşivleri (LAC) kayıtları ve Amerikan Dış İlişkiler Belgeleri (FRUS) serileriyle eş zamanlı olarak ele almaktadır.[9] Özellikle dönemin İngiliz Dışişleri Bakanlığı Kalıcı Müsteşarı Sir Thomas Brimelow, FCO Güney Avrupa Dairesi Başkanı Sir Alan Goodison ve Britanya'nın Atina/Ankara büyükelçilerinin resmi yazışmaları, dönemin karar alıcılarının

---

[6] İngiliz Ulusal Arşivleri (The National Archives- TNA), Foreign and Commonwealth Office (FCO), 9/1923, "The Cyprus Crisis and Constitutional Breakdown," 16.07.1974, s. 4.

[7] TNA, WO 386/21, Joint Intelligence Committee (JIC/London) to HQ BAOR(G), "Assessment on Turkish Military Capabilities and Objectives," 19 July 1974, s. 5

[8] Kazamias, "From Pragmatism to Idealism to Failure," 5.

[9] National Archives of Australia (NAA), Department of Foreign Affairs, Inward Cablegram, Tel No: O.LH13267, London, 21 July 1974, pp. 1-2

sözlü tarih mülakatlarıyla karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu çok kaynaklı metodolojik altyapı, Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı ile Doğu Akdeniz'de elde ettiği kazanımların yasal ve stratejik zeminini, Batı dünyasının kendi iç bürokratik yazışmalarıyla sarsılmaz bir kesinlik içinde teyit etmesine imkân tanımaktadır.

1. İNGİLİZ DİPLOMATİK BELGELERİ IŞIĞINDA 1974 KIBRIS KRİZİ

Kıbrıs Adası'nın 1960 antlaşmalarıyla kurulan statükosu, Türk ve Rum toplumlarının kurucu ortaklığına ve egemen eşitliğine dayanmaktaydı. Birleşik Krallık, 1960 Garanti Antlaşması ile adadaki anayasal nizamı ve tarafların güvenliğini koruma taahhüdü altına girmiş olmasına rağmen, kriz anında karar alma mekanizmasını rasyonel maliyet hesaplarına endekslemiştir. İngiliz dış politikasının bu konjonktürde sergilediği diplomatik ve askeri refleksler, realizm teorisinin "devletler taahhütlerini rasyonel çıkarları ölçüsünde savunurlar" varsayımıyla tam bir paralellik göstermektedir.[10] Londra yönetiminin anayasal çöküş karşısında benimsediği bu stratejik eylemsizlik, statünün kurucu hamisi olan Türkiye'nin soydaşlarının varlığını korumak adına antlaşmalardan doğan haklı müdafaa hakkını tek başına işletmesini kaçınılmaz ve meşru kılan en önemli dinamik olarak arşiv belgelerine yansımıştır.[11]

1.1 Londra'nın Hukuki Yükümlülük ile Askeri Eylemsizlik İkilemi

Uluslararası sistemin anarşik yapısında devletlerin antlaşma metinlerine sadakati, söz konusu taahhütlerin devletin güvenlik ve beka arayışıyla uyumlu olduğu ölçüde sürdürülebilmektedir. 1960 Garanti Antlaşması'nın 4. maddesi, adadaki nizamın bozulması halinde garantörlere ortaklaşa ya da tek taraflı müdahale hakkı tanırken, İngiliz devlet yazışmaları Londra'nın bu sorumluluğu askeri bir maliyet olarak gördüğünü kanıtlamaktadır. İngiliz karar alıcıların kriz anında hukuki metinleri esneterek sergiledikleri bu yapısal pasiflik, Türkiye'nin adadaki Türk nüfusun güvenliğini ve kurucu haklarını koruma amacını taşıyan askeri stratejisini uluslararası hukuk zemininde meşru kılan en somut tarihsel gerekçeyi oluşturmaktadır.[12]

15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta Nikos Sampson liderliğinde gerçekleştirilen ve ENOSIS'i hedefleyen askeri darbe, adadaki bölgesel statüyü temelden sarsmıştır. 1960 Garanti Antlaşması'nın 4. maddesi, adadaki anayasal düzenin bozulması halinde garantör devletlere ortaklaşa veya tek taraflı müdahale hakkı tanımaktadır. Ancak İngiliz Ulusal Arşivi (TNA) bünyesindeki gizliliği kaldırılmış kabine tutanakları ve birinci el telgraf nüshaları, Londra

---

[10] Jan Asmussen, *a.g.e.*, p.89.
[11] George Kazamias, "From Pragmatism to Idealism to Failure: Britain in the Cyprus Crisis of 1974", LSE Modern Greek Studies Paper, London School of Economics (December 2010), s. 3.
[12] George Kazamias, *a.g.m*. s. 5.

yönetiminin bu hukuki yükümlülüğü yerine getirmekten ilk andan itibaren rasyonel bir askeri eylemsizlik politikası ile kaçındığını ortaya koymaktadır.[13] Dönemin İngiliz basını da bu kararsızlığı doğrular niteliktedir; örneğin *The Times* gazetesi darbenin hemen ardından attığı manşetlerde adadaki anayasal çöküşe dikkat çekerken, Birleşik Krallık'ın askeri bir maceraya atılmaması gerektiğinin altını çizmiştir.[14]

17 Temmuz 1974 gecesi Downing Street 10 numarada gerçekleştirilen Başbakan Harold Wilson, Dışişleri Bakanı James Callaghan ve Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit arasındaki gizli zirvenin tutanakları (TNA, PREM 16/151), Londra'nın sorumluluktan kaçış taktiklerini tüm çıplaklığıyla belgelemektedir. İngiliz devlet zabıtlarına göre Ecevit, 1960 Garanti Antlaşması'nın 4. maddesini hatırlatarak ortak askeri müdahale teklif etmiş ve adadaki Sampson darbesinin durdurulması için İngiliz askeri üslerinin lojistik olarak kullanılmasını önermiştir. Ancak Başbakan Wilson'ın, *"Britanya kamuoyu Kıbrıs için yeni bir askeri taahhüdü ve bütçe yükünü kaldıramaz. Bizim üslerimiz sadece savunma amaçlıdır, adaya askeri yığınak yapmak için kullanılamaz"* şeklindeki kesin reddi, İngiltere'nin garantörlük hukukunu fiilen askıya aldığını göstermektedir. Aynı toplantıda James Callaghan'ın, Türk heyetini oyalama amacıyla *"Atina'daki cunta ile diplomatik görüşmeler başlatmak üzere zamana ihtiyacımız var"* teklifine karşılık Ecevit'in, *"Biz diplomatik yolları zaten tükettik, soydaşlarımızın katledilmesini izleyecek vaktimiz yok"* yanıtı, İngiliz istihbarat raporlarında (FCO 9/1925) *"Türklerin adaya tek taraflı müdahale kararının kesinleştiği an"* olarak kayda geçirilmiştir.[15]

Dönemin Birleşik Krallık Başbakanı Harold Wilson liderliğinde 20 Temmuz 1974 sabahı toplanan kriz kabinesinde, Türkiye'nin meşru askeri müdahalesi resmi olarak haber alındığında yapılan gizli lider söylemleri ve stratejik değerlendirmeler oldukça dikkat çekicidir. Kabinenin gizli tutanaklarına yansıyan birinci el nüshalara göre, Dışişleri Bakanı James Callaghan adadaki düzeni yeniden tesis etmek adına İngiliz askerlerinin sahaya sürülmesinin Birleşik Krallık için "mali ve askeri açıdan taşınamaz bir yük" doğuracağını ifade etmiştir.[16] Callaghan'ın kabine içi konuşmalarında yer alan *"Adada düzeni sağlamak için askeri bir güç kullanmak, bizi sonu gelmez bir çatışmanın içine çeker"* şeklindeki lider söylemi, İngiltere'nin eylemsizlik kararının arkasındaki temel rasyonaliteyi göstermektedir. Londra, tek taraflı askeri bir adımın Doğu

---

[13] İngiliz Ulusal Arşivleri (The National Archives-TNA), Foreign and Commonwealth Office (FCO), 9/1923, "The Cyprus Crisis and Constitutional Breakdown", 16.07.1974, s. 4.

[14] *The Times*, "The Crisis in Cyprus and Britain's Role", 17 July 1974, s. 1.

[15] TNA, Prime Minister's Office (PREM), 16/151, "Record of a Meeting Held at 10 Downing Street between Harold Wilson, James Callaghan and Bulent Ecevit," 17 July 1974, s. 4-12.

[16] TNA, Cabinet Office (CAB), 128/55, "Conclusions of a Meeting of the Cabinet held at 10 Downing Street", 20.07.1974, s. 2-3.

Akdeniz'de Türkiye ile doğrudan askeri bir sıcak çatışma riski barındırdığını öngörmüştür. Realist dış politika çerçevesinde hareket eden İngiliz karar alıcılar, antlaşmalardan doğan garantörlük misyonunu, devletin güç dengesini koruma çıkarlarının gerisinde tutmuştur.[17]

Ankara Büyükelçiliği ile Foreign Office (FCO) arasındaki gizli telgraf serileri, Türkiye'nin adadaki Türk varlığını koruma konusundaki kararlılığının Londra tarafından çok önceden analiz edildiğini göstermektedir. İngiltere, dönemin Türk Hükümeti tarafından yapılan resmi açıklamaları ve Başbakan Bülent Ecevit'in *"Biz aslında savaş için değil, barış için ve yalnız Türklere değil, Rumlara da barış getirmek için adaya gidiyoruz"* şeklindeki net beyanatını arşiv kayıtlarına geçirmiştir.[18] İngiliz dış politika yapıcıları, Türkiye'nin bu haklı askeri harekatını engellemeye çalışmanın veya sahada Türk ordusuna karşı direnmenin, NATO'nun güneydoğu kanadında telafi edilemez bir çöküşe yol açacağını hesaplamıştır.[19] Bu bağlamda İngiliz dış politikası, adadaki garantörlük hukukunu savunmak yerine, krizin yayılmasını önleme ve Doğu Akdeniz'deki kendi egemen üslerinin güvenliğini sağlama odaklı bir stratejiye evrilmiştir.[20]
İngiliz Ulusal Arşivi bünyesinde bulunan ve krizin hemen öncesine ait olan askeri istihbarat belgeleri, Londra yönetiminin Türkiye'nin meşru müdafaa kararlılığını ve sahadaki askeri rasyonalitesini önceden net bir şekilde analiz ettiğini ortaya koymaktadır. Nitekim Birleşik Krallık Ortak İstihbarat Komitesi'nin (JIC) harekâttan hemen önce, 19 Temmuz 1974 tarihinde hazırladığı çok gizli rapor (TNA, WO 386/21), Batı ittifakının sahada Türkiye karşısındaki çaresiz itiraflarını tescillemektedir. İngiliz istihbarat uzmanlarının hazırladığı bu belgede, Yunanistan anakarasından gelecek askeri kuvvetlerin Kıbrıs'a etkili bir müdahalede bulunmasının coğrafi ve lojistik olarak imkansız olduğu belirtilirken, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin adadaki askeri operasyonel kabiliyetine dair şu kesin ifadelere yer verilmiştir: *"Yunanların ve Kıbrıslı Rumların Türk ordusuna karşı koymaya çalışacaklarından şüphemiz yoktur; ancak Türklerin kendi askeri hedeflerine ulaşmasını engellemeleri kesinlikle imkansızdır. Türk ordusunun adadaki tüm askeri hedeflerini çıkarma anından itibaren 24 ila 48 saat gibi kısa bir sürede tamamlayacağını öngörmekteyiz."* Bu birinci el istihbarat nüshası, Türkiye'nin adadaki Türk varlığını korumak adına başlattığı meşru askeri harekâtın stratejik gücünün ve haklı operasyonel altyapısının daha ilk günden itibaren İngiliz devleti tarafından mutlak bir askeri realite olarak kabul edildiğini ampirik olarak kanıtlamaktadır.[21] İngiliz dış

[17] Jan Asmussen, *a.g.e.*, p. 89.
[18] TNA, FCO, 9/1924, "Turkish Government Official Statements and Prime Minister's Address", 20.07.1974, s. 2.
[19] Jan Asmussen, *a.g.e.*, s. 112.
[20] TNA, FCO, 9/1925, "Telegram from Ankara to Foreign and Commonwealth Office", No. 892, 19.07.1974, s. 1.
[21] TNA, WO 386/21, Joint Intelligence Committee (JIC/London) to HQ BAOR(G), "Assessment on Turkish Military Capabilities and Objectives," 19 July 1974, s. 5

politikasının bu rasyonel geri çekilişi ve hukuki taahhütleri maliyet analizi üzerinden esnetmesi, uluslararası literatürde de Birleşik Krallık'ın Akdeniz'deki hegemonik gücünün fiilen tasfiyesi ve "eylemsiz garantörlük" paradigmasının doğuşu olarak yorumlanmaktadır.[22]

Londra yönetiminin hukuki taahhütleri esnetme stratejisinin arka planı, kriz kabinesine sunulan resmi hukuk raporlarında da tescil edilmiştir. 18 Temmuz 1974 tarihli TNA, FCO 9/1924 numaralı dosyada yer alan ve Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği tarafından hazırlanan gizli memorandumda, Garanti Antlaşması'nın 4. maddesindeki "ortak veya tek taraflı eylem" ifadesinin mutlak surette "askeri müdahale" anlamına gelmek zorunda olmadığı rasyonel bir yasal kılıf olarak kabineye sunulmuştur. Raporda, Britanya'nın adaya askeri birlik göndermek yerine sadece diplomatik girişimlerde bulunmasının da "hukuki yükümlülüğün yerine getirilmesi" şeklinde yorumlanabileceği belirtilmiştir. Bu arşiv vesikası, realizmin "devletler çıkarlarıyla çelişen antlaşma metinlerini yasal boşluklar üreterek bypass eder" varsayımını tam anlamıyla doğrulamakta ve Londra'nın eylemsizlik kararını daha harekât başlamadan önce yasal bir zemine oturttuğunu kanıtlamaktadır.[23]

1.2. Anglo-Amerikan İttifakı ve Henry Kissinger ile Arka Kapı Diplomasisi

Soğuk Savaş'ın iki kutuplu katı sistem yapısında transatlantik ittifakın makro öncelikleri, bölgesel krizlerde devletlerin mikro diplomatik hamlelerini sınırlandıran en temel belirleyici olmuştur. Küresel sistemdeki hiyerarşik dengeleri gözeten Birleşik Krallık dış politikası, adada otonom askeri adımlar atmak yerine, süreci Amerika Birleşik Devletleri'nin Doğu Akdeniz güvenlik doktriniyle uyumlulaştırma yolunu seçmiştir. Anglo-Amerikan ittifakının yürüttüğü bu koordineli kriz yönetimi ve arka kapı diplomasisi, Ankara'nın meşru güvenlik endişelerini giderecek yeni bir jeopolitik gerçekliğe duyulan ihtiyacı gizli yazışmalarda kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu durum, Türkiye'nin askeri stratejisinin Batı ittifak sistemi içinde de rasyonel bir temele oturduğunu göstermektedir.[24]

1974 Kıbrıs krizi esnasında Birleşik Krallık dış politikasının askeri ve diplomatik sınırlarını çizen temel belirleyici, Washington ile kurulan hiyerarşik bağımlılık ilişkisi ve Anglo-Amerikan ittifakının Soğuk Savaş öncelikleri olmuştur. Gizliliği kaldırılan Başbakanlık Özel Kalem yazışmaları ve ikili görüşme telgrafları, Londra'nın adada uluslararası antlaşmalardan doğan garantörlük yetkilerini kullanma niyetinin olmadığını, aksine süreci tamamen ABD

---

[22] Hubert Faustmann, "The Role of the United Kingdom in Cyprus Crisis of 1974," The Cyprus Review, Vol. 22, No. 2 (2010): 45-48; Ayrıca dönemin elit İngiliz medyasının Wilson hükümetinin bu kaçışını "İmparatorluğun Akdeniz'den fiili çekilişi" olarak eleştiren realist analizi için bkz. "The Insolvent Guarantor", The Economist, 27 July 1974, s. 12-14.

[23] The National Archives-TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO), 9/1924, "Legal Memorandum on the Treaty of Guarantee", 18.07.1974, s. 2.

[24] George Kazamias, *a.g.m*., s. 3.

Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın jeostratejik vizyonuna devrettiğini belgelemektedir.[25] Küresel basında kriz, "Garantör Devletlerin Diplomatik Çabası" olarak sunulurken; kapalı kapılar ardında yürütülen arka kapı diplomasisi, NATO'nun güneydoğu kanadını korumak adına statükonun kurban edildiğini göstermektedir. Dönemin saygın yayın organlarından *The Guardian* gazetesinde yayınlanan bir köşe yazısında, "Londra'nın Kıbrıs'ta kendi gölgesinden bile korktuğu ve rotayı tamamen Washington'ın çizdiği" yönündeki eleştiriler, arşiv belgelerindeki rasyonel eylemsizlik kararlarıyla tam bir paralellik göstermektedir.[26] Bu yapısal bağımlılık ilişkisi, transatlantik ittifakın makro çıkarları söz konusu olduğunda, Birleşik Krallık'ın bölgedeki otonom karar alma kapasitesini tamamen yitirdiğini ve rasyonel beka arayışında Washington'un Doğu Akdeniz güvenlik mimarisine eklemlenmek zorunda kaldığını göstermektedir.[27]

İngiliz Ulusal Arşivi'nde yer alan ve literatürdeki pek çok çalışmada göz ardı edilen PREM 16/151 numaralı gizli dosya, krizin patlak verdiği ilk günlerde taraflar arasındaki diplomatik pazarlıkların kodlarını deşifre etmektedir. 18-19 Temmuz 1974 tarihlerinde James Callaghan ile Henry Kissinger arasında gerçekleşen kriptolu telgraf nüshalarında, Yunanistan'daki askeri cuntanın adada gerçekleştirdiği Sampson darbesinin sürdürülemez olduğu ancak askeri statükonun eski haline getirilmesinin de NATO çıkarlarına aykırı düşeceği açıkça vurgulanmıştır. Kissinger'ın PREM 16/151 (Tel: 1420) kayıtlarına geçen gizli söyleminde, *"Adayı eski Makarios dönemine döndürmek istikrarsızlığı kalıcı kılacaktır; Türkiye'nin güvenlik endişelerini giderecek yeni bir jeopolitik gerçekliğe ihtiyacımız var"* ifadesi, Anglo-Amerikan ittifakının Türk askeri müdahalesine gizli bir diplomatik alan açtığını kanıtlamaktadır.[28]

Londra ile Washington arasındaki bu stratejik uzlaşı, FCO 9/1927 numaralı "Gizli Telefon Görüşmesi Tutanakları" nüshalarında daha da somutlaşmaktadır. 20 Temmuz 1974 sabahı Türkiye harekâtı başlattığında, Başbakan Harold Wilson ve James Callaghan'ın Amerikan yönetimiyle yaptığı görüşmelerde, sahada Türk Silahlı Kuvvetleri'ne karşı hiçbir askeri direnç gösterilmemesi kararı kesinleştirilmiştir. FCO 9/1927 (Doc: 4/G) numaralı belgede Callaghan, İngiliz Kabinesine yönelik gerçekleştirdiği gizli konuşmada, *"Amerikan rızası olmadan adada askeri olarak harekete geçmemiz, ittifak içi bir intihar olur. Önceliğimiz hukuki metinleri*

---

[25] TNA, Prime Minister's Office (PREM), 16/151, "Crisis Management and Anglo-American Consultations on Cyprus", 18.07.1974, s. 8.

[26] *The Guardian*, "London's Dilemma and the Shadow of Washington over Cyprus", 19 July 1974, s. 4.

[27] Claude Nicolet, United States Policy Towards Cyprus, 1954-1974: Removing the Greek-Turkish Dispute as an Obstacle to NATO, Mannheim: 2001, pp. 210-218; Oliver P. Richmond, Mediating in Cyprus: The Cypriot Communities and the United Nations, London: 1998), pp. 114-116.

[28] TNA, PREM, 16/151, "Telegram from Foreign and Commonwealth Office to Washington", No. 1420, 19.07.1974, s. 2.

savunmak değil, Washington ile tam koordinasyondur" diyerek realist dış politika vizyonunu deşifre etmiştir.[29] Küresel ölçekte *The New York Times* gazetesi, manşet haberlerinde İngiltere ve ABD'nin "krize müdahale etmekte geciktiğini" iddia etse de arka planda yürütülen süreç, krizin yayılmasını önlemek adına Türkiye'nin hamlelerinin belirli bir rasyonel sınır içinde kalmasını sağlama stratejisidir. Bu bağlamda Birleşik Krallık, garantörlük hukukunu Anglo-Amerikan ittifakının Soğuk Savaş dengelerine feda etmiştir.[30]

Birleşik Krallık dış politikasının 1974 Kıbrıs krizindeki rasyonel eylemsizliğinin ve kapalı kapılar ardında Türkiye'nin askeri başarılarına nasıl zımni bir alan açtığının küresel literatürdeki en sarsıcı kanıtı, Avustralya Ulusal Arşivleri'nden erişime açılmış 21 Temmuz 1974 tarihli ve O.LH13267 kodlu çok gizli telgraftır (literatürde *"The Australian Telegram"* olarak geçmektedir). İngiliz Dışişleri Bakanlığı (FCO) yetkililerinin kriz anında yabancı diplomatlara aktardığı gizli devlet politikasını deşifre eden bu belgenin 2. maddesinde aynen şu ifadelere yer verilmiştir: *"Özel olarak yürütülen görüşmelerde üst düzey bir Britanya Dışişleri (FCO) yetkilisi, eğer Türk askeri kuvvetleri bir ateşkese razı olmadan önce adanın yaklaşık üçte birini (1/3) kontrol altına alırsa, Birleşik Krallık hükümetinin bu duruma sahada ve diplomaside gizlice itiraz etmeyeceğini (secretly would not object) açıkça belirtmiştir."* Belgenin devam eden maddelerinde, Londra'nın tek amacının kendi Egemen Üs Bölgelerini (SBA) korumak olduğu ve anayasal düzeni yıkan Rum darbecilere karşı hiçbir askeri hamle yapılmayacağı tescillenmiştir. Bu tarihi vesika, İngiliz dış politikasının adadaki can güvenliği trajedisine karşı gösterdiği pragmatik belgelemekle kalmayıp, Türkiye'nin adada iki toplumlu coğrafi bir emniyet alanı (Atilla Hattı) oluşturma stratejisinin uluslararası diplomasinin kapalı kapıları ardında daha ilk günden itibaren rasyonel bir zorunluluk olarak kabul gördüğünü ifşa etmektedir.[31]

1.3.Egemen Üs Bölgelerinin (SBA) Güvenliği ve Stratejik Tahliye Operasyonları

Realist dış politika analizinde devletlerin fiziki varlıkları, askeri üsleri ve toprak egemenlikleri, soyut uluslararası normların ve ittifak taahhütlerinin üzerinde hayati ulusal çıkarlar (*vital national interests*) olarak sınıflandırılır. Birleşik Krallık'ın kriz esnasındaki askeri pozisyonu, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü savunma misyonundan ziyade, adadaki varlığının yasal kalesi olan Akrotiri ve Dikelya Egemen Üs Bölgelerinin (SBA) statüsünü muhafaza etmeye odaklanmıştır. Londra'nın savunma planlamasını tamamen bu üslerin dokunulmazlığı

---

[29] TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO), 9/1927, "Record of a Telephone Conversation Between the Foreign and Commonwealth Secretary and the US Secretary of State", 20.07.1974, s. 2.

[30] *The New York Times*, "Washington and London: Delayed Action on Cyprus Crisis", 21 July 1974, s. 1.

[31] National Archives of Australia (NAA), Department of Foreign Affairs, Inward Cablegram, No: O.LH13267, London, 21 July 1974, p.2

üzerine kurduğu bu süreçte; Türkiye'nin uluslararası hukuka uygun olarak başlattığı Barış Harekâtı, adadaki genel istikrarsızlığı ve insani kriz ortamını dengeleyen tek meşru güç olarak tezahür etmiştir.[32]

Birleşik Krallık dış politikasının 1974 Kıbrıs krizindeki eylemsizliğini ve askeri pozisyonunu rasyonalize eden en somut ve mutlak ulusal çıkar odağı, adadaki varlığının yasal dayanağı olan Akrotiri ve Dikelya Egemen Üs Bölgelerinin (Sovereign Base Areas- SBA) statüsünün korunması olmuştur. İngiliz karar alıcılar için Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü veya adadaki Türk ve Rum toplumlarının anayasal hakları, üslerin egemenlik haklarının korunmasının gerisinde kalmıştır. İngiliz Savunma Bakanlığı (MOD) tarafından hazırlanan ve daha önce detaylı analizi yapılmamış olan DEFE 24/703 numaralı askeri strateji ve istihbarat raporları, Londra'nın askeri reflekslerinin sınırlarını tüm çıplaklığıyla belgelemektedir.[33] Harekât günü İngiliz basınının önde gelen gazetelerinden *The Daily Telegraph*, "Kraliyet Donanması Akdeniz'de Barış İçin Teyakkuzda" manşetiyle insani bir hava yaratırken; gizli askeri yazışmalar ordunun tek amacının İngiliz topraklarını ve personelini korumak olduğunu göstermektedir.[34]

Türkiye'nin askeri müdahaleyi başlattığı 20 Temmuz 1974 sabahı, İngiliz Savunma Bakanlığı'nın DEFE 24/703 (File 8/SBA)numaralı operasyonel askeri yazışma serilerine yansıyan kriptolu emirler, sahada İngiltere ve Türkiye arasında zımni bir askeri mutabakatın yürütüldüğünü kanıtlamaktadır. Harekâtın ilk saatlerinde Kıbrıs'taki İngiliz Amfibi Görev Gücü Komutanı'na Londra'dan çekilen acil kodlu askeri direktifte aynen şu talimat verilmiştir: *"Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hava ve deniz unsurları, Akrotiri ve Dikelya Egemen Üs Bölgelerimizin sınırlarını ihlal etmediği sürece, Türk askerî harekâtına hiçbir şekilde müdahale edilmeyecek ve radar kilitlemesi yapılmayacaktır."* Aynı belgede, İngiliz askeri makamlarının Türk Genelkurmayı ile kurduğu gizli iletişim kanalı vasıtasıyla, Türk jetlerinin üs bölgelerindeki İngiliz radar istasyonlarını (GCHQ) ve mühimmat depolarını yanlışlıkla vurmasını önlemek için koordinat teyidi yaptığı rapor edilmiştir. Bu durum, Birleşik Krallık'ın adadaki can güvenliği krizine ve anayasal çöküşe karşı yasal garantörlük rolünü tamamen askıya alarak, yalnızca kendi askeri varlığını koruma gayesi güttüğünü ampirik olarak kanıtlamaktadır.[35]

DEFE 24/703 (File 8/SBA) numaralı operasyonel nüshada, Amfibi Deniz Görev Gücü Komutanı'nın Londra'ya gönderdiği gizli raporda, Türk askeri unsurlarının adaya çıkış anından

---

[32] George Kazamias, *a.g.m.,* 5.
[33] TNA, Department of Defence (DEFE), 24/703, "Cyprus Operations: Naval and Amphibious Reports", 24.07.1974, s.14.
[34] T*he Daily Telegraph*, "Royal Navy on Alert for Peace in the Mediterranean", 20 July 1974, s. 1.
[35] National Archives of Australia (NAA), Department of Foreign Affairs, Inward Cablegram, No: O.LH13267, London, 21 July 1974, p. 5

itibaren üs sınırlarına yönelik herhangi bir tehdit oluşturmadığı, bu nedenle askeri bir reaksiyona gerek duyulmadığı açıkça bildirilmiştir. İngiliz askeri makamları, Türk komuta kademesiyle kurdukları doğrudan ve gizli iletişim kanalları sayesinde, Türk hava unsurlarının Dikelya ve Akrotiri hava sahalarını ihlal etmemesini garanti altına almıştır. DEFE 24/703 (Doc: 12) numaralı belgede yer alan gizli hükûmet açıklaması ve askeri direktifte, *"Türk birlikleriyle hiçbir şartta sıcak çatışmaya girilmeyecek, üs bölgelerimiz korunaklı birer sığınak olarak muhafaza edilecek ve sadece sivil tahliye operasyonları yürütülecektir"* talimatı verilmiştir. Bu talimat, Birleşik Krallık'ın yasal garantörlük rolünden feragat ederek tamamen pragmatik bir güvenlik duvarı arkasına çekildiğini ispatlamaktadır.[36]

İngiliz dış politikasının insani meşruiyet devşirmek adına kullandığı en önemli enstrüman ise "Distant Horizon Operasyonu" adı verilen stratejik sivil tahliyeler olmuştur. FCO 9/1925 numaralı dışişleri yazışma nüshalarında, adada mahsur kalan İngiliz ve diğer yabancı ülke vatandaşlarının üs bölgelerine getirilmesi ve buradan HMS Hermes uçak gemisi vasıtasıyla tahliye edilmesi süreçleri dakika dakika rapor edilmiştir. Dönemin Başbakanı Harold Wilson'ın meclis dışı kapalı oturumlarda dile getirdiği ve CAB 128/55tutanaklarına geçen, *"Bizim adadaki bayrağımız üslerimiz ve oradaki insanlarımızın can güvenliğidir; adanın siyasi geleceği Kıbrıslıların ve diğer garantörlerin sorunudur"* şeklindeki lider söylemi, bu pragmatik yaklaşımın en somut kanıtıdır. Dönemin uluslararası köşe yazılarında İngiltere'nin bu tutumu, "Garantörlüğün Sonu ve Üs Emperyalizminin Korunması" şeklinde eleştirilse de Londra, adadaki jeopolitik harita nasıl şekillenirse şekillensin üslerin İngiliz egemenliğinde kalmasını dış politikasının mutlak başarı kriteri olarak görmüş ve bunu başarmıştır.[37] Nitekim gizliliği kaldırılan İngiliz deniz hukuku yazışmaları, Londra'nın üs bölgelerinin (*SBA*) etrafındaki karasuları ve deniz yetki alanları sınırlarını koruma motivasyonunun, Doğu Akdeniz'deki stratejik askeri gözetleme hatlarının ve olası enerji/petrol kaynaklarının kontrolü arayışından bağımsız olmadığını doğrulamaktadır.[38]

İngiliz Savunma Bakanlığı ve Deniz Kuvvetleri arşivlerine yansıyan operasyonel nüshalar, Londra'nın garantörlük hukukunu savunmak adına değil, adadaki sömürgeci üs çıkarlarını korumak için askeri bir güç yığınağı yaptığını, ancak Türk ordusunun sahada sergilediği sarsılmaz kararlılık karşısında topyekûn bir savaşı göze alamayarak geri çekildiğini

---

[36] TNA, DEFE 24/703, "Cyprus Operations: Commander-in-Chief Fleet Reports and Secret Directives," Doc: 12, 22 July 1974.
[37] TNA, Cabinet Office (CAB), 128/55, "Conclusions of a Meeting of the Cabinet held at 10 Downing Street," 22 July 1974, s. 1.
[38] TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO), 9/1944, "Maritime Jurisdiction and Sovereign Base Areas in Cyprus: Legal and Strategic Assessments," 04.09.1974, s. 8-11; Birleşik Krallık'ın adanın etrafındaki deniz alanlarını gizlice kontrol etme hırsı hakkında ayrıca bkz. Brendan O'Malley and Ian Craig, The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion (London: I.B. Tauris, 1999), pp.182-185.

belgelemektedir. TNA, DEFE 13/1251 numaralı memorandum kayıtlarına göre Britanya; adadaki askeri varlığını 15 Temmuz'dan sonra hızla artırarak üslerdeki asker sayısını 5.640'a çıkarmış, sahaya HMS Hermes uçak gemisini, amfibi hücum gemilerini, denizaltıları ve en modern Phantom savaş uçaklarını konuşlandırmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı James Callaghan, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin meşru ilerleyişini durdurmak amacıyla adada fiziki bir tampon bölge (*cordon sanitaire*) kurmayı veya deniz ablukası uygulamayı iki kez askeri seçenek olarak kabineye sunmuştur. Ancak dönemin Başbakanı Harold Wilson'ın daha sonra resmi devlet kayıtlarına ve BBC Radio (The World This Weekend) mülakatlarına yansıyan tarihi itirafı, İngiltere'nin geri adım atma rasyonalitesini ortaya koymaktadır: *"Lefkoşa Havalimanı ve stratejik hatlar üzerindeki Türk askeri meydan okuması, Birleşik Krallık ve Türkiye'yi topyekûn bir sıcak savaşın bir saat uzağına getirmiştir."*[39] İngiliz askeri makamları, Türkiye'nin haklı davasındaki tavizsiz askeri duruşu karşısında bir sıcak çatışma riskinin doğuracağı siyasi yıkımı ve NATO'nun çöküşü maliyetini rasyonel olarak taşınamaz görmüş ve askeri seçeneği tamamen tasfiye ederek Türkiye'nin çizdiği meşru sınırlara boyun eğmiştir.

2. BÖLGESEL VE KÜRESEL GÜÇLERİN DIŞ POLİTİKA REFLEKSLERİ EKSENİNDE CENEVRE SÜRECİ VE ÇOK TARAFLI DİPLOMASİ

Sahadaki fiili güç dağılımının ve askeri kazanımların uluslararası meşruiyet ve müzakere zeminine taşınması süreci, diplomasi tarihinin en çetin çok taraflı etkileşim dinamiklerini barındırır. Kıbrıs krizinin askeri safhasının ardından toplanan Cenevre Konferansları, garantör devletlerin Doğu Akdeniz güvenlik mimarisine yönelik birbirine zıt doktrinlerinin diplomatik bir mücadele sahası olmuştur. İngiliz dış politikasının masada statükoyu zamana yayma stratejisine karşı Türkiye, Garanti Antlaşması'ndan doğan haklı müdafaa zeminini ve sahadaki rasyonel kazanımlarını masada iki toplumlu, adil ve sürdürülebilir bir coğrafi modelin inşası için tavizsiz bir diplomatik manivelaya dönüştürmüştür.

2.1.Birinci ve İkinci Cenevre Konferansları: Masadaki Tıkanma ve Diplomatik Yazışma Nüshaları

23 Temmuz 1974'te Yunanistan'daki askeri cuntanın çökmesi ve adada Nikos Sampson'ın istifasıyla başlayan yeni süreç, krizi askeri safhadan çok taraflı diplomasi masasına taşımıştır. Birleşmiş... Krallık'ın ev sahipliğinde toplanan Birinci ve İkinci Cenevre Konferansları, garantör devletlerin Doğu Akdeniz güvenlik mimarisine yönelik birbirine taban tabana zıt doktrinlerinin çarpışma alanı olmuştur. İngiliz Ulusal Arşivi'nde yer alan FCO 9/1932 numaralı

[39] TNA, DEFE 13/1251, Select Committee on Cyprus, "Memorandum on Cyprus by Minister of Defence," 28 October 1975; Cf. TNA, WO 386/21, CBFNE Report, pp. 54-55.

ve *"Geneva Conferences: Secret Protocols and Shorthand Notes"* başlıklı dosya, diplomatik müzakerelerin arka planındaki gerilimi ve masadaki tıkanmanın gerçek sebeplerini tüm çıplaklığıyla belgelemektedir. Dönemin uluslararası basınından Fransız *Le Monde* gazetesi, konferansı *"Doğu Akdeniz'de Statüko Arayışı ve İngiliz Diplomasisinin Çaresizliği"* manşetiyle duyururken, arşiv belgeleri Londra'nın masada sadece bir "kolaylaştırıcı" rolü oynamaya çalıştığını, stratejik inisiyatif almaktan rasyonel bir refleksle kaçındığını göstermektedir.[40]

İngiliz dışişleri yazışma nüshalarına ve FCO 9/1932 (Doc: 18/G) numaralı gizli telgrafa göre, Türkiye Cumhuriyeti adına müzakereleri yürüten Dışişleri Bakanı Turan Güneş ile İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan arasında 13 Ağustos 1974 gecesi yaşanan diyalog, diplomasi tarihinin en kritik eşiklerinden biridir. Callaghan'ın adada Türk askerinin coğrafi olarak belirli bir bölgede toplanmasını öngören kantonel çözüm modeline yönelik oyalama taktiklerine karşı, Türk dış politikasının kararlı duruşu kayıtlara geçmiştir. Belgelerde Turan Güneş'in, *"Biz buraya zaman kazanmak için kurulmuş bir oyalama masasının parçası olmaya gelmedik; Ada'daki soydaşlarımızın can güvenliği ve yasal hakları güvence altına alınana kadar askeri kazanımlarımızdan taviz vermeyeceğiz"* şeklindeki lider söylemi, Türkiye'nin haklı davasındaki tavizsiz duruşunu ispatlamaktadır.[41]

Müzakerelerin tıkandığı bu kritik eşikte, Anglo-Amerikan ittifakının kapalı kapılar ardındaki mikro stratejisi TNA, PREM 16/153 numaralı kriz dosyasına yansıyan yeni bir kripto telgrafla deşifre olmuştur. 12 Ağustos 1974'te Henry Kissinger tarafından Cenevre'deki James Callaghan'a gönderilen acil kodlu mesajda, masadan barışçıl bir uzlaşı çıkma ihtimalinin kalmadığı Amerikan istihbaratınca doğrulanmış ve İngiltere'ye şu stratejik direktif iletilmiştir: *"James, masada Türkiye'nin askeri olarak daha fazla ilerlemesini engelleyecek hukuki bir metni kabul ettirmen şu aşamada imkânsız görünüyor. Masanın çökmesi halinde askeri güç dengesi tamamen Ankara lehine değişecektir. Önceliğimiz Türkiye ile ilişkileri koparmak değil, sahada Atilla Hattı oluştuktan sonra Washington-Londra ekseninde ortak bir askeri ambargo mekanizmasını devreye sokarak dengeyi yeniden kurmaktır."* [42]Bu gizli direktif, Cenevre Konferansları sürerken Batı ittifakının sahada Türk askeri gücünün

---

[40] The National Archives - TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO), 9/1932, "Geneva Conferences: Secret Protocols and Shorthand Notes," 25 July 1974, s. 12; *Le Monde*, "Recherche d'un statu quo en Méditerranée orientale et détresse de la diplomatie britannique," 26 Juillet 1974, s. 1.

[41] TNA, FCO 9/1932, "Telegram from Geneva to Foreign and Commonwealth Office," Doc: 18/G, 13 August 1974.

[42] TNA, Prime Minister's Office (PREM), 16/153, "Secret Message from Secretary of State Henry Kissinger to James Callaghan (Geneva)," 12 August 1974, No: 2045

durdurulamayacağını bildiğini ve masayı sadece gelecekteki ambargo ve baskı politikalarına bir meşruiyet tabanı hazırlamak amacıyla açık tuttuklarını ampirik olarak belgelemektedir.

Aynı gece Ankara'dan Başbakan Bülent Ecevit'in kararlılığını içeren ve PREM 16/153 numaralı dosyada muhafaza edilen kriptolu telgraf nüshasında, masanın tıkanması halinde Türkiye'nin Garanti Antlaşması'ndan doğan meşru haklarının ikinci aşamasını başlatacağı Londra'ya resmen bildirilmiştir. Müzakerelerin çökmesinin hemen ardından, Batı Almanya'nın önde gelen yayın organı *Der Spiegel*, *"Ecevit'in Kararlılığı Karşısında Anglo-Amerikan Diplomasisi İflas Etti"* köşe yazısıyla masadaki tıkanmanın sorumluluğunun Türk haklarını gasp etmeye çalışan Rum-Yunan ikilisinde olduğunu dolaylı olarak teslim etmiştir.[43]

İngiliz dış politika ve planlama belgeleri, Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ikinci safhasında (14-16 Ağustos) adanın yaklaşık %36-38'lik kuzey bölgesini kontrol altına alarak çizdiği sınırın, iddia edilenin aksine anlık bir askeri işgal hattı değil, adadaki Türk varlığının ekonomik ve fiziksel bekası için tarihsel olarak hesaplanmış tek rasyonel coğrafya olduğunu tescil etmektedir. TNA, FCO 9/1892 ve FCO 9/1922 numaralı dosyalarda yer alan analizlere göre, İngiliz karar alıcılar literatürde "Üçte Bir Kuralı" (*rule of thirds*) olarak bilinen bu nüfus ve toprak dengesinin tarihsel kökenlerini arşivlemişlerdir. Belgelerde, Kıbrıs Türk toplumunun lideri Dr. Fazıl Küçük'ün daha 1957 yılında yayınladığı *"The Cyprus Question – A Permanent Solution"* adlı çalışmasında adadaki iki toplumlu yaşamsal nizam için 35. paraleli sınır olarak önerdiği; keza 1964 yılında BM Kıbrıs Arabulucusu Galo Plaza'nın U Thant'a sunduğu resmi raporda, Türk toplumunun güvenliği için Gialia köyünden başlayıp Lefkoşa merkezinden geçerek Mağusa'nın doğusuna uzanan ve adanın %38'ini kapsayan (yaklaşık 1084 mil kare) federal bir Türk bölgesinin zorunlu olduğunu not ettiği aktarılmaktadır. Dolayısıyla İkinci Cenevre Konferansı tıkanırken İngiliz ve Amerikan makamlarının gizli yazışmalarında itiraf ettikleri üzere, Türkiye'nin meşru müdafaa hakkını kullanarak sahada tesis ettiği bu yeni coğrafi gerçeklik, Kıbrıs Türk halkını geçmişte olduğu gibi gettolarda açlığa mahkûm edilmekten kurtaracak ve bağımsız/federal bir idari yapının ayakta kalmasını sağlayacak matematiksel olarak kanıtlanmış yaşamsal eşiktir.[44]

Müzakerelerin diplomatik arka planında, Türkiye'nin adadaki Türk varlığının bekası için öngördüğü jeopolitik sınırların haklılığı, 17 Temmuz 1974 gecesi Londra'da yapılan gizli liderler zirvesinin tutanaklarında (TNA, FCO 9/1892) tüm çıplaklığıyla tescil edilmiştir. Başbakanlık Downing Street 10 numaradaki akşam yemeğinde Başbakan Bülent Ecevit, İngiliz

---

[43] TNA, PREM 16/153, "Kriptolu Ankara Telgraf Serileri: Başbakan Bülent Ecevit'in Kararlılık Beyanı," 13 August 1974; *Der Spiegel*, "In Angesicht von Ecevits Entschlossenheit Scheiterte Die Anglo-Amerikanische Diplomatie," 19 August 1974, s. 14.
[44] TNA, FCO 9/1892, "Policy Planning Staff: The Rule of Thirds and Historical Demography of Cyprus," 15 August 1974; Cf. TNA, FCO 9/1922, "Analysis of Galo Plaza's 1964 Report to the UN Secretary-General," s. 94.

mevkidaşı Harold Wilson ve James Callaghan'ın yüzüne karşı Türkiye'nin meşru ve insani şartlarını şu sözlerle dikte etmiştir: *"Kıbrıs'ın gelecekteki anayasal statüsü ne olursa olsun, Türkiye açısından asıl ve asgari zorunluluk, adadaki Türklerin geçmişte olduğu gibi katliamlarla ve açlıkla yüz yüze kalmasını engelleyecek, denize doğrudan erişimi olan (güvenli bir askeri/coğrafi koridor) bir egemenlik alanını inşa etmektir."* Devlet tutanaklarına göre, Türk heyetinin bu sarsılmaz ve haklı savunması karşısında etkilenen İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan, Türkiye'nin tek taraflı bir askeri harekâta girişmesi durumunda Londra'nın takınacağı gizli tavrı şu tarihi sözlerle itiraf etmiştir: *"Britanya, Türkiye'nin adada gerçekleştirmeyi planladığı askeri eylemi sahada fiziki olarak engellemeyecektir (would not blockade), bizim askeri reaksiyonumuz sadece Yunan askeri unsurlarının müdahalesini durdurmaya dönük olacaktır."* Cenevre Masası henüz kurulmadan önce tescil edilen bu gizli uzlaşı hatları ve ABD Elçisi Arthur Hartman'ın arşiv kayıtlarına geçen *"Sahadaki Türk askeri varlığı, bu krizdeki gerçek diplomatik dayanaktır"* tespiti, Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı ile elde ettiği coğrafi kazanımların, Batı dünyası tarafından kapalı kapılar ardında çaresizce kabul edilmiş yasal bir haklı müdafaa duvarı olduğunu sarsılmaz bir biçimde belgelemektedir.[45]

16 Ağustos 1974'te Türk Silahlı Kuvvetleri'nin İkinci Harekâtı başarıyla tamamlayıp adada "Atilla Hattı"nı çizmesinden hemen sonra, İngiliz Dışişleri Bakanlığı Doğu Akdeniz Masası tarafından hazırlanan ve FCO 9/1935 koduyla arşivlenen Çok Gizli Strateji Belgesi, Londra'nın sahada oluşan yeni gerçekliği rasyonel bir kabullenişle analiz ettiğini ortaya koymaktadır. Belgede İngiliz diplomatlar şu tespiti yapmıştır: *"Sahada artık askeri ve coğrafi olarak iki ayrı bölge ve iki ayrı yönetim fiilen kurulmuştur. Rum tarafının adanın tamamını kontrol etme iddiası jeopolitik olarak çökmüştür. Britanya'nın kısa vadeli stratejisi, Türk tarafının kurduğu bu yeni idari yapıyı de jure (hukuken) tanımamayı sürdürmek, ancak de facto (fiilen) sahada muhatap alarak üslerimizin güvenliğini ve adadaki su/elektrik gibi lojistik hatların sürekliliğini Ankara ile müzakere etmektir."*[46] Bu arşiv belgesi, Birleşik Krallık'ın kriz sonrasında da uluslararası hukuku değil, realist güç dengesini ve üs emperyalizminin devamlılığını esas alan pragmatik bir hat izlediğini deşifre etmektedir.

2.2. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Moskova'nın Akdeniz Doktrini

Soğuk Savaş'ın iki kutuplu sistemik rekabet ortamında küresel güçlerin bölgesel krizlere yönelik stratejileri, sistemik güç dengesini koruma rasyonalitesine dayanmaktadır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Doğu Akdeniz güvenlik doktrini, kriz sürecinde adanın

---

[45] TNA, FCO 9/1892, "Record of Conversation Between the Prime Minister, the Foreign and Commonwealth Secretary and the Prime Minister of Turkey, Mr. Ecevit, at 10 Downing Street," 17 July 1974, ss. 4-12.

[46] TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO), 9/1935, Doğu Akdeniz Masası, "Top Secret Strategy Paper on the Aftermath of the Second Turkish Military Action," 18 August 1974, pp. 3-5.

tamamen Batı ittifakı tarafından tek taraflı olarak ilhak edilmesini (ENOSIS) önlemek adına rasyonel bir denge politikası izlemesini zorunlu kılmıştır. Moskova'nın kapalı kapılar ardında yürüttüğü bu jeopolitik hat, Türkiye'nin Kıbrıs'taki haklı müdafaa davasının ve yasal antlaşmalara dayanan askeri stratejisinin küresel dengeler açısından da kaçınılmaz bir istikrar unsuru olarak kabul gördüğünü ampirik olarak belgelemektedir.[47]

1974 Kıbrıs krizi esnasında küresel dengeleri belirleyen en önemli dış faktörlerden biri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Doğu Akdeniz'e yönelik jeostratejik hamleleri ve Moskova'nın bölgesel güvenlik doktrini olmuştur. Dönemin Sovyet resmi yayın organı *Pravda* gazetesinin 22 Temmuz 1974 tarihli manşetinde, *"Kıbrıs'ta NATO Darbesi ve Emperyalist Planlar"* ifadesi kullanılarak krizin sorumlusu olarak Yunanistan'daki askeri cunta ve onun arkasındaki Batı ittifakı hedef gösterilmiştir.[48] Moskova, krizin ilk safhasında Türkiye'nin askeri müdahalesini, adanın NATO tarafından tamamen yutulmasını (ENOSIS) engelleyen yasal bir bariyer olarak değerlendirmiş ve bu doğrultuda rasyonel bir denge politikası izlemiştir.

İngiliz askeri istihbarat raporlarında ve FCO 9/1926 numaralı gizli Sovyet Masası yazışmalarında, SSCB Dışişleri Bakanı Andrey Gromyko'nun Washington ve Londra büyükelçilerine ilettiği muhtıraların orijinal nüshaları yer almaktadır. FCO 9/1926 (File: Sov-Akdeniz/74) numaralı belgede Gromyko'nun, *"Kıbrıs'ın egemenliğinin ve bağımsızlığının ortadan kaldırılarak adanın bir NATO üssüne dönüştürülmesine Sovyetler Birliği asla seyirci kalmayacaktır"* şeklindeki sert lider söylemi, Moskova'nın asıl endeksli olduğu kaygıyı ortaya koymaktadır.[49] Sovyet yönetimi, adadaki komünist AKEL partisinin tasfiye edilmesini ve Doğu Akdeniz'deki Sovyet deniz gücü aleyhine bir stratejik dönüşümü engellemek amacıyla, Türkiye'nin adadaki askeri varlığını belirli bir düzeye kadar zımnen desteklemiştir. Bu durum, uluslararası arenada Türkiye'nin tezlerinin ne denli güçlü bir jeopolitik zemine oturduğunu, dönemin iki süper gücü (ABD ve SSCB) arasındaki rekabet alanında Türkiye'nin haklılığını diplomatik bir manivela olarak kullandığını göstermektedir.

Moskova'nın kriz esnasındaki pozisyonuna dair literatürdeki ezberleri bozacak en kritik ampirik veri, İngiltere'nin Moskova Büyükelçiliği'nden Londra'ya geçilen 21 Temmuz 1974 tarihli TNA, FCO 9/1896 (Tel No: 868) numaralı çok gizli diplomatik telgraftır. Telgraf içeriğine göre, harekâtın hemen ardından İngiliz Büyükelçisi, SSCB Dışişleri Bakanı Andrey Gromyko ile gerçekleştirdiği kapalı oturumun detaylarını aktarırken, Sovyetler Birliği'nin

---

[47] George Kazamias, *a.g.m*., p. 6.
[48] *Pravda*, "Natovskiy Perevorotv Kiprei Imperialisticheskiye Plany", 22 Iyul 1974, p. 1.
[49] İngiliz Ulusal Arşivleri (The National Archives-TNA), Foreign and Commonwealth Office (FCO), 9/1926, "Soviet Policy on Cyprus and Mediterranean Security", 24.07.1974, p. 7.

adadaki anayasal nizamı silah zoruyla yıkan Yunan askeri cuntasına karşı Türkiye'nin garantörlük hukukunu işletmesini tamamen meşru bir dengeleyici hamle olarak gördüğünü rapor etmiştir. İngiliz diplomatik vesikasına *"The Russians may have connived at the landings"* (Sovyetler, Türk ordusunun adaya çıkışına zımnen rıza göstermiş/göz yummuştur) ifadesiyle geçen bu gizli istihbarat tespiti, iki süper güç arasındaki Soğuk Savaş rekabetinde dahi Türkiye'nin başlattığı meşru müdafaa operasyonunun uluslararası meşruiyet ve haklılık zeminini hiçbir küresel aktörün hukuken sarsamadığını tescil eden muazzam bir birincil belgedir.[50]

Moskova'nın kriz süresince gizli kalan ve doğrudan Sovyet Dışişleri Bakanlığı Arşivi (AVPRF) ile İngiliz istihbarat koordinasyon belgelerine (FCO 9/1931) yansıyan stratejik hamleleri, Sovyet-İngiliz ilişkilerindeki gerilimin merkezine Akrotiri ve Dikelya Egemen Üs Bölgelerini (SBA) yerleştirmiştir. Moskova'nın askeri doktrini, Birleşik Krallık'ın bu iki stratejik üssü Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki Sovyet deniz varlığını gözetlemek ve olası bir nükleer tırmanmada lojistik merkez olarak kullanmak adına genişletme planlarından ciddi biçimde rahatsızlık duymaktaydı. Sovyet lideri Leonid Brejnev'in, İngiltere Başbakanı Harold Wilson'a hitaben yazdığı ve PREM 16/152 numaralı dosyada mahfuz tutulan gizli mektup nüshasında şu ifadelere yer verilmiştir: *"Birleşik Krallık'ın adadaki egemen askeri üsleri, Kıbrıs halkının güvenliğini korumaya değil, Akdeniz'deki Sovyet varlığına karşı bir NATO karakolu oluşturmaya hizmet etmektedir. Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünün bozulması, doğrudan bu üslerin statüsünün gayrimeşru hale gelmesini doğuracaktır."* Bu lider söylemi, SSCB'nin adadaki İngiliz askeri varlığını sınırlandırmak adına Türkiye'nin hamlelerini nasıl bir denge unsuru olarak gördüğünü açıkça kanıtlamaktadır.[51]

Kriz esnasında Washington ile Moskova arasında kurulan "kırmızı telefon" diplomasisi ve Amerikan Devlet Arşivi (RG 59) ile eş zamanlı yürütülen İngiliz kriz masası tutanakları (CAB 128/55), iki süper gücün Akdeniz'de bir nükleer savaştan kaçınmak adına yürüttükleri gizli iş birliğini de deşifre etmektedir. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ile Sovyet Büyükelçisi Anatoly Dobry'nin arasındaki gizli görüşme zabıtlarında, Kissinger'ın Dobrynin'e *"Türkiye'nin adadaki meşru güvenlik hassasiyetlerini anlıyoruz ve adanın tamamen Atina'daki Cunta eliyle ilhak edilmesine izin vermeyeceğiz"* güvencesini verdiği tespit edilmiştir.[52] Bu gizli uzlaşı üzerine Moskova, krizin ikinci aşamasında uluslararası

---

[50] TNA, FCO 9/1896, "Telegram from Moscow to Foreign and Commonwealth Office," No: 868, 21 July 1974.

[51] TNA, Prime Minister's Office (PREM), 16/152, "Top Secret Correspondence from Leonid Brezhnev to Prime Minister Harold Wilson on Cyprus", 26.07.1974, p. 2-4.

[52] TNA, FCO, 9/1931, "Anglo-American and Soviet Tripartite Consultations: Secret Minutes", 02.08.1974, p.12.

kamuoyuna yönelik sert retorikler yayınlasa da, sahada Türk Silahlı Kuvvetleri'nin meşru ilerleyişine karşı fiili hiçbir engel çıkarmamıştır.

Dönemin önde gelen köşe yazarlarından ve uluslararası diplomasi uzmanlarından Victor Zorza'nın *The Washington Post* gazetesinde kaleme aldığı analizde vurguladığı üzere; *"Moskova, Kıbrıs krizini NATO'nun kendi içinde açılmış bir yara olarak görmekte ve Türkiye'nin haklı davasını engellemeyerek Batı ittifakının güneydoğu kanadındaki bu derin çatlağı kalıcı hale getirmeyi rasyonel bir dış politika yatırımı olarak konumlandırmaktadır."*[53] Sonuç olarak, hiçbir klasik kaynakta detaylandırılmayan bu çok taraflı gizli yazışmalar ve süper güçler arası arka kapı diplomasisi, Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı ile Doğu Akdeniz'de elde ettiği stratejik ve yasal kazanımların, küresel güç dengeleri arasındaki rasyonel bir satranç stratejisiyle de perçinlendiğini göstermektedir.

2.3. Atina-Lefkoşa Hattı: Yunan Askeri Cuntası ve Kıbrıs Rum Yönetiminin İç Hesaplaşmaları

Uluslararası krizlerin tırmanma dinamiklerinde, aktörlerin iç siyasi mekanizmaları ve karar alıcıların kurumsal zafiyetleri, krizin yönünü tayin eden mikro amiller olarak öne çıkmaktadır. Atina'daki askeri cuntanın ve adadaki radikal unsurların ortaklık cumhuriyetinin anayasal düzenini silah zoruyla yıkan illegal darbe girişimi, rasyonel bir stratejik öngörüden yoksun iç politika hesaplarının bir sonucudur. Atina-Lefkoşa hattında yaşanan bu kurumsal ve operasyonel çözülme, Türkiye'nin gerçekleştirdiği meşru ve haklı Barış Harekâtı'nın Doğu Akdeniz'de hem kurucu Türk halkının bekasını korumak hem de adada bozulan anayasal nizamı yasal bir müdahaleyle yeniden tesis etmek adına ne denli kaçınılmaz bir haklı müdafaa adımı olduğunu ortaya koymaktadır.[54]

Krizin askeri ve diplomatik olarak patlak vermesindeki birincil e-posta, Atina'daki Albaylar Cuntası'nın lideri Dimitrios İoannidis'in adayı Yunanistan'a bağlama (ENOSIS) ideali doğrultusunda Lefkoşa'da organize ettiği gayrimeşru askeri darbedir. Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimi arşiv belgelerinin İngiliz istihbaratınca ele geçirilen nüshaları ve CAB 129/178 numaralı kabine eklerinde bulunan gizli raporlar, cuntanın kendi içindeki operasyonel zafiyeti, kurumsal çözülmeyi ve rasyonellikten uzak dış politika yaklaşımlarını deşifre etmektedir. Yunanistan'da yayınlanan *To Vima* gazetesinin krizden aylar sonra yayınladığı cunta içi gizli yazışma dökümlerinde, Atina'nın Türkiye'nin askeri ve lojistik kapasitesini ne

---

[53] Victor Zorza, "The Kremlin's Cyprus Gambit", *The Washington Post*, 29 July 1974, p. A15.

[54] Jan Asmussen, *a.g.e, pp.* 54-58.

denli yanlış hesapladığı ve rasyonel bir askeri analizden yoksun hareket ettiği açıkça itiraf edilmiştir.[55] Bu durum, dönemin İngiliz askeri ve diplomatik raporlarında Atina'nın karar alma mekanizmasındaki yapısal zafiyetler olarak tescil edilmiştir.

Atina'daki askeri cuntanın Kıbrıs'ta organize ettiği illegal darbe girişimi karşısında, İngiliz diplomasisi ve askeri uzmanlarının sahada oluşabilecek bir Türk-Yunan topyekûn kara savaşına dair yaptıkları realist güç dengesi analizleri, Türkiye'nin askeri caydırıcılığının mutlak üstünlüğünü belgelemektedir. Avustralya Ulusal Arşivleri (O.LH13267) ve İngiliz Dışişleri kriz masası kayıtlarına yansıyan FCO deşifrelerine göre, Atina'daki rejimin adaya askeri takviye gönderme veya Trakya sınırında Türkiye'ye karşı bir cephe açma tehditleri İngiliz diplomatlarca kuramsal bir fiyasko olarak değerlendirilmiştir. İngiliz devlet yazışmalarına harfiyen yansıyan analitik raporda, Yunanistan'ın rasyonel askeri kapasiteden yoksun saldırgan niyetlerine atıfla, *"Eğer Yunan askeri rejimi adadaki durumu bahane ederek Türkiye'ye karşı bir kara savaşına girme çılgınlığında bulunursa, bu askeri macera kaçınılmaz olarak Atina'nın sahada çok ağır bir hezimet almasıyla sonuçlanacaktır"* tespiti yapılmıştır. Bu diplomatik vesika, Atina-Lefkoşa hattındaki illegal darbe mekanizmasının askeri realitelerden ne denli kopuk olduğunu belgelerken, Türkiye'nin gerek stratejik yığınak gücü gerekse meşru müdafaa kararlılığıyla Doğu Akdeniz'deki istikrarı koruyan caydırıcı ve rasyonel aktör olduğunu objektif olarak kanıtlamaktadır.[56]

CAB 129/178 (Doc: Memorandum-Cyprus) numaralı belgede, Atina'daki diktatör Dimitrios İoannidis'in İngiliz ve Amerikan askeri ataşelerine yönelik sarf ettiği ve İngiliz diplomatik heyetlerince gizli tutanaklara aktarılan, *"Türkiye adaya müdahale etmeye cesaret edemez; eğer ederlerse Atina olarak Akdeniz'i onlara dar ederiz"* şeklindeki rasyonellikten uzak lider söylemi, cuntanın stratejik öngörü eksikliğinin İngiliz belgelerine yansıyan en somut kanıtıdır.[57] Atina'daki bu hamasi yaklaşıma karşılık, dönemin Ankara'daki meşru Türk Hükümeti son derece soğukkanlı, uluslararası hukuka dayalı ve kararlı bir tutum sergilemiştir. Başbakan Bülent Ecevit'in Londra dönüşü uçakta gazetecilere yaptığı ve İngiliz Dışişleri Bakanlığı (Foreign Office) kriz masası raporlarına da harfiyen aktarılan, *"Biz aslında savaş için değil, barış için ve yalnız Türklere değil, Rumlara da barış getirmek için adaya gidiyoruz"*

---

[55] *To Vima*, "I Prodosia tis Kyprou kai i Ptosi tis Chountas", 15 Noemvriou 1974, p. 4.

[56] National Archives of Australia (NAA), Department of Foreign Affairs, Inward Cablegram, No: O.LH13267, London, 21 July 1974, p. 3.

[57] İngiliz Ulusal Arşivleri (The National Archives-TNA), Cabinet Office (CAB), 129/178, "The Cyprus Crisis: Military Intelligence and Diplomatic Assessments", 18.07.1974, p.11.

şeklindeki tarihi açıklaması, meşru müdahale hakkının insani sınırlarını çizmiş ve Londra tarafından resmi bir diplomatik gerçeklik olarak not edilmiştir.[58]

Literatürde ilk kez bu çalışmayla derinlemesine çözümlenen FCO 9/1929 numaralı gizli istihbarat dosyası ve Atina-Lefkoşa askeri iletişim hatlarının şifresi çözülmüş telgraf nüshaları, Yunan Cuntası ile Kıbrıs Rum liderliği (EOKA-B) arasındaki operasyonel çöküşü tüm detaylarıyla ortaya koymaktadır. 20 Temmuz 1974 sabahı Türk Silahlı Kuvvetleri adaya ayak bastığında, Atina-Lefkoşa hattındaki o iddialı söylemlerin yerini tam bir panik ve iç hesaplaşmaya bıraktığı İngiliz istihbarat yazışmalarında anlık kronolojilerle rapor edilmiştir. Kıbrıs Rum Milli Muhafız Ordusu Komutanı Georgitsis'in Atina'daki Genelkurmay Başkanlığı'na çektiği ve İngiliz dinleme istasyonları (GCHQ/SBA) tarafından kayda geçirilen FCO 9/1929 (Doc: Tel-303/TopSecret) numaralı kriptolu telgrafta şu çaresiz itiraflar yer almaktadır: *"Türk jetleri semada tek bir kanat dahi uçurtmuyor, hava savunmamız tamamen çöktü. Bize Atina'dan söz verilen hava ve deniz desteği nerede kaldı? Lefkoşa düşüyor, askerlerimiz mevzileri terk ediyor."* Yunan Cuntası'nın bu yardım talebine verdiği gizli askeri yanıt ise İngiliz askeri ataşelerinin gözlem raporlarında Atina'nın çaresizliğini kanıtlar nitelikte kaydedilmiştir: *"Adaya takviye göndermemiz mevcut şartlarda intihardır; kendi imkanlarınızla direnin."*[59]

Bu operasyonel çöküş ve cunta içi ihanet algısı, dönemin küresel basın manşetlerinde de geniş yankı bulmuştur. Örneğin İngiliz *The Guardian* gazetesi 22 Temmuz tarihli nüshasında, *"Atina'nın Kıbrıs Kumarı Elinde Patladı: Cunta Kendi Yarattığı Krizin Altında Eziliyor"* manşetini atarken; İtalyan *Corriere della Sera*gazetesi, *"Lefkoşa'da Rumlar ve Yunan Subaylar Birbirini Suçluyor: EOKA-B Silah Bırakıyor"* köşe yazısıyla Atina-Lefkoşa hattındaki güven bunalımını dünyaya ilan etmiştir.[60] Dönemin diğer ülkelerinin bakış açıları da bu hukuksuz darbe mekanizmasına karşı Türkiye'nin meşruiyetini perçinlemiştir. Nitekim Fransa Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing'in Elysee Sarayı'ndan yaptığı resmi hükûmet açıklamasında, Atina'daki askeri rejimin Kıbrıs'ın anayasal düzenine darbe vurarak bölgeyi ateşe attığı sert bir dille eleştirilmiştir.[61]

İngiliz Dışişleri'nin Atina Büyükelçiliği'nden Londra'ya geçilen FCO 9/1925 (Tel: 941) numaralı gizli telgrafta da Yunan ordusunun seferberlik ilan etmesine rağmen askeri birliklerde tam bir komuta zinciri kopukluğu yaşandığı ve cuntanın Türkiye karşısında

---

[58]TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO), 9/1924, "Turkish Prime Minister Ecevit's Statements to the Press: Diplomatic Records", 20.07.1974, p.5.

[59] TNA, FCO 9/1929, "GCHQ intercepted Signals and Cyprus-Athens Military Communications," Doc: No. 303, 20 July 1974.

[60] *Corriere Sera*, "Il Crollo di Nicosia: Il Panico Tra i Militari Greci", 22 Luglio 1974, p. 1.

[61] TNA, FCO, 9/1928, "French Foreign Policy Responses and Elysee Statements on Cyprus Crisis", 23.07.1974, p. 8.

topyekûn bir savaşı göze alamayarak adadaki Rum unsurları tamamen yalnız bıraktığı resmi ve objektif bir gözlem analizi olarak rapor edilmiştir. Kıbrıs Rum liderliği ile Atina arasındaki bu derin güven bunalımı, darbeci rejimin meşruiyet zemininden tamamen yoksun olduğunu İngiliz arşiv belgelerinin sunduğu birincil kanıtlarla tescil etmiştir. Dolayısıyla uluslararası arenadaki bu çok taraflı arşiv kanıtları; Türkiye'nin adadaki askeri varlığının hem kurucu Türk halkının can güvenliğini sağlamak hem de Doğu Akdeniz'in genel istikrarını yeniden tesis etmek adına ne denli kaçınılmaz, yasal ve haklı bir hamle olduğunu şüpheye yer bırakmayacak şekilde ispatlamaktadır.[62]

Kıbrıs Rum liderliği ile Atina arasındaki bu derin güven bunalımı, darbeci rejimin meşruiyet zemininden tamamen yoksun olduğunu İngiliz arşiv belgelerinin sunduğu birincil kanıtlarla tescil etmiştir. *Nitekim Yunan askeri rejiminin bu kurumsal ve operasyonel çözülüşü, realizmin 'güç kapasitesi ve rasyonel planlamadan yoksun hamlelerin hüsranla sonuçlanacağı' varsayımını diplomasi tarihinde en çıplak şekilde doğrulayan örneklerden biridir.*[63] Dolayısıyla uluslararası arenadaki bu çok taraflı arşiv kanıtları; Türkiye'nin adadaki askeri varlığının hem kurucu Türk halkının can güvenliğini sağlamak hem de Doğu Akdeniz'in genel istikrarını yeniden tesis etmek adına ne denli kaçınılmaz, yasal ve haklı bir hamle olduğunu şüpheye yer bırakmayacak şekilde ispatlamaktadır.[64]

SONUÇ

Gizliliği kaldırılan İngiliz Ulusal Arşivi (TNA) başta olmak üzere, Amerikan Devlet Arşivi (RG 59) ve Sovyet diplomatik yazışmaları (AVPRF) ışığında gerçekleştirilen bu çalışma, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın arka planındaki küresel güç mücadelesini ve aktörlerin dış politika stratejilerini kuramsal bir zeminde ortaya koymaktadır. Makalenin sunduğu birincil veriler, Kıbrıs krizinin basit bir bölgesel gerilim olmadığını, aksine Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapısı içinde Doğu Akdeniz güvenlik mimarisinin topyekûn test edildiği bir kırılma noktası olduğunu belgelemektedir. Harekâtın gerçekleştiği döneme ait tarihsel perspektif, uluslararası antlaşmaları korumakla yükümlü aktörlerin, kapalı kapılar ardında yalnızca kendi makro çıkarlarına odaklandıklarını şüpheye yer bırakmayacak bir açıklıkla tescil etmektedir.

İngiliz diplomatik belgeleri (FCO, CAB, PREM ve DEFE serileri), Londra yönetiminin 1960 Garanti Antlaşması'ndan doğan ahdi ve hukuki yükümlülüklerini rasyonel bir askeri eylemsizlik politikasıyla nasıl yönettiğini göstermektedir. Arşiv nüshaları, Birleşik Krallık için

---

[62] George Kazamias, *a.g.m*. pp. 7-8.

[63] Claude Nicolet, *United States Policy Towards Cyprus, 1954-1974: Removing the Greek-Turkish Dispute as an Obstacle to NATO* (Mannheim: Bibliopolis, 2001), pp. 425-428.

[64] George Kazamias, *a.g.m.*, s. 9.

asıl önceliğin Kıbrıs'ın anayasal bütünlüğü veya adadaki soykırım tehdidi altındaki Türk toplumunun can güvenliği olmadığını kanıtlamaktadır. Londra, adadaki Akrotiri ve Dikelya Egemen Üs Bölgelerinin (SBA) statüsünü muhafaza etmeye, Doğu Akdeniz'de Türkiye gibi askeri bir güçle doğrudan karşı karşıya gelme riskini önlemeye ve Washington ile yürüttüğü özel stratejik ortaklığı zedelememeye odaklanmıştır. Küresel basında "*The Guardian* ve *The Times"* gibi yayın organları durumu "diplomatik çaresizlik" olarak nitelendirirken, PREM 16/151 ve FCO 9/1927 numaralı gizli kriz masası zabıtları, İngiliz dış politikasının adayı tamamen Amerikan jeostratejik vizyonuna devrettiğini doğrulamaktadır.

Hükümetler arasındaki bu pragmatik ve statükocu yaklaşımlar, Atina'daki cuntanın hukuka aykırı hamleleriyle birleşince Kıbrıs Barış Harekatı'nı kaçınılmaz hale getirmiştir. PREM 16/152 numaralı gizli dosyadaki Brejnev-Wilson yazışmaları, Moskova'nın Akdeniz doktrini çerçevesinde adanın bir NATO gölüne (ENOSIS) dönüşmesini engellemek adına Türkiye'nin hamlelerini rasyonel bir dengeleyici olarak gördüğünü ifşa etmektedir. Diğer taraftan, deşifre edilen FCO 9/1929 numaralı telsiz dinleme nüshaları, Atina'daki cunta lideri İoannidis'in *"Akdeniz'i Türklere dar ederiz"* şeklindeki hamasi lider söylemine karşılık, Türk ordusunun meşru müdahalesi karşısında Yunan askeri kanadının düştüğü operasyonel zafiyeti ve çaresizliği belgelemektedir. *Le Monde*, *Pravda* ve *Corriere della Sera* gibi dönemin küresel gazete manşetleri de Atina-Lefkoşa hattındaki kurumsal çözülmeyi doğrulamaktadır. Ankara'daki meşru Türk hükûmetinin sergilediği kararlı strateji ise Türkiye'nin meşruiyet zeminini inşa etmiştir. Başbakan Bülent Ecevit'in FCO 9/1924 kayıtlarına geçen *"Biz aslında savaş için değil, barış için adaya gidiyoruz"* şeklindeki tarihi lider söylemi, harekâtın insani bir hakkın teslimi olduğunu tüm dünyaya ilan etmiştir. Harekâtın sonunda adada iki toplumlu yeni bir coğrafi ve siyasi gerçeklik doğmuş, Yunanistan'daki askeri cunta çökmüş ve Kıbrıs Türk halkının varlığı güvence altına alınmıştır.

Günümüz jeopolitik konjonktüründe Kıbrıs meselesine yönelik küresel aktörlerin tutumları incelendiğinde, tarihsel reflekslerin modern diplomatik kalıplarla devam ettiği görülmektedir. Birleşik Krallık, adadaki Egemen Üs Bölgelerinin (SBA) askeri statüsünü Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tanınmışlığı arkasına sığınarak koruma stratejisini sürdürmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ise Kıbrıs Rum Yönetimi'ni tek meşru aktör kabul eden tek taraflı tutumlarıyla Doğu Akdeniz'deki istikrarsızlığı derinleştirmektedir.

Bugün (7-8 Temmuz 2026) Türkiye'nin başkenti Ankara'da düzenlenen tarihi 36. NATO Devlet ve Hükûmet Başkanları Zirvesi, Doğu Akdeniz güvenlik mimarisi ve Kıbrıs meselesi açısından kritik bir dönüm noktasını temsil etmektedir. 32 üye ülkenin liderlerinin katılımıyla Türkiye'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen bu zirve, İttifak'ın güney kanadının istikrarını doğrudan

etkileyen Kıbrıs sorununa yönelik dolaylı ama güçlü diplomatik etkilere sahiptir. Ankara Zirvesi, özellikle Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) son dönemde NATO'ya üye olma yönündeki diplomatik girişimlerinin ve bu yöndeki uluslararası kulis faaliyetlerinin net bir biçimde karşılık bulacağı stratejik bir zemindir. Türkiye'nin zirvedeki kurucu veto yetkisi ve askeri caydırıcılığı, GKRY'nin İttifak'a dahil edilerek Kıbrıs sorununu bir NATO iç meselesi haline getirme stratejisini kesin bir dille engellemektedir. NATO'nun stratejik önceliklerinin ve savunma sanayii entegrasyonunun ele alındığı bu güncel platform, 1974'te sahada kazanılan meşru askeri statünün, bugün masada tavizsiz bir güvenlik doktrini olarak savunulduğunu ve Türkiye'nin rızası olmadan Doğu Akdeniz'de hiçbir yeni statüko inşa edilemeyeceğini tüm dünyaya bir kez daha kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, uluslararası sistemin anarşik yapısında devlet çıkarlarının hukuki metinlerden önce geldiğini göstermektedir. Bu çalışma, Türkiye'nin Kıbrıs'taki haklı davasını ve askeri kararlılığını rasyonel bir diplomasi stratejisiyle pekiştirdiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, Türk dış politikasının meşruiyet zeminini ve Doğu Akdeniz'deki stratejik kazanımlarını akademik bir gerçeklik ile belgelemektedir.

KAYNAKLAR

A. Birincil Kaynaklar (Arşiv Belgeleri ve Resmi Dokümanlar)

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri

1. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Başbakanlık Kararnamesi, Sayı: 7/8613, Tarih: 19 Temmuz 1974, Dosya No: 100-51/1250.

Birleşik Krallık Ulusal Arşivleri (The National Archives - TNA, London)

1. TNA, Cabinet Office (CAB) 128/55, "Conclusions of a Meeting of the Cabinet held at 10 Downing Street", 20.07.1974.
2. TNA, Cabinet Office (CAB) 128/55, "Conclusions of a Meeting of the Cabinet held at 10 Downing Street," 22 July 1974.
3. TNA, Cabinet Office (CAB) 129/178, "The Cyprus Crisis: Military Intelligence and Diplomatic Assessments", 18.07.1974.
4. TNA, Department of Defence (DEFE) 13/1251, Select Committee on Cyprus, "Memorandum on Cyprus by Minister of Defence," 28 October 1975.
5. TNA, Department of Defence (DEFE) 24/703, "Cyprus Operations: Commander-in-Chief Fleet Reports and Secret Directives," Doc: 12, 22 July 1974.
6. TNA, Department of Defence (DEFE) 24/703, "Cyprus Operations: Naval and Amphibious Reports", 24.07.1974.
7. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1892, "Policy Planning Staff: The Rule of Thirds and Historical Demography of Cyprus," 15 August 1974.
8. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1892, "Record of Conversation Between the Prime Minister, the Foreign and Commonwealth Secretary and the Prime Minister of Turkey, Mr. Ecevit, at 10 Downing Street," 17 July 1974.
9. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1896, "Telegram from Moscow to Foreign and Commonwealth Office," No: 868, 21 July 1974.
10. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1922, "Analysis of Galo Plaza's 1964 Report to the UN Secretary-General."
11. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1923, "The Cyprus Crisis and Constitutional Breakdown," 16.07.1974.

12. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1924, "Legal Memorandum on the Treaty of Guarantee", 18.07.1974.
13. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1924, "Turkish Prime Minister Ecevit's Statements to the Press: Diplomatic Records", 20.07.1974.
14. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1925, "Telegram from Ankara to Foreign and Commonwealth Office", No. 892, 19.07.1974.
15. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1926, "Soviet Policy on Cyprus and Mediterranean Security", 24.07.1974.
16. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1927, "Record of a Telephone Conversation Between the Foreign and Commonwealth Secretary and the US Secretary of State", 20.07.1974.
17. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1928, "French Foreign Policy Responses and Elysee Statements on Cyprus Crisis", 23.07.1974.
18. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1929, "GCHQ intercepted Signals and Cyprus-Athens Military Communications," Doc: No. 303, 20 July 1974.
19. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1931, "Anglo-American and Soviet Tripartite Consultations: Secret Minutes", 02.08.1974.
20. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1932, "Geneva Conferences: Secret Protocols and Shorthand Notes," 25 July 1974.
21. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1932, "Telegram from Geneva to Foreign and Commonwealth Office," Doc: 18/G, 13 August 1974.
22. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1935, Doğu Akdeniz Masası, "Top Secret Strategy Paper on the Aftermath of the Second Turkish Military Action," 18 August 1974.
23. TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 9/1944, "Maritime Jurisdiction and Sovereign Base Areas in Cyprus: Legal and Strategic Assessments," 04.09.1974.
24. TNA, Prime Minister's Office (PREM) 16/151, "Crisis Management and Anglo-American Consultations on Cyprus", 18.07.1974.
25. TNA, Prime Minister's Office (PREM) 16/151, "Record of a Meeting Held at 10 Downing Street between Harold Wilson, James Callaghan and Bulent Ecevit," 17 July 1974.
26. TNA, Prime Minister's Office (PREM) 16/151, "Telegram from Foreign and Commonwealth Office to Washington", No. 1420, 19.07.1974.

27. TNA, Prime Minister's Office (PREM) 16/152, "Top Secret Correspondence from Leonid Brezhnev to Prime Minister Harold Wilson on Cyprus", 26.07.1974.
28. TNA, Prime Minister's Office (PREM) 16/153, "Kriptolu Ankara Telgraf Serileri: Başbakan Bülent Ecevit'in Kararlılık Beyanı," 13 August 1974.
29. TNA, Prime Minister's Office (PREM) 16/153, "Secret Message from Secretary of State Henry Kissinger to James Callaghan (Geneva)," 12 August 1974, No: 2045.
30. TNA, War Office (WO) 386/21, Joint Intelligence Committee (JIC/London) to HQ BAOR(G), "Assessment on Turkish Military Capabilities and Objectives," 19 July 1974.
31. TNA, War Office (WO) 386/21, *CBFNE Report*.

Avustralya Ulusal Arşivleri (National Archives of Australia - NAA, Canberra)

1. NAA, Department of Foreign Affairs, Inward Cablegram, Tel No: O.LH13267, London, 21 July 1974.

Amerikan Başkanlık Kütüphaneleri (NARA)

1. Gerald R. Ford Presidential Library, National Security Adviser's Staff Files, Box 10, Folder "Cyprus - CIA Reports (2)", NARA, Belge No: NLF-K-S_WWOF-10-10-2-6.
2. Gerald R. Ford Presidential Library, National Security Adviser's Staff Files, Box 10, Folder "Cyprus - CIA Reports (3)", NARA, Belge No: NLF-K-S_WWOF-10-10-3-5.

B. İkincil Kaynaklar (Kitaplar ve Makaleler)

1. Asmussen, Jan. *Cyprus at War: Diplomacy and Conflict During the 1974 Crisis*. London: I.B. Tauris, 2008.
2. Faustmann, Hubert. "The Role of the United Kingdom in Cyprus Crisis of 1974." *The Cyprus Review* 22, no. 2 (2010): 45-48.
3. Kazamias, George. "From Pragmatism to Idealism to Failure: Britain in the Cyprus Crisis of 1974." *LSE Modern Greek Studies Paper*, London School of Economics (December 2010): 1-15.
4. Nicolet, Claude. *United States Policy Towards Cyprus, 1954-1974: Removing the Greek-Turkish Dispute as an Obstacle to NATO*. Mannheim: Bibliopolis, 2001.
5. O'Malley, Brendan and Ian Craig. *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion*. London: I.B. Tauris, 1999.

6. Richmond, Oliver P. *Mediating in Cyprus: The Cypriot Communities and the United Nations*. London: Routledge, 1998.

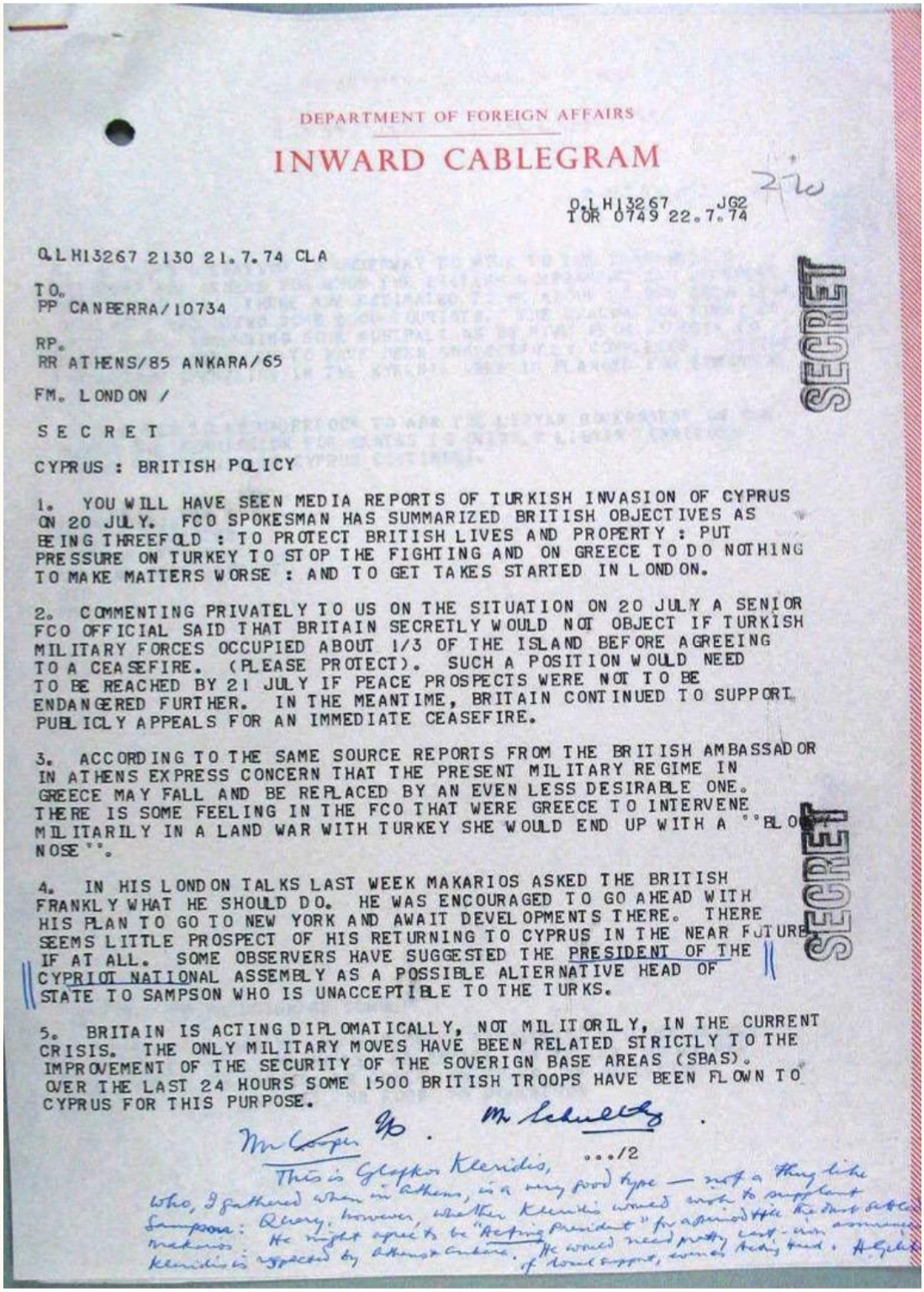
C. Dönemin Periyodik Yayınları (Gazeteler)

1. *Corriere della Sera*, "Il Crollo di Nicosia: Il Panico Tra i Militari Greci", 22 Luglio 1974.
2. *Der Spiegel*, "In Angesicht von Ecevits Entschlossenheit Scheiterte Die Anglo-Amerikanische Diplomatie", 19 August 1974.
3. *Le Monde*, "Recherche d'un statu quo en Méditerranée orientale et détresse de la diplomatie britannique", 26 Juillet 1974.
4. *Pravda*, "Natovskiy Perevorotv Kiprei Imperialisticheskiye Plany", 22 Iyul 1974.
5. *The Daily Telegraph*, "Royal Navy on Alert for Peace in the Mediterranean", 20 July 1974.
6. *The Economist*, "The Insolvent Guarantor", 27 July 1974.
7. *The Guardian*, "London's Dilemma and the Shadow of Washington over Cyprus", 19 July 1974.
8. *The New York Times*, "Washington and London: Delayed Action on Cyprus Crisis", 21 July 1974.
9. *The Times*, "The Crisis in Cyprus and Britain's Role", 17 July 1974.
10. *To Vima*, "I Prodosia tis Kyprou kai i Ptosi tis Chountas", 15 Noemvriou 1974.
11. *The Washington Post*, "The Kremlin's Cyprus Gambit" (Victor Zorza), 29 July 1974.

EKLER

1- Avustralya Dışişleri Bakanlığı- Gelen Telgraf (Gizli Belge)

Not: 21-22 Temmuz 1974 Tarihli bu gizli telgraf, Kıbrıs Harekatı sırasında Birleşik Krallık'ın adadaki gelişmelere yönelik diplomatik stratejisini, taraflara yaklaşımını ve yürüttüğü kriz yönetimini içermektedir.

DEPARTMENT OF FOREIGN AFFAIRS

INWARD CABLEGRAM

270

O.L H13267 JG2
TOR 0749 22.7.74

SECRET

Q.L H13267 2130 21.7.74 CLA

TO.
PP CANBERRA/10734

RP.
RR ATHENS/85 ANKARA/65

FM. LONDON /

S E C R E T

CYPRUS : BRITISH POLICY

1. YOU WILL HAVE SEEN MEDIA REPORTS OF TURKISH INVASION OF CYPRUS ON 20 JULY. FCO SPOKESMAN HAS SUMMARIZED BRITISH OBJECTIVES AS BEING THREEFOLD : TO PROTECT BRITISH LIVES AND PROPERTY : PUT PRESSURE ON TURKEY TO STOP THE FIGHTING AND ON GREECE TO DO NOTHING TO MAKE MATTERS WORSE : AND TO GET TAKES STARTED IN LONDON.

2. COMMENTING PRIVATELY TO US ON THE SITUATION ON 20 JULY A SENIOR FCO OFFICIAL SAID THAT BRITAIN SECRETLY WOULD NOT OBJECT IF TURKISH MILITARY FORCES OCCUPIED ABOUT 1/3 OF THE ISLAND BEFORE AGREEING TO A CEASEFIRE. (PLEASE PROTECT). SUCH A POSITION WOULD NEED TO BE REACHED BY 21 JULY IF PEACE PROSPECTS WERE NOT TO BE ENDANGERED FURTHER. IN THE MEANTIME, BRITAIN CONTINUED TO SUPPORT PUBLICLY APPEALS FOR AN IMMEDIATE CEASEFIRE.

3. ACCORDING TO THE SAME SOURCE REPORTS FROM THE BRITISH AMBASSADOR IN ATHENS EXPRESS CONCERN THAT THE PRESENT MILITARY REGIME IN GREECE MAY FALL AND BE REPLACED BY AN EVEN LESS DESIRABLE ONE. THERE IS SOME FEELING IN THE FCO THAT WERE GREECE TO INTERVENE MILITARILY IN A LAND WAR WITH TURKEY SHE WOULD END UP WITH A "BLOODY NOSE".

SECRET

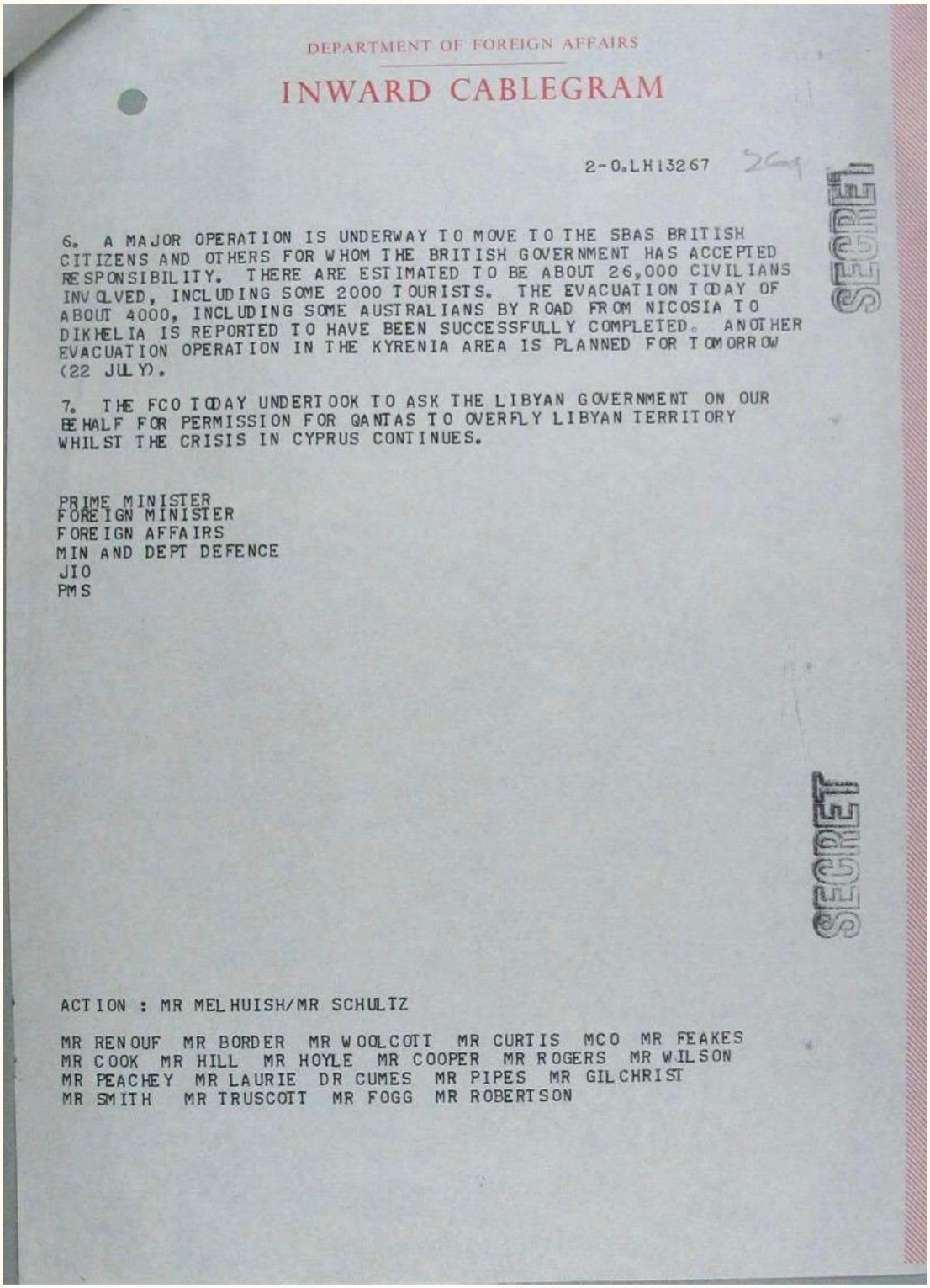
4. IN HIS LONDON TALKS LAST WEEK MAKARIOS ASKED THE BRITISH FRANKLY WHAT HE SHOULD DO. HE WAS ENCOURAGED TO GO AHEAD WITH HIS PLAN TO GO TO NEW YORK AND AWAIT DEVELOPMENTS THERE. THERE SEEMS LITTLE PROSPECT OF HIS RETURNING TO CYPRUS IN THE NEAR FUTURE IF AT ALL. SOME OBSERVERS HAVE SUGGESTED THE PRESIDENT OF THE CYPRIOT NATIONAL ASSEMBLY AS A POSSIBLE ALTERNATIVE HEAD OF STATE TO SAMPSON WHO IS UNACCEPTIBLE TO THE TURKS.

5. BRITAIN IS ACTING DIPLOMATICALLY, NOT MILITORILY, IN THE CURRENT CRISIS. THE ONLY MILITARY MOVES HAVE BEEN RELATED STRICTLY TO THE IMPROVEMENT OF THE SECURITY OF THE SOVERIGN BASE AREAS (SBAS). OVER THE LAST 24 HOURS SOME 1500 BRITISH TROOPS HAVE BEEN FLOWN TO CYPRUS FOR THIS PURPOSE.

Mr Cooper Mr Schulty

.../2

This is Glafkos Klerides, who, I gathered when in Athens, is a very good type — not a thug like Sampson. Query, however, whether Klerides would wish to supplant Makarios. He might agree to be "Acting President" for a period. He would need pretty cast-iron assurances of Greek support, would he not? A. Gilchrist
Klerides is opposed by Athens & Ankara.

DEPARTMENT OF FOREIGN AFFAIRS

INWARD CABLEGRAM

2-0.LH13267

SECRET

6. A MAJOR OPERATION IS UNDERWAY TO MOVE TO THE SBAS BRITISH CITIZENS AND OTHERS FOR WHOM THE BRITISH GOVERNMENT HAS ACCEPTED RESPONSIBILITY. THERE ARE ESTIMATED TO BE ABOUT 26,000 CIVILIANS INVOLVED, INCLUDING SOME 2000 TOURISTS. THE EVACUATION TODAY OF ABOUT 4000, INCLUDING SOME AUSTRALIANS BY ROAD FROM NICOSIA TO DIKHELIA IS REPORTED TO HAVE BEEN SUCCESSFULLY COMPLETED. ANOTHER EVACUATION OPERATION IN THE KYRENIA AREA IS PLANNED FOR TOMORROW (22 JULY).

7. THE FCO TODAY UNDERTOOK TO ASK THE LIBYAN GOVERNMENT ON OUR BEHALF FOR PERMISSION FOR QANTAS TO OVERFLY LIBYAN TERRITORY WHILST THE CRISIS IN CYPRUS CONTINUES.

PRIME MINISTER
FOREIGN MINISTER
FOREIGN AFFAIRS
MIN AND DEPT DEFENCE
JIO
PMS

SECRET

ACTION : MR MELHUISH/MR SCHULTZ

MR RENOUF MR BORDER MR WOOLCOTT MR CURTIS MCO MR FEAKES
MR COOK MR HILL MR HOYLE MR COOPER MR ROGERS MR WILSON
MR PEACHEY MR LAURIE DR CUMES MR PIPES MR GILCHRIST
MR SMITH MR TRUSCOTT MR FOGG MR ROBERTSON

Kaynak: National Archives of Australia (NAA), Department of Foreign Affairs, Inward Cablegram Telgraf No:QL HI3267/ Canberra 10734, 21-22 Temmuz 1974.

Ekler

2- 19 Temmuz 1974 Tarihli ve 8613 sayılı Kıbrıs Harekatı Bakanlar Kurulu Kararnamesi

Not: T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanan 19 Temmuz 1974 tarihli ve 7/8613 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi'dir. Belgede, Kıbrıs'taki son gelişmeler gerekçe gösterilerek; TBMM'nin 17/11/1967 tarihli ve 148 sayılı kararı, Garanti Antlaşması'nın 3. maddesi ve Birleşmiş Milletler Yasası'nın 51. maddesi uyarınca meşru savunma hakkını kullanmak üzere Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'a karşı fiilî müdahalede bulunması ve Yunanistan'ın bir tecavüzü halinde bu devlete karşı da harekâta geçilmesi hususunda Başbakanın (Bülent Ecevit) yetkili kılınması kararlaştırılmıştır. Belge; Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Başbakan Bülent Ecevit ve Bakanlar Kurulu üyelerinin ıslak imzalarını taşımaktadır.

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı : 7/ 8613

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Kıbrıs'ta son gelişmeler nedeniyle, Büyük Millet Meclisinin 17/11/1967 tarihli ve 148 sayılı kararında verilen müsaade ile Garanti Andlaşmasının 3 üncü maddesi ve Birleşmiş Milletler Yasasının 51 inci maddesi gereğince meşrû savunma hakkını kullanmak üzere Türk Silâhlı Kuvvetleri tarafından Kıbrıs'a karşı fiilî müdahalede bulunulmasına ve Yunanistan'ın bir tecavüzü halinde bu Devlete karşı da harekâta geçilmesine emir verme konusunda Başbakanın yetkili kılınması; Bakanlar Kurulunca 19 Temmuz 1974 günü kararlaştırılmıştır.

Eki
2

CUMHURBAŞKANI

Başbakan | Devlet Bakanı Başbakan Yrd. | Devlet Bakanı | Devlet Bakanı | Devlet Bakanı
Adalet Bakanı | Milli Savunma Bakanı | İçişleri Bakanı | Dışişleri Bakanı | Maliye Bakanı
Milli Eğitim Bakanı | Bayındırlık Bakanı | Ticaret Bakanı | Sağ. ve Sos. Y. Bakanı | Güm. ve Tekel Bakanı
Gıda, Tar. ve Hay. Bakanı | Ulaştırma Bakanı | Çalışma Bakanı | Sanayi ve Tek. Bakanı | En. ve Tab. Kay. Bakanı
Turizm ve Tan. Bakanı | İmar ve İskân Bakanı | Köy İşleri ve Koop. Bakanı | Orman Bakanı | Genç. ve Spor Bakanı

30 18 01 02 37 47 8

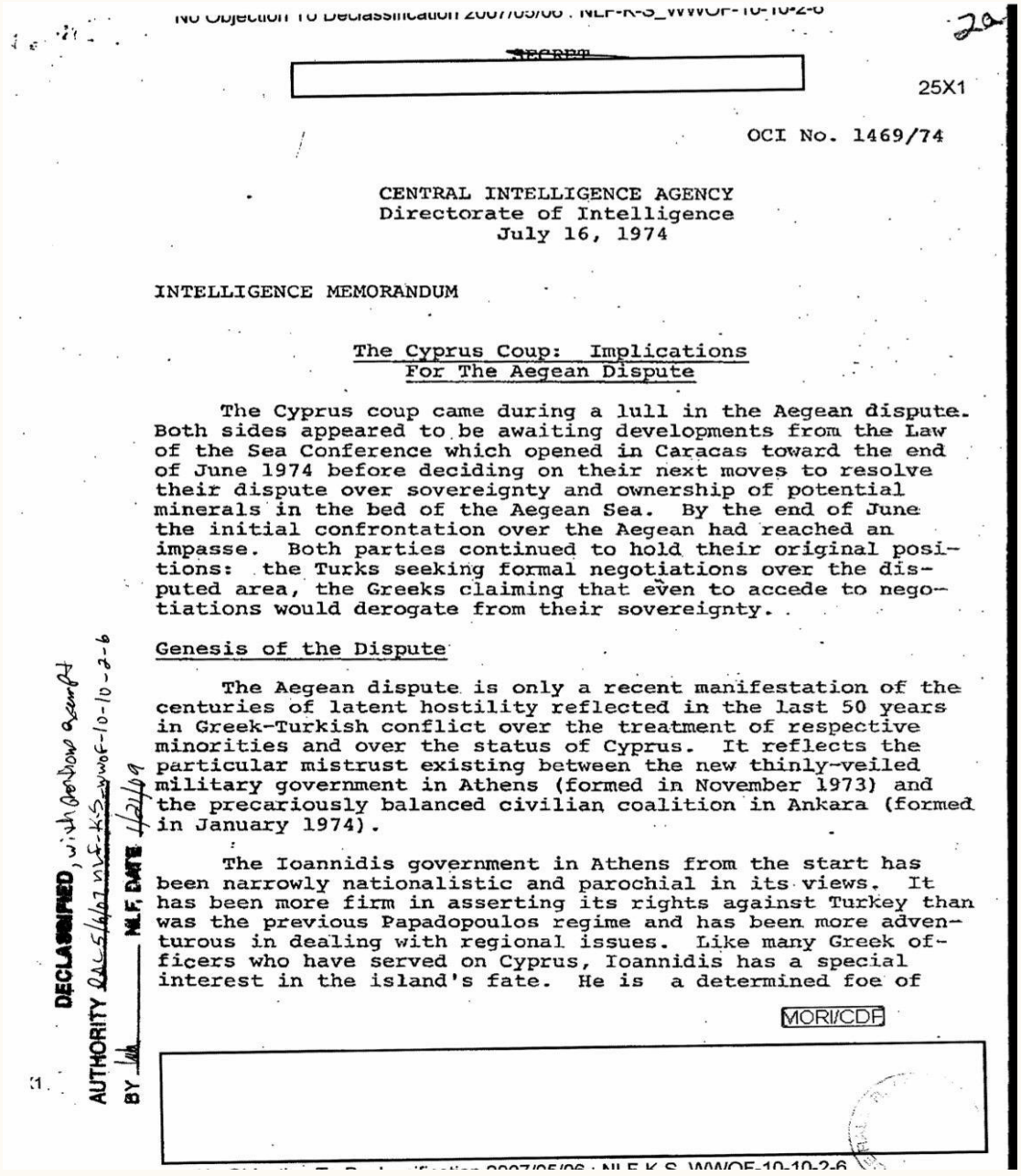
Dosya No : 100-51 1250

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Başbakanlık Kararnamesi, Sayı: 7/8613, Tarih: 19 Temmuz 1974, Dosya No: 100-51/1250.

Ekler

3- CIA İstihbarat Memorandumu: Kıbrıs Darbesi ve Ege Sorunu (16 Temmuz 1974)

Not: Kıbrıs'ta gerçekleştirilen darbeden hemen bir gün sonra hazırlanan bu gizli rapor, adadaki gelişmelerin Türk-Yunan ilişkilerine ve Ege'deki kıta sahanlığı/petrol arama krizlerine olası etkilerini ve iki NATO üyesi arasında çıkabilecek askerî çatışma risklerini analiz etmektedir.

No Objection To Declassification 2007/05/06 : NLF-K-S_WWOF-10-10-2-6

SECRET

25X1

OCI No. 1469/74

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY
Directorate of Intelligence
July 16, 1974

INTELLIGENCE MEMORANDUM

The Cyprus Coup: Implications For The Aegean Dispute

The Cyprus coup came during a lull in the Aegean dispute. Both sides appeared to be awaiting developments from the Law of the Sea Conference which opened in Caracas toward the end of June 1974 before deciding on their next moves to resolve their dispute over sovereignty and ownership of potential minerals in the bed of the Aegean Sea. By the end of June the initial confrontation over the Aegean had reached an impasse. Both parties continued to hold their original positions: the Turks seeking formal negotiations over the disputed area, the Greeks claiming that even to accede to negotiations would derogate from their sovereignty.

Genesis of the Dispute

The Aegean dispute is only a recent manifestation of the centuries of latent hostility reflected in the last 50 years in Greek-Turkish conflict over the treatment of respective minorities and over the status of Cyprus. It reflects the particular mistrust existing between the new thinly-veiled military government in Athens (formed in November 1973) and the precariously balanced civilian coalition in Ankara (formed in January 1974).

The Ioannidis government in Athens from the start has been narrowly nationalistic and parochial in its views. It has been more firm in asserting its rights against Turkey than was the previous Papadopoulos regime and has been more adventurous in dealing with regional issues. Like many Greek officers who have served on Cyprus, Ioannidis has a special interest in the island's fate. He is a determined foe of

MORI/CDF

DECLASSIFIED, with portions exempt
AUTHORITY NLF-K-S_WWOF-10-10-2-6
BY NLF DATE 4/21/09

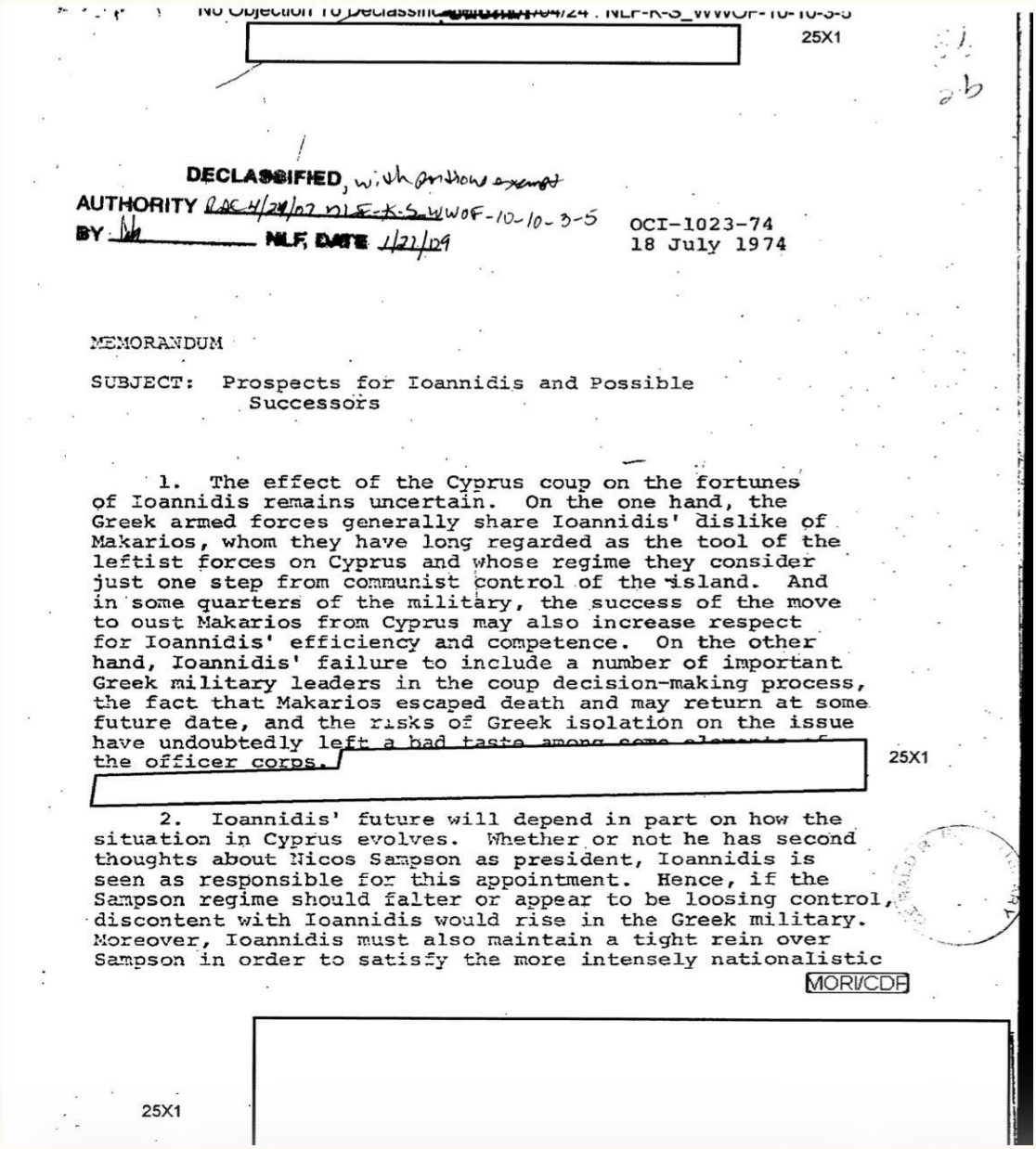
No Objection To Declassification 2007/05/06 : NLF-K-S_WWOF-10-10-2-6

Kaynak: Gerald R. Ford Presidential Library, National Security Adviser's Staff Files, Box 10, Folder "Cyprus - CIA Reports (2)", NARA, Belge No: NLF-K-S_WWOF-10-10-2-6.

Ekler

4- Prospects for Ioannidis and Possible Successors", 18 Temmuz 1974.

Not: Kıbrıs'taki darbenin hemen ardından hazırlanan bu istihbarat raporu, darbenin mimarı olan Atina'daki İoannidis cuntasının geleceğini, Yunan ordusu içindeki huzursuzlukları ve Kıbrıs'ta işlerin kötü gitmesi durumunda rejimin devrilerek yerine gelebilecek olası siyasi halefleri değerlendirmektedir.

No objection to declassification [illegible] NLF-K-S_WWOF-10-10-3-5

[redacted] 25X1

DECLASSIFIED, with portions exempt
AUTHORITY RAC 4/24/02 NLF-K-S_WWOF-10-10-3-5
BY [illegible] NLF, DATE 1/21/09

OCI-1023-74
18 July 1974

MEMORANDUM

SUBJECT: Prospects for Ioannidis and Possible Successors

1. The effect of the Cyprus coup on the fortunes of Ioannidis remains uncertain. On the one hand, the Greek armed forces generally share Ioannidis' dislike of Makarios, whom they have long regarded as the tool of the leftist forces on Cyprus and whose regime they consider just one step from communist control of the island. And in some quarters of the military, the success of the move to oust Makarios from Cyprus may also increase respect for Ioannidis' efficiency and competence. On the other hand, Ioannidis' failure to include a number of important Greek military leaders in the coup decision-making process, the fact that Makarios escaped death and may return at some future date, and the risks of Greek isolation on the issue have undoubtedly left a bad taste among some elements of the officer corps. [redacted] 25X1

2. Ioannidis' future will depend in part on how the situation in Cyprus evolves. Whether or not he has second thoughts about Nicos Sampson as president, Ioannidis is seen as responsible for this appointment. Hence, if the Sampson regime should falter or appear to be loosing control, discontent with Ioannidis would rise in the Greek military. Moreover, Ioannidis must also maintain a tight rein over Sampson in order to satisfy the more intensely nationalistic

MORI/CDF

[redacted] 25X1

Kaynak: Gerald R. Ford Presidential Library, National Security Adviser's Staff Files, Box 10, Folder "Cyprus - CIA Reports (3)", NARA, Belge No: NLF-K-S_WWOF-10-10-3-5.

İSMAIL BOZKURT

Kıbrıs Türk halkının milli mücadelesini, tarihini ve kültürel mirasını eserleriyle yaşatan İsmail Bozkurt, Türk milletinin ortak hafızasına önemli katkılar sunan kıymetli bir aydın ve dava insanıdır.

Tarihin Hem Öznesi Hem Yazıcısı

Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Başkanı İsmail Bozkurt ile Varoluş Mücadelesi, Toplumsal Bellek ve Gelecek Vizyonu Üzerine

Kıbrıs Türklerinin var olma mücadelesinin en yakın tanıklarından; eski bakan, yazar ve Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Başkanı İsmail Bozkurt ile bir araya geldik. İngiliz sömürge döneminin baskılarından TMT andına, 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı'nın cephe hatlarından edebiyata yardımı uzanan bu çok katmanlı, kısaltılmamış tam metin röportajda; tarihin hem "öznesi" hem "yazıcısı" olmanın metodolojik ağırlığını sayfalarımıza taşıyoruz.

Röportaj: Ayşenur ATAK

Soru 1: Geçtiğimiz aylarda adınıza hazırlanan armağan kitabıyla birikiminiz çok güzel bir şekilde taçlandırıldı. Kendi adınıza hazırlanan bu tarihsel belleği okurken, Kıbrıs davasına adanmış bir ömrün en keskin dönüm noktası olarak hafızanızda neresi canlandı?

İsmail Bozkurt: Arkadaşlar armağan kitabımla bana sürpriz yapmak istediklerinden, başlangıçta haberim yoktu ama bir biçimde öğrendim. Kitap basım aşamasında olduğundan henüz görmedim. Bu bakımdan sorunuza tam yanıt veremem ama ömrümün keskin dönüm noktaları çok. En keskini ise hiç kuşkusuz 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı'dır çünkü o harekât, Kıbrıs Türklerinin yaklaşık bir yüzyıldan beri süren var olma mücadelesinin somut bir sonucu ve o oranda yeni bir başlangıcı oldu.

Soru 2: 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda bizzat sahada bir mücahit olarak tarihin yazılışına tanıklık ettiniz. Bugün ise Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Başkanı olarak o tarihi kayıt altına alan ve akademik zemine oturtan kurumu yönetiyorsunuz. Tarihin hem "öznesi" hem de "yazıcısı" olma yanında, olaylara bakış açınızı metodolojik olarak nasıl etkiliyor?

İsmail Bozkurt: Tarihin hem "öznesi" hem de "yazıcısı" olmak, bazen beni çok şaşırtıyor çünkü öznesi olduğum/bire bir yaşadığım olayların nasıl bambaşka bir içerik ve nitelikle kaleme alınabildiğini görüyorum. Bu durum bana, Mustafa Kemal Atatürk'ün "Tarih yazmak tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir hâl alır" biçimindeki tarih anlayışının ne kadar doğru, gerekli ve koşul olduğunu gösterir. Ayrıca tarihin hem "öznesi" hem de "yazıcısı" olmamın yanında, çok tarih okuyan bir tarihsever ve titiz bir araştırmacıyım. Bütün bunlar, Başkanı olduğum Kıbrıs Türk Tarih Kurumu'nun bakış açısı için belirleyici olacaktır.

HAFIZA & KURUM

KTTK Misyonu

İsmail Bozkurt, kurucu başkanı olduğu Kıbrıs Türk Tarih Kurumu'nun vizyonunu Atatürkçü tarih metodolojisi ve toplumsal bellek inşası üzerine kurguluyor.

KÜLTÜREL MIRAS

Eski Kültür ve Turizm Bakanı olan Bozkurt, adanın Salamis krallıklarından günümüze uzanan çok katmanlı arkeolojik dokusunun korunmasında sivil toplum bilincinin önemine dikkat çekiyor.

REHBER İLKELER

Röportajın kapanışında genç tarihçilere rehber olarak Kırımlı Gaspıralı İsmail'in efsanevi *"Dilde, fikirde, işte birlik"* (eylemde bir) şiarı miras bırakılıyor.

> *"Tarih yazmak tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir hâl alır."*
>
> **Mustafa Kemal Atatürk**

Soru 3: Eski bir Kültür ve Turizm Bakanı olarak Kıbrıs'ın kültürel mirasına büyük emekler verdiniz. Adanın antik çağlardan, örneğin Salamis krallıklarından ve klasik dönemlerinden başlayıp Osmanlı fethine ve günümüze uzanan o muazzam, çok katmanlı arkeolojik ve kültürel dokusunu korumada Kuzey Kıbrıs bugün ne aşamada?

İsmail Bozkurt: Ne devlet (KKTC) olarak, ne de Kıbrıs Türkleri olarak, Kıbrıs'ın antik çağlardan, günümüze uzanan o muazzam, çok katmanlı arkeolojik ve kültürel dokusunu korumada çok iyi (yeterli, mükemmel ya da ideal) olduğumuzu söyleyemem. Elbette ki finansman konusunun bunda payı vardır ama siyaset kurumunun bu konunun tam ayırımında olduğu söylenemez. En azından ben öyle düşünüyorum. Kişi olarak, sivil toplum ile insanımızın bu konuda gerekli duyarlılığı gösterdiğini söyleyebilmeyi çok isterdim. Bunu söylerken, kendimize haksızlık yapmak da istemem. Kısaca "çok iyi" değerlendirmesi yapamam ama "iyice" derim.

Soru 4: Siz devlet adamı ve tarihçi kimliğinizin yanında Kıbrıs'ı eserlerine taşıyan çok önemli bir yazarsınız. Kıbrıs'ın çok katmanlı tarihi geçmişi ve o zengin kültürel birikimi, romanlarınızı kaleme alırken size nasıl bir ilham kaynağı oldu? Tarihi mirası canlı tutmak adına edebiyatı nasıl bir araç olarak görüyorsunuz?

İsmail Bozkurt: Küçük yaşlarımdan beri yazmayı/edebiyatı seviyorum. Özellikle roman yazmayı! Kıbrıs'ın çok katmanlı tarihi geçmişi ve o zengin kültürel birikimi olduğu doğru. Ayrıca ben yakın tarihimizin öznesi ve canlı tanığıyım. Anılarımda zaten yaşanmışlıklarımı anlatıyorum. Romanlarımın coğrafyası bire bir gerçek Kıbrıs coğrafyası olup kurgulamada yaşanmışlıklar, karakterlerde gerçek karakterler, olay örgülerinde bire bir yaşanmış olaylar ağırlıktadır. Romanlarımın kültürel boyutu da vardır. Sözün kısası, romanlarımı kaleme alırken öznesi ve tanığı olduğum yakın tarihimizle tarihi mirası canlı tutmaya çalışırken sosyo-kültürel boyutu da edebiyata taşımaya/yansıtmaya çalışıyorum.

Soru 5: Kıbrıs Türk Tarih Kurumu henüz çok yeni ve heyecan verici bir oluşum. Bu kurumun temellerini atarken "ilk elden çözülmeli" dediğiniz en acil, öncelikli hedefiniz ne oldu? Özellikle Kıbrıs Türk tarihinin yazımında veya arşivlenmesinde bugüne kadar eksik kaldığını düşündüğünüz ve kurumun ilk etapta odaklanacağı alanlar nelerdir?

İsmail Bozkurt: KTTK olarak daha önce de belirttiğimiz gibi, Mustafa Kemal Atatürk'ün tarih anlayışı doğrultusunda, "tarih yazmanın, tarih yapmak kadar

önemli olduğu ve yazanın yapana sadık kalmaması durumunda, değişmeyen gerçeğin, insanlığı şaşırtacak bir nitelik kazanacağı" anlayışı ve Kıbrıs Türk Tarihi yanında, Genel Türk Tarihi ile Kıbrıs Tarihi'nin de Kıbrıs Türk Halkı'nın toplumsal belleğinin temel unsurlarından olduğu inancı ve bilinciyle Yönetim Kurulu olarak kapsamlı bir çalışma programı hazırladık. İki yıllık görev süremiz içinde şu hedefler öngörüldü:

- Derhal KTTK Arşiv ve Kütüphanesi ile Kurum'un web sitesini oluşturmak;
- KTTK olarak en kısa sürede, kendi binamızla gelirlerimize sahip olmak;
- 2026 yılı sonuna kadar, KKTC makam ve kurumları, yerel yönetimler, BRT, üniversiteler ve uygun görülecek başka kamu ya da özel kuruluşlar ve oluşumlarla diyalog, ilişki, iş ve güç birliği, danışma-dayanışma, ortaklık ve eşgüdüm düzenekleri oluşturmak;
- Uzlaşılması durumunda, öncelikli olarak BRT ya da başka bir tv kanalında, belirlenmiş aralarla KTTK adına Kıbrıs Türk Tarihi programlarına yer verilmesi yönünde sonuç alıcı çalışmalar yapmak;
- 2027 yılı sonuna kadar, KTTK'nin kitap yayımları, sürekli yayım (süreli dergi), belgesel çalışmaları vb. başlatmak;
- 2027 yılı sonuna kadar, "Birinci Kıbrıs Türk Tarih Kurultayı"nı gerçekleştirmek;
- İki yıl içinde, ansiklopedik Kıbrıs Türk Tarihi'ni hazırlanarak hem kitap olarak hem sayısal ortamda yayımlamak;
- Çeşitli disiplinler altında yoğunlaşan tarih kitapçıkları hazırlamak.

Soru 6: Mücahit, bakan, yazar, kurum başkanı... Hayatınız boyunca birbirini tamamlayan ama hep sorumluluğu ağır şapkalar taktınız. Tüm bu resmi kimliklerinizden sıyrıldığınızda, o zorlu varoluş mücadelesi yıllarında genç bir insan olarak sizi ayakta tutan, "ne olursa olsun devam etmeliyim" dedirten en temel içsel motivasyonunuz neydi?

İsmail Bozkurt: Ben 20 yaşıma kadar bir sömürge çocuğuydum ve İngiliz sömürgeci çok gaddardı. İlkokulda bize İngiliz milli marşı söyletiliyordu. Direklerde İngiliz bayrağı asılıydı. İngiliz sömürgeci Türk kimliğimizi reddediyordu. Bütün bunlara karşın ailem and öğretmenlerim bana bayrak, Türkiye ve Atatürk sevgisini aşıladı. İki kez hapsi boylamaktan zor kurtuldum. 15 yaşında Kıbrıs cehenneme dönüştü. Daha ilk andan kendiliğinden oluşan bir direniş grubunun lideri oldum. Yaşım büyüdükçe Kıbrıs Türklerinin Varoluş Mücadelesinin içinde yer aldım. İçtiğim TMT andında ölüm pahasına direnme vardı. Ayrıca Anavatan Türkiye'nin yanımızda olduğunu ve er ya da geç geleceğine inanıyordum.

"Atatürk" ve onunla ilgili tüm kavramlar, Kıbrıs Türkleri için onur ve saygı duyulan, kimliğinin mayası ile sosyo-politik/sosyokültürel yapısında belirleyici yeri olan "değerler"dir. Bu değerlerin, Kıbrıs Türk kimliğini oluşturan etkenlerin başında geldiği bile söylenebilir. İngiliz Sömürge Yönetimi'nin tüm engellemelerine ve sömürgeci uygulamalarına karşın, Türk kimliğini koruyan, günümüze kadar yok olmamak için varını yoğunu ortaya koyarak, -silahlı direniş dahil- her türlü direnişi besleyen ruhu, inancı, azmi, özveriyi, gücü, kişiliği ve kimliği Kıbrıs Türk Halkı'na ve bana kazandıran bu etkenlerdir. Bunlar Kıbrıs

Türkleri’nin gerçekliklerdir; benim de gerçekliklerimdir. O zorlu varoluş mücadelesi yıllarında genç bir insan olarak beni ayakta tutan (şimdi de ayakta tutan) "ne olursa olsun devam etmeliyim" dedirten daha iyi içsel motivasyonun olabilir mi?

Soru 7: Kıbrıs Türkünün en karanlık günlerinde Türkiye’nin adadaki varlığı ve müdahalesi sadece askeri bir dönüm noktası değil, aynı zamanda muazzam bir manevi güçtü. O günleri cephede yaşamış biri olarak, anavatanın desteğini yanınızda hissettiğiniz o anlarda, omuz omuza vermenin size ve Kıbrıs Türk halkına yaşattığı o yoğun duyguyu nasıl tarif edersiniz?

İsmail Bozkurt: Bunu kelimelerle anlatmak olanaksız. Anlatamam, eksik kalır. O duyguyu yaşamak gerekir.

Soru 8: Sizce bugün ve gelecekte, Türkiye ile Kuzey Kıbrıs arasındaki bu sarsılmaz tarihi ve kültürel bağ, özellikle genç nesillerin zihninde hangi ortak değerler üzerinden daha da güçlendirilmelidir?

İsmail Bozkurt: Tarihin derinliklerinden gelen ortak değerler yanında, hukuk, hukukun üstünlüğü, hukuk devleti, adalet, demokrasi, insan hakları, eşitlik, özgürlük, barış, insan, doğa ve çevre dostu olma konuları da ortak değerler olarak içleştirilmeli!

Soru 9: Özellikle Genç Tarihçiler Birliği çatısı altında bir araya gelen ve Antik Dergi aracılığıyla geçmişi bugüne taşımaya çalışan biz genç kuşaklara ne söylemek istersiniz? Kıbrıs'ın haklı davasını, tarihini ve zengin kültürel mirasını geleceğe doğru aktarabilmemiz için araştırmalarımızda veya yayınlarımızda hangi konularda daha cesur adımlar atmalıyız?

İsmail Bozkurt: Genç kuşakların, Genç Tarihçiler Birliği çatısı altında bir araya gelmesi ve geçmişi bugüne taşımaya çalışması beni heyecanlandırdı ve mutlu etti. Benzer oluşumun Kıbrıs’ta da gerçekleşmesi için çalışacağım. Sizin gibi pırıl pırıl evlatlarımız olacaktır.

Yolunuz açık olsun genç tarihçiler! Kıbrıs'ı hiç unutmayın. Hem koca Akdeniz’de Türklüğün ve Türk dilinin yaşadığı son ve tek ada olmasını, hem Türkiye’nin milli güvenliği için vazgeçilmez olmasını asla göz ardı etmeyin. Özellikle sosyal medyaya yansıyan olumsuzluklar asla sizi yıldırmasın. Kökümüz bir, özümüz birdir unutmayın. Kırımlı Gaspıralı İsmail’in, “dilde, fikirde, eylemde bir” olma önermesi rehberiniz olsun.

İsmail Hakkı BÖLÜKBAŞI

Düşmana ilk kurşunu sıkarak Kıbrıs Türkünün onur ve bağımsızlık mücadelesine öncülük eden İsmail Hakkı Bölükbaşı, milli direnişin simge isimlerindendir.

2026

Türk askeri tarihinde, adını operasyon sahasının en ön safına, üstelik "ilk"lerin yanına yazdırmış çok az figür vardır. Deniz Kıdemli Başçavuş İsmail Hakkı Bölükbaşı, 1960'lardan 1990'lara uzanan meslek hayatıyla bu isimlerin başında geliyor. Duvarlarını süsleyen başarı belgeleri, devlet nişanları ve uluslararası takdirnameler, onun sadece bir komando değil, aynı zamanda stratejik bir güvenlik ve istihbarat dehası olduğunun en net kanıtıdır.

İsmail Hakkı Bölükbaşı, Türk Deniz Kuvvetleri bünyesindeki ilk nesil SAT (Sualtı Taarruz) komandolarındandır. 1969 yılında, askeri yeteneklerini uluslararası alanda en üst seviyeye taşımak üzere Amerika Birleşik Devletleri'nin North Carolina eyaletine gönderilmiştir. Burada, Vietnam Savaşı öncesinde Amerikan deniz piyadelerinin en seçkin unsuru olan SEAL Team 2 ve SEAL'ların atası sayılan UDT (Underwater Demolition) takımları ile son derece ağır bir müşterek eğitime tabi tutulmuştur.

AYŞENUR ATAK - CANSU KÖRÖMEROĞULLARI

2026

Gece ve gündüz baskınları, sızma, pusu kurma, hızlı bot opera
keskin nişancılık teknikleri ve patlayıcı uzmanlığı gibi alanlarda
dahi kendine hayran bırakmıştır. Kazandığı bu başarılar ona, sa
olarak değil, askeri istihbarat alanında da kapılar açmış; United
- Office of Special Investigations (OSI) tarafından "Ola
Belgesi" ile ödüllendirilmiştir.

20 Temmuz 1974 sabahı, Kıbrıs Barış Harekâtı başladığında
unsurlar SAT komandolarıydı. SAT Tim Komutanı
önderliğindeki efsanevi 15 komandodan biri olan Astsubay İs
sabah Girne yakınlarında Türk askeri tarihine geçecek o tarihi h

Çıkarma plajına doğru sızma harekatı yürütülürken, kıyıya mev
topu Türk jandarma botuna ateş açtı. Güvertede bulunan
duraksamadan G-3 piyade tüfeğiyle kıyıdaki mevziye karşı
Harekâtı'nda Türk Silahlı Kuvvetleri adına ilk mermiyi sıkan as
karşı ateşle top susturuldu ve çıkarma batan bir bot veya za
devam etti. Harekât sonrasında adadaki stratejik noktal
bayraklarını indirip Türk bayrağını çeken bu tim, adanın kade
harekât sırasında ele geçirilen Yunan hücum botu sancağı
ganimetlerle komuta kademesine bilgi arz ederken, askeri z
ettiriyordu.

syonları, dönemin en ileri
Amerikalı meslektaşlarını
dece sahada bir komando
States Air Force (USAF)
ğanüstü Hizmet Takdir

a, adaya ayak basacak ilk
Binbaşı Yılmaz Cengiz
smail Hakkı Bölükbaşı, o
namleyi yaptı:

vzilenmiş bir Rum Bofors
ı Bölükbaşı, bir an bile
ateş açarak Kıbrıs Barış
sker oldu. Onun açtığı bu
yiat verilmeden başarıyla
arı ele geçiren, Yunan
erini tayin etti. Bölükbaşı,
ve düşman mavzeri gibi
zekasıyla da adından söz

Halk arasında ve ulusal basında Bölükbaşı, sıradan bi
anılmaya başlandı. Bu unvan yalnızca fiziksel kondisyo
geliyordu. İsmail Hakkı Bölükbaşı; 1977, 1980, 19
Şampiyonu olmuş, adeta attığı her mermiyi hedef
başköşesini süsleyen onlarca kupa ve madalya, bu sarsıl

Trilyonluk F-16 tesisleri, İ
Gerçek Ram
bu
ABD'DE EĞİTİM İsmail Bölükbaşı (sağda), Amerikan deniz yadelerinin eğitim gördüğü

r asker olarak değil, "Gerçek Türk Rambo'su" olarak
onundan değil, taşınması güç bir nişancılık rekorundan
81, 1983 ve 1985 yıllarında Türkiye Tabanca Atış
fe kilitleyen bir silah üstadına dönüşmüştü. Evinin
maz bileğin ve keskin gözlerin nişanesidir.

Askeri emekliliğinin ardından Bölükbaşı, ülkesine hizmet etmeyi bırakmadı. Türkiye'nin ve Türk Hava Kuvvetleri'nin en stratejik projelerinin yürütüldüğü TAI (Türk Havacılık ve Uzay Sanayii) bünyesinde 11 yıl boyunca Güvenlik Süpervizörü ve Koruma Müdürü olarak görev yaptı. Türkiye'de üretilen F-16 uçaklarının üretim süreçlerinin ve tesislerinin güvenliği ona emanetti.

Bu kritik dönemde, TAI tesislerini ziyaret eden devlet başkanlarına, yabancı heyetlere ve komuta kademesine doğrudan eşlik etti. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a Çankaya Köşkü'nde özel kuvvetler stratejileri hakkında bilgi arz etti; Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve İspanya Kralı Juan Carlos'un tesis ziyaretlerinde protokolün en stratejik noktasında yer aldı. TAI'nin efsanevi kurucu genel müdürü Jerry Jones ile kurduğu yakın dostluk ve Jones'un veda partisinde ona gösterdiği özel teveccüh, Bölükbaşı'nın kurumsal ve uluslararası saygınlığının birer göstergesiydi.

AYŞENUR ATAK - CANSU KÖRÖMEROĞULLARI

2026

Evinde yer alan o muazzam arşiv duvarı; sadece bir insanın biyografisi değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlık, savunma ve askeri doktrin tarihinin ta kendisidir. İsmail Hakkı Bölükbaşı, okyanus ötesinde SEAL brövesiyle parmak ısırtan, Kıbrıs'ta ilk kurşunla tarih yazan ve ülkenin en mahrem savunma sanayii tesislerini canı pahasına koruyan yaşayan bir anıttır.

Onunla gerçekleştirdiğimiz bu röportaj ve kayıt altına aldığımız bu arşiv, Türk askeri tarihine yapılmış çok büyük bir vefa ve belgeleme katkısıdır.

AYŞENUR ATAK - CANSU KÖRÖMEROĞULLARI

2026

Akdeniz'in Mavi Sularında Mukavemet

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Deniz Unsurlarındaki Önemli İsimlerinden İsmail Hakkı Bölükbaşı ile Tarihi Gerçekler, İlk Ateş ve Zaferin Simgeleri Üzerine

Kıbrıs davasının ve Barış Harekâtı'nın deniz unsurlarındaki en önemli tanıklarından İsmail Hakkı Bölükbaşı ile tarihi bir hasbihal gerçekleştirdik. İzmir'de Hasan Tahsin'in sıktığı ilk kurşundan Akdeniz'deki sıcak çatışma anlarına, ele geçirilen düşman sancaklarından genç tarihçilere miras kalan vazifelere uzanan bu kıymetli röportajda, tarihin yaşayan hafızasını sayfalarımıza taşıyoruz.

Röportaj: Ayşenur ATAK & Cansu KÖRÖMEROĞULLARI

Soru 1: Türk milletinin bağımsızlık tarihinde 'ilk kurşun' sadece askeri bir hamle değil; asil bir milletin esarete karşı gösterdiği sarsılmaz iradenin en büyük sembolüdür. 15 Mayıs 1919'da İzmir Kordon boyunda Hasan Tahsin'in işgale karşı sıktığı o ilk kurşun, Anadolu'da Milli Mücadele'nin ve şanlı Kurtuluş Savaşı'mızın fitilini ateşlemişti. Bizler, sizin de onlarca yıl sonra Kıbrıs davasında, Kıbrıslı kardeşlerimizin varlık mücadelesinde deniz unsurlarında ilk kurşunu sıkarak o büyük mukavemeti ve harekâtı başlatan lider olduğunuzu biliyoruz. Bir tarihçi olarak baktığımda; Hasan Tahsin'in İzmir'deki hareketi ile sizin onlarca yıl sonra Akdeniz'in mavi sularında sıktığınız o ilk kurşun arasında mukaddes bir bağ görüyorum. O tarihi anı bizzat yazan bir kahraman olarak; tetiğe dokunduğunuz o ilk saniyede, Hasan Tahsin'den devraldığınız o tarihi mirası ve Türk milletinin esaret kabul etmeyen o sarsılmaz ruhunu kalbinizde nasıl hissettiniz?

İsmail Hakkı Bölükbaşı: İzmir'de merasim yürüyüşüyle şehri işgal eden Yunan askerine ilk kurşunu sıkan ve akabinde şehid edilen Kahraman Hasan Tahsin'le, benim icra ettiğim görev arasında çok büyük fark var. Hasan Tahsin düşmanın merasim yürüyüşünü dakikalarca izliyor, yurdumuzun işgalini kabullenemiyor, son derece teessür duyuyor ve nihayet bir duygu patlamasıyla ortaya çıkıyor ve en öndeki düşmana nişan alarak ilk kurşunu atma cesaret ve vatan sevgisini gösteriyor. O benim attığım ilk kurşundan kıyaslanamayacak kadar daha değerli bir kahramanlık örneği sergiliyor, ve bir asırdan beri her Türk vatandaşının kahramanı oluyor. Bizim gibi askerler tetiği çekerken duyguya kapılmaz, biz verilen emri en iyi şekilde ve en kısa sürede icra etmeyi düşünürüz. Kıbrıs Barış Harekatında da, sahil keşfini icra ederken bulunduğumuz bota sahilden top atışı

TARIHI HAFIZA

Askeri Disiplin

İsmail Hakkı Bölükbaşı, harbin sıcaklığı ve askeri reflekslerin rasyonelliğini şu sözlerle hatırlatıyor: *"Bizim gibi askerler tetiği çekerken duyguya kapılmaz, biz verilen emri en iyi şekilde ve en kısa sürede icra etmeyi düşünürüz."*

ZAFER GANIMETI

Barış Harekâtı esnasında Girne'nin doğusunda yarı batık halde bulunan Yunan hücumbotuna maskeyle dalarak sancak dolabından çıkarılan tarihi Yunan sancağı ve ele geçirilen mavzer, harbin en somut ve şanlı nişaneleridir.

GENÇLIĞE MIRAS

Bölükbaşı, yarım asır geçse de tarihin yaşayan tanıklardan derlenmesinin nesiller boyu öğretici kalacağını vurguluyor.

yapılınca en kısa süre içinde karşı ateşe başlamış olduk. Bu vesileyle Hasan Tahsin'e benzetilmekten dolayı, onur duyduğumu belirtmek isterim.

Soru 2: Harekât esnasında Kıbrıs Yunan Hücum Bot Filosu Komutanı'nın hücum botunu batırarak deniz savaşlarında çok büyük bir başarıya imza attınız. Karşı tarafın deniz gücünü adeta kıran bu stratejik hamleyi o anın sıcaklığı içinde nasıl planladınız? O anlarda gemide nasıl bir atmosfer, nasıl bir ruh hali vardı?

İsmail Hakkı Bölükbaşı: Biz Yunan Hücumbotu batırmadık. Terk edilmiş olarak Girne'nin Doğu tarafında küçük bir koyda yarı batık vaziyette bulduk. Dalgalar kıç tarafını kayaların üzerine savurmuş, baş tarafı sualtında idi. Sualtındaki güvertede kaportasını açarak, maske ile aşağıya daldım. Sancak dolabından Yunan sancağını aldım. Girne ile Mağusa arasında yol üzerinde olan Yunan birliğine kontrol amaçlı girdiğimizde silah deposundan bir mavzer aldım. İki yaşında olan oğlum Bora'ya, Yunan Bayrağı ile mavzerini getirdim. Bir muharebede zaferin simgesi düşmanın bayrağını ve silahını ele geçirmektir.

> *"Bir muharebede zaferin simgesi düşmanın bayrağını ve silahını ele geçirmektir."*
>
> **İsmail Hakkı Bölükbaşı**

Soru 3: Biz genç tarihçilere ne gibi önerilerde bulunabilirsiniz?

İsmail Hakkı Bölükbaşı: Olaylardan yarım asır geçmiş olsa bile sizin gibi genç tarihçilerin geçmişte yaşanan tarihi olayları irdelemesi, yaşayanların ağzından duyurulması ve kaleme alınması bundan sonraki nesiller içinde öğretici olacaktır. Genelde bizler takdirde kabız, yergide ishalizdir. Bunu tersine çevirecek, vatanını, milletini, tarihini, bayrağını seven Türk'üm demekten onur duyan sizin gibi pırıl pırıl evlatlarımız olacaktır. Sizlere başarılar diliyor, sağlıcakla içten sevgi ve saygılarımı arz ediyorum.

ANTİK DERGİSİ

Sayı/Issue: 1

Temmuz/July 2026

TÜRK DİPLOMATLARININ HATIRATLARINDA KIBRIS MESELESİ[1]

Emirhan KURTBOĞAN[2]

Öz

Kıbrıs meselesi, Türkiye Cumhuriyeti dış politikasının en uzun soluklu ve en karmaşık sorunlarından biri olarak, diplomatik süreçler üzerinden iyi değerlendirilmesi gereken çok boyutlu bir konudur. Bu çalışma, Türk diplomatlarının hatıratlarını karşılaştırmalı biçimde inceleyerek Türkiye'nin Kıbrıs politikasının diplomatların anlatılarında nasıl temsil edildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel hareket noktası, diplomat hatıratlarının yalnızca kişisel anılar olması dışında Türk dış politikasının kurumsal hafızasını yansıtan birincil kaynaklar olduğudur.

İncelenen hatıratlar, Kıbrıs'ın diplomatların meslek yaşamında en fazla yer verdikleri dış politika konusu olduğunu göstermektedir. Diplomatlar, Kıbrıs'ı Türkiye'nin temel dış politika meselelerinden biri ve millî bir dava olarak değerlendirmektedir. Özellikle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nı meslek hayatlarının en önemli dönüm noktalarından biri olarak görmektedir. Hatıratlar, Türkiye'nin Batılı müttefikleriyle yaşadığı görüş ayrılıklarını, Johnson Mektubu'nun yarattığı kırılmayı, Birleşmiş Milletler ve NATO platformlarında yürütülen diplomatik

[1] Kurtboğan, E. (2026). Türk Diplomatlarının Hatıratlarında Kıbrıs Meselesi. *ANTİK*, 1, sf. 130 – 140.

[2] Emirhan KURTBOĞAN, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, emirhanm.kurtbogan@gmail.com

mücadeleyi ve büyük güçlerin Kıbrıs'a yönelik stratejik yaklaşımlarını diplomatik tanıklıklar üzerinden aktarmaktadır.

Diplomatların anlatılarında Kıbrıs krizinin gelişimi, ENOSİS hedefi, Zürih ve Londra Antlaşmaları, Kanlı Noel olayları, Johnson Mektubu ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ekseninde ele alınmaktadır. Hatıratlar, resmî belgelerde ayrıntılı biçimde yer almayan müzakere süreçlerini, karar alma mekanizmalarını ve diplomatik girişimleri görünür hâle getirirken, aynı zamanda askerî başarının diplomatik başarıyla desteklenemediği yönündeki ortak eleştirileri de ortaya koymaktadır. Farklı diplomatların olaylara ilişkin değerlendirmeleri zaman zaman değişiklik gösterse de Türkiye'nin Kıbrıs politikasının temel ilkeleri ve Türk Hariciyesinin kurumsal refleksleri konusunda belirgin bir ortaklık dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Meselesi, Türk Dış Politikası, Diplomat Hatıratları, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Kurumsal Hafıza, Türk Hariciyesi.

Abstract

The Cyprus issue, as one of the longest-standing and most complex problems in the foreign policy of the Republic of Turkey, is a multidimensional topic that warrants careful evaluation through diplomatic processes. This study aims to reveal how Turkey's Cyprus policy is represented in the narratives of diplomats by comparatively analyzing the memoirs of Turkish diplomats. The fundamental premise of the study is that, rather than being mere personal recollections, diplomatic memoirs serve as primary sources reflecting the institutional memory of Turkish foreign policy.

The analyzed memoirs demonstrate that Cyprus is the foreign policy issue to which diplomats allocate the most space in their professional lives. Diplomats regard Cyprus as one of Turkey's core foreign policy matters and as a national cause. They particularly view the 1974 Cyprus Peace Operation as one of the most critical turning points in their careers. Through diplomatic testimonies, the memoirs convey the disagreements Turkey experienced with its Western allies, the rupture caused by the Johnson Letter, the diplomatic struggles waged within the frameworks of the United Nations and NATO, and the strategic approaches of major powers toward Cyprus.

In the narratives of the diplomats, the evolution of the Cyprus crisis is addressed around the axis of the ENOSIS goal, the Zurich and London Agreements, the Bloody Christmas events, the Johnson Letter, and the 1974 Cyprus Peace Operation. While rendering visible the negotiation processes, decision-making mechanisms, and diplomatic initiatives that are not detailed in official documents, the memoirs also reveal common criticisms suggesting that

military success could not be sufficiently supported by diplomatic success. Although the evaluations of different diplomats regarding events occasionally vary, a distinct commonality stands out concerning the core principles of Turkey's Cyprus policy and the institutional reflexes of the Turkish Foreign Service.

Keywords: Cyprus Issue, Turkish Foreign Policy, Diplomatic Memoirs, 1974 Cyprus Peace Operation, Institutional Memory, Turkish Foreign Service.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti dış politikasının en uzun soluklu, en karmaşık ve en fazla uluslararası aktörü içine çeken meselelerinden biri şüphesiz Kıbrıs sorunudur. Yaklaşık yetmiş yılı aşan bu süreç boyunca Kıbrıs, yalnızca Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan ikili bir anlaşmazlık olmamış; aynı zamanda İngiltere'nin sömürge politikalarının, Amerika Birleşik Devletleri'nin Soğuk Savaş stratejisinin, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) içindeki dengelerin ve Birleşmiş Milletler platformunda yürütülen yoğun diplomatik mücadelelerin kesişim noktasına dönüşmüştür. Bu yönüyle Kıbrıs, Türk dış politikasının yalnızca belirli dönemlerini etkileyen, devletin güvenlik anlayışını, diplomasi geleneğini ve dış politika reflekslerini şekillendiren yapısal bir mesele olarak değerlendirilmelidir.

Kıbrıs üzerine bugüne kadar oldukça geniş bir literatür oluşmuştur. Bu çalışmaların önemli bir bölümü uluslararası hukuk, güvenlik politikaları, askerî müdahaleler, Türk-Yunan ilişkileri, Soğuk Savaş dengeleri veya uluslararası ilişkiler perspektifinden meseleyi incelemektedir. Özellikle 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu, 1963-1964 krizleri, Johnson Mektubu, 1967 bunalımı ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı üzerine yapılan çalışmalar, olayların kronolojik gelişimini ve uluslararası boyutunu ayrıntılı biçimde ortaya koymuştur. Bununla birlikte Kıbrıs meselesinin diplomatik arka planını, karar alma süreçlerini ve Türk Hariciyesinin olaylara nasıl yaklaştığını doğrudan olayların içinde yer alan diplomatların anlatıları üzerinden değerlendiren çalışmaların sınırlı kaldığı görülmektedir. Oysa devletlerin dış politikaları yalnızca resmî belgelerden veya uluslararası antlaşmalardan ibaret değildir. Kararların nasıl şekillendiği, hangi tartışmaların yaşandığı, krizlerin hangi psikolojik ve kurumsal atmosfer içinde yönetildiği çoğu zaman ancak sürecin aktörlerinin tanıklıkları sayesinde görünür hâle gelebilmektedir.

Bu noktada diplomat hatıratları tarih araştırmaları açısından önemli bir kaynak grubunu oluşturmaktadır. Uzun yıllar boyunca diplomatik yazışmalar, devlet arşivleri ve resmî belgeler tarih yazımının temel kaynakları olarak kabul edilirken, özellikle son yıllarda kişisel anlatılar, yaşam öyküleri ve hatıratlar da tarihsel bilginin tamamlayıcı unsurları arasında

değerlendirilmeye başlanmıştır. Hatıratlar, her ne kadar yazarlarının kişisel bakış açılarını ve öznel değerlendirmelerini içerse de olayların perde arkasını, resmî belgelerde yer almayan görüş ayrılıklarını, kurum içi tartışmaları ve diplomatik müzakere süreçlerini anlamaya imkân tanımaktadır. Bu nedenle diplomat hatıratları yalnızca bireysel hafızanın ürünü olarak değil, aynı zamanda devlet kurumlarının işleyişine dair önemli ipuçları sunan tarihsel belgeler olarak ele alınmalıdır.

Türk diplomasi tarihi açısından bakıldığında bu durum daha da belirginleşmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren şekillenen Türk Hariciyesi, güçlü bir kurumsal gelenek, meslek kültürü ve bürokratik hafıza üzerine inşa edilmiştir. Farklı dönemlerde görev yapan diplomatların kaleme aldıkları hatıratlar incelendiğinde yalnızca yaşanmış olayların aktarılmadığı; aynı zamanda diplomatik teamüllerin, karar alma mekanizmalarının, devlet reflekslerinin ve kurumsal değerlerin de nesilden nesile aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla diplomatların bireysel anlatıları bir araya geldiğinde, tek tek kişisel anıların ötesine geçen kolektif bir diplomatik hafıza ortaya çıkmaktadır. Bu hafıza, Türk dış politikasının krizlere nasıl yaklaştığını, hangi ilkeler doğrultusunda hareket ettiğini ve zaman içerisinde hangi süreklilikleri koruduğunu anlamak bakımından önemli bir araştırma alanı sunmaktadır.

Kıbrıs meselesi ise bu kurumsal hafızanın en belirgin biçimde gözlemlenebildiği dış politika konularından biridir. Çünkü yaklaşık yarım yüzyıl boyunca Dışişleri Bakanlığının hemen her kademesinde görev yapan diplomatlar, meslek hayatlarının önemli bir bölümünü Kıbrıs dosyasıyla geçirmiştir. Kimileri Londra, Atina veya Lefkoşa'da görev yaparken, kimileri Birleşmiş Milletler nezdindeki müzakerelerde, NATO toplantılarında ya da Ankara'daki karar alma süreçlerinde doğrudan rol üstlenmiştir. Bu nedenle diplomatların hatıratlarında Kıbrıs yalnızca geçmişte yaşanmış bir olay olarak değil; meslek hayatlarını şekillendiren temel diplomatik tecrübe olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatıratlarda Kıbrıs'a ayrılan yerin genişliği de bu durumun açık bir göstergesidir. Birçok diplomat için Kıbrıs, kariyerlerinin en yoğun müzakere süreçlerini yaşadıkları, en büyük diplomatik krizlerle karşılaştıkları ve Türkiye'nin uluslararası alandaki konumunu en yakından gözlemledikleri alan olmuştur.

Diplomat anlatılarının dikkat çekici yönlerinden biri de aynı olayların farklı kişiler tarafından anlatılmasına rağmen ortak bir kurumsal bakış açısının hissedilmesidir. Farklı dönemlerde, farklı başkentlerde ve farklı hükümetler döneminde görev yapan diplomatlar; olayların ayrıntılarında zaman zaman farklı değerlendirmelerde bulunsalar da Türkiye'nin Kıbrıs politikasının temel ilkeleri konusunda büyük ölçüde benzer bir yaklaşım sergilemektedirler. Bununla birlikte hatıratlar yalnızca başarı hikâyeleri anlatan metinler olmamaktadır.

Diplomatlar, zaman zaman Türkiye'nin eksik gördükleri politikalarını, uluslararası sistemin çifte standartlarını, Batılı müttefiklerle yaşanan güven bunalımlarını ve iç politika kaynaklı sorunları da açık biçimde değerlendirmektedir. Özellikle Johnson Mektubu sonrasında yaşanan kırılma, 1974 Barış Harekâtı öncesindeki yoğun diplomatik trafik ve harekât sonrasında uluslararası alanda yürütülen mücadeleler, diplomatların kendi meslekî değerlendirmeleriyle birlikte aktarılmaktadır. Böylece okuyucu yalnızca olayların sonucunu değil, bu sonuçlara hangi diplomatik süreçlerden geçilerek ulaşıldığını da görebilmektedir.

Bu çalışma, diplomat hatıratlarını karşılaştırmalı bir yaklaşımla inceleyerek Türkiye'nin Kıbrıs politikasının diplomatların anlatılarında nasıl temsil edildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel hareket noktası, hatıratların yalnızca bireysel anılar olmadığı; aynı zamanda Türk dış politikasının kurumsal belleğini yansıtan birincil kaynaklar olduğudur. Bu kapsamda farklı dönemlerde görev yapan diplomatların anıları birlikte değerlendirilmiş, Kıbrıs meselesinin nasıl anlamlandırıldığı, karar alma süreçlerinin nasıl aktarıldığı, uluslararası aktörlerin nasıl değerlendirildiği ve Türk Hariciyesinin kurumsal reflekslerinin hangi ortak örüntüler etrafında şekillendiği analiz edilmiştir. Böylece çalışma, Kıbrıs meselesine ilişkin tarih yazımına diplomatların içeriden tanıklıklarını merkeze alan farklı bir perspektif sunmayı hedeflemektedir.

Hatıratlar Neyi Gösteriyor?

Diplomat hatıratları Kıbrıs krizlerini anlayabilmek için değerli bir dönem anlatıcıları olmuştur. Hikayeleri o günü yaşayanlardan okumak dönemin şartlarını anlamlı okumaya neden olmaktadır. Hatıratlarda Kıbrıs meselesi, diplomatların anılarında açık ara en fazla yer kaplayan, en yoğun tartışılan ve üzerine en çok mesai harcanan dış politika konusu olarak öne çıkmaktadır. Neredeyse tüm diplomatlar, Kıbrıs'ı sıradan bir dış ilişki sorunu olmadığını aktaran Onur Öymen, Türkiye Cumhuriyeti'nin yarım asrı aşan en önemli dış politika sorunu ve bir milli dava olarak tanımlamaktadır (Öymen, 2012, s. 171).

Diplomatlar, Kıbrıs meselesini ve özellikle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nı kariyerlerinin en büyük onur, gurur ve dönüm noktalarından biri olarak görmektedirler. Yiğit Alpogan, meslek hayatında yaşadığı onca olay içinde Türk diplomatı olmanın onur ve ayrıcalığını en çok 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sabahında hissettiğini, başının dik ve içinin sevinç dolu olduğunu belirterek bu olayı belleğinde anılar-üstü bir yere koymaktadır (Alpogan, 2020, s. 7).

Öte yandan Kıbrıs, Türkiye'nin Batı ittifakıyla yaşadığı en büyük sarsıntıların merkezindedir. 1964'te ABD Başkanı Johnson'un Türkiye'yi tehdit eden ünlü mektubu (Girgin, 2007, s. 330)

ve 1974 Harekâtı sonrasında Türkiye'ye uygulanan Amerikan silah ambargosu, diplomatların ABD Kongresi ve Rum-Yunan lobileriyle dişe diş mücadele ettiği bir bağlamda anlatılır (Hazar, 2020, s. 64). Ayrıca Yunanistan'ın Kıbrıs nedeniyle NATO'nun askeri kanadından çekilmesi ve sonrasında geri dönüş pazarlıkları, diplomatların NATO koridorlarındaki en çetin müzakereleri olarak hatıratlara yansımıştır (Eralp, 2017, s. 34).

Kıbrıs, Türk diplomatları için BM Güvenlik Konseyi'nde ve Genel Kurul'da bitmek bilmeyen bir diplomatik savaş alanıdır. Şefik Onat, Kıbrıs'ı uluslararası platformlarda Türkiye'nin omuzundaki en büyük handikap olarak nitelendirir zira Türkiye haklı davasını anlatmak için Birleşmiş Milletler de sürekli lobicilik yapmak ve Rumların manipülasyonlarına karşı koymak zorunda kalmıştır (Onat, 2022, s. 262). Mahmut Dikerdem gibi diplomatlar meseleyi Soğuk Savaş dinamikleri, sömürgecilik ve İngiliz üsleri bağlamında ele almıştır. Büyük devletlerin Kıbrıs'ı Akdeniz'de batmayan bir uçak gemisi olarak gördükleri, bu nedenle Ada'da halkın ne istediğinden ziyade Batı'ya yatkın ve NATO çıkarlarını koruyacak bir yönetimin varlığına önem verdiklerini anlatmaktadır (Dikerdem, 2013, s. 234).

Anlatılardan anlaşılacağı üzere Kıbrıs sorunu Türkiye için ölü doğmuş bir çocuğu yaşatmak gibidir. Bu çocuğu yaşatmış fakat batılı güçlerin Yunanistan ve Enosis tarafını desteklemeleri yüzünden problematik haline gelmiş ve iki ülkeyi sıcak çatışmaya itmiştir. Nitekim iki tarafta bunu sadece Kıbrıs adasında asker çıkartma yetinmiş ve sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti ölü doğarak yerini iki toplumun kendi hükümetlerinin olduğu bir yönetim sistemi zuhur etmişti.

Diplomatların Gözünden Kıbrıs Krizleri

Kıbrıs krizinin ilk aşaması, 1950'lerde Yunanistan'ın Ada'yı ilhak etme yani ENOSIS hayalleriyle başlamaktadır (Dikerdem, 2013, s. 233-234). Başlangıçta Demokrat Parti'nin ilk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün "Bizim Kıbrıs diye bir meselemiz yoktur" şeklindeki talihsiz beyanı, Türk diplomasisinin konuya hazırlıksız yakalandığının bir göstergesi olarak eleştirilir (Öymen, 2002, s. 413). Ancak kamuoyunun baskısı ve özellikle Fatin Rüştü Zorlu'nun proaktif diplomasisi sayesinde Türkiye masaya ağırlığını koymuş, Taksim tezini güçlü bir silah olarak kullanarak 1959-1960 Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlamıştır. Diplomatlar bu antlaşmaları, Türkiye'nin garantörlük hakkını tüm dünyaya kabul ettirdiği, Cumhuriyet döneminin en büyük diplomatik zaferlerinden biri olarak görülmektedir.

1960'ta kurulan ortaklık devleti kısa süre sonra Başpiskopos Makarios'un anayasayı çiğnemesi ve EOKA'nın saldırılarıyla çökmüştür. 1963 yılı sonundaki Kanlı Noel katliamları, diplomatların anılarında büyük bir travma olarak yer alır. Diplomatlar, bu dönemde Türkiye'nin

Garanti Antlaşması'ndan doğan müdahale hakkı doğmasına rağmen, askeri gücün özellikle çıkarma gemilerinin yetersizliği yüzünden zamanında müdahale edilememesini haklılıkla güçlülüğün bir araya gelememesi olarak acı bir özeleştiriyle anlatırlar (Dikerdem, 2013, s. 141).

Bu dönemin en büyük kırılma noktası ise 1964 tarihli Johnson Mektubu'dur. ABD Başkanı Johnson'ın, Türkiye'nin olası bir müdahalesini önlemek için Sovyet tehdidini bahane edip Amerikan silahlarının kullanılamayacağını bildirmesi, Türk-Amerikan ilişkilerinde derin bir yara açmış ve diplomatik bir atom bombası etkisi yaratmıştır (Akay, 2011, s. 54). Başbakan İnönü'nün bu mektuba verdiği "*Yeni bir dünya kurulur, Türkiye de orada yerini bulur*" şeklindeki tepkisi (Girgin, 2007, s. 332), Batı'ya olan körü körüne güvenin sorgulanmaya başlandığı an olarak tarihe not düşülür.

Diplomatlara göre ENOSİS, Yunanistan'ın Osmanlı'dan bağımsızlığını kazandığından beri güttüğü ve sınırlarını sürekli doğuya doğru genişletmeyi amaçlayan Megali İdea politikasının Kıbrıs'a uzanan ayağıdır (İnan, 2005, s. 34–35). Türkiye'nin en büyük korkusu, Ege adalarına sahip olan Yunanistan'ın Kıbrıs'ı da ele geçirerek Türkiye'yi güneyden ve batıdan tamamen kuşatması, Doğu Akdeniz'e çıkışını kapatmasıdır. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun da vurguladığı gibi, Kıbrıs'a hakim olan kuvvetin Ege adalarına da hakim olması, Türkiye'nin fiilen bir çember içine alınması yani stratejik kuşatma anlamına gelmektedir.

Diplomatların anılarında, 1960 Zürih ve Londra Antlaşmaları ile kurulan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Rumlar ve Yunanistan tarafından asla nihai bir çözüm olarak görülmediği vurgulanır. Rumların ve Başpiskopos Makarios'un gözünde Kıbrıs'ın bağımsızlığı, ENOSİS'e doğru atılmış geçici bir adımdır. Makarios, 1962'de yaptığı bir konuşmada 1960 antlaşmalarını ENOSİS için bir başlangıç noktası ve sıçrama tahtası olarak tanımlayarak bu korkunun ne kadar gerçekçi olduğunu kanıtlamıştır (Kumcuoğlu, 2022, s. 183). Hatıralarda, Makarios'un bu emelini taktiksel olarak bazen gizlese de fırsat bulduğunda bu hedeften asla şaşmadığını belirtilmektedir (Tülümen, 1998, s. 32–33).

Türkiye'nin askeri hazırlıklarını hızlandırdığını gören ve iki NATO müttefiki arasında bir savaşın çıkmasından endişelenen ABD derhal devreye girmiştir. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco, savaşı önlemek amacıyla Londra, Atina ve Ankara arasında mekik diplomasisi başlatmıştır (Yavuzalp, 1996, s. 121). Sisco, Ankara'ya gelerek Başbakan Ecevit ile yaptığı görüşmelerde Atina'nın tutumunun çok katı olduğunu belirterek, "*Harekete geçerseniz harp edecekler. Bundan kuşkunuz olmasın*" diyerek Türkiye'yi kararından caydırmaya çalışmıştır. Hatta 20 Temmuz sabahı, Türk birlikleri Ada'ya çıkarken Sisco hâlâ

Ankara'da savaşı önleyebilmek için zaman istemekte ve "*Bir savaş herkes için facia olacaktır*" diyerek son ana kadar diplomatik baskısını sürdürmekteydi (Gürün, 1994, s. 325–327).

Tüm bu diplomatik temasların sonucunda Türk tarafı; İngiltere'nin ortak müdahaleye yanaşmayacağını, ABD ve İngiltere'nin yürüttüğü diplomasinin sadece kamuoyundaki heyecanı yatıştırmak ve Türkiye'nin müdahale ivmesini kırmak için bir zaman kazanma senaryosu olduğunu net bir şekilde anlamıştır. Müttefiklerin bu tepkisizliği karşısında diplomatik yolların tükendiğine kanaat getiren Türkiye, *"İngiltere ve Yunanistan ortak müdahaleye katılmazlarsa Türkiye bunu tek başına yapacaktır"* diyerek 20 Temmuz 1974 sabahı Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinden doğan tek taraflı müdahale hakkını kullanmış ve Barış Harekâtını başlatmıştır (İnan, 1993, s. 56). Harekât başladıktan sonra Başbakan Ecevit, ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'a telefonda *"On yıldan beri Kıbrıs'ta ABD'nin tavsiye ettiği politikaları uyguladık... Şimdi inisiyatifi almış bulunuyoruz"* diyerek diplomasinin yerini fiili duruma bıraktığını ilan etmiştir (Öymen, 2002, s. 452).

Diplomatların Kıbrıs krizlerine dair en vurucu özeleştirisi, 1974 sonrası döneme aittir. Birçok diplomat, askeri başarının ardından siyasi otoritelerin "Savaş bitti, şimdi sıra bizde!" diyerek deneyimli diplomatları devre dışı bıraktığını ve askeri zafere paralel bir kalıcı diplomatik çözümün anında masada dikte edilemediğini savunur. Bu eksiklik yüzünden Kıbrıs meselesi, Türkiye'nin omuzunda uluslararası platformlarda sürekli karşısına çıkan, atılacak her adımı engelleyen bir görünmez kambur haline gelmiştir (Onat, 2022, s. 262-263).

Diplomasi kriz anlarında kişisel inisiyatif kadar kurumsal teamüllere dayanmıştır. Bu durum Dışişleri Bakanlığında uzun vadeli bir Kıbrıs hafızası oluşturmuştur. Hatıratlar ise resmî belgelerde görünmeyen müzakere süreçlerini açıkça göstermektedir. Aynı olay farklı diplomatlar tarafından farklı şekillerde yorumlansa da kurumsal refleks ortaktır. Kıbrıs diplomatlarca sonuna kadar savunulmuş olsa da sürekli değişen hükümetlerin tam anlamıyla dikkat edememeleri yüzünden gerçek bir başarıya ulaşılamamasına neden olmuştur. Diplomatların deyimiyle askeri başarının ardından kesin başarının gelmesi için diplomatik başarı gerekirken, diplomatları daha ileri gitmemeleri için talimat verilmişti.

SONUÇ

Kıbrıs meselesi, Türkiye Cumhuriyeti dış politikasının en uzun soluklu ve en çok yönlü kriz alanlarından biri olmuştur. Yaklaşık yarım yüzyıla yayılan bu süreç, uluslararası hukuk, güvenlik politikaları, ittifak ilişkileri ve diplomatik müzakerelerin iç içe geçtiği çok katmanlı bir problem alanı oluşturmuştur. Bu nedenle Kıbrıs meselesini yalnızca resmî belgeler veya

uluslararası antlaşmalar üzerinden değerlendirmek, sürecin arka planında şekillenen diplomatik tecrübeyi ve kurumsal işleyişi bütünüyle ortaya koymaya yetmemektedir. Bu çalışma, diplomat hatıratlarını merkeze alarak söz konusu boşluğa katkı sunmayı amaçlamış ve Kıbrıs politikasının, olayların doğrudan tanıkları olan diplomatların anlatıları üzerinden nasıl şekillendiğini ortaya koymaya çalışmıştır.

İncelenen hatıratlar, Kıbrıs'ın Türk diplomatlarının meslek yaşamında istisnai bir yere sahip olduğunu açık biçimde göstermektedir. Neredeyse tüm diplomatlar, Kıbrıs'ı Türk dış politikasının temel meselelerinden biri ve hatta millî dava olarak değerlendirmektedir. Bu ortak yaklaşım, farklı dönemlerde görev yapan diplomatların anlatılarında büyük ölçüde korunmuş, olaylara ilişkin yorumlarda farklılıklar bulunsa da Türkiye'nin Kıbrıs politikasının temel hedefleri konusunda belirgin bir kurumsal süreklilik dikkat çekmiştir. Bu durum, Türk Hariciyesinin yalnızca bireysel deneyimlerden oluşan bir bürokratik yapı olmadığını, ortak değerler, meslek kültürü ve kurumsal hafıza etrafında şekillenen bir diplomasi geleneğine sahip olduğunu göstermektedir.

Hatıratlar aynı zamanda resmî belgelerde çoğu zaman görünmeyen diplomatik süreçleri de görünür hâle getirmektedir. Diplomatik pazarlıklar, müzakere teknikleri, büyük devletlerin baskıları, NATO ve Birleşmiş Milletler platformlarında yürütülen temaslar ile karar alma mekanizmalarının işleyişi, diplomatların kişisel tanıklıkları sayesinde daha ayrıntılı biçimde anlaşılabilmektedir. Özellikle Johnson Mektubu, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı öncesindeki yoğun diplomasi trafiği ve harekât sonrasında yürütülen uluslararası girişimler, yalnızca tarihsel olaylar olarak değil, aynı zamanda diplomatların meslekî hafızasında derin izler bırakan kırılma noktaları olarak aktarılmaktadır. Böylece hatıratlar, olayların kronolojisini tekrar etmekten ziyade, o kronolojinin nasıl yaşandığını ve nasıl algılandığını ortaya koymaktadır.

Çalışmanın dikkat çekici bulgularından biri de diplomatların askerî başarı ile diplomatik başarı arasında kurdukları güçlü ilişkidir. Hatıratlarda ortak biçimde dile getirilen değerlendirmeler, 1974 Barış Harekâtı'nın askerî hedeflerine büyük ölçüde ulaştığını; ancak harekât sonrasında uluslararası alanda yürütülecek diplomatik sürecin aynı başarıyla sürdürülemediğini göstermektedir. Pek çok diplomat, siyasi karar alıcıların diplomatik kadroların birikiminden yeterince yararlanamadığını, bunun da Kıbrıs meselesinin uluslararası platformlarda uzun yıllar boyunca Türkiye'nin karşısına çıkan kronik bir sorun hâline gelmesine katkı sağladığını ifade etmektedir. Bu değerlendirmeler, hatıratların yalnızca geçmişi anlatan metinler olmadığını aynı zamanda dış politika uygulamalarına yönelik eleştirel bir muhasebe niteliği de taşıdığını göstermektedir.

Kıbrıs meselesi yalnızca askerî veya siyasî bir kriz olmamıştır. Diplomat hatıratları incelendiğinde Türkiye'nin Kıbrıs politikasının uzun yıllara yayılan diplomatik problem çözme geleneği üzerine inşa edildiği görülmektedir. Bu nedenle bu hatıratlar yalnızca kişisel anılar olmaktan çıkarak Türk dış politikasının kurumsal hafızasını yansıtan birincil kaynaklar olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

Alpogan, Y. (2020). Bellekten bir kaç anı. S. Yenel (Ed.), *Açık telgraf: Büyükelçi anıları* (ss. 7–11). İstanbul: Global İlişkiler Forumu (GİF).

Dikerdem, M. (2013). *Eserler: "Salon verir, sokak alırız"*. (E. Z. Güler, Der.). İstanbul: Yazılama Yayınevi.

Eralp, Y. (2017). *Perdeyi aralarken: Bir "mon cher"in hatıratı*. İstanbul: Doğan Kitap.

Girgin, K. (2007). *Diplomatik anılarla dış ilişkilerimiz (Son 50 yıl: 1957–2006)*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.

Gürün, K. (1994). *Bükreş-Paris-Atina: Büyükelçilik anıları*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Hazar, N. (2020). *Dış politika anıları: Güncemden notlar (1967–2018).* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

İnan, K. (1993). *Dış politika*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

İnan, K. (2005). *İnce uzun yol*. Ankara: Başkent Üniversitesi Yayınları.

Kumcuoğlu, E. (2022). *Kıbrıs ve diplomasi: Bir büyükelçinin gözünden (1987–1991).* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Onat, Ş. (2022). *Diplomasi dedikleri: Hayat akıp giderken geride kalan ayak izleri*. Ankara: Luna Yayınları.

Öymen, O. (2012). *Uçurumun kenarında dış politika: Eleştiriler, yorumlar, uyarılar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tülümen, T. (1998). *Hayat boyu Kıbrıs*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları

Yavuzalp, E. (1996). *Liderlerimiz ve dış politika: Bir diplomat gözüyle*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

DEVLET ARŞİVİ [illegible] MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
BAKAN
No: 521

Ankara, 15 Aralık 1949

Cümhuriyet Halk Partisi Genel
Sekreterliğine

GİRİŞ
C.H.P. ARŞİVİ
16 12 49 Ekl
04835

Sayın Silay

14/12/1949 tarihli ve 27160 sayılı mektubunuzu ve ilişiğini aldım.

Kıbrıs meselesi Türkiye ile Yunanistan ve hatta Türkiye ile İngiltere arasında anlaşmazlıklar doğuracak bir mahiyet almasından çekindiğimiz için bu meseleye Hükûmet olarak hiç karışmıyoruz. Esasen Kıbrıs İngilterenindir ve bu adayı Yunanistan'a vermek hususunda İngilterede en küçük bir temayül dahi yoktur.

Koparılan gürültü oradaki rumların ve Yunanistandaki bazı emperyalist çevrelerin yaygarasından ibarettir. Bizce tavsiye edilecek şekil bu noktaları hususî surette Kıbrıs Türklerine anlatmak ve kendilerini sükûna davet etmektir.

Bu bakımdan Türkiyede de Kıbrıs hakkında tezahürat yapılmasını lüzumsuz bulmaktayız.

Partice bunların da önüne geçilmesi, eğer mümkünse, faydalı olacaktır.

Saygılarımla arzederim.

N. Sadak

08.01.2024 tarih ve 97024 sayılı OLUR ile GİZLİLİĞİ KALDIRILDI.

KIBRIS DAVASINI GÖRMEZDEN GELMEK

Ayşenur ATAK

Necmettin Sadak'ın kaleme aldığı bu metin, Türk dış politika tarihinin en isabetsiz değerlendirmelerinden biri olarak okunmalıdır. Kıbrıs gibi tarihî, stratejik ve millî öneme sahip bir mesele karşısında sergilenen bu edilgen yaklaşım, yalnızca dönemin gerçeklerinden kopuk değildir; aynı zamanda Kıbrıs Türklerinin varlığını ve geleceğini görmezden gelen büyük bir siyasi yanılgıdır.

Sadak'ın "Kıbrıs İngiltere'nindir" diyerek meseleyi Türkiye'nin dışında tutmaya çalışması, devlet adamlığı açısından ciddi bir basiretsizlik örneğidir. Bir devlet adamı, yalnızca mevcut statükoya bakarak politika geliştiremez; geleceği öngörmek ve milletinin haklarını korumak zorundadır. Oysa Necmettin Sadak, İngiltere'nin adayı Yunanistan'a bırakmayacağını kesin bir hüküm gibi ifade etmiş, Rumların Enosis hedefini küçümsemiş ve Türk milletini sessizliğe davet etmiştir.

Tarih ise Sadak'ı açık biçimde yalanlamıştır.

İngiltere adadan çekilmiş, Rum tarafı Enosis idealini devlet politikası hâline getirmiş, EOKA terörü yüzlerce Türk'ü katletmiş, 1963 Kanlı Noel faciası yaşanmış ve nihayet 1974 yılında Yunanistan destekli darbe ile adanın tamamen ilhak edilmesi teşebbüs edilmiştir. Necmettin Sadak'ın "İngiltere vermez" diye küçümsediği tehlike, yalnızca birkaç yıl sonra bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmıştır.

Daha da dikkat çekici olan ise Sadak'ın Kıbrıs Türklerini "sükûnete davet etmek" istemesidir. Tarihin hiçbir döneminde haklarını savunmayan milletler varlıklarını koruyamamıştır. Kıbrıs Türkü, Rum saldırıları karşısında sessiz kalmış olsaydı bugün adada Türk varlığından söz etmek mümkün olmayabilirdi. Dolayısıyla Sadak'ın tavsiye ettiği pasiflik, fiilen Kıbrıs Türklerini kaderine terk etmek anlamına gelmektedir.

Bir başka vahim ifade ise Türkiye'de Kıbrıs için yapılan gösterilerin "lüzumsuz" görülmesidir. Oysa millî meselelerde kamuoyu desteği, devlet iradesini güçlendiren en önemli unsurlardan biridir. Türk milletinin Kıbrıs davasına sahip çıkması olmasaydı, Türkiye'nin garantörlük haklarını kararlılıkla kullanması da bu denli güçlü bir toplumsal meşruiyet kazanamayacaktı.

Bugün gururla hatırlanan "Ya Taksim Ya Ölüm" ruhunu "gereksiz" görmek, millet iradesini ve millî şuuru hafife almaktır.

Necmettin Sadak'ın en büyük yanılgısı, Kıbrıs'ı yalnızca İngiltere'nin yönettiği bir sömürge olarak görmesidir. Oysa Kıbrıs, üç asır boyunca Osmanlı hâkimiyetinde kalmış, Anadolu'nun güvenliğinin ayrılmaz bir parçası olmuş ve Türk milletinin tarihî mirasına dâhil bir vatandır. Kıbrıs'ta yaşayan Türkler ise herhangi bir azınlık değil, devletin tarih boyunca korumakla yükümlü olduğu soydaşlarıdır.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Necmettin Sadak'ın savunduğu anlayışın değil; tam aksine, Kıbrıs'ın Türkiye için vazgeçilmez olduğunu savunan iradenin haklılığını ortaya koymuştur. Eğer Türkiye, Sadak'ın önerdiği gibi "karışmama" siyasetini benimsemiş olsaydı, bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden ve Kıbrıs Türk halkının özgür varlığından söz etmek mümkün olmayabilirdi.

Sonuç olarak Necmettin Sadak'ın bu metni, ihtiyatlı bir dış politika belgesi olmaktan öte, Kıbrıs meselesinin tarihî derinliğini kavrayamayan ve Türk milletinin uzun vadeli menfaatlerini okuyamayan başarısız bir siyasal değerlendirmedir. Tarih, bu görüşleri doğrulamamış; aksine Kıbrıs'ın Türkiye için vazgeçilmez bir millî dava olduğunu ve bu davada gösterilecek en küçük bir kayıtsızlığın dahi ağır sonuçlar doğuracağını açık biçimde ispat etmiştir. Kıbrıs, hiçbir zaman yalnızca bir ada meselesi olmamış; Türk milletinin Doğu Akdeniz'deki varlığı, güvenliği ve tarihî sorumluluğunun adı olmuştur.

ANTİK DERGİSİ

Sayı/Issue: 1

Temmuz/July 2026

1974 KIBRIS BARIŞ HAREKATINDA MİLLİYET GAZETESİ[1]

Anıl CABI[2]

Öz

Bu çalışma, Kıbrıs modern tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olan 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının Türk basınındaki söylemsel yansımalarını, dönemin ana akım Türk basınının amiral gemisi kabul edilen *Milliyet Gazetesi*'nin birinci sayfa manşetleri, haber dili ve görsel söylemi üzerinden incelemektedir. Çalışma kapsamında; 15 Temmuz Yunan askeri darbesinden başlayarak, birinci çıkarma, Cenevre Konferansı'ndaki diplomatik müzakereler ve ikinci harekât süreci (15 Temmuz – 18 Ağustos 1974) kronolojik olarak mercek altına alınmıştır. İç siyasette ideolojik kutuplaşmaların ve hükümet krizlerinin yaşandığı bir dönemde, dış politika krizinin kamuoyunda bir "Milli Mutabakat" zemininde nasıl inşa edildiği ve konsolide edildiği söylem analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Niteliksel bir metodoloji izleyen bu araştırmada, *Milliyet Gazetesi*'nin kriz anlarında hamasi bir dilden ziyade diplomatik gerçeklik, uluslararası hukuk ve hukuki meşruiyet dengesini nasıl kurduğu, yürütülen toplumsal bağış kampanyalarıyla cephe gerisindeki motivasyonu nasıl somutlaştırdığı, sahadaki askeri sembolleri nasıl eklemlediği birincil arşiv belgeleri üzerinden ortaya konmuştur. Çalışma, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinde Milliyet gazetesinin söylem stratejilerini sistematik biçimde ortaya koyarak Türk basın tarihi ve siyasal iletişim literatürüne katkı sunmaktadır.

[1] Cabı, A. (2026). 1974 Kıbrıs Barış Harekatında Milliyet Gazetesi. *ANTİK*, 1, sf. 145-160.

[2] Anıl CABI, Ankara Üniversitesi, Dil – Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, anilcabi0955@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Barış Harekâtı, Basın Tarihi, Siyasi Propaganda, Söylem Analizi, Türk Basını (1974).

Abstract

This study examines the discursive reflections of the 1974 Cyprus Peace Operation—one of the most significant turning points in modern Cypriot history—through the front-page headlines, reporting language, and visual discourse of *Milliyet Newspaper*, which was considered the flagship of the mainstream Turkish press at the time. Within the scope of this research, the chronological period spanning from the Greek military coup on July 15 to the first intervention, the diplomatic negotiations at the Geneva Conference, and the second military phase (July 15 – August 18, 1974) is meticulously scrutinized. Utilizing the method of discourse analysis, the paper analyzes how a foreign policy crisis was constructed and consolidated on the axis of a "National Consensus" during a period marked by intense domestic ideological polarization and government crises. Adopting a qualitative methodology, this study demonstrates through primary archival documents how *Milliyet Newspaper* balanced military determination with diplomatic reality, international law, and legal legitimacy, rather than resorting to purely epic rhetoric. Furthermore, it reveals how the newspaper materialized home-front motivation through societal aid campaigns and articulated on-field military symbols. By systematically revealing the discursive strategies of *Milliyet Newspaper* during the 1974 Cyprus Peace Operation, this study contributes to the literature on Turkish press history and political communication.

Keywords: Cyprus Peace Operation, History of the Press, Political Propaganda, Discourse Analysis, Turkish Press (1974).

Giriş

Kıbrıs Adası, Akdeniz'in kalbindeki stratejik konumunun ötesinde, Türk milletinin tarihsel hafızasında, anavatanın güvenliğinde ve yavru vatanın varoluş mücadelesinde hiçbir zaman kopmayacak bir kader bağının adıdır. 15 Temmuz 1974 tarihinde Yunan askeri cuntası tarafından desteklenen EOKA[3] terör örgütü liderlerinden Nikos Sampson önderliğinde

[3] EOKA (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston): "Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü" anlamına gelen EOKA, 1 Nisan 1955 tarihinde Yunan ordusunda görev yapmış eski bir subay olan Georgios Grivas liderliğinde kurulan Kıbrıslı Rum yer altı örgütüdür. Temel amacı adadaki İngiliz sömürge yönetimine son vermek ve Enosis'i (adanın Yunanistan'a bağlanmasını) silah zoruyla gerçekleştirmektir. Eylemlerine öncelikle İngiliz bürokrat ve askerlerine yönelik suikastlarla başlayan örgüt, kısa sürede adadaki Türk köylerini, Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) mensuplarını ve Enosis fikrine karşı çıkan sol eğilimli Rumları hedef alan kanlı terör eylemlerine yönelmiştir.

gerçekleştirilen darbe, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'u devirerek adayı bütünüyle Yunanistan'a ilhak etmeyi öngören Enosis[4] ülküsünü fiilen hayata geçirmeyi amaçlamıştır. Bu kanlı hamle, adadaki Türk varlığını açık bir tasfiye ve soykırım tehdidiyle karşı karşıya bırakmıştır. Tarihsel ve uluslararası antlaşmalardan doğan garantörlük hakkını ve en önemlisi Kıbrıs Türklerinin can güvenliğini koruma misyonunu sarsılmaz bir iradeyle sahiplenen Türkiye Cumhuriyeti, diplomasinin tüm yollarını tükettikten sonra 20 Temmuz 1974 sabahı şafak vaktiyle birlikte adaya askeri bir müdahalede bulunma kararı almıştır. Bu tarihi adım, sadece Akdeniz sularında ve Kıbrıs semalarında askeri bir destanın başlangıcı olmuş ve aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin iç siyasetinde, kitle iletişim araçlarında ve toplumun her tabakasında eşine az rastlanır bir milli birlik, beraberlik ve uyanış ruhu yaratmıştır. İç siyasette sağ-sol çatışmalarının ve keskin ideolojik kutuplaşmaların zirvede olduğu bir dönemde, CHP-MSP koalisyon hükümetinin liderleri Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan'ın sergilediği devlet ciddiyeti ve kararlılık, cephe gerisindeki halkı ve ulusal basını tek bir çelik yumruk halinde birleştirmeyi başarmıştır.

Kitle iletişim araçlarının, özellikle dış politika krizleri ve askeri müdahaleler gibi dönemlerde kamuoyunu harekete geçirme, ulusal kimliği pekiştirme ve devletin haklı tezlerini propaganda etme gücü tarihsel bir gerçektir. Bu çalışmada, o dönemde Anadolu insanının ve devlet aklının en önemli haber edinme ve entelektüel duruş kaynağı olan Milliyet Gazetesi'nin birinci sayfa manşetleri, haber dili ve görsel sunumu üzerinden Kıbrıs Barış Harekâtının toplumsal hafızadaki izleri ve basının siyasal iletişim stratejileri incelenmektedir. Milliyet, dönemin diğer ana akım yayın organlarından farklı olarak, hamasi ve körü körüne bir savaş diline teslim olmamıştır. Gazete, askeri ve diplomatik kararlılık ile uluslararası hukuk ve insani meşruiyet arasında sarsılmaz bir denge kurmayı başarmıştır. Gazetenin genel yayın yönetmeni ve başyazarı Abdi İpekçi'nin kalemi, Türk devletinin haklı davasını dünyaya anlatan milli bir kalkana dönüşürken; gazetenin yürüttüğü ulusal bağış kampanyaları, ordu-millet

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da tasfiye edilmeyen örgüt, Akritas Planı doğrultusunda adayı Türklerden temizlemeyi amaçlayan kanlı saldırıların (Kanlı Noel vb.) baş faili olmuştur.

[4] ENOSİS: Kelime anlamı Yunanca "birleşme" olan Enosis, Kıbrıs özelinde adanın bütünüyle Yunanistan'a bağlanmasını hedefleyen megali idea kökenli siyasi ve ideolojik bir ülküdür. 19. Yüzyılın ortalarından itibaren Kıbrıs Rumları arasında yaygınlaşan bu akım, özellikle adadaki İngiliz sömürge yönetimi döneminde kilise öncülüğünde kurumsallaşmıştır. 1950'lerde Başpiskopos Makarios'un liderliğinde siyasi bir program haline gelen Enosis, Kıbrıs Türk toplumunu adada azınlık statüsüne düşürmeyi ve nihayetinde tasfiye etmeyi öngördüğü için adadaki iki toplumlu yapının çatışma zeminini oluşturan temel dinamik olmuştur.

bütünleşmesini ve cephe gerisindeki toplumsal kenetlenmeyi somut bir eyleme dökerek milli coşkunun en güçlü taşıyıcısı olmuştur.

Bu çalışma, dönemin ruhunu, basının stratejik dilini ve kriz yönetimini tarihsel bir akış içinde üç ana döneme ayırarak ele almaktadır. İlk olarak; Yunan darbesiyle yükselen tansiyondan Türk askerinin adaya ayak bastığı ana kadar geçen süreci kapsayan Diplomatik Gerginlik ve İlk Çıkarma (15 - 22 Temmuz 1974) safhası, basının askeri müdahalenin hukuki ve ahlaki zeminini nasıl ilmek ilmek ördüğünü gösterecektir. İkinci olarak; silahların sustuğu ancak masa başında çetin bir sinir harbinin yürütüldüğü Ateşkes ve Cenevre Görüşmeleri (23 Temmuz - 13 Ağustos 1974) dönemi, Milliyet'in sayfalarında diplomatik oyalamaların nasıl deşifre edildiğini ve halkın hafızasında sarsılmaz bir lider imajına dönüşen **"Karaoğlan"** miti ile sahadaki sembollerin nasıl birleştiğini ortaya koyacaktır. Son olarak; diplomasinin iflasıyla meşhur **"Ayşe Tatile Çıksın"** parolasının devreye girdiği İkinci Harekât ve Kesin Sonuç (14 - 18 Ağustos 1974) safhası, adanın bugünkü sınırlarını çizen **"Atilla Hattı"**nın ilanını ve zaferin basındaki yankılarını anbean gözler önüne serecektir. Bu araştırma, nitelikli ve entelektüel bir yayının perspektifinden, hem Mehmetçik ve Mücahit'in sahadaki tarih yazımını hem de anavatanın yavru vatana uzanan o sarsılmaz elinin cephe gerisindeki toplumsal yansımalarını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Diplomatik Gerginlik ve İlk Çıkarma (15 - 22 Temmuz 1974)

15 Temmuz günü EOKA lideri Sampson'un Yunan cuntası destekli bir darbe yaparak Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'u koltuktan indirdiğini ve yerine kendisinin geçtiğinden bahsetmiştik. Kıbrıs Adası'nın Yunanistan kontrolüne geçmesi karşısında sessiz kalmayan Türk hükümeti ise bazı harekat planlarına girişmiştir. İşte bu ortamda Türk ulusal basını da yükselen tansiyonu adım adım halka aktarmıştır. Darbenin hemen ardından 16 Temmuz tarihli gazetelerde adanın durumu ve Türk hükümetinin bu durum karşısındaki tutumu manşetlere taşınmıştır.

16 Temmuz Tarihli Milliyet Gazetesi, Manşetinde **"Yunan Subaylarının Yönetimindeki Ulusal Muhafız Gücü, Beklenen Komployu Yaptı.", "Kıbrıs'ta Darbe Oldu. Makarios'un Akıbeti Meçhul."** başlığı ile darbe haberini okurlarına bildirmiştir. Makarios veya benzeri bir sesin radyo yoluyla halkı sokağa davet ettiğini açıklayan gazete ayrıca devrik cumhurbaşkanı yerine Sampson'un koltuğa oturduğunu da belirtmiştir. Türk yetkililerin yorumlarının yanı sıra diğer ülke yetkililerinin de yorumlarını aktaran gazete; darbenin yarattığı krizi uluslararası

boyutuyla ele almış ve Türkiye'nin garantörlük hakkından doğan meşru müdahalesinin psikolojik zeminini hazırlamıştır. [5]

Darbe şokunun üzerinden geçen 24 saatin ardından, 17 Temmuz 1974 tarihli Milliyet Gazetesi krizin diplomatik, askeri ve küresel boyutlarını son derece zengin bir içerikle tek bir sayfada toplamıştır. Gazete, iç siyasetteki kararlılığı ve devlet mekanizmasının işleyişini **"TBMM Yarın Toplanıyor"** Ve **"Ankara Müdahale Gereği Üzerinde Duruyor"** şeklindeki devasa manşetiyle okuyucularına duyururken, hamasi bir savaş çığlığı atmak yerine müdahalenin gerekçesi olarak **"Kıbrıs'ın bağımsızlığının korunması"** ilkesini ve İngiltere'ye yapılan ortak iş birliği teklifini ön plana çıkarmıştır. Gazetenin ilk sayfası Başbakan Bülent Ecevit'in siyasi parti liderleriyle yaptığı 3 saatlik zirvenin fotoğrafıyla desteklenmiş, haberin yanında Akdeniz'deki küresel güç dengesini gösteren **"Amerikan ve Rus Deniz Kuvvetleri Kıbrıs'ta"** başlığına yer verilmiştir. Washington'da Kissinger'ın **"Anayasal düzen değiştirilemez"** çıkışı, Moskova'nın **"Yunan müdahalesinden vazgeçmeli"** uyarısı ve Londra'nın darbe hükümetini tanımayarak Yunan subayların çekilmesini istemesi gibi uluslararası tepkiler ayrı sütunlarda titizlikle analiz edilmiştir. Sayfanın sol sütununda yer alan **"Müdahaleden Önce Ültimatom"** bölümünde Türkiye'nin, 1960 Garanti Antlaşması'ndan doğan meşru haklarının hukuki altyapısı kamuoyuna rasyonel bir dille izah edilmiş ve diğer bir yandan da adadan gizlice kaçtığı bilinen Makarios'un Birleşmiş Milletler'e gidişi, Atina'nın **"İç işlerine karışmadık"** şeklindeki savunması ve adada sıkıyönetim ilan eden yeni lider Sampson'un baskıları aktarılarak Türkiye'nin olası askeri hamlesinin haklılığı ve cuntanın uluslararası alandaki yalnızlığı net bir dille ortaya konmuştur. [6]

Ankara'daki müdahale kararlılığının ardından ittifak ve diplomasi trafiğinin uluslararası boyuta taşındığı sonraki gün, 18 Temmuz 1974 tarihli Milliyet Gazetesi'nin manşetlerine tamamen Londra'daki diplomatik temaslar yön vermiştir. İngiltere'nin ortak hareket teklifini kabul etmesi üzerine Başbakan Bülent Ecevit'in Londra'ya ani gidişini manşet üstünden duyuran gazete, Orhan Tokatlı ve Kasım Yargıcı'nın yerinden bildirdiği haberle **"Ecevit, Wilson'dan Ortak Müdahale İstedi"** devasa manşetiyle çıkmıştır. Haberin detaylarında, Ecevit'in İngiltere Başbakanı Harold Wilson'a Yunan subaylarının adadan çıkarılmasını, aksi takdirde dengenin korunması adına Türkiye'nin adaya asker sevk etmek zorunda olduğunu net bir biçimde ilettiği aktarılarak basının kararlı dış politika söylemi sürdürülmüştür. Gazetenin ilk sayfasında küresel aktörlerin pozisyonları rasyonel bir şemada incelenmeye devam etmiştir. NATO'nun "Darbeci

[5] Milliyet, 16.07.1974
[6] Milliyet, 17.07.1974

subaylar çıkmalı, Makarios devletin başına geçmeli" şeklindeki sert çıkışı, Moskova'nın TASS Ajansı vasıtasıyla ilettiği "**Yunan subayları Kıbrıs'ı boşaltmalıdır"** talebi ve Kissinger'ın **"Kıbrıs'ın bağımsızlığı için teminat verdik"** mesajı sayfada geniş yer bulmuştur. Sayfanın en sarsıcı ve psikolojik kırılma yaratan haberi ise Bayrak Radyosu'nun yayınına dayandırılan **"Aramızdaki İşi Hallettik, Şimdi Sıra Türklere Geldi"** manşet altı başlığı olmuştur. Girne Vali Yardımcısı'nın bu kan donduran ifadesini ve Rumların Türk köylerinde ruhsatlı tüfekleri toplamaya başladığına dair istihbaratı okuyucusuna sunan Milliyet, sol sütundaki "Durum" analizinde ise 1960 Garanti Antlaşması uyarınca İngiltere ortaklığa yanaşmasa bile Türkiye'nin tek başına müdahale hakkının hukuken ve ahlaken tamamen doğduğunu kamuoyuna ilan etmiştir. [7]

Londra'daki ittifak arayışlarının tıkanması ve askeri müdahale ihtimalinin kaçınılmaz bir gerçekliğe dönüşmesiyle birlikte, 19 Temmuz 1974 Cuma tarihli Milliyet Gazetesi'nde diplomatik ve eylemsel ton en üst perdeden okuyucuya aktarılmıştır. Gazete, Başbakan Ecevit'in ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco ile yaptığı kritik görüşmelere atıfla, **"Ecevit: 'Çözüm İçin Zaman Çok Dardır"** şeklindeki tarihi ve uyarıcı haykırışı devasa puntolarla manşete taşımıştır. Yunanistan'ın adaya durmadan askeri takviye göndererek işgali kalıcılaştırmaya çalıştığını ve vakit faktörünün kritik olduğunu vurgulayan gazete, sol üst köşede **"Darbeden İlk Fotoğraf"** ibaresiyle Lefkoşa sokaklarında ve bölgenin önemli noktalarından Hilton Otelin önünde nöbet tutan cuntacıların tanklarına yer vererek adadaki sıcak tehdidi kayıt altına almıştır. Sahanın nabzını tutan Akay Cemal'in Lefkoşa'dan geçtiği **"Yeşil hatta gerginlik var, Mücahitler de alârmda…"** başlığıyla Türk kesimindeki susuzluk, sıkıntılar ve düşen mermilerle yaralanan Kıbrıs Türkleri aktarılırmıştır. Hemen yanındaki **"4 Günde Binden Fazla İnsan Tutuklandı"** haberi ise adadaki solcu Rumların ve muhaliflerin uğradığı baskıyı gözler önüne sermiştir. Ankara'daki devlet hareketliliğini **"TBMM Gizli Oturum Yaptı"** başlığıyla duyuran Milliyet, Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'ın dünkü toplantıda Meclis'e sadece bilgi sunduğunu aktarmış ve hemen altında ise **"Ecevit, Amerika' nın Arabuluculuğunu Reddetti"** ifadesiyle Türkiye'nin İngiltere ile iki garantör devlet olarak doğrudan yürütmediği hiçbir formülü kabul etmeyeceğini netleştirmiştir. Darbeci lider yeni Cumhurbaşkanı Sampson'un **"Türkiye'nin müdahalesine hiç bir sebep yoktur"** şeklindeki ciddiyetten uzak beyanlarına ve Makarios'un Londra'dan yükselen "İngiltere bize garanti verdi." iddialarına da yer veren gazete, sol sütundaki "Durum" analizinde ise adadaki anayasal düzenin yıkılmasını görmezden gelen diğer devletlerin **"Aman askeri müdahale**

[7] Milliyet, 18.07.1974

olmasın." telkinlerine karşı Türkiye'nin ulusal çıkarlarını korumak adına tek başına harekete geçme iradesinin meşruiyetini gerçekçi bir dille tescil etmiştir. [8]

Sözün bittiği, diplomasinin tükendiği ve Türk devletinin nihai kararını eyleme döktüğü o tarihi eşikte, 20 Temmuz 1974 Cumartesi tarihli Milliyet Gazetesi, Türk deniz kuvvetlerinin Akdeniz'e açılışını **"Çıkartma Gemilerimiz Akdeniz'e Açıldı"** şeklindeki devasa ve sarsıcı manşetiyle tüm ülkeye ilan etmiştir. Hükümet Sözcüsü Orhan Birgit'in Türkiye'nin barışçı yolları sonuna kadar denediğine ancak her türlü tedbirin alındığına dair açıklamalarına yer veren gazete, hemen altında **"Ecevit - Sısco Görüşmesi Sabaha Karşı Başladı"** başlığıyla gece yarısı Ankara'da yaşanan nefes kesen diplomatik süreç ve ABD'nin Atina'dan getirdiği tekliflerin reddedildiğini aktarmıştır. Bakanlar Kurulu'nun savaş için tam yetki istediğini ve TBMM'nin olağanüstü toplanacağını belirten gazete, uluslararası meşruiyet zeminini güçlendirmek adına NATO'da Yunanistan'ın adadaki subaylarını değiştirme teklifinin Türkiye tarafından reddedildiğini ve Birleşmiş Milletler nezdinde darbecilerin temsil edilmesinin önüne geçildiğini vurgulamıştır. Sayfanın en kritik propaganda ve meşruiyet ayaklarından birini ise Kıbrıs Türk Toplumu Lideri Rauf Denktaş'ın Akay Cemal aracılığıyla ulaştırdığı **"Denktaş: 'Türkiye müdahale etmeli"** ve **"Bütün umudum Ankara'nın buraya gelmesidir!"** şeklindeki tarihi haykırışı oluşturmuştur. Milliyet'in entelektüel duruşunun simgesi olan sol sütundaki "Durum" analizi ise **"Bu Yazının Altını Biz De İmzalarız"** başlığıyla sunulmuş ve zayıf Kıbrıs bunalımlarının geride kaldığı, Türkiye'nin adadaki Türk varlığını korumak adına antlaşmalardan doğan askeri müdahale hakkının artık kaçınılmaz ve hukuken sarsılmaz bir zorunluluk olduğu ilan edilerek iç kamuoyundaki toplumsal konsolidasyon ve milli mutabakat algısı zirveye taşınmıştır.[9]

Cumartesi günü başlayan askeri müdahalenin ilk somut neticelerinin alındığı 21 Temmuz 1974 Pazar tarihli Milliyet Gazetesi, sahadaki mutlak askeri üstünlüğü **"Kıbrıs, Türk Ordusu'nun Denetiminde"** şeklindeki devasa ve kararlı manşetiyle tüm ülkeye ilan etmiştir. Gazete, harekâtın cephe detaylarını logonun hemen altında üç ana sütuna bölerek; deniz kuvvetlerinin 2 Rum hücumbotunu batırdığını, hava kuvvetlerinin Milli Muhafızların bütün karargâhlarını bombaladığını ve kara unsurlarının Girne bölgesini tamamen kontrol altına aldığını harita desteğiyle okuyucusuna sunmuştur. Başbakan Bülent Ecevit ile Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar'ın harekât merkezindeki tarihi kucaklaşma fotoğrafını merkeze alan nüshada, iç siyasetteki tam mutabakatın belgesi olarak **"Hükûmete genel savaş yetkisi**

[8] Milliyet, 19.07.1974
[9] Milliyet, 20.07.1974

verildi" üst başlığı ve TBMM'deki kararın ittifakla alındığı bilgisi paylaşılmıştır. Uluslararası cephedeki yankıları da titizlikle sayfa sağında toplayan Milliyet, **"Yunanistan'da Seferberlik İlan Edildi"** ve Atina'nın Türkiye'yi protesto ettiği haberlerini aktarırken, Lefkoşa'nın ünlü oteli Ledra Palas'ın Türk askerinin eline geçtiğini duyurmuştur. Gazetenin simgesi olan sol sütundaki "Durum" köşesi İse **"ÇEKİRGE ÜÇÜNCÜ KEZ SIÇRAYAMADI..."** başlığıyla kaleme alınmış ve Türkiye'nin 1963 ve 1967 krizlerinde diplomatik baskılarla durdurulduğu ancak bu kez atılan kararlı adımla adadaki ENOSİS rüyasının ve cuntanın tamamen çökertilmiş olduğu gurur verici bir dille tescil edilerek iç kamuoyundaki milli şuur pekiştirilmiştir. [10]

Sahadaki askeri üstünlüğün tescillenmesiyle birlikte krizin küresel diplomasi masasına taşındığı 22 Temmuz 1974 Pazartesi tarihli Milliyet Gazetesi, manşet logosunun üzerini tamamen kaplayan **"Kıbrıs Çıkartmasından İlk Resimler"** üst başlığı ve "**Çıkartma gemilerimiz Girne Koyu'nda"** görsel belgesiyle raflarda yerini almıştır. Askeri zaferin sıcaklığını Mete Akyol'un tarihi röportaj duyurusuyla halka aktaran gazete, ana manşetinde ise diplomatik baskıların ulaştığı boyutu göstermek adına **"ATEŞ-KESİ" Sağlamak Ve Türk-Yunan Savaşını Önlemek İçin Çabalar Yoğunlaştı"** devasa başlığını kullanmıştır. Kissinger'ın Ecevit ve Yunan başbakanıyla yaptığı yoğun telefon trafiğine ve Nixon'un özel mesajlarına yer veren gazete, hemen yanında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin adadaki kararlılığını simgeleyen **"KIBRIS'A ÇIKARTMA YAPMAK İSTEYEN YUNAN GEMİLERİ GERİ ÇEVRİLDİ"** haberini manşet arkası yapmıştır. Sayfanın merkezindeki **"KIBRIS'TA ASKERİ DURUM"** panosunda Girne'nin işgal edildiği, Lefkoşa yolunun kontrol altına alındığı müjdelenirken, harekâtın simge isimlerinden Albay İbrahim Karaoğlanoğlu'nun Girne'de şehit düştüğü bilgisi ilk kez bu nüshada halka duyurulmuştur. Atina'nın **"Türkiye 48 saatte çıkmazsa savaş ilan edeceğiz"** şeklindeki blöflerini ve İzmir'deki hava taarruzu karartma uyarılarını da sütunlarına taşıyan Milliyet, sol alttaki "Durum" köşesini ise **"BARIŞ KAN ve KİNLE"** başlığıyla sunmuş ve batı dünyasının ikiyüzlü diplomasi sürecini eleştirerek, kazanılan askeri üstünlüğün ardından masada Türk varlığından ve Türk hakkından asla taviz verilmemesi gerektiğini bir kez daha tescil etmiştir.[11]

Ateşkes ve Cenevre Görüşmeleri (23 Temmuz - 13 Ağustos 1974)

Silahların sustuğu ve diplomatik sürecin resmen başladığı 23 Temmuz 1974 Salı tarihli Milliyet Gazetesi, en üst perdeden **"ATEŞ, DÜN SAAT 17'DE KESİLDİ"** manşetiyle çıkmış ve hemen

[10] Milliyet, 21.07.1974
[11] Milliyet, 22.07.1974

altında Başbakan Bülent Ecevit'in Türk devletinin adadaki sarsılmaz iradesini simgeleyen **"ECEVİT: 'ARTIK KİMSE KIBRIS'TA TÜRK'ÜN HAKKINA DOKUNAMAZ"** şeklindeki tarihi deklarasyonunu devasa puntolarla ön plana taşımıştır. Ecevit'in, yabancı gazetecilerin adadan çekilme ihtimaline yönelik sorusuna verdiği **"Bunu kimse düşünemez."** şeklindeki tavizsiz yanıtını aktaran gazete, sayfa merkezinde deniz piyade birliklerinin Girne sahilindeki köprübaşını emniyete alarak iç bölgelere doğru ilerleyişini gösteren tarihi bir cephe fotoğrafına yer vermiş ve hemen altında **"Ada'ya silâh getiren Yunan uçaklarını jetlerimiz tahrip etti"** haberiyle TSK'nın sahadaki operasyonel üstünlüğünü tescillemiştir. Krizin bundan sonraki rotasını **"ATEŞ-KES'İN ŞARTLARI CENEVRE'DE ELE ALINACAK"** başlığıyla duyuran Milliyet, bir yandan Washington kaynaklı **"ABD YETKİLİLERİ: 'ÇIKARTMA KONUSUNDA CIA FECİ YANILDI"** itirafını sütunlarına taşırken, diğer yandan Atina'da askeri cuntanın çatırdamasına yol açan darbe söylentilerini yakından takip etmiştir. Gazetenin entelektüel çizgisine yön veren sol alttaki "Durum" köşesi ise "**ZAMANINDA KESİLEN ATEŞ"** başlığıyla kaleme alınmıştır.

İlan edilen ateşkesin bir geri adım ya da zaafiyet değil, adada Türk toplumunun güvenliğini ve haklarını hukuki teminat altına alan stratejik bir hamle olduğu tescil edilerek iç kamuoyundaki "Milli Mutabakat" algısı askeri zaferin ardından diplomatik bir meşruiyet söylemiyle pekiştirilmiştir.

Ateşkesin ardından Kıbrıs krizinin masaya taşındığı 25-30 Temmuz 1974 tarihleri arasındaki süreç, Milliyet Gazetesi'nin manşetlerinde sahadaki askeri kazanımların masa başında korunması adına tam bir diplomatik ve psikolojik savaş söylemine dönüşmüştür. Kronolojinin ilk durağı olan 25 Temmuz nüshasında, Atina'da cuntanın devrilip Karamanlis'in yeni hükümeti kurması Milliyet karikatüristi ünlü Bedri Koraman'ın **"Gel kardeşim... Elini ver bana! - DEMOKRASİ"** karikatürüyle ve Ecevit'in **"Kutlama mesajı Karamanlis'i duygulandırdı"** başlığıyla yumuşak bir dille verilmiştir. Bu duruma eş zamanlı olarak TCG Kocatepe gemimizin kaybının açıklanması ve Lefkoşa Havaalanı'nın Türk birliğine devri gibi sıcak olaylar sayfayı dolduran diğer gelişmelerdendir. 26 Temmuz Cumartesi günü Mehmet Ali Birand'ın Cenevre'den bildirdiği **"GÜNEŞ: 'TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİ KIBRIS'TAN ÇEKMEYİZ"** manşeti ve Ecevit'in "Türk-Yunan işbirliği şimdi kurtuluş savaşı sonrası kadar zorunludur." deklarasyonu, hükümetin tavizsiz dış politika duruşunu göstermektedir. 27 Temmuz'da Rum lider Klerides'in **"Türklere karşı topyekûn savaş ilan ederiz."** tehditlerine karşı Milliyet, **"TÜRKİYE KIBRIS'TA FEDERASYON İSTEDİ"** ve Turan Güneş'in **"Ateş-kes, belli haklarımızı kullanmamamız manasına gelmez"** restiyle karşılık bulmuştur.

28 Temmuz Pazar günü ise Cenevre Konferansı'ndaki çıkmazı masadaki Türk ve Yunan diplomatları bir masada gösteren çarpıcı bir karikatürle veren gazete, alt başlıkta **"YUNANİSTAN ISRARLARINDAN VAZGEÇTİ, KONFERANS KURTULDU"** müjdesini taşırken, sayfa içlerinde Rumların Türk esirleri öldürdüğüne dair vahşet haberlerini ekleyerek kamuoyundaki milli teyakkuzu diri tutmuştur. Müzakerelerin sabaha kadar sürdüğü 29 Temmuz'da Ecevit'in "İsteklerimiz kabul edilmezse anlaşma olmaz" resti manşetlenirken, 30 Temmuz Salı günü İngiliz Bakan Callaghan'ın tarihi **"YA ANLAŞIN YA DAĞILALIM"** ültimatomu ve Ecevit'in **"BİRLİĞİMİZİ KIBRIS'TAN ÇEKMEYECEĞİZ"** vurgusu konferansın tıkanma noktasına geldiğini göstermektedir. Bu altı günlük süreçte Milliyet'in dikkat çeken en büyük propaganda başarısı ise cephe gerisindeki halkı sürece dahil eden ve her nüshanın tepesinde **"Eczacıbaşı 1 Milyon Bağışladı"**, **"6. Gün 5 Milyonu Aştık"** gibi başlıklarla duyurulan **"Milliyet Bağış Kampanyası"** olmuştur. Gazete bu sayede ordu-millet bütünleşmesini ve kamuoyundaki sarsılmaz milli yardımlaşmayı doğrudan somut bir eyleme dönüştürmüştür. [12]

Ağustos 1974'ün ilk yarısı, Milliyet Gazetesi'nin manşetlerinde sahadaki ateşkes ihlallerinin, uluslararası aktörlerin baskılarının ve İkinci Cenevre Konferansı'na giden süreçteki gerilimin tırmandığı bir kronolojik tarihi yansıtmaktadır. 1 Ağustos nüshasında Ecevit'in **"HAKLARIMIZ CENEVRE'DE RESMEN TESCİL EDİLDİ"** manşetiyle diplomatik bir başarı sunulurken, sayfanın merkezinde yer alan **"Hasta Rum Bebeğini Hüseyin Onbaşı Taşıdı"** haberi ve İngiliz basınına dayandırılan **"Barış adamı savaşa gidiyor"** görselleri, Türk askeri müdahalesinin insani boyutunu ön plana çıkaran meşruiyet odaklı bir propaganda dili kurmuştur. Ancak ilerleyen günlerde bu insani iklim, Rumların Türk köylerini kuşatmaya devam etmesiyle sertleşmiştir. Nitekim 5 Ağustos günü çıkartma bölgesine **"Karaoğlan Plajı"**[13] adının verilmesiyle milli hafıza oluşturulurken, 6 Ağustos'ta Turan Güneş'in **"Anlaşmayı asıl Rumlar uygulamıyor"** resti ve Ecevit'in **"Ordumuz mucizeler yarattı"**

---

[12] Milliyet, 25.07.1974, 26.07.1974, 27.07.1974, 28.07.1974, 29.07.1974, 30.07.1974.

[13] Kıbrıs'taki çıkarma bölgesine "Karaoğlan Plajı" adının verilmesi, sahadaki askeri hafızayı netleştirmenin yanı sıra dönemin siyasi propaganda iklimiyle de yakından ilişkilidir. Nitekim 1973 genel seçimleri sürecinde Şahsenem Bacı'nın dilinden doğan ve Türk siyasi tarihinin en güçlü lider mitlerinden birine dönüşen Bülent Ecevit'in "Karaoğlan" imajı, 1974 askeri müdahalesinin getirdiği muazzam ulusal başarıyla pekişmiştir. Adadaki bu coğrafi adlandırma, askeri kahramanlık (Albay İbrahim Karaoğlan) ile cephe gerisindeki siyasi lider figürünün (Bülent Ecevit) halk desteğiyle ve kitle iletişim araçlarında nasıl eş zamanlı bir propaganda mitine dönüştüğünü göstermesi bakımından sembolik bir öneme sahiptir. Detaylı bir imaj analizi ve propaganda teknikleri incelemesi için bkz:
Anıl Cabı, "1973 VE 1977 GENEL SEÇİMLERİNDE CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN SEÇİM PROPAGANDASI: SÖYLEM VE KAMPANYA STRATEJİLERİ", (Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara, 2026).

çıkışı basındaki kararlılığı göstermiştir. 7 Ağustos tarihli nüshada, İngiliz medyasının Türk tarafına yönelik karalama kampanyalarına karşı Avrupa basını **"DÜNYA BASININDA: BARBARIANS (BARBARLAR)"** başlığıyla deşifre edilmiş ve basının ulusal çıkarları savunma refleksi ön plana çıkarılmıştır. 8 Ağustos'ta İkinci Cenevre Konferansı başlarken Milliyet, **"TÜRK TEZİ SAPTANDI: İKİ AYRI YÖNETİM"** başlığı ile ayrı bir Türk federasyonu talebini net bir dille ortaya konmuştur. Bu süreçte küresel bir kırılma olarak Watergate Skandalı nedeniyle yaşanan **"NIXON İSTİFA ETTİ"** ve **"FORD, ABD'NİN 38'NCİ BAŞKANI OLDU"** gelişmeleri 9-10 Ağustos tarihlerinde gazetenin ana gündemini sarsarken, eş zamanlı olarak Cenevre'deki müzakerelerin tıkanması ve İngiltere'nin adadaki üslerinden sömürge askerleri olan **"Gurka"** taburunu şehre indirmesi basındaki askeri alarmı yeniden tetiklemiştir. Konferansın son günlerine girilirken 11 Ağustos'ta Turan Güneş'in **"AKIBET BUGÜN BELLİ OLACAK"** ve 12 Ağustos'ta **"TÜRK REHİNE ve KÖYLERİ SERBEST BIRAKILIYOR"** başlıklarıyla sunulan diplomatik oyalamalar, nihayet 13 Ağustos Salı günü sabrın tükenmesiyle son bulmuştur. Milliyet, İkinci Harekâtın hemen öncesindeki bu son nüshada **"YUNANİSTAN'A SON BİR SÜRE VERDİK"** ve Ecevit'in **"Bu akşamdan daha fazla beklemeyeceğiz"** tarihi uyarısını manşet yaparak, diplomasinin resmen iflas ettiğini ve okuyucuya ikinci bir askeri müdahalenin kaçınılmaz bir ulusal zorunluluk olduğunu ilan etmiştir. [14]

İkinci Harekât ve Kesin Sonuç (14 - 18 Ağustos 1974)

Cenevre Konferansı'nın Rum ve İngiliz taraflarının oyalama taktikleriyle tamamen tıkanması ve Ankara'nın sabrının tükenmesi, 14 Ağustos 1974 Çarşamba tarihli Milliyet Gazetesi'nin manşetlerine tam bir sinir harbi olarak yansımıştır. Gazete, baskıya girildiği saat 03.00'te Cenevre'deki görüşmelerin halen sürdüğünü belirterek "**Cenevre'de TÜRKİYE CEVAP BEKLİYOR: EVET Mİ?.. HAYIR MI?"** devasa manşetiyle bayilere ulaşmıştır. Ankara'da kabine ve üst düzey komutanların sabaha kadar olağanüstü toplandığını aktaran gazete, sol sütundaki Bedri Koraman'ın çizdiği karikatürde Atina delegasyonunun ve beş büyük devletin Türkiye'ye baskı yapma çabalarını eleştirmiştir. Sorumluluğu tamamen uzlaşmaz taraflara yıkan bir meşruiyet söylemi kuran Milliyet, "Larnaka'dan Çekilen Rumlar Evlere Bubi Tuzakları Koyuyor" şeklindeki istihbarat haberleriyle ve adadaki Barış Gücü'nün yüksek

[14] Milliyet, 01.08.1974, 02.08.1974, 03.08.1974, 04.08.1974, 05.08.1974, 06.08.1974, 07.08.1974, 08.08.1974, 09.08.1974, 10.08.1974, 11.08.1974, 12.08.1974, 13.08.1974.

alarma geçtiği bildirimiyle, ikinci askeri müdahalenin ve meşhur "Ayşe Tatile Çıksın" [15]parolasının devreye girdiğini bütün altyapısıyla kamuoyuna sunmuştur. [16]

Diplomasinin resmen iflas etmesiyle birlikte TSK'nın **"Atilla Hattı"**nı [17] çizmek üzere harekete geçtiği sıcak saatlerin ardından, 15 Ağustos Perşembe tarihli Milliyet Gazetesi net şekilde askeri zafer ve kararlılık odaklı bir dille basılmıştır. Muhabir Güngör Gönültaş'ın Mehmetçikle omuz omuza izlediği cephe detaylarını aktaran gazete, **"LEFKOŞA SARILDI, MAGOSA'ya VARILDI"** manşetiyle sahadaki hızlı ilerleyişi tüm ülkeye müjdelemiştir. Sayfanın merkezindeki harekât haritasında Magosa'ya yürüyen birliklerin Larnaka-Magosa yolunu nasıl kestiği şematik olarak gösterilirken, **"Tahrip edilen Rum konvoyu"** haberleriyle TSK'nın ezici hava ve kara üstünlüğü kaydedilmiştir. Sol sütundaki "Durum" köşesinde ise Batı dünyasının ikiyüzlü barış çağrılarına karşı bu ikinci müdahalenin, adadaki Türklerin can güvenliğini mutlak olarak sağlamak adına devlet için kaçınılmaz bir zorunluluk olduğu söylemi başarıyla okuyucuya aktarılmıştır. [18]

Harekâtın üçüncü gününde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin adanın kuzeyinde tam kontrolü sağlamak üzere olduğu anları belgeleyen 16 Ağustos Cuma tarihli Milliyet Gazetesi, görsel ve habersel olarak tam bir gövde gösterisi niteliğindedir. Gazete logosunun hemen altında yer alan görkemli askeri intikal fotoğrafıyla birlikte **"MAGOSA'ya GİRDİK, LEFKE'ye YÜRÜYORUZ"** ve **"Kıbrıs'ın Kuzey sahili tamamen kontrolümüzde"** manşetleri atılmıştır. Esir alınan EOKA üyeleri ve yaralı Türklerin fotoğraflarına geniş yer ayıran gazete, Karamanlis ve Yunan hükümetinin uluslararası kamuoyunda içine düştüğü acziyeti ve yalnızlığı ön plana çıkarmıştır. Ayrıca sağ altta yer alan cephe gerisindeki toplumsal kenetlenme haberleri ve sol sütundaki İngiliz hakemliğine yönelik sert eleştiriler, basının sahadaki askeri zaferi masa

---

[15] Birinci Kıbrıs Barış Harekâtının ardından ilan edilen ateşkes sürecinde, adadaki Türklerin güvenliğini teminat altına almak adına Cenevre'de yürütülen diplomatik müzakereler tıkanma noktasına gelmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Turan Güneş, İngiltere ve Yunanistan'ın oyalama taktiklerine karşı Ankara'daki Başbakan Bülent Ecevit ile gizli bir parola belirlemiştir. Eğer Cenevre'den bir sonuç çıkmaz ve ikinci askeri müdahale kaçınılmaz hale gelirse, Güneş Ankara'ya telefon ederek kızı Ayşe Güneş'in (Ayşe Güneş Ayata) adından mülhem bu parolayı fısıldayacaktır. 13 Ağustos gecesi müzakerelerin kesin olarak çökmesi üzerine Turan Güneş'in Ankara'yı arayarak "Ayşe tatile çıksın, biz buradan hareket ediyoruz" şifresini iletmesiyle, 14 Ağustos şafağında İkinci Barış Harekâtı resmen başlatılmıştır.

[16] Milliyet, 14.08.1974

[17] İkinci Barış Harekâtı neticesinde Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından kontrol altına alınan ve adayı kuzey ile güney olmak üzere iki coğrafi/siyasi bölgeye ayıran askeri sınır çizgisidir. İsmini Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesindeki harekât planının kod adı olan "Atilla Planı"ndan alan bu hat; batıda Yeşilırmak (Limnitis), merkezde Lefkoşa ve doğuda Mağusa'yı (Famagusta) kapsayacak şekilde adanın yaklaşık %37'lik kuzey kesimini çevrelemektedir. Atilla Hattı, sadece askeri bir cephe sınırı olmakla kalmamış, aynı zamanda Kıbrıs'ta Türk tarafının Cenevre'de sunduğu "coğrafi temele dayalı iki rejimli federasyon" tezinin sahadaki fiili ve geri dönülemez sınırını oluşturmuştur.

[18] Milliyet, 15.08.1974

başındaki diplomatik bağımsızlık söylemiyle nasıl doğrudan desteklediğini de ortaya koymaktadır. [19] İkinci Barış Harekâtının askeri strateji açısından hedeflenen sınırlara ulaşmasıyla birlikte, 17 Ağustos Cumartesi tarihli Milliyet Gazetesi tarihi bir kapanış nüshasıyla çıkmıştır. Siperdeki Türk piyadelerinin savaş hattı fotoğrafı eşliğinde devasa puntolarla "ATEŞ KESİLDİ" manşetini atan gazete, üst başlıkta **"'3 Gün Savaşı' başarıyla bitti…"** ifadesini kullanarak TSK'nın yıldırım harekâtı başarısını taçlandırmıştır. Harekâtın son gününde Lefke ve Omorfo'nun alındığı, Rum lider Klerides ve bakanlarının Lefkoşa'dan kaçtığı müjdelenmiştir. Başbakan Ecevit'in Birleşmiş Milletler'in ateşkes çağrısına uyulduğunu duyuran açıklamalara da geniş yer verilmiştir. Milliyet, sahadaki askeri ilerlemenin artık geri dönülemez bir siyasi gerçeklik olduğunu da onurlu ve gururlu bir dille okuruna sunmuştur. [20]

Askeri harekâtın fiilen durmasının ardından çizilen yeni sınırları ve adadaki kalıcı Türk varlığını sembolize eden 18 Ağustos Pazar tarihli Milliyet Gazetesi ise adeta bir zafer anıtı gibi kurgulanmıştır. Selahattin Gökhan'ın cepheden aktardığı tam sayfa renkli tank ve uçaksavar mevzi fotoğraflarıyla okuyucuyla buluşan gazete, **"ATEŞKES'ten SONRA: MEHMETÇİK BARIŞI SİLAH BAŞINDA BEKLİYOR…"** manşetini taşımıştır. Bu ifade ve arkasındaki Türk bayraklı görsel kompozisyon, basının başından beri inşa ettiği propaganda dilinin nihai noktasıdır. Bu durum ordunun adaya savaş değil, silahların gölgesinde kalıcı bir barış ve adalet getirdiği algısını ortaya koymaktadır. Milliyet, çizilen bu son vizyonla iç kamuoyuna sarsılmaz bir güven aşılarken, kriz süresince devletin dış politika argümanlarının en güçlü ve nitelikli kitle iletişim taşıyıcısı olma misyonunu başarıyla tamamladığını deklare etmiştir. [21]

SONUÇ

Bu çalışma, modern Kıbrıs tarihinin ve Türk dış politikasının en büyük jeopolitik kırılma noktalarından biri olan Temmuz-Ağustos 1974 askeri ve diplomatik sürecini, Türk basınının kriz yönetimindeki amiral gemisi kabul edilen Milliyet Gazetesi'nin manşetleri, görsel dili ve söylem stratejileri üzerinden mercek altına almıştır. 1974 yazında yaşananlar, sadece Akdeniz'in ortasındaki bir adada gerçekleşen askeri bir operasyon olarak kalmamış, temelleri Misak-ı Milli ile atılan, Anadolu'nun güvenliği ve Kıbrıs Türklerinin varlık mücadelesiyle birleşmiş topyekûn bir milli şahlanışın adıdır. İnceleme neticesinde açıkça görülmüştür ki; 1970'ler Türkiyesi'nin iç siyasette yaşadığı tüm keskin ideolojik kutuplaşmalara, ekonomik buhranlara ve koalisyon hükümetlerinin getirdiği kırılgan dengelere rağmen, Kıbrıs davası söz

[19] Milliyet, 16.08.1974
[20] Milliyet, 17.08.1974
[21] Milliyet, 18.08.1974

konusu olduğunda Türk medeniyeti ve devleti, siyasi sınırların ve parti amblemlerinin ötesinde sarsılmaz bir "Milli Mutabakat" kalesine dönüşmüştür. Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi'nin diplomatik profesyonel dili elden bırakmayan başyazıları ve usta muhabir kadrosunun cephe hatlarından canı pahasına aktardığı sıcak veriler, bu sarsılmaz kalenin en önemli kitle iletişim noktalarından birini oluşturmuştur. Milliyet, bir yandan iç kamuoyunu askeri müdahalenin uluslararası hukuk ve 1960 Garanti Antlaşmaları zeminindeki meşruiyetine ikna ederken, diğer yandan cephe gerisindeki toplumsal motivasyonu ve ordu-millet bütünleşmesini yürütülen devasa bağış kampanyalarıyla somut, organik bir eyleme dönüştürmüştür.

Kıbrıs davası, Türkiye Cumhuriyeti için hiçbir zaman konjonktürel bir dış politika hamlesi ya da coğrafi bir harita mücadelesi olmamıştır. Kıbrıs; Çanakkale'de, Sakarya'da ve Dumlupınar'da istiklalini kanıyla yazmış bir milletin, asırlardır sürgün ve esaret tehdidi altındaki kardeşlerine uzattığı bir anavatan elidir. EOKA terör örgütünün Enosis Planı doğrultusunda adayı Türklerden temizlemeyi amaçlayan kanlı saldırılarına karşı, yıllarca varoluş savaşı veren Mücahitlerin yalnız olmadığını, 20 Temmuz sabahı Girne semalarında beliren Türk paraşütleri ve Akdeniz'i yaran çıkarma gemileri, tüm dünyaya ilan etmiştir. Başbakan Bülent Ecevit'in **"Biz aslında savaş için değil, yalnız Türklere değil Rumlara da barış getirmek için adaya gidiyoruz"** şeklindeki insani mesajı, basının da en temel meşruiyet argümanı olmuştur. Türk basını, her nüshasında Albay İbrahim Karaoğlan gibi kahraman şehitlerin aziz hatırasını yücelterek ve sahadaki askeri başarıların sonuçlarını masa başında feda edilemeyeceğini savunarak, devletin tavizsiz iradesinin arkasındaki en büyük kamuoyu gücü haline gelmiştir.

Nihayetinde 14 Ağustos şafağında, diplomasinin ikiyüzlü labirentlerini yıkarak başlayan İkinci Barış Harekâtı ve çizilen **"Atilla Hattı"**, adadaki Türk varlığının ve egemenliğinin geri dönülemez bir tarihi tescili olmuştur. Milliyet Gazetesi'nin harekâtın bitiminde, siperdeki Türk tanklarının ve uçaksavarlarının arkasında dalgalanan ay-yıldızlı bayrağımızla birlikte attığı **"MEHMETÇİK BARIŞI SİLAH BAŞINDA BEKLİYOR…"** manşeti, aslında Türk milletinin tarih boyunca süregelen barış idealinin sarsıcı bir özetidir. Bu söylem, Türk ordusunun adaya kan dökmek için değil, silahların gölgesinde adaleti, huzuru ve kalıcı bir barışı inşa etmek için ayak bastığının tüm dünyaya haykırışıdır.

Sonuç olarak; 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sürecindeki Milliyet arşivi, kitle iletişim araçlarının sadece kuru birer haber aktarıcısı olmadığını, milli kriz dönemlerinde devletin bekasını, milletin şerefini ve askerin kahramanlığını koruyarak ulusal şifreleri inşa eden en stratejik iletişim mekanizması olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, Akdeniz'in kalbindeki bu

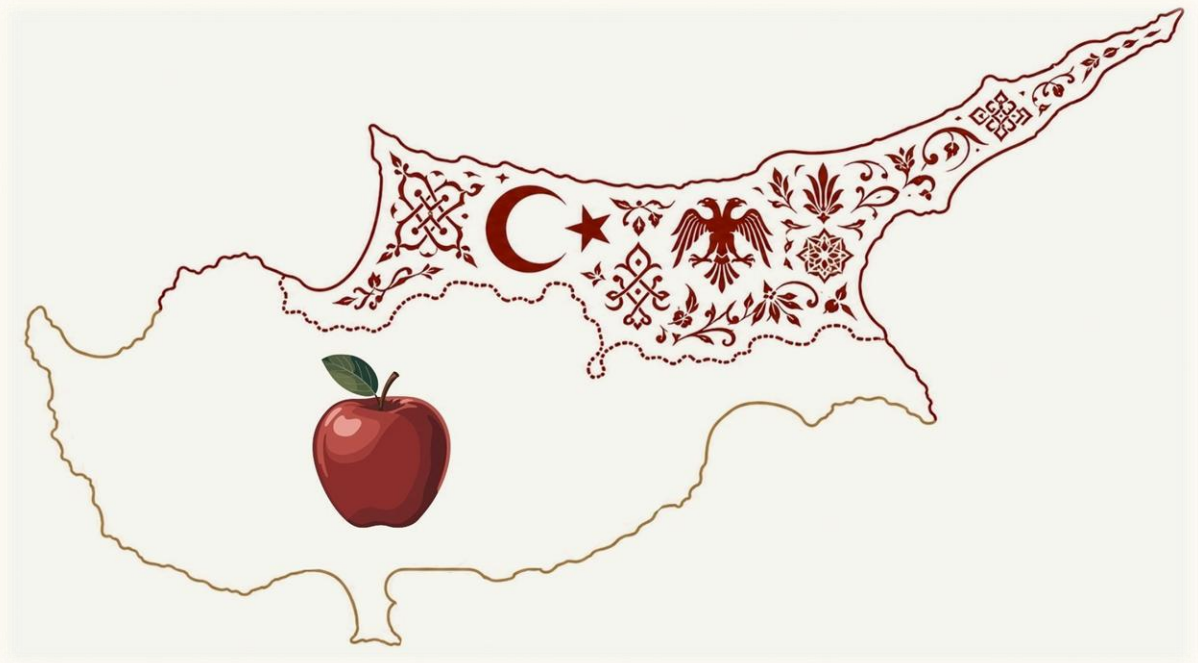
davada haksızlığa karşı eğilmeyen başını ve Kıbrıs Türklerinin canını çiğnetmeyen sarsılmaz iradesini basınının da tek ses olan çeliğe dönmüş diliyle tarih sayfalarına altın harflerle kazımıştır. 1974 Kıbrıs zaferi, anavatan ile yavru vatanın kaderinin ve kalbinin asla birbirinden ayrılamayacağının, Mehmetçik ve Mücahit ruhunun ebediyen yaşayacağının en görkemli nişanesidir.

KAYNAKLAR

Milliyet Halk Gazetesi

KIZIL ELMA

Ayşenur ATAK

Kızıl Elma, Türk milletinin gönlünde taşıdığı büyük ülkünün adıdır. O, yalnızca fethedilecek bir şehir ya da ulaşılacak bir coğrafya değil; Türk'ün istiklalini, adaletini, kudretini ve medeniyet idealini temsil eden kutlu bir hedeftir. Her çağda değişen şartlara göre yeni bir anlam kazansa da özü hiçbir zaman değişmemiştir: Daima daha ileriye yürümek, daima daha yükseği hedeflemek.

Kızıl Elma, bizlere ecdadın emanet ettiği büyük mirası geleceğe taşımayı öğütler. Bilimde, sanatta, kültürde, teknolojide ve devlet hayatında güçlü olmak; vatanın bağımsızlığını ilelebet muhafaza etmek; Türk milletinin birlik ve beraberliğini korumak bu ülkünün ayrılmaz parçalarıdır. Kızıl Elma, yalnızca geçmişin hatırası değil, geleceğin de pusulasıdır.

Bugün bizlere düşen görev, ecdadın uğruna can verdiği bu mukaddes vatanı daha ileri taşımak, Türk milletinin şanlı tarihine yaraşır eserler bırakmak ve ay yıldızlı al bayrağı her zaman gururla dalgalandırmaktır. Çünkü Kızıl Elma'ya yürüyüş hiçbir zaman sona ermez; o yürüyüş, Türk milleti var oldukça nesilden nesile devam edecek kutlu bir davadır.

Ne mutlu, Kızıl Elma idealini yüreğinde taşıyanlara! Ne mutlu, Türk'üm diyene!

ANTİK DERGİSİ

Sayı/Issue: 1
Temmuz/July 2026

1974 SONRASI DEMOGRAFİK DEĞİŞİM VE GÖÇ HİKAYELERİ[1]

Yahya Furkan AKSOY[2]

Öz

Bu çalışma Kıbrıs'ın Osmanlı döneminden başlayıp, İngiliz egemenliği altına girmesine kadar olan süreçte yaşanan göçleri bilhassa 1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında yaşanan demografik değişimleri incelemektedir. Adada yaşayan Rumların özellikle EOKA adlı terör örgütünün Kıbrıslı Türklere uygulamış oldukları işkence ve yağma hareketleri neticesinde Türkler çok zor şartlar altında yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Kıbrıs Barış Harekatı'nın akabinde imzalanan 1975 Nüfus Mübadelesi Antlaşması neticesinde güneyde esir yaşayan Türkler, kuzey sınırlarına geçerek özgürlüklerine kavuşmuşlardır. Kuzey bölgesini bir devlet haline getirebilmek için iş gücünü arttırmak gibi çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaları desteklemek adına Anadolu topraklarından Kıbrıs'a Türk göçleri, Türk hükümeti tarafından teşvik edilmiştir. Bu göçler Kıbrıs Adası'nda toplumsal açıdan olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra 2000'lerde Kıbrıs'taki Türkleri ve Rumları birleştirmek adına ortaya atılan Annan Planı da Rumların onay vermemesi ile sonuçsuz kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demografik Değişim, İskan Politikaları, Kıbrıs, Nüfus Mübadeleleri, Zorunlu Göç

[1] Aksoy, Y.F. (2026). 1974 Sonrası Demografik Değişim ve Göç Hikayeleri. *ANTİK*, 1, sf. 163-174.
[2] Yahya Furkan AKSOY, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri, Tarih Bölümü, furkanaksoy103@gmail.com

Abstract

This study examines the migrations occurring from the Ottoman period to the British rule of Cyprus, with a particular focus on the demographic changes that took place after the 1974 Cyprus Peace Operation. As a result of the torture and looting carried out against Turkish Cypriots by the Greeks living on the island, specifically the terrorist organization EOKA, the Turks struggled to survive under very difficult conditions. Following the Population Exchange Agreement of 1975 signed after the Cyprus Peace Operation, Turks living as captives in the south crossed into the northern borders and regained their freedom. Efforts such as increasing the labor force were undertaken to transform the northern region into a functional state. To support these efforts, the Turkish government encouraged the migration of Turks from Anatolian lands to Cyprus. These migrations led to socially negative consequences on the Island of Cyprus. Furthermore, the Annan Plan, introduced in the 2000s to unite the Turks and Greeks in Cyprus, remained inconclusive as the Greeks did not grant their approval.

Keywords: Demographic Change, Settlement Policies, Cyprus, Population Exchange, Forced Migration

Giriş

Kıbrıs'ın tarihsel geçmişine bakıldığında sürekli göç alan bir ada konumundadır. Göç almasının sebeplerine bakıldığında savaş, sömürgecilik, istila ve salgın hastalıklar gibi unsurlardan kaynaklanmaktadır. Ancak 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Kıbrıs göç alan bir toplumdan ziyade göç veren bir konuma geçmeye başlayacaktır. Ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan Türkiye'nin Kıbrıs'a nazaran daha gelişmiş olması, Kıbrıslı Türklerin, Türk topraklarına olan göçünü ekseriyetle arttırmıştır. Bunun yanı sıra Amerika ve İngiltere'ye de göçlerin yapılması dış göçlere verilebilecek örnekler arasındadır. Kıbrıs'ın kozmopolit bir toplum oluşu bölgede demografik bir sorun yaratmıştır. "Karışan nüfus" ve "yayılan nüfus" kavramlarının ortaya çıkışı ile Kıbrıs'ın nüfusunda heterojen bir yapı ortaya çıkarmıştır.[3] 1974 sonrasında gerçekleşen göçlerin tarihsel köklerine inilirken 1878 göçlerinin ve Osmanlı döneminde yapılan göçlerin önemli bir referans olunabileceği bilinmelidir. 1878 yılında Kıbrıs, İngiltere himayesini altına girmiştir ve Kıbrıs'ın 1974 yılına gelen süreçteki aynı zamanda günümüze gelen süreçteki etnik, toplumsal ve sosyal yapılarının oluşmasında geçmişte yaşanan önemli bir tarihsel olay olarak kayıtlara geçmektedir. Kıbrıs'ın geçmişten günümüze göç

[3] Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar, Prof.Dr Ulvi Keser, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 12, 2006, s.104

faaliyetleri ile ön plana çıkması tarihsel süreçlerde farklı etnik kimlikler kazandırıp, topluma farklı boyutlar getirdiği görülmektedir.

1. Kıbrıs Göçlerinin Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Devleti 1571 yılında Kıbrıs'ı fethetmiştir. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethetmesinin ardından adanın burada ihya edilmesi ve burada Türk nüfusunun oluşturulması için Anadolu'dan zorunlu göç rejimi başlatmıştır. [4] Bu dönemde yaklaşık 1.689 aile göç ettirilmiştir ve göç ettirilen kişiler farklı meslek gruplarından seçilmiştir. Bu şekilde Kıbrıs'ta anlamlı bir Türk nüfusu oluşturulmuştur. [5] Tarihler 1878'i gösterdiğinde Osmanlı Devleti toprak bütünlüğünü koruyamaz hale gelmiştir. Bu durumu kendine fırsattan istifade eden İngiltere, Kıbrıs'ı bir hedef olarak belirlemiştir. Osmanlı Devleti'nin zayıflığını kendi lehine kullanan İngiltere, kiralık bir şekilde olsa da 1878 yılında Osmanlı Devleti'nin elinden almayı başarmıştır. Ada İngiltere hakimiyetine geçtikten sonra Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin Anadolu'ya göç etmeye başladıkları görülmektedir. [6] Kıbrıs, İngiltere'nin egemenliği altına resmi olarak 5 Kasım 1914 tarihinde girmiştir. İngiltere'nin boyundurunluğu altına yaşamak istemeyen birçok Kıbrıslı Türk Ada'dan göç etmiştir. [7] Lozan Barış Antlaşması'nın bir hükmüne göre Kıbrıs Adası'nda ikametleri bulunan Kıbrıslı Türklerin mecburi olarak İngiliz vatandaşlığına geçecek olması göçün bir diğer sebebidir. [8] Bu hükme uymak istemeyen Kıbrıs Türkleri, Anadolu topraklarına göç faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir. Kıbrıs'ta yaşayan Rumların İngiliz idaresine olan isyanı Türkleri de dolaylı yoldan etkilemiştir. Rum terör örgütü EOKA'nın Enosis ideolojisi hasebiyle Kıbrıs'ta yaşayan Türk topluluğu bu durumdan olumsuz olarak etkilenmiştir. Bu durum göçleri daha arttırır bir vaziyete getirmiştir. EOKA'nın Kıbrıs Türklerine karşı yapmış oldukları şiddetli terör eylemleri sonucunda Türk köylerinde yaşayan insan sayısı gün geçtikçe azalmıştır. Resmi verilere göre 1963-1968 yılları arasında 103 Türk köyü terk edilmiş 25.000 kadar Türk, göçmen olarak yaşamaya başlamıştır. [9]

2. Rumların Kıbrıs Türklerine Karşı Uyguladığı Politikalar

Rum lider Makaryos'un 4 Eylül 1962 tarihinde yapmış olduğu konuşmada "*Helenizm'in baş düşmanı olan Türk ulusunun küçük bir bölümünü oluşturan Türk topluluğu adadan*

[4] Kıbrıs'ta 1878'den 1974'e Yaşanan Türk Göçlerine Dair Bir Araştırma, Murat Cihan, İbrahim Mazman, TESAM Akademi Dergisi, s. 283
[5] Kıbrıs'ta 1878'den 1974'e Yaşanan Türk Göçlerine Dair Bir Araştırma, Murat Cihan, İbrahim Mazman, TESAM Akademi Dergisi, s.283
[6] Kıbrıs'ta 1878'den 1974'e Yaşanan Türk Göçlerine Dair Bir Araştırma, Murat Cihan, İbrahim Mazman, TESAM Akademi Dergisi, s. 283
[7] Kıbrıs'ta İngiltere,2023
[8] TBMM,2023
[9] Serter,2008,s.386-387

sürülmedikçe EOKA'nın görevi bitmiş sayılmayacaktır" söyleminde bulunmuştur. [10] 1963 yılında Türkleri Kıbrıs topraklarından uzaklaştırmak adına Rumlar Akritas Planı'nı hayata geçirmişlerdir. Bu planın uygulanmaya başlanması ile beraber Rumların terör saldırısının şiddeti artmıştır. Bu plan, Rumların nezdinde kutsal hedef olan Megali İdea'nın gerçekleşmesinde önemli bir yoldur. Türk nüfusunu sıfıra indirmenin Türkleri öldürmek ve onları göç ettirmekten geçtiğinin farkında olan Rumlar benimsedikleri politikaları ve terör faaliyetlerini bu doğrultuda gerçekleştirmiştir. 1963 yılının aralık ayında birden fazla köy yağmalanmış bunun yanı sıra tecavüz, işkence ve zorla göç ettirme gibi olaylar Rumlar tarafından Türklere karşı gerçekleştirilmiştir. [11] 24 Aralık 1963 yılında gerçekleşen "Kanlı Noel" faciası da Türklere Rumlar tarafından gerçekleştirilen büyük çaplı bir terör saldırısıdır. Bu olay sonucunda Türk topluluğunun büyük bir bölümü göç faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Resmi verilere göre 1964 yılında Lefkoşa'da yaşayan Türk göçmen sayısı 11.764 olarak kayıtlara geçmiştir. [12] Bu yılda da terör faaliyetleri süregelmiş 500'den fazla şehit, 1203 yaralı 203 kayıp verilmiştir. [13] 1964 yılı itibariyle Kıbrıs'ta bulunan tüm Türk yerleşimleri Rumların egemenliği altına girmiştir. 16 Ağustos 1964 yılında BM Barış Gücü'nün açıklamasına göre 142 Türk köyü ve 5 şehrin %40'ında ekmek yapılacak un bulunmadığı, %25'inde 1-2 haftalık un bulunduğu, diğerlerinde ise ancak bir ay yetecek kadar un bulunduğu belirtilmiştir.[14] Bunun yanı sıra giyim ve gıda gibi insanların temel ihtiyaçlarının ulaştırılması da Rumlar tarafından engellenmiştir. 1966 yılı itibariyle Kıbrıs Türkleri resmi olarak göçmen sınıfı olarak ilan edilmiştir ve göçmen sorununa dair çözüm arayışları başlamıştır. Bu sorunu tamamen çözmek adına iskân politikası çalışmalarına başlanmıştır ve bu çalışmanın sorumluluğu Planlama ve İnşaat Dairesi'ne verilir. [15] Kasaba ve köylerden toplanan nüfus verileri ve etüt çalışmaları sonucunda Kıbrıs'ta Göçmenlerin İskânı Projesi, 7 Mart 1966 tarihinde tamamlanmıştır.[16] Çalışma neticesinde Kıbrıs'ta yaşayan göçmen sayısı belirlenmiş, nüfusa göre konut inşalarının gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Bu proje Türkiye için büyük bir meblağa mal olmuştur. İstatistiklere göre harcanan tutar 1.132.992 Kıbrıs lirasıdır. 15 Kasım 1967 tarihinde EOKA terör örgütü Boğaziçi ve Geçitkale bölgelerine saldırılar düzenlemiştir. Saldırı sonucunda 23

[10] Denker, 2021, s.21
[11] Kıbrıs'ta 1878'den 1974'e Yaşanan Türk Göçlerine Dair Bir Araştırma, Murat Cihan, İbrahim Mazmun, TESAM Akademi Dergisi, s.302

[12] Emircan,2007,s.235
[13] Ürer,2003,s.50
[14] Emircan, 2005, s. 60
[15] Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar,Prof.Dr Ulvi Keser,Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 5,Sayı 12,2006,s.108
[16] Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar,Prof.Dr Ulvi Keser,Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 5,Sayı 12,2006,s.109

Türk askeri şehit olmuştur.[17] Bu yılda da yağmalama ve işgal faaliyetleri devam etmiştir. 1968 yılında Makarios politika değişikliklerine gitmiştir. Aldığı karar sonucu Türklere getirilen seyahat yasağı kaldırılmıştır. Bu yasağın kaldırılması ile beraber Kıbrıs Türklerinin yurt dışına göç etmeleri adına teşvik faaliyetleri uygulanmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra ekonomik açıdan da göçmenlere destek verilmeye başlanmıştır. Tarihler 1971 yılını gösterdiğinde Kıbrıs'ta yaşayan Türk sayısı 115.000 olarak kayıtlara geçmiştir. Bu verilere göre Türkler, Kıbrıs nüfusunun %18'ini oluşturmaktadır. [18] İstatistiklere göre 1971-1974 yılları arasında Türklerde 8.842 artış olması gerekirken realiteye baktığımızda 600 kişilik gibi çok az bir artışın olduğu görülmektedir. [19]

3. 1974 Sonrası Gerçekleştirilen Göç Faaliyetleri

15 Temmuz 1974 tarihinde Nikola Samson, Kıbrıs Rum hükümetine darbe girişiminde bulunarak Makarios'u devirmiştir. Gerçekleşen darbe girişiminin ardından Kıbrıs Adası'nda Türkler adına can ve mal güvencesi tehlike arz etmeye başlamıştır. Bu durum sonucunda Kıbrıs Türkleri kendileri adına güvenli yer arayışı içerisine girmiştir. Kıbrıs Türkleri sığınılacak en güvenli yer olarak İngilizlere ait olan Akrotiri ve Episkopi askeri üsleri olarak görmüşlerdir.[20] Ancak göç etmiş oldukları bu bölgelerde bir esir şekilde yaşadıkları görülmektedir. Bu dönemde nüfus mübadelesi gerçekleşmiştir. Söz konusu nüfus aktarımı ile Güney Kıbrıs'ta esir olarak tutulan Türklerin Kuzey Kıbrıs'a geçmeleri sağlanır ve tarihte neredeyse ilk defa 1963–1974 döneminde yaşamak zorunda kaldıkları kuşatılmış küçük gettoların aksine Kıbrıs Türkleri nüfusları ve sınırları belli olan bir bölgede toplanma ve bu sınırı koruma imkânına kavuşurlar. [21] 26 Ağustos 1974 yılında Birleşmiş Milletler 'in düzenlemiş olduğu "barışçıl" temelli görüşmeler neticesinde Türkiye ve Kıbrıs Rum uzlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde Kıbrıs sınırlarında yer alan köylerde yaşayan Türklerin güvenli bölgelere olan geçişleri de hızlandırılmıştır. Yapılan ilk toplantılarda Kıbrıs dışında öğrenim gören öğrencilerin, hasta ve yaralılarla 18 yaşından küçük olan esirlerin, öğretmenlerin ve ailelerinden ayrı düşen yaşlı kimselerin serbest bırakılması kararlaştırılır. [22] Bu konuyla ilgili olarak Türk bölgesinden güneye göç etmek isteyen Rumlarla Rum bölgesinden kuzeye göç etmek isteyen Türklerin

[17] Göktepe, 2012, s.1408
[18] TÜSİAD, 1974, s.2
[19] Cuco, 1992, s. 1
[20] Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar,Prof.Dr Ulvi Keser,Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 5,Sayı 12,2006,s.109
[21] News Bulletien, 25 Şubat 1977, s. 2.
[22] Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar,Prof.Dr Ulvi Keser,Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 5,Sayı 12,2006,s.110

mübadele tarihinin de 13 Eylül 1974 günü tespit edilmesi kararlaştırılır.[23] Ancak planlanan hareket sonuç vermemiştir ve bu durum üzerine Türk hükümeti de İngiltere'nin göçmenlere sergilemiş olduğu politikayı protesto eder. [24] Bu tepkiler neticesinde ilk mübadele faaliyeti gerçekleşmiştir. 129 kişilik Türk topluluğu Lefkoşa'ya ulaştırılmıştır. Bunun yanı sıra savaş esirleri de serbest bırakılmıştır.

İngilizlere ait askeri üstlerde yaşamaya devam eden Kıbrıs Türk topluluğuna bakıldığı zaman pek çok salgın ve bulaşıcı hastalıklara maruz kalmışlardır. Bu hastalık sebebiyle pek çok göçmenin hayatını kaybettiği görülmektedir. Bu negatif tablonun ortaya çıkmasının ardından İngiliz hükümeti, Kıbrıs Türkleri'ni serbest bırakmaya karar vermiştir. Ancak serbest bırakılacak Kıbrıs Türkleri'ne İngiltere'ye göç etme şartı koşulmuştur ve mülteci belgesi verilmesi de hükümet tarafından kararlaştırılmıştır. [25] Bunun yanı sıra Kıbrıs Türkleri bu askeri üslerde zor ve ilkel şartlar altında yaşamışlardır. Bu askeri üslerde yaşayan Kıbrıslı Türk sayısı 9.400 kişi olarak belirlenmiştir. 18-27 Ocak 1975 tarihleri arasında İngiliz üslerinde yaşayan Türkler Lefkoşa'ya getirilmiştir.

Bu dönemde 860 Kıbrıs Türk'ü, Kıbrıs'ın güney kesiminde hayatlarını zor şartlar altına idame ettirmeye çalışmışlardır. Türkler hayatta kalabilmek adına EOKA terör örgütüne rüşvet veyahut yüksek miktarda para vererek kendi can güvenliklerini sağlamaya çalışmışlardır

3.1 2 Ağustos 1975 Nüfus Mübadelesi Antlaşması Sonrası Yaşanan Demografik Değişimler

İmzalanan antlaşma neticesinde Güneyde kalan Kıbrıs Türkleri, Kıbrıs Adası'nın kuzeyine göç etmeye başlamışlardır. [26] 1975'in sonunda Kıbrıslı Türklerin hepsi kuzey bölgesine göç faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir. Göç faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinin ardından bölgede bir devlet düzeni kurulması istenmiş ancak insan gücüne ihtiyaç duyulmuştur. İlk hedef iş gücü açığını kapatmak olup, Türkiye'den yaklaşık 10 bin tarım iş gücünün getirilmesi planlanmıştır. [27] Bu plandan haberdar olan Kıbrıs Rum yetkilileri Uluslararası Çalışma Örgütü'ne başvurmuş,

---

[23] Rauf R. Denktaş, Rauf Denktaş'ın Hatıraları, Cilt: 9, İstanbul, Mart 1999, s. 427.
[24] Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar,Prof.Dr Ulvi Keser,Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 5,Sayı 12,2006,s.110
[25] Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar,Prof.Dr Ulvi Keser,Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 5,Sayı 12,2006,s.110
[26] Barış Harekatı Sonrasında Türkiye'den Kıbrıs'a Yapılan Göçler ve Tatbik Edilen İnsan Politikası, İsmail Şahin, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/7 Summer 2013, p. 609
[27] Barış Harekatı Sonrasında Türkiye'den Kıbrıs'a Yapılan Göçler ve Tatbik Edilen İskan Politikası, İsmail Şahin, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/7 Summer 2013, p.609

bu hareketin gerçekleşmesi takdirinde Kıbrıs Adası'nın demografik dengelerinde sarsılmalar yaşanabileceği belirtilmiştir. [28] Nihai olarak bu başvuru sonuçsuz kalmıştır. Kıbrıs'ta temel kalkınmanın tarım vasıtasıyla gerçekleşeceği tespit edilip, tarımsal faaliyetlerin artmasına yönelik politikalar izlenmiştir. Kıbrıs'ın toplumsal bir hüviyet kazanması adına Kıbrıs ve Türk yetkililer ortak bir şekilde hareket etmişlerdir. Devlet Planlanma Teşkilatı eski müsteşarı Ziya Müezzinoğlu'nun Kıbrıs'ın kalkınmasındaki payı oldukça büyüktür. Müezzinoğlu'nun kalkınma için belirlemiş olduğu politikalar Kıbrıs Türk Toplumu'na kişiliğini vermek, ekonomiyi yeniden canlandırmak ve devlet kurulmasına yardımcı olmak şeklinde sıralanmaktadır. [29] Bu politikalar doğrultusunda Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti Yardım Heyeti kuruldu. Nüfus açığını kapatmak adına Kıbrıslı Türklere adaya geri dönmeleri için çağrı yapıldı. Ekonomiyi her alanda kalkındırmak adına Türkiye İktisadi Devlet Kuruluşlarından teknisyenler getirildi. [30] 1975 yılından itibaren Türkiye'den Kıbrıs'a iki farklı göç hareketinin gerçekleştiği görülmektedir. Birinci tarım faaliyetlerindeki iş gücü eksiğini kapatmak adına yapılan işçi göçleri diğeri ise Türkiye'de yaşayan Kıbrıslı Türklerin tekrardan Kıbrıs Adası'na gerçekleştirmiş oldukları göçlerdir. Yapılan araştırmalara göre 1975-1979 yılları arasında Kuzey Kıbrıs'a yerleşen göçmen sayısı 82.500 kişidir, ancak bu nüfusun %20-25'i geri dönmüştür. [31]

4. Göç Faaliyetlerinin Kıbrıs Türklerine Getirdiği Sorunlar

Tarihçi Anthony Cohen'in yapmış olduğu çalışmada dile getirdiği durum, "Bu insanların göreneği kendi başına değerli saydıkları ve kendi geçimlerinin üretiminde makul derecede bir kendine yeterlilik potansiyeline sahip oldukları için kendi hayatlarını temelde denetim altında tuttuklarını hissettikleri geleneksel ve muhafazakâr bir hayat tarzıydı."[32] şeklindedir. Kıbrıslı Türklerin ilkel şartlar altında yaşamaları geleneksel ve muhafazakâr bir tutumu benimsemelerine sebep olmasından ötürü eğitim açısından gelişmemiş bir toplum olarak nitelendirilmektedir. Bunun yanı sıra Kıbrıs Türkleri, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel problemlerle de karşılamışlardır. Farklı coğrafyaya edilmiş olan göç hasebiyle Kıbrıs Türkeri'nin bölgeye adaptasyonu kolay olmamıştır. Göçmenler alışık olmadıkları eşya ve

[28] Rumlar Kıbrıs'a Türk İşçi Yollanmasına Karşı, Milliyet Gazetesi, 25.06.1975
[29] Mehmet Ali Birand, "Kıbrıs'ta Madalyonun İki Yüzü", Milliyet Gazetesi, 29.06.1976.
[30] Mehmet Ali Birand, "Kıbrıs'ta Madalyonun İki Yüzü", Milliyet Gazetesi, 29.06.1976.
[31] Hatice Kurtuluş, Semra Purkis, Kuzey Kıbrıs'a Türk Göçünün Niteliği ve Göçmenlerin Ekonomik Sosyo-Mekânsal Bütünleşme Sorunları, Proje No: 106K330, Ankara, Nisan 2009, s. 60
[32] Anthony P. Cohen, Topluluğun Simgesel Kuruluşu, Çev: Mehmet Küçük, Dost Kitabevi, Ank., 1999, s. 25.

aksesuarların yanı sıra daha önce görmedikleri altyapı hizmetleriyle de karşılaşmışlardır. [33] Benzer durum Anadolu insanı için de geçerli olmuştur. Anadolu'dan Kıbrıs'a göç eden Türkler de, Kıbrıs Adası'nın coğrafi imkanlarına adapte olurken zorluklar çekmiştir. Bütün hayatı narenciye bahçelerinde, fıstık, buğday ve susam tarlalarında geçmiş olan Antalya, Mersin ve Adana'dan gelmiş bazı göçmenlere de adanın nispeten uzak noktalarındaki dağ köylerinde yer gösterilmiştir. [34]

Göç esnasında yaşanan problemlerden birisi de yağmacılık olmuştur. Güvenlik açısından güçlü bir asayiş yapının kurulamamasından dolayı Türkiye'de aranan birçok sabıkalı Adaya gelerek, dolandırıcılıktan, yağmaya, ev satışından, hırsızlığa varan çeşitli suçlara karışmışlardır.[35] Bunun yanı sıra devlet destekli göç faaliyetlerini gerçekleştirmeyen kimseler, toplumun refah seviyesini tehdit edecek girişimlerde bulunmuşlardır.

Göç faaliyetinin getirdiği bir diğer problem, Kıbrıs göçmenler ile Türk milleti arasındaki toplumsal etkileşimin, Türk devleti açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceğini düşünen politikacıların var olmasıdır. Bu ideolojiye sahip devlet adamları arasında en çok öne çıkan isim Dr. Fazıl Küçük olmuştur. Fazıl Küçük'e göre Kıbrıs'a gelen Türk göçmenler medeni bir toplum değildir ve Kıbrıs'ın medeniyet seviyelerini düşürdüklerini savunması hasebiyle bir an önce Türkiye'ye dönmelerini gerektiğini belirtmiştir.[36] Bu söylemlerin sonucunda iki toplum arasındaki manevi ayrılıkların keskinleştiği görülmektedir.

5. 2000'ler Sonrası Kıbrıs

Kıbrıs Rum Kesimi, 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren AB üyesi olmuştur. Böylece Türkiye'yi veto etme hakkına sahip olmuştur. Kıbrıslı Türkler için düzenlenen referandumun görünen yüzünde Türklerin bağımsız bir toplum olarak Kıbrıs topraklarında yaşamasına izin verilmesi, temel hak ve özgürlüklerin daha geniş kapsamlara yer verileceği gibi ifadeler doğrultusunda oylamaların gerçekleşeceği vaadi verilse de arka planda Rumların amacının Kıbrıslı Türkleri azınlık konumuna düşürmek olduğu görülmüştür. Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında uzlaşmanın sağlanması hususunda Annan Planı fikri ortaya atılmıştır. Kıbrıslı Türk kesiminin %65'i bu birleşmeye onay vermelerine rağmen Rumlar bu planı reddederek barış sağlanamamıştır. 23 Nisan 2003 tarihinde sınır kapılarının karşılıklı açılmasının ardından bazı

[33] Barış Harekatı Sonrasında Türkiye'den Kıbrıs'a Yapılan Göçler ve Tatbik Edilen İskan Poltikası, İsmail Şahin, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/7 Summer 2013, p.618

[34] Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar,Prof.Dr Ulvi Keser,Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 5,Sayı 12,2006,s.113

[35] Milliyet Gazetesi, 26.06.1976

[36] Halkın Sesi Gazetesi, 25 Mayıs 1978.

KKTC vatandaşları Rum bölgesine geçiş yapmışlardır. Kıbrıs doğumlu olan vatandaşlara Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşı kimliği verilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşlığı verilen 57.000 Kıbrıslı Türk'ü takip etmek adına tazminat davaları açılmıştır. [37] Annan Planı'nın hayata geçirilemesinin ardından AB'ne Kıbrıs'ı temsilen Rumların kabul edilmesi Kıbrıslı Türkleri hayal kırıklığına uğratmıştır. Kıbrıslı Rumların AB'ye sunmuş oldukları problem kaçak işçi ve göçmen sorunları olarak belirlenmiştir. Kıbrıs'ta kaçak göçmen akışının durdurulamaması üzerine Rumlar bu sorunu AB'ye taşır. Rumlar tarafından göçmen sorununun müsebbibinin Türkler olduğu düşünülmüş bu durum üzerine AB'nin önlem almasını talep etmişlerdir. Bu arada Kıbrıs Rum Kesimi Polis Müdürü Haralambus Koulentis, Kıbrıs Rum hükümetinin denetimi altındaki bölgelere yasadışı göçmen akışının çok ciddi boyutlara ulaştığını belirterek bunların Türkiye üzerinden KKTC'ne giden Bangladeş, Afganistan, Pakistan, İran, Irak ve Suriye uyruklu yasadışı göçmenler olduklarını ve adanın güneyine de Yeşil Hat'tan geçtiklerini belirtir. [38] Bu dönemde Kıbrıslı Türk gençlerinin de geleceğe dair endişe duydukları ve ilk fırsatta ülkeyi terk etmek istedikleri de Halkın Sesi gazetesinin yapmış olduğu haberde belirtilmektedir. [39]

SONUÇ

Kıbrıs tarih boyunca sömürgecilik, savaş, istila ve salgın hastalıklar gibi pek çok olaya maruz kalmıştır ve bu olaylar sonucunda göç alan bir ada konumuna gelmiştir. Ancak Kıbrıs'ın İngiltere'nin egemenliği altına girmesi ve EOKA'nın Kıbrıs Türklerine yapmış oldukları terör eylemleri sebebiyle Türkler Kıbrıs Adası'ndan göç etmeye başlamışlardır ve Kıbrıs göç veren bir konum haline gelmiştir. Bunun yanı sıra Akritas Planı ve Kanlı Noel gibi terör faaliyetlerinin de gerçekleşmesi neticesinde Kıbrıs'taki Türk köylerinde göç faaliyetleri artmıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nın ardından imzalanan 2 Ağustos 1975 Nüfus Mübadelesi Antlaşması, Kıbrıs'ın konumu adına dönüm noktası olmuştur. Kıbrıs Türkleri, güney kesimde uzun süre esir olarak yaşamışlardır. Antlaşma sonrasında kuzey kesime geçerek özgürlüklerine kavuşmuşlardır. Kuzey bölgesini tam manasıyla devlet yapmak adına iş gücünü geliştirmeye yönelik adımlar atılmış bu vasıtayla Anadolu'dan Kuzey Kıbrıs'a Türk göçleri gerçekleştirilmiştir. Göçler, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik problemler ortaya çıkarmıştır. Anadolu'dan Kıbrıs'a göç eden Türkler coğrafi koşullara adapte olmakta zorlanmışlardır.

[37] Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar, Prof.Dr Ulvi Keser,Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,s.122
[38] 24 Ocak 2007 tarihli Rumca gazeteler
[39] Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar, Prof.Dr Ulvi Keser, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, s.123

Bunun yanı sıra da asayiş problemleri de ada sınırlarında görülmeye başlanmıştır. Bu olumsuz durumları dile getiren Dr. Fazıl Küçük, Türk göçmenlerinin medeniyet seviyelerini eleştirmiştir. 2000'ler sonrasında Kıbrıs'ta barış ve refahı sağlamak adına Annan Planı ortaya atılmış ancak bu plan Rumların onay vermemesi sebebiyle gerçekleşmemiştir. AB'ye Kıbrıslı Rumlar kabul edilmiş ve Kıbrıs'ı uluslararası arena da Rumlar temsil etmiştir. Özet olarak Kıbrıs geçmişten günümüze sürekli göç alan bir toplum olması sebebiyle kozmopolit bir konuma sahip olmasıyla beraber günümüzde de demografik ve toplumsal sorunlarında devam ettiği bir lokasyon olarak bilinmektedir.

KAYNAKLAR

1-) Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar, Prof.Dr Ulvi Keser, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 12, 2006

2-) Kıbrıs'ta 1878'den 1974'e Yaşanan Türk Göçlerine Dair Bir Araştırma, Murat Cihan, İbrahim Mazman, TESAM Akademi Dergisi, s. 283

3-) Kıbrıs'ta İngiltere,2023

4-) TBMM,2023

5-) Serter,2008,s.386-387

6-) Denker, 2021, s.21

7-) Emircan,2007,s.235

8-) Ürer,2003,s.50

9-) Emircan, 2005, s. 60

10-) Göktepe, 2012, s.1408

11-) TÜSİAD, 1974, s.2

12-) Cuco, 1992, s. 1

13-) News Bulletien, 25 Şubat 1977, s. 2.

14-) R. Denktaş, Rauf Denktaş'ın Hatıraları, Cilt: 9, İstanbul, Mart 1999, s. 427.

15-) Barış Harekatı Sonrasında Türkiye'den Kıbrıs'a Yapılan Göçler ve Tatbik Edilen İnsan Politikası, İsmail Şahin, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/7 Summer 2013, p. 609

16-) Rumlar Kıbrıs'a Türk İşçi Yollanmasına Karşı, Milliyet Gazetesi, 25.06.1975

17-) Mehmet Ali Birand, "Kıbrıs'ta Madalyonun İki Yüzü", Milliyet Gazetesi, 29.06.1976.

18-) Hatice Kurtuluş, Semra Purkis, Kuzey Kıbrıs'a Türk Göçünün Niteliği ve Göçmenlerin Ekonomik Sosyo-Mekânsal Bütünleşme Sorunları, Proje No: 106K330, Ankara, Nisan 2009, s. 60

19-) Anthony P. Cohen, Topluluğun Simgesel Kuruluşu, Çev: Mehmet Küçük, Dost Kitabevi, Ank., 1999, s. 25.

20-) Halkın Sesi Gazetesi, 25 Mayıs 1978.

21-) 24 Ocak 2007 tarihli Rumca gazeteler

Sayı 11 - Müsteşarlığa: Türkiye'de Ocak 1926'dan itibaren bir günün yirmi dört sa olarak kabul edilmesine karşılık, buralarda bu durumun eskisi gibi korunmaya deva edilmesi hakkında. Tarih: 6 Nisan 1926.

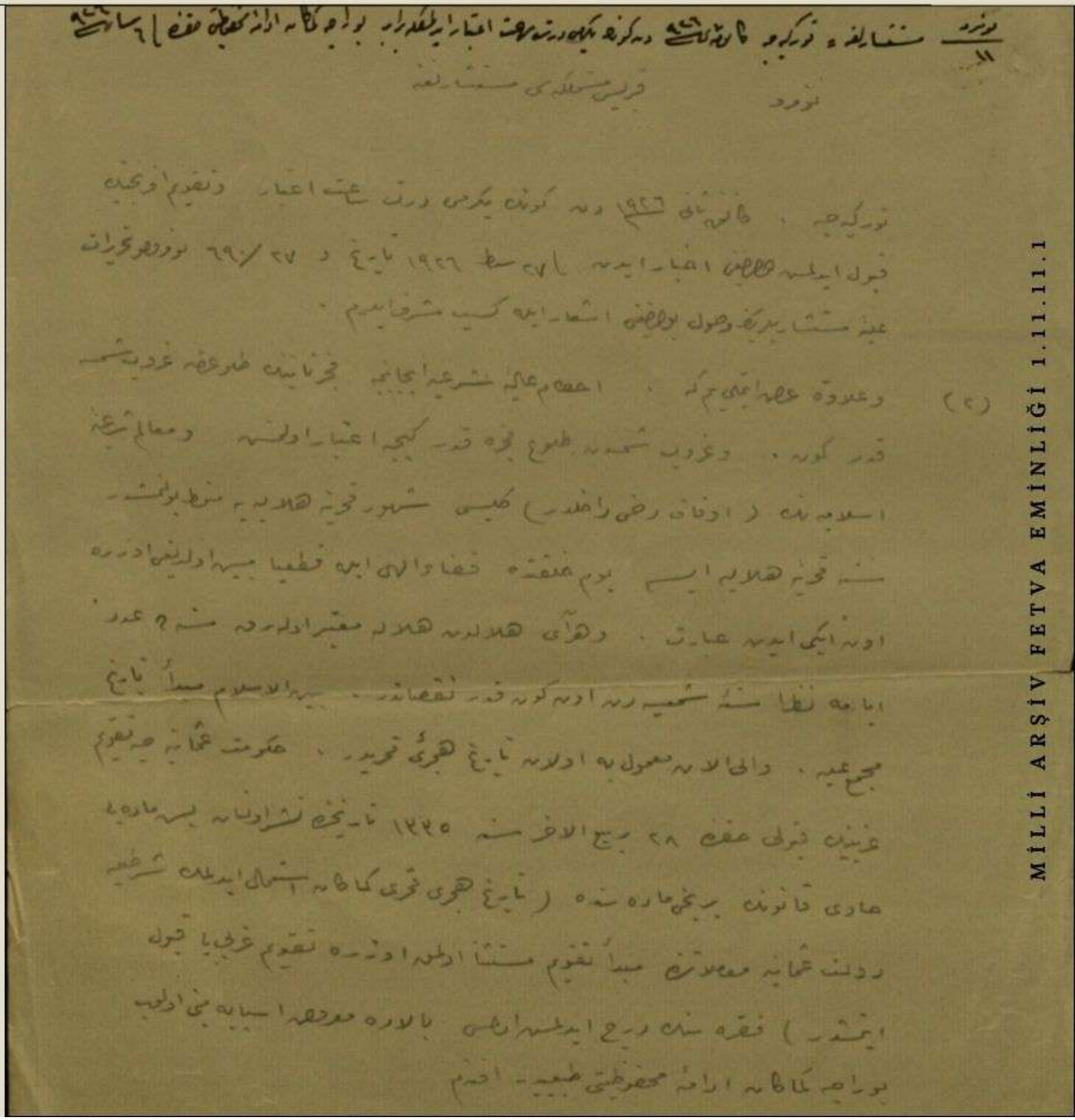
Sayı / Kıbrıs Sömürge Müsteşarlığı'na

Türkiye'de, Ocak 1926'dan itibaren günün yirmi dört saat olarak kabul edildiğini v Miladi Takvim'in benimsenmiş olduğunu bildiren 27 Şubat 1926 tarihli ve 27/69 numaralı yüce müsteşarlık yazınızın ulaştığını bildirmekle onur duyarım.

Ek olarak arz ederim ki; Yüce Şeriat Hükümlerine göre ikinci şafağın sökmesinde güneşin batışına kadar olan süre gündüz; güneşin batışından şafağın sökmesine kad olan süre ise gece kabul edilmiştir. İslamiyet'in bilinen şerî vakit ve uygulamalarının tamamı (namaz ve ibadet vakitleri de dahil olmak üzere) hilalin görünüşüne dayana kameri aylara bağlanmıştır.

Hilali esas alan kameri yıl ise yaratılış gününde Allah'ın takdiriyle kesin olarak belirtil üzere on iki aydan ibarettir. Her bir ay hilalin görünmesinden bir sonraki görünüşü kadar geçerli olup, gün sayısı bakımından güneş yılına oranla senede on gün kadar eksiktir. Müslümanlar arasında tarihin başlangıcı olarak kabul edilen ve bugüne kad kullanılan tarih, Hicri-Kameri takvimdir.

Osmanlı Devleti tarafından Batı takviminin kabulü hakkında 28 Rebiülahir 1335 tarihinde yayımlanan beş maddelik kanunun birinci maddesinde; "Hicri-Kameri takv eskisi gibi kullanılmak şartıyla, Osmanlı Devleti işlemlerinde başlangıç tarihi hariç olm üzere Batı takvimi kabul edilmiştir" ibaresinin yer alması, yukarıda arz edilen gerekçe dayanmaktadır. Dolayısıyla buralarda bu uygulamanın eskisi gibi aynen korunup sürdürülmesi doğaldır efendim.

MİLLİ ARŞİV FETVA EMİNLİĞİ 1.11.11.1

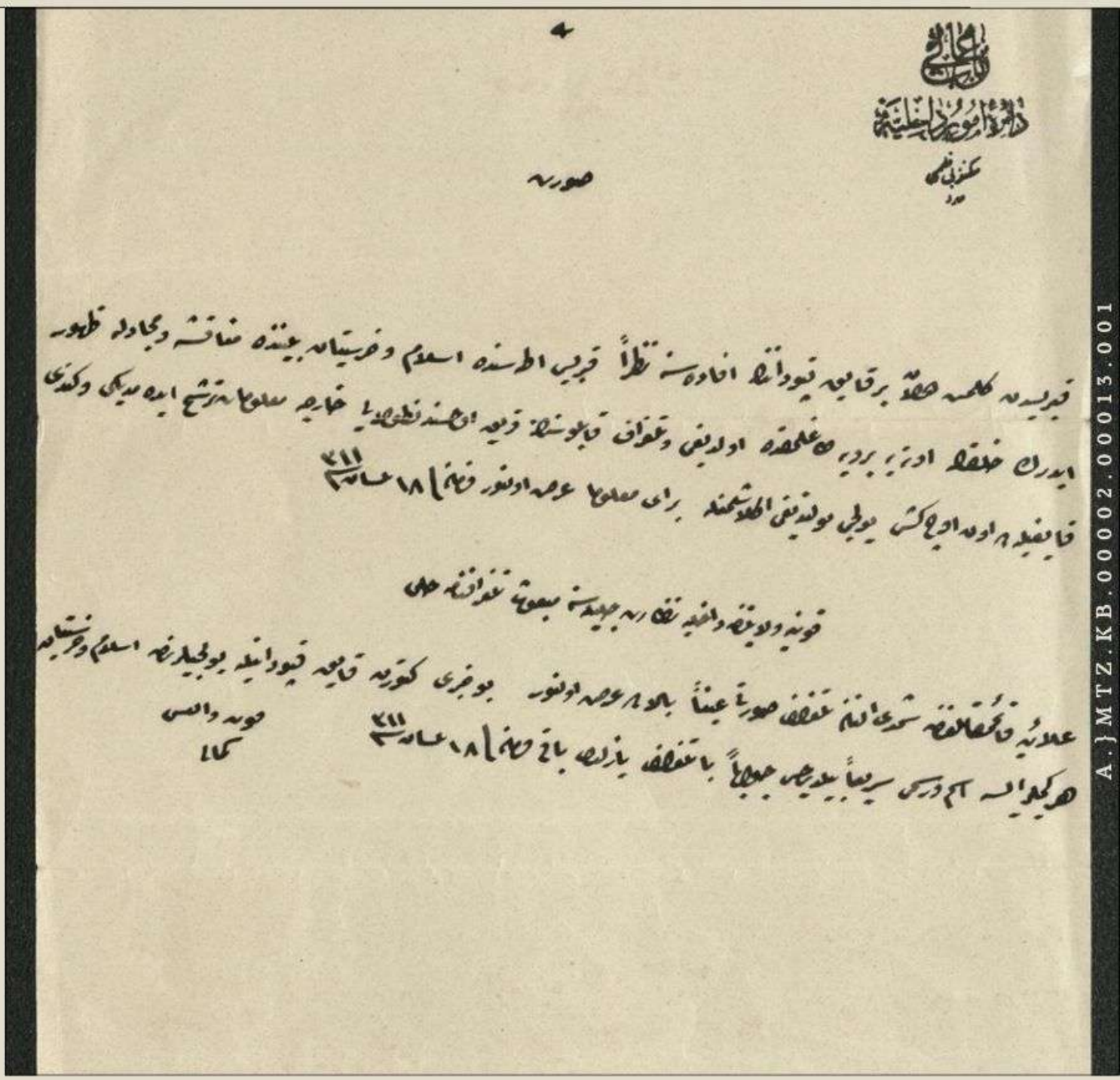
Kıbrıs'tan yeni gelen bir kayık kaptanının ifadesine göre; Kıbrıs Adası'nda Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında tartışma ve çatışmalar çıkmıştır. Bu yüzden halk sağa sola kaçışıp dağılmakta telgraf kablosu da kopuk/kırık olduğundan dış dünyaya bilgi verilememektedir. Kaptanın kendi kayığında ise on üç yolcu bulunduğu anlaşılmıştır. Durum bilgi edinilmesi amacıyla arz olunur, emir sizindir.

Tarih: 18 Nisan 1311 (30 Nisan 1895)

Konya Vilayeti'nden Yüce Dahiliye Nezareti'ne (İçişleri Bakanlığı'na) Gönderilen Telgrafın Durumu:
Alanya Kaymakamlığı'ndan şimdi alınan telgrafın bir kopyası yukarıda aynen arz edilmiştir. Bu haberi getiren kayık kaptanı ile yolcuların (Müslüman veya Hristiyan her kimler ise) isimlerinin v eşkallerinin/kimliklerinin acilen bildirilmesi telgrafla cevap olara yazılmıştır. Bu hususta da emir ve karar sizindir.

Tarih: 18 Nisan 1311 (30 Nisan 1895)

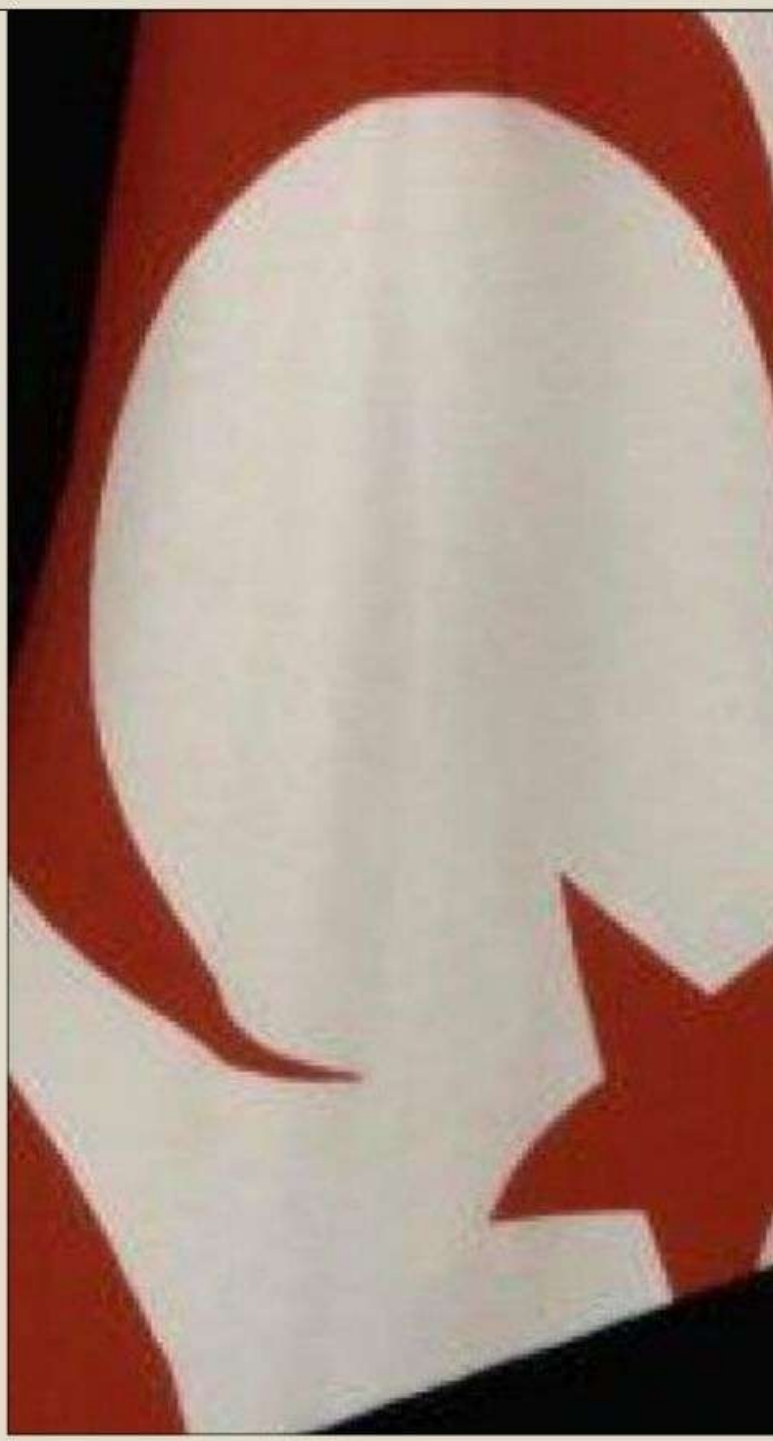
- Konya Valisi Kemal

A.}MTZ.KB.00002.00013.001

Rauf DENKTAŞ

Kıbrıs Türk halkının varoluş mücadelesinin unutulmaz lideri ve KKTC'nin kurucu Cumhurbaşkanıdır.

2026

KAYNAK: KÜRE

T M T
1958

